

การเปลี่ยนแปลงสัญญาและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม
ทางพุทธศาสนาในประเทศไทย

นายรังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-0810-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**THE TRANSFORMATION OF SIGN AND CODE OF BUDDHIST
ARCHITECTURE AND ART IN THAILAND**

MR RANGSAN CHAROENPUNTAWEESIN

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Mass Communication

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-0810-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงสัญญาณและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย

โดย นายรังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน

สาขาวิชา การสื่อสารมวลชน

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โอปาร์ วงศ์บ้านคู่

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

คณบดีคณะนิเทศศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ วิภา อุดมฉันท)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โอปาร์ วงศ์บ้านคู่)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ นันทวิลาสวงศ์)

รังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน : การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม
ทางพุทธศาสนาในประเทศไทย (THE TRANSFORMATION OF SIGN AND CODE OF
BUDDHIST ARCHITECTURE AND ART IN THAILAND) อ. ที่ปรึกษา : ผศ. โอบาร
วงศ์บ้านคู้ 194 หน้า, ISBN 974-13-0810-8

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายของสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม
ทางพุทธศาสนา ที่มีการดัดแปลงสัญลักษณ์ และรหัส ที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ การรับรู้ถึงความหมาย และ
การตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทยต่อสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเหล่านั้น และศึกษาถึงบทบาท
และอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้ออกแบบ และพุทธศาสนิกชนชาวไทย กรณีศึกษาคืออุโบสถวัด
ศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา มหาธรรมกายเจดีย์ จังหวัดปทุมธานีและพระพุทธรูปปางเหยียบโลก
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลการวิจัยสรุปได้ว่าความหมายที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ จะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ออก
แบบที่แตกต่างกันออกไป ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารจะขึ้นอยู่กับคตินิยมและการยอมรับของพุทธศา
สนิกชน พื้นฐานความรู้ของผู้ออกแบบ การให้ข้อมูลข่าวสารและคู่มือถอดรหัส ความศรัทธาของพุทธ
ศาสนิกชนที่ไปวัดนั้น การรับรู้ถึงความหมาย และการตีความที่ถูกต้องและสอดคล้องกับความหมายที่ผู้
ออกแบบต้องการสื่อ จะจำกัดอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ใกล้ชิด และได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ออก
แบบ และจากวัดที่เป็นกรณีศึกษานั้น ๆ สื่อมวลชนทำให้ผู้ออกแบบ และวัด เป็นที่รู้จักในหมู่พุทธศา
สนิกชนมากขึ้น สื่อมวลชนมีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนบางส่วน
ที่ไม่ได้ใกล้ชิดกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา แต่สื่อมวลชนไม่มีบทบาทและอิทธิพลโดยตรงต่อผู้ออกแบบ

การศึกษาคั้งนี้ยังพบด้วยว่า วัตถุประสงค์แฝงของการดัดแปลงสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรม และ
ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของกรณีศึกษา เกิดขึ้นจากการที่ผู้ออกแบบพยายามสร้างเอกลักษณ์ให้เกิ
ขึ้น เพื่อผลทางการดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เข้ามาปฏิบัติธรรม และบริจาคทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงวัด และ
ดำเนินกิจการต่าง ๆ ของวัด

ภาควิชา _____ การสื่อสารมวลชน _____ ลายมือชื่อนิติดี _____

สาขาวิชา _____ การสื่อสารมวลชน _____ ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา _____

ปีการศึกษา 2543 _____ ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม _____

C650345 : MAJOR MASS COMMUNICATION

KEYWORD : SIGN / CODE / BUDDHIST ARCHITECTURE / BUDDHIST ART/ MASS MEDIA

RANGSAN CHAREONPUNTAWEESIN : THE TRANSFORMATION OF SIGN AND CODE OF BUDDHISM ARCHITECTURE AND ART IN THAILAND. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. OLARN WONGBANDHU 194 pp. ISBN 974-13-0810-8

The purposes of this research are in three folds. Firstly to gain insight into the meanings of the sign of Buddhist architectures and art, that have been transformed, that the designers want to communicate to Buddhists in Thailand. Secondly, how Buddhists in Thailand interpret those signs. Thirdly, the influences of mass media to the designers and Buddhists in Thailand. The case studies are the temple of Salaloy monastery, Nakorn Ratchasima province; Maha Dhamakaya Chedi of Phra Dhamakaya monastery, Pathum-Thanee province and Buddha image with the attitude of stepping on the earth of Sanamchandhra monastery, Chachoengsao province.

Results show that meanings of the sign of Buddhist architectures and arts that had been transformed are different from one case study to another. This is due to differences of the designers' purposes. The successfulness of communicating those meanings to Buddhists depends on the Buddhist folklore, the knowledge level of designers, dissemination of decoding handbooks and faith of Buddhists who go to that temple. Receiving of the meanings and interpretations that agree with the designers' ideas are limited to Buddhists who are acquainted with and receiving information from the monastery and the designers. Mass media had made those monastery well known among Buddhists in Thailand and have strong influences on some of the Buddhists who do not usually go to the monastery used as case studies. But mass media do not have direct influence on the designers.

This research also found that the hidden purposes of the transformation of signs and code of Buddhist architecture and art used as case studies are to create the uniqueness so that they can attract more Buddhists who will donate more money for ministering those monastery.

Department Mass Communication Student's signature.....

Field of study Mass Communication Advisor's Signature.....

Academic year 2000..... Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษา ผศ. ดร. กาญจนา แก้วเทพ และ ผศ. โอปาร วงศ์บ้านคู่ รศ. วิภา อุดมฉันท์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทุกท่านได้แก่ รศ. ดร. สันติ นันทวิลาสวงศ์ ด้วยการให้ความช่วยเหลือ แนะนำ สิ่งที่เป็นข้อสำคัญต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ. ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูโสภิตสุตคุณ เจ้าอาวาสวัดสนามจันทร์ และเจ้าคณะอำเภอ บ้านโพธิ์ ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์ ราชบัณฑิต และศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ และ รศ. ดร. วิโรต ตรีสุโร ผศ. วิวัฒน์ เตมียพันธ์ อาจารย์ชัยวัฒน์ ทีปนาวิน และคุณนิธินันท์ ขอแสงรัตน์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้สัมภาษณ์ และเอื้อเฟื้อข้อมูล และรายละเอียดในประเด็นที่สำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์นี้

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วย คุณสุนันทา แสงมั่ง ภรรยา ได้ให้การดูแล สนับสนุน และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยอยู่ตลอดเวลาด้วยความอดทนยิ่ง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งถึงคุณงามความดีอยู่เสมอ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ผู้ล่วงลับเป็นอย่างสูงที่เห็นความสำคัญของการศึกษา และได้สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษา

รังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	6
สารบัญ.....	7
สารบัญรูป.....	12
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหานำวิจัย.....	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	5
1.5 นิยามศัพท์.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวคิดด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม.....	7
2.1.1 แนวคิดด้านสถาปัตยกรรม.....	7
2.1.2 แนวคิดด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ประเภทงานศิลปกรรม.....	27
2.2 แนวคิดเรื่องสัญวิทยา (Semiology).....	41
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	47
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	47
3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	51
3.3 การนำเสนอผลการวิจัย.....	51

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 กรณีศึกษา.....	52
4.1 บทนำ.....	52
4.2 อุโบสถวัดศาลาลอย.....	52
4.2.1 ลักษณะของสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดศาลาลอย	52
4.2.2 โครงสร้างและส่วนประกอบของอุโบสถ.....	58
4.3 มหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย.....	58
4.3.1 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของมหาธรรมกายเจดีย์.....	58
4.3.2 โครงสร้างและส่วนประกอบของมหาธรรมกายเจดีย์.....	65
4.4 พระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	67
4.4.1 ลักษณะของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์	67
บทที่ 5 การดำเนินการศึกษา และผลการศึกษา	71
5.1 บทนำ.....	71
5.2 อุโบสถวัดศาลาลอย.....	71
5.2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ.....	71
5.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ.....	75
5.2.3 ความคิดเห็นของสื่อมวลชน	78
5.2.4 ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน.....	80
5.3 มหาธรรมกายเจดีย์ วัดธรรมกาย.....	84
5.3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ.....	84
5.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ.....	85
5.3.3 ความคิดเห็นของสื่อมวลชน	91

5.3.4	ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน.....	94
5.4	พระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์	100
5.4.1	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ.....	100
5.4.2	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญถึงความคิดเห็นต่อพระพุทธรูปปางเหยียบโลก	101
5.4.3	ความคิดเห็นของสื่อมวลชน	101
5.4.4	ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน.....	102
บทที่ 6	วิเคราะห์ผลการศึกษา.....	104
6.1	อุโบสถวัดศาลาลอย.....	104
6.1.1	การสื่อความหมายของผู้ออกแบบ	104
6.1.2	การดัดแปลงสัญลักษณ์ และรหัสของผู้ออกแบบ.....	104
6.1.3	การรับรู้ความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชน.....	105
6.1.4	บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน	105
6.1.5	ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมาย	105
6.1.6	ผลที่เกิดต่อบริบททางสังคม	107
6.2	มหาธรรมกายเจดีย์.....	107
6.2.1	การสื่อความหมายของผู้ออกแบบ	107
6.2.2	การดัดแปลงสัญลักษณ์และรหัสของผู้ออกแบบ.....	108
6.2.3	การรับรู้ความหมายและการตีความของพุทธศาสนิกชน.....	109
6.2.4	บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน	109
6.2.5	ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมาย	109
6.2.6	ผลที่เกิดต่อบริบททางสังคม	111

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

6.3	พระพุทธรูปปางเหยียบโลก.....	111
-----	-----------------------------	-----

6.3 1 การสื่อความหมายของผู้ออกแบบ	111
6.3.2 การดัดแปลงสัญญาะ ของผู้ออกแบบและผลที่ได้รับ	112
6.3.3 การรับรู้ความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย	112
6.3.4 บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน	112
6.3.5 ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสาร	112
6.4 วัตถุประสงค์แฝง	114
6.5 บริบททางสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญาะ และรหัสในงานสถาปัตยกรรม.....	114
บทที่ 7 อภิปรายผล	115
7.1 บทนำ.....	115
7.2 การสื่อความหมายของผู้ออกแบบและผลสัมฤทธิ์	115
7.3 การรับรู้ความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย	117
บทที่ 8 สรุป และเสนอแนะ	118
8.1 สรุปผลการศึกษา	118
8.2 ข้อเสนอแนะ	118
รายการอ้างอิง	120
ภาคผนวก	123
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์	124
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบสถาปัตยกรรม	124
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ	124
แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย ผู้รับสารอุโบสถวัดศาลาลอย	124

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย ผู้รับสารมหาธรรมกายเจดีย์.....	125
แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย ผู้รับสารพระพุทธรูปปางเหยียบโลก	126

ภาคผนวก ข. ระบบต่างๆ ของมหากรรมกายเจดีย์.....	127
ระบบการรักษาความคงทนถาวร.....	127
ระบบระบายอากาศในมหากรรมกายเจดีย์.....	127
ระบบระบายความชื้นในมหากรรมกายเจดีย์.....	128
ระบบการป้องกันน้ำท่วม.....	128
ระบบป้องกันฟ้าผ่า.....	128
ระบบป้องกันแผ่นดินไหว.....	129
ระบบการทำความสะอาด.....	129
ภาคผนวก ค. ประวัติทีมงาน โครงการสร้างมหากรรมกายเจดีย์.....	130
ภาคผนวก ง. ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ.....	133
ภาคผนวก จ. ประวัติและผลงานของผู้ออกแบบ และผู้เชี่ยวชาญ.....	155
พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์.....	155
รศ.ดร. วิโรฒ ศรีสุโร.....	159
ภาคผนวก ฉ. ประติมากรรมทางศาสนาพุทธ.....	160
ลักษณะทั่วไปของประติมากรรม.....	160
ความเชื่อที่แสดงในประติมากรรมรูปเคารพ.....	160
ลักษณะพิเศษของประติมากรรมรูปเคารพของไทย.....	161
เรื่องที่มีนำมาแสดงในประติมากรรมเล่าเรื่อง.....	161
ภาคผนวก ช.....	164

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview).....	164
การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย (Focus group).....	166
ประวัติผู้เขียน.....	180

สารบัญรูป

หน้า

รูปที่ 2.1 องค์ประกอบต่าง ๆ ของเจดีย์ทรงกลม.....	11
รูปที่ 2.2 องค์ประกอบต่าง ๆ ของเจดีย์ทรงเหลี่ยม	12
รูปที่ 2.3 เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล อยุรยา ก่ออิฐไม่สอปูน ฐานสี่เหลี่ยม องค์แปดเหลี่ยม ระฆังกลม บัลลังก์แปดเหลี่ยม	13
รูปที่ 2.4 เจดีย์วัดเชิงม่น เป็นแบบเจดีย์สี่เหลี่ยม มีช้างล้อม สมัยหลังพระเจ้าติโลคนาถ	14
รูปที่ 2.5 เจดีย์สมัยอยุธยาตอนต้น วัดราชบูรณะ อยุรยา องค์แปดเหลี่ยม มีเรือนธาตุ องค์ระฆังกลม....	15
รูปที่ 2.6 พระปฐมเจดีย์ นครปฐม	16
รูปที่ 2.7 พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 1-3 วัดพระเชตุพน	17
รูปที่ 2.8 พระมหาเจดีย์ศรีสุริโยทัย ประจำรัชกาลที่ 4	18
รูปที่ 2.9 พระเจดีย์หมู่ ย่อไม้ 12 เรียงรายรอบพระอุโบสถ	19
รูปที่ 2.10 รูปตัดเจดีย์ วัดราชบพิตร	20
รูปที่ 2.11 ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยของอุโบสถ.....	23
รูปที่ 2.12 ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยของอุโบสถ.....	24
รูปที่ 2.13 หน้าบันพระอุโบสถ ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์.....	25
รูปที่ 2.14 เปรียบเทียบหางหงส์ กับหัวพญานาคของขอม	26
รูปที่ 2.15 ชุ่มสีมา บริเวณกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนฯ.....	28
รูปที่ 2.16 พระพุทธรูปเทวปฏิมากร พระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน	30
รูปที่ 2.17 พระพุทธรูปแบบคันธารราฐ สมัยแรกที่มีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้า.....	33
รูปที่ 2.18 พระพุทธรูปปางประทานปฐมเทศนา ศิลปะอินเดียสกุลช่างมธรา ในราชวงศ์คุปตะ	35
รูปที่ 2.19 พระพุทธรูปศิลา สมัยทวารวดี วัดพระเมรุ นครปฐม.....	37
รูปที่ 2.20 พระพุทธรูปมารวิชัยอภัยปรปักษ์ฯ ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันออก วัดพระเชตุพนฯ ...	38

รูปที่ 2.21 พระพุทธรูปชินศรีมุนีนาถฯ ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันตก วัดพระเชตุพนฯ	39
รูปที่ 2.22 พระพุทธรูปโลกนาถศาสตราจารย์ฯ สูง 20 ศอก อัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารทิศตะวันออก วัดพระเชตุพน	40
รูปที่ 4.1 แผนที่ทางเข้าวัดศาลาลอย นครราชสีมา	53
รูปที่ 4.2 อุโบสถวัดศาลาลอย	54
รูปที่ 4.3 อุโบสถวัดศาลาลอย ด้านทิศใต้	55
รูปที่ 4.4 สีมา อุโบสถวัดศาลาลอย	56
รูปที่ 4.5 พระประธานในอุโบสถวัดศาลาลอย	57
รูปที่ 4.6 แผนที่เส้นทางไปวัดพระธรรมกาย	59
รูปที่ 4.7 ตำแหน่งที่ตั้งของมหาธรรมกายเจดีย์	60
รูปที่ 4.8 ส่วนต่าง ๆ ของมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย	61
รูปที่ 4.9 สถูปสาณูจิ ประเทศอินเดีย	62
รูปที่ 4.10 สถูปบรมพุทโธ ประเทศอินโดนีเซีย	63
รูปที่ 4.11 พระพุทธรูป (พระธรรมกายประจำตัว) ที่ประดิษฐานอยู่บนส่วนพุทธรัตนะ มหาธรรมกายเจดีย์	64
รูปที่ 4.12 ลักษณะโครงสร้างของมหาธรรมกายเจดีย์	66
รูปที่ 4.13 แผนที่ที่ตั้งของวัดสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา	68
รูปที่ 4.14 พระพุทธรูปปางเหยียบโลก	69
รูปที่ 4.15 พระบาทข้างขวาของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก เมื่อได้มีการปรับแก้การมองแล้ว	70
รูปที่ 5.1 ลักษณะหลังคาของอุโบสถวัดศาลาลอย	73
รูปที่ 5.2 ผนังด้านทิศตะวันตกของอุโบสถวัดศาลาลอย	74

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2471 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแสดงปาฐกถาที่สมัชชาจารย์ และได้พระนิพนธ์ถึงมูลเหตุแห่งการสร้างวัด ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ดังความตอนหนึ่งว่า

‘ตามตำนานของพระพุทธศาสนา ในว่าสมัยพุทธกาล เมื่อสมเด็จพระสากยมุนีศรีสรรเพชญ์ พุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนาแล้วทรงสั่งสอนแก่นักขัตว์ในมัชฌิมประเทศอยู่นั้น ผู้ที่ถือพระพุทธศาสนานับถือวัตถุทั้งสามว่าเป็นหลักของศาสนาคือ “พระพุทธเจ้า” หนึ่ง “พระธรรม” หนึ่ง และ “พระสงฆ์” หนึ่ง เพราะวัตถุทั้งสามนี้ประกอบกัน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่มีพระพุทธศาสนาได้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมนำมาสั่งสอนแก่คนทั้งหลาย ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้าก็ไม่มีใครพบพระธรรมหรือแม้ในปัจจุบันนี้ ถ้าพากันลืมพระพุทธเจ้าเสีย พระธรรมก็จะตกต่ำ ไม่เป็นศาสนา ถ้าหากไม่มีพระธรรม พระพุทธเจ้าก็ไม่มีขึ้นได้ หรือแม้ในปัจจุบันนี้ถ้าพากันเลิกนับถือพระธรรมเสีย พุทธเจดีย์ทั้งหลายก็จะกลายเป็นศาลเจ้า พระสงฆ์ก็จะผิดกับบุคคลสามัญเพียงที่นุ่งห่มผ้าเหลือง หาเป็นศาสนาไม่ ถ้าขาดพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมก็จะได้ประโยชน์แต่พระองค์ ไม่สามารถจะประกาศศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่นักขัตว์ทั้งหลาย ชาวเราก็จะหารู้จักพระพุทธศาสนาไม่ วัตถุทั้งสามอาศัยกันดังกล่าวมา จึงเรียกรวมกันว่า “พระไตรสรณคมน์” แปลว่าวัตถุที่ควรระลึกถึงสามอย่าง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระรัตนตรัย” แปลว่าดวงแก้วทั้งสาม เพราะเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน’

‘วัตถุทั้งสามนั้นมีสภาพผดกัน พระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ไม่มีผู้อื่นจะเป็นแทนได้ พระธรรมนั้นเล่าถ้าไม่มีผู้ศึกษาทรงจำไว้ได้ก็เป็นอันตรธานไป ส่วนพระสงฆ์นั้นก็คงอยู่มาได้ด้วยมีผู้บวชสืบสมณวงศ์ต่อมา เพราะสภาพต่างกันอย่างว่ามานี้ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงเกิดมีเจดีย์วัตถุในพระพุทธศาสนาสำหรับสักการบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้าขึ้นก่อน พุทธเจดีย์มีหลายอย่าง จะกล่าวแต่ที่เป็นมูลเหตุแห่งการสร้างวัด คือ ตามประเพณีอันมีมาในอินเดียตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ถ้าผู้ทรงคุณธรรมมรณภาพลง เมื่อเผาศพแล้วย่อมเก็บอัฐิธาตุบรรจุไว้ในสถูป (ที่เรามักเรียกกันว่าพระเจดีย์) สร้างขึ้นตามกำลังของเจ้าภาพ มีตั้งแต่เพียงเป็นกองดินขึ้นไปถึงสร้างเป็นปึกแผ่นแน่นหนา โดยประณีตบรรจง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าพระนิพพานถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว กษัตริย์และพราหมณ์อันเป็นเจ้าเมืองต่าง ๆ ซึ่งนับถือพระพุทธเจ้า ขอแบ่งพระบรมธาตุไปสร้างพระ

สถูปบรรจุไว้ให้มหาชนในเมืองของตนสักการบูชา 8 แห่งด้วยกัน ครั้นต่อมาเมื่อพระเจ้าอโศกได้เป็นพระเจ้าราชาธิราช ทรงเลื่อมใสทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองแพร่หลายในอินเดีย ตลอดจนถึงนานาประเทศ พระเจ้าอโศกมหาราชได้รวบรวมพระบรมธาตุมาจากที่ซึ่งบรรจุไว้แต่เดิม เอามาแบ่งเป็นส่วนละน้อย ๆ แจกประทานไปให้พระสถูปบรรจุไว้เป็นที่สักการบูชาตามบรรดาบ้านเมืองและประเทศที่นับถือพุทธศาสนา ในตำนานกล่าวว่ามีถึง 84,000 แห่ง ซึ่งควรสันนิษฐานแต่ว่า มากจนนับไม่ถ้วนว่ากี่แห่ง และพึงสันนิษฐานได้ต่อไปว่า เมื่อเกิดมีพระเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าสร้างขึ้น ณ ที่แห่งใด ที่แห่งนั้นพวกพุทธศาสนิกชนก็ย่อมพากันไปสักการบูชา และช่วยกันรักษาอยู่เนืองนิจ ทั้งมีผู้เลื่อมใสศรัทธาก่อสร้างเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ เพิ่มพูนขึ้นตามกำลังของประชุมนั้น ณ ที่แห่งนั้น ๆ จึงเริ่มเกิดวัดขึ้นด้วยประการฉะนี้ วัดชั้นเก่าที่สุดที่ปรากฏในประเทศสยามนี้ เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น ก็เกิดมีขึ้นโดยปริยายอย่างแสดงมา.....'

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าวัดเมื่อแรกเริ่มจะมีองค์ประกอบหลักคือ สถูป หรือเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุไว้สักการบูชาเท่านั้น เมื่อครั้งที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามายังประเทศไทยนั้น ก็ได้มีการสร้างพระสถูปเป็นรูปโอคว่ำ เป็นสถูปองค์เดิมซึ่งปัจจุบันบรรจุอยู่ในองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมเช่นกัน (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2500) การสร้างพระพุทธรูป และอุโบสถเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความต้องการของสังคม และความจำเป็นในการสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีพุทธศาสนิกชนมากขึ้น พระสงฆ์มากขึ้น ก็จำเป็นต้องสร้างพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ประชุมสงฆ์ และใช้ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ วัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ตามประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งสืบทอดและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของบริบทต่าง ๆ ในแต่ละสมัย ตั้งแต่สมัยทวารวดี สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์

กระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สังกมไทยได้ถูกกระแสความเป็นสากลของจักรวรรดินิยมตะวันตก และลัทธิล่าอาณานิคม ที่ใช้แรงบีบทางการเมืองและกำลังทหารด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า เพื่อหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและกอบโกยทรัพยากรกลับไปปรองรับการบริโภคในสังคมอุตสาหกรรมในประเทศของตน รวมทั้งการพยายามเข้าครอบงำทางวัฒนธรรมโดยผ่านอุดมการณ์ทางศาสนา จวบจนในรัชสมัยของพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 ได้ทรงใช้นโยบายเพื่อความอยู่รอดของสยามประเทศ โดยการนำประเทศไปสู่ความทันสมัยแบบยุโรป มีการตัดถนนสายใหม่ขึ้นหลายสาย เติมนคราง ย้ายกิจการจากในน้ำมาอยู่บนบก ส่วนสถาปัตยกรรมไทยทั้งพระบรมมหาราชวัง และบ้าน ได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นตึกฝรั่ง โปรดให้สร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งอัมพรไพศาล พระที่นั่งวิมานเมฆ พระที่นั่งอภิเษกคูสิต และพระที่นั่งจักรี

มหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ล้วนเป็นแบบยุโรป (นิจ วิทยุชเรนนันท์ 2539) ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อทุกส่วนของประเทศทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

การเปลี่ยนแปลงช่วงที่มีผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างมากก็คือยุคของจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ซึ่งใช้แบบอย่างทางตะวันตกเป็นมาตรฐานในการกำหนดแนวทางปฏิบัติ และต่อด้วยสมัยของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีนโยบายมุ่งเน้นแต่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เรื่อยมาตราบจนปัจจุบัน โดยไม่ได้มีการส่งเสริมในด้านวัฒนธรรมมากนัก

ผลกระทบดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลต่อเนื่องไปสู่ศาสนา และประเพณีต่าง ๆ อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ก่อให้เกิดความชะงักงัน สับสน และขาดช่วงการสืบทอดทางวัฒนธรรม ส่งผลให้งานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอาคารทางศาสนาในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นพระเจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหาร วิหารมูขุ ระเบียง ศาลาราย มีการทำซ้ำ ลอกเลียนแบบในอดีต มิได้ประยุกต์ให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ล่องเลยมาน ในขณะเดียวกันการสร้างงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางศาสนาที่ผิดแผกจากคตินิยม และประเพณีก็จะก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั้งทางบวกและทางลบ ความรู้สึกด้านประเพณีนับว่ายังมีความแรงและฝังลึกในทัศนคติของประชาชนเป็นอย่างมาก

นอกจากคตินิยมและประเพณีแล้ว สื่อมวลชนนับได้ว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร แนวความคิด และข้อคิดเห็นต่อสาธารณะ การคัดสรรและจุดประเด็นในการนำเสนอ การอ้างอิง ตลอดจนการนำความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนที่ได้จากการตีความจากสัญญาณ และการถอดรหัส เพื่อเสนอต่อสาธารณะนับว่ามีอิทธิพลต่อผู้รับสารเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงสัญญาณและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย” จึงต้องการศึกษาว่าภาพลักษณ์ของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางศาสนาพุทธ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป จะส่งผลต่อการรับรู้และความเชื่อดั้งเดิมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยอย่างไร บทบาทของสื่อมีอย่างไรในการนำเสนอข้อมูล ข่าวสารและชี้นำสังคม โดยใช้อุโบสถวัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มหาธรรมกายเจดีย์ จังหวัดปทุมธานี และพระพุทธรูปปางเหยียบโลก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากอุโบสถวัดศาลาลอยมีรูปแบบที่แตกต่างจากอุโบสถของวัดอื่น ๆ ในช่วงที่กำลังก่อสร้างก็ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์พอสมควร ขณะเดียวกันพระอุโบสถดังกล่าวก็เคยได้รับกิตติบัตรจากสมาคมสถาปนิกสยาม สำหรับงานสถาปัตยกรรมดีเด่น และได้รับรางวัลจากมูลนิธิเสถียรโกเศศและนาคะประทีปเมื่อปี พ.ศ. 2516 ในขณะที่มหาธรรมกายเจดีย์เป็นเจดีย์ที่มีทั้งรูปแบบ เนื้อหา และประโยชน์ใช้สอยแตกต่างจากเจดีย์อื่น ๆ ในยุคปัจจุบัน เป็นเจดีย์ทางศาสนาพุทธที่สังคมให้ความสนใจและ

วิพากษ์วิจารณ์สูงมากจวบจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ทำให้น่าสนใจด้วย เช่นการใช้สื่อในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการระดมทุนทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนพระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์ก็ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่พุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมากถึงลักษณะของพระพุทธรูป กล่าวโดยรวมคือ ทั้งสามกรณีศึกษามีลักษณะของการใช้สัญลักษณ์ และรหัสที่แตกต่างจากคตินิยมที่ใช้เป็นประเพณีมาแต่ดั้งเดิม และได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางสมควรมีการศึกษาวิเคราะห์ถึงสิ่งที่ผู้ออกแบบ หรือผู้ส่งสารพยายามสื่อไปยังผู้รับสาร บทบาทของสื่อมวลชนในการนำเสนอ ตีความและส่งสารไปยังประชาชน หรือผู้รับสาร และสิ่งที่ผู้รับสารรับรู้และตีความ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของการใส่ และถอดรหัส (Encode and decode) ของทั้งสามกรณีศึกษา เพื่อให้สามารถบ่งชี้ถึงช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างการส่งสารและการรับสาร และเพื่อเสนอแนะถึงการใช้นิยาม และรหัสที่อำนวยความสะดวกให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามความประสงค์ของผู้ส่งสาร ทั้งสามกรณีศึกษานี้มีความเด่นชัดในตัวเอง ซึ่งจะส่งผลให้ผลการศึกษาชัดเจนด้วยเช่นกัน

1.2 ปัญหาวิจัย

1. ความหมายที่ปรากฏอยู่บนอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลกคืออะไร และมีผลต่อการรับรู้ และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทยอย่างไร
2. พุทธศาสนิกชนมีความเห็นต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางศาสนาพุทธอย่างไร
3. สื่อมวลชนมีบทบาทและอิทธิพลอย่างไรต่อผู้ส่งสาร และผู้รับสาร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความหมายของอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลกที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ
2. เพื่อศึกษาถึงการรับรู้ถึงความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ต่อกรณีศึกษาทั้งสาม
3. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้ส่งสาร และผู้รับสาร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะรูปลักษณะหลักที่แสดงถึงสัญลักษณ์ และรหัสที่ปรากฏอยู่บนสถาปัตยกรรมเท่านั้น รายละเอียดต่าง ๆ เช่น ลวดลายปูนปั้น ลายบนประตู ตลอดจนวัสดุที่ใช้สร้างและลักษณะของรายละเอียดการตกแต่ง เป็นต้น ไม่นำมาศึกษา

1.5 นิยามศัพท์

พุทธศาสนิกชน หมายถึง บุคคลที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย

พระอุโบสถ หมายถึง โรงที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมต่าง ๆ หรือประกอบพิธีทางศาสนา

วัดศาลาลอย หมายถึง วัดอันเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ ตั้งอยู่บนถนนรอบเมืองนครราชสีมา

สถาปัตยกรรม หมายถึง อาคาร สิ่งปลูกสร้าง และองค์ประกอบของอาคาร เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการใช้สอย มีความมั่นคงแข็งแรง ความสวยงามน่าประทับใจ มีรูปลักษณะที่สะท้อนถึงศิลป วัฒนธรรม ความเชื่อ และความศรัทธา

ศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่ผลิต หรือสร้างขึ้นเพื่อเป็นงานศิลปะ

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของสถาปัตยกรรม ในแบบเดิม มาสู่งานในรูปแบบลักษณะใหม่

เจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างทางศาสนาที่ใช้บรรจุสิ่งที่พึงเคารพ เพื่อการสักการะบูชา ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงเจดีย์ในศาสนาพุทธ

บริบทในสังคม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ในสังคม อาทิ ความเชื่อ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี

ความหมาย หมายถึง สิ่งที่ผู้ออกแบบสถาปัตยกรรมทางศาสนาพุทธต้องการสื่อสารแก่พุทธศาสนิกชน และสิ่งที่พุทธศาสนิกชนรับรู้เมื่อได้เห็นสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมนั้นปรากฏอยู่

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงความหมายของอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลกที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ
2. ทราบถึงการรับรู้ถึงความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ต่อกรณีศึกษาทั้งสาม
3. ทราบถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อที่มีต่อผู้ส่งสาร และผู้รับสาร

4. ผลการวิจัยจะช่วยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการรับสาร การตีความ และการยอมรับของประชาชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ออกแบบให้สามารถสื่อสารต่อผู้รับสารได้ตรงต่อผู้รับสารต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงสัญญาณและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย” เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายถึงความหมายแฝงที่ผ่านงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางศาสนาพุทธ ผู้วิจัยจึงได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ศึกษาเป็น 2 แนวทางคือ

1. แนวคิดทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางศาสนาพุทธ
2. แนวคิดเรื่องสัญญาณ และรหัส

2.1 แนวคิดด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

2.1.1 แนวคิดด้านสถาปัตยกรรม

แนวคิดด้านสถาปัตยกรรม เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ และตีความหมายจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมทั้งทางด้านรูปธรรม และนามธรรม ดังนี้

ด้านรูปธรรม

1. ที่ตั้ง
2. ผังบริเวณ แพนผังอาคาร การกำหนดการใช้สอยพื้นที่
3. รูปลักษณะของอาคาร
4. ส่วนประกอบและตกแต่งอาคาร เช่น จิตรกรรมฝาผนัง รูปปั้น เป็นต้น
5. ส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น ชื่ออาคาร การจัดลำดับชั้น เป็นต้น

ด้านนามธรรม

1. วัตถุประสงค์หลักในการสร้าง
2. แนวความคิด ความเชื่อ
3. ศิลป วัฒนธรรม และประเพณี
4. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี
5. วัตถุประสงค์แฝง หรืออื่น ๆ

สถาปัตยกรรมที่งานวิจัยนี้ใช้เป็นกรณีศึกษาคือ อุโบสถ และเจดีย์ ซึ่งสมควรกล่าวถึงต้นกำเนิด ลักษณะ และรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ต่อไป

เจดีย์ในพุทธศาสนา

เจดีย์ มาจากคำบาลีว่า เจตียะ หรือคำสันสกฤตว่า ไจตยะ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา คำว่าเจดีย์ในภาษาไทยตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหมายความถึง ที่เคารพนับถือ สิ่งก่อสร้างเป็นยอดแหลม เป็นที่บรรจุสิ่งที่มีค่า มีพระธาตุเป็นต้น

ในสมัยพุทธกาลนั้น ผู้ที่นับถือพุทธศาสนานับถือแต่พระพุทธรูป พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรูป และพระสงฆ์สาวก ซึ่งเรียกรวมกันว่า พระไตรสรณคมน์ มิได้มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ที่ตั้งเคารพในพระพุทธศาสนา บรรดาเจดีย์ในพุทธศาสนาเป็นของที่เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธรูปปรินิพพานแล้วทั้งสิ้น

เจดีย์ในพระพุทธศาสนาจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ (คำรกราชานุกาพ 2502)

ธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธรูปปรินิพพานแล้ว และได้มีการแบ่งพระบรมธาตุไปบรรจุไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ ตามหนังสือ มหาปรินิพพานสูตร ได้แก่

1. พระเจ้าอชาตศัตรู ได้นำไปบรรจุไว้ยังเจดีย์เมืองราชคฤห์ อันเป็นราชธานีของแคว้นมคธ ในสมัยนั้น (ปัจจุบันเรียก กราชเชเดีย)
2. กษัตริย์สักยราช พระญาติวงศ์ของพระพุทธรูป นำไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ ปัจจุบันอยู่ในแขวงภูโตะ ประเทศเนปาล พระบรมธาตุส่วนนี้ได้จัดแบ่งบางส่วนให้เมืองไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 และบรรจุประดิษฐานไว้ ณ สถูปบนบรมบรรพต วัดสระเกศ
3. กษัตริย์ลิจณวี นำไปประดิษฐานยังเมืองเวสาลี ปัจจุบันเรียกว่า เพสาร์ห์
4. กษัตริย์กุติยะ หรือ บุลี ได้นำไปยังเมืองอัลกัปปะ
5. มหาพราหมณ์ ผู้ครองเมืองเวฐฐทีปะกะ ได้นำไปยังเมืองเวฐฐทีปะกะ
6. กษัตริย์โกติยะ ได้นำไปยังรามคาม ปัจจุบันอยู่ในเนปาล
7. มัลลกษัตริย์เมืองปาวา ได้นำไปเมืองปาวา ปัจจุบันอยู่ในแขวงปีทะโอะนะ
8. มัลลกษัตริย์เมืองกุสินารา ได้นำไปไว้ ณ เมืองกุสินารา ปัจจุบันเรียกว่าแขวงกาเลีย

บริโภคเจดีย์ คือเจดีย์ที่เกี่ยวข้องในองค์พระพุทธรูป ได้แก่เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุเครื่องอัฐบริหารของพระพุทธรูป มีบาตรและจีวร เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายถึงสถานที่อันควรสังเวชที่ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตรว่า พระอนนทได้ทูลต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ถ้าเสด็จดับขันธไปแล้ว พระสาวกและพุทธศาสนิกชนจะพากันว่าแห้ว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงพระกรุณาอนุญาตให้สร้างสังเวชนียสถานเอาไว้ 4 แห่ง สำหรับพุทธสาวกเหล่าใดที่ใครจะเห็นพระองค์จะได้พากันไปปลงธรรมสังเวช ณ สถานที่ทั้ง 4 แห่งคือ (พัชรินทร คุขประมุข และคณะ, 2532 : 6)

- 1) ที่ประสูติ ณ ลุมพินีวัน แขวงเมืองกบิลพัสดุ์ ปัจจุบันอยู่ในตำบลรุมมินเด ประเทศเนปาล
- 2) ที่ตรัสรู้พระโพธิญาณ ณ โทธิพฤกษมณฑล แขวงเมืองคยา ปัจจุบันอยู่ในตำบลพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศเนปาล
- 3) ที่แสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ตำบลอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันอยู่ในสวนนาค รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย
- 4) ที่เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ระหว่างต้นรังคู ณ แขวงเมืองกุสินารา ปัจจุบันอยู่ในมณฑลกาเลีย ประเทศเนปาล

และยังมีบริโภคเจดีย์อีกสองแห่งตามตำนาน หนังสือปฐมสมโพธิ์ คือกษัตริย์เมืองปิบผลิววันไปขอพระบรมธาตุซ้ากว่า 8 กษัตริย์ จึงได้แต่พระอังคารไปบรรจุไว้ ณ เมืองปิบผลิววัน ปัจจุบันคือเมืองรุชปุระ และโทณพราหมณ์ผู้แบ่งพระบรมธาตุ ได้นำทะนานทองที่ดวงพระบรมธาตุไปสร้างพระสถูปบรรจุไว้ ณ เมืองกุสินารา จึงทำให้เกิดบริโภคเจดีย์เป็น 6 แห่ง

ธรรมเจดีย์ คือเจดีย์ที่ใช้ประดิษฐานพระธรรมคำสั่งสอนที่จารึกลงบนวัสดุต่าง ๆ เช่นเสาหิน ใบลาน แผ่นทองแดง เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธรูป เนื่องจากในสมัยหลังพุทธกาลประชาชนจะไปแสดงการปลงธรรมสังเวช ณ สังเวชนียสถานต่าง ๆ ในอินเดียได้ยาก เพราะหนทางไกลจึงมักเลือกเอาพระธรรมที่เป็นหัวใจศาสนาจารึก เช่นคาถาอารยสัจ เป็นที่ระลึกถึงพระพุทธรูป ครั้นเมื่อถึงสมัยที่เขียนธรรมวินัยเป็นตัวอักษรแล้ว ก็นับถือคัมภีร์พระไตรปิฎกว่าเป็นธรรมเจดีย์ด้วย

อุเทสิกะเจดีย์ คือสิ่งที่สร้างขึ้น โดยมีเจตนาอุทิศต่อพระพุทธรูป ไม่กำหนดว่าต้องเป็นอะไร ถ้าไม่ได้เป็นธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ หรือธรรมเจดีย์ก็ถือว่าเป็นอุเทสิกะเจดีย์ทั้งสิ้น พุทธบัลลังก์ที่สร้างไว้เป็นที่สักการบูชาก่อนที่จะมีการสร้างรูปเคารพเป็นองค์พระพุทธรูป ต้นโพธิ์ที่เอาเมล็ดมาเพาะ หรือตอนมาจากต้นเดิม รูปสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือการสร้างพระพุทธรูปภายหลังจากที่มีการสร้างรูปเคารพแล้ว ก็นับเป็นอุเทสิกะเจดีย์ การสร้างพระพิมพ์จะด้วยโลหะ หรือดินเผาที่เป็นอุเทสิกะเจดีย์เช่นกัน

เจดีย์ในงานสถาปัตยกรรมไทย

เจดีย์ที่พบในประเทศไทยนั้นพบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 ยกเว้นที่นครปฐม เจดีย์ในประเทศไทยมีรูปแบบต่างกัน เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากงานศิลปกรรมในยุคสมัยต่าง ๆ เดิมเจดีย์ใช้ในการบรรจุขุขันธ์วัตถุ หรืออัฐิในพระพุทธศาสนา แต่ต่อมาได้วิวัฒนาการกลายเป็นส่วนยอดของตัวอาคารอื่น ๆ ด้วย อาจแบ่งลักษณะของเจดีย์ออกได้ดังนี้ (รูปที่ 2.1 – 2.2)

เจดีย์ทรงกลม หรือทรงลังกา มีแผนผังเป็นทรงกลม นิยมสร้างในสมัยสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากลังกา และยังคงสร้างสืบมาจนปัจจุบัน

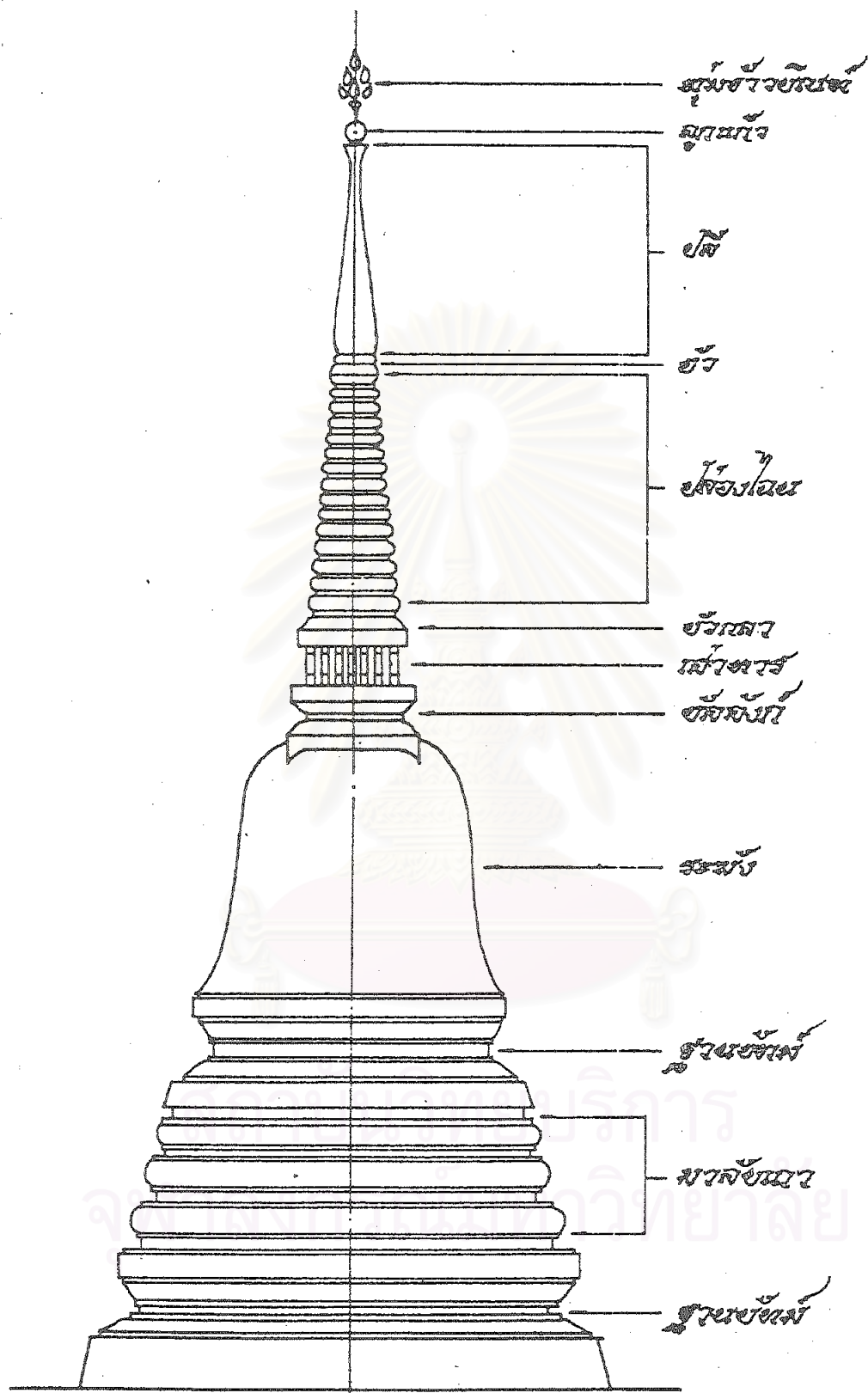
เจดีย์ทรงย่อมุมไม้สิบสอง เป็นเจดีย์ที่มีรูปร่างด้านข้างคล้ายเจดีย์ทรงกลม หรือทรงลังกา แต่มีแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมย่อมุมทั้ง 4 ออกเป็นมุมละ 3 มุม รวมเป็น 12 มุม เกิดจากการผสมผสานระหว่างเจดีย์ทรงลังกากับปราสาทของขอม เริ่มสร้างในสมัยอยุธยา และยังคงนิยมสืบมา

ส่วนประกอบของเจดีย์

เจดีย์ในงานสถาปัตยกรรมไทย ทั้งเจดีย์ทรงกลม และเจดีย์ทรงเหลี่ยมจะประกอบด้วยองค์ประกอบหลักคือ ยอดเจดีย์ องค์เจดีย์ และฐาน องค์ประกอบย่อยของเจดีย์ทรงกลมและทรงเหลี่ยมมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้น และได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมต่างยุคสมัยกัน (รูปที่ 2.3-2.9) อย่างไรก็ตามองค์ประกอบย่อยของเจดีย์แต่ละประเภทอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไปได้อีก และอาจมีลำดับและชื่อเรียกที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปแล้วเราสามารถจำแนกลักษณะของเจดีย์ที่พบเห็น โดยทั่วไปได้ดังแสดงในรูปที่ 2.1 – 2.2

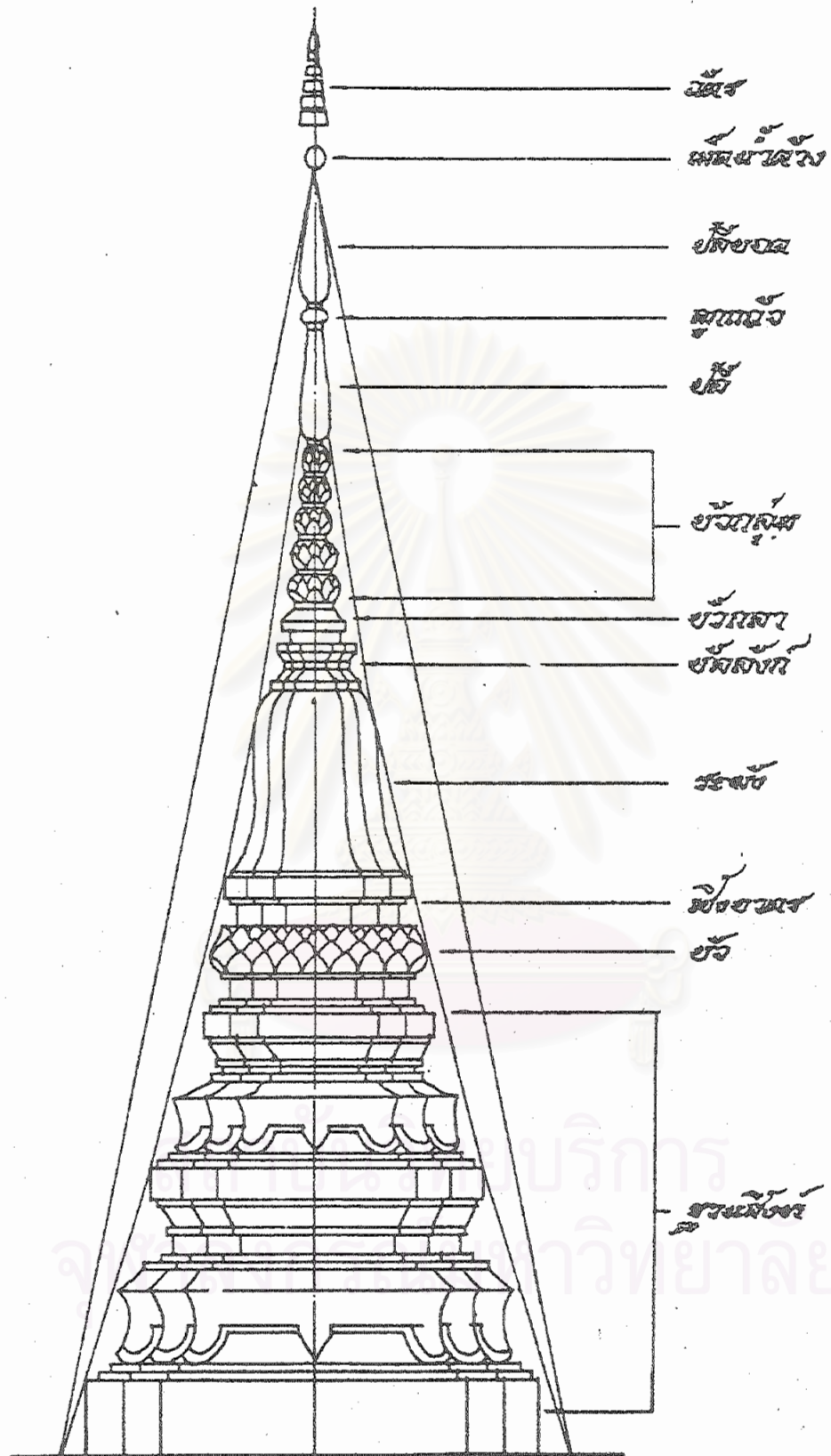
เจดีย์โดยทั่วไปจะสร้างด้วยการก่ออิฐฉาบปูน และบรรจุสิ่งที่พึงเคารพบูชา ไม่มีการเข้าไปใช้พื้นที่ภายในเจดีย์ ดังแสดงในรูปที่ 2.10

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2.1 องค์ประกอบต่างๆ ของเจดีย์ทรงกลม

ที่มา : ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2525) ศิลปกรรมไทยพื้นฐาน

รูปที่ 2.2 องค์ประกอบต่างๆ ของเจดีย์ทรงเหลี่ยม

ที่มา : ศิลปกรรมไทยพื้นฐาน (2525) ศิริพงษ์ พยอมเข็ม

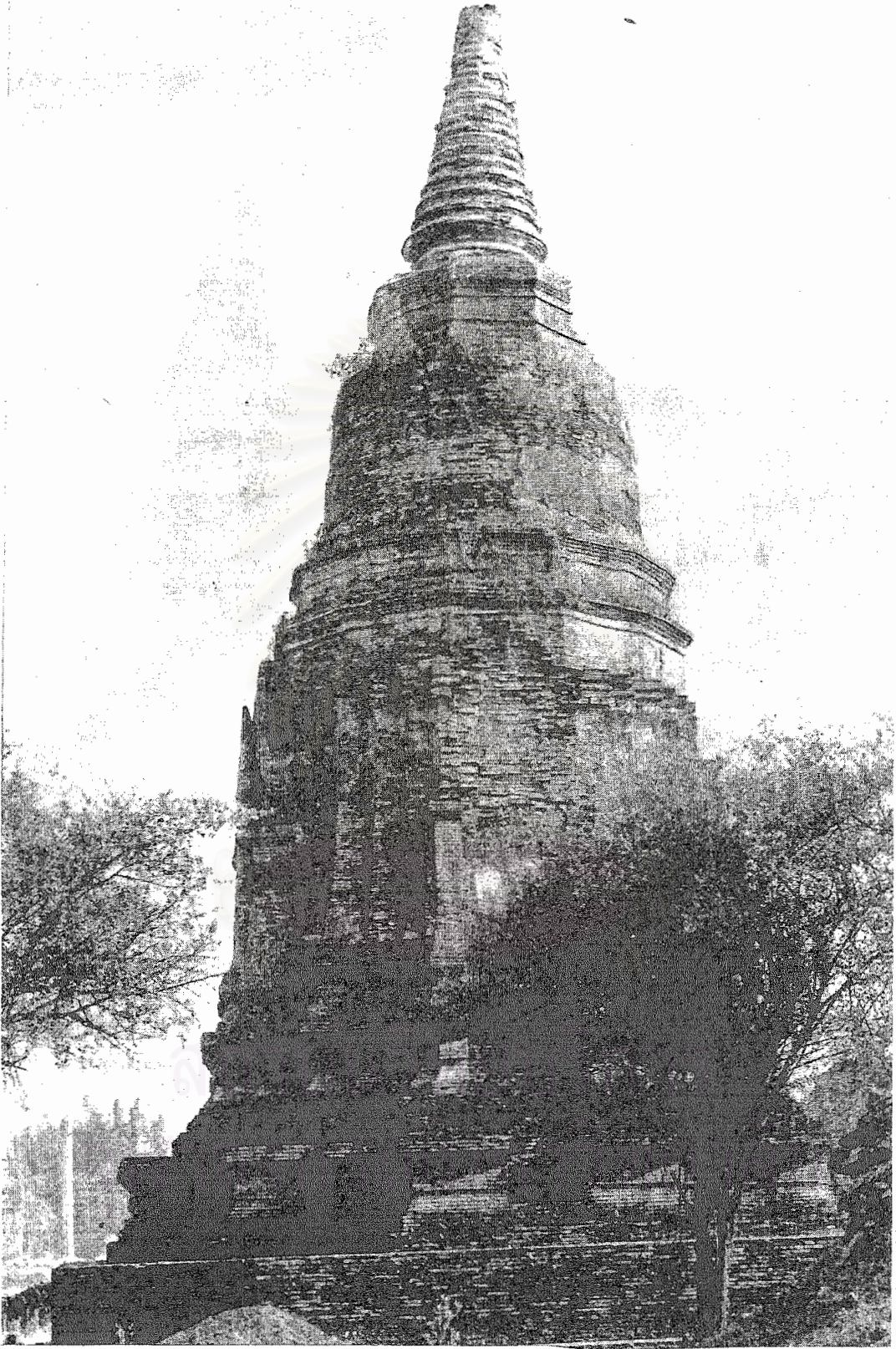
รูปที่ 2.3 เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล อยุรยา ก่ออิฐไม่สอปูน ฐานสี่เหลี่ยม องค์แปดเหลี่ยม
ระฆังกลม บัลลังก์แปดเหลี่ยม

ที่มา : ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมเจดีย์ในสยามประเทศ

รูปที่ 2.4 เจดีย์วัดเชียงมั่น เป็นแบบเจดีย์สี่เหลี่ยม มีช้างล้อม สมัยหลังพระเจ้าติโลกนาถ

ที่มา : ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมเจดีย์ในสยามประเทศ

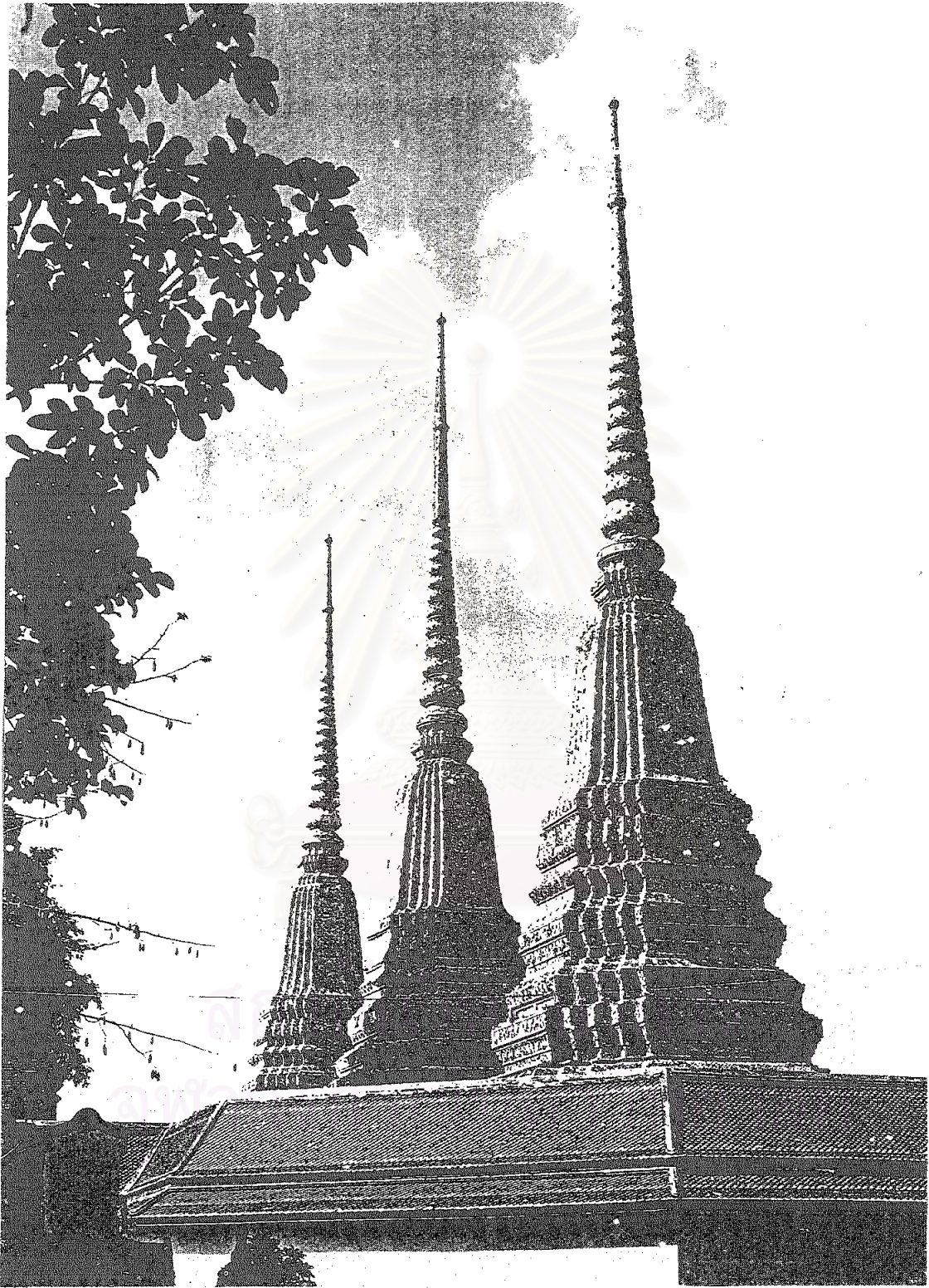

รูปที่ 2.5 เจดีย์สมัยอยุธยาตอนต้น วัดราชบูรณะ อยุธยา องค์แปดเหลี่ยม มีเรือนธาตุ องค์ระฆังกลม
ที่มา : ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมเจดีย์ในสยามประเทศ

รูปที่ 2.6 พระปฐมเจดีย์ นครปฐม

ที่มา : เจาะลึกวัดพระธรรมกาย

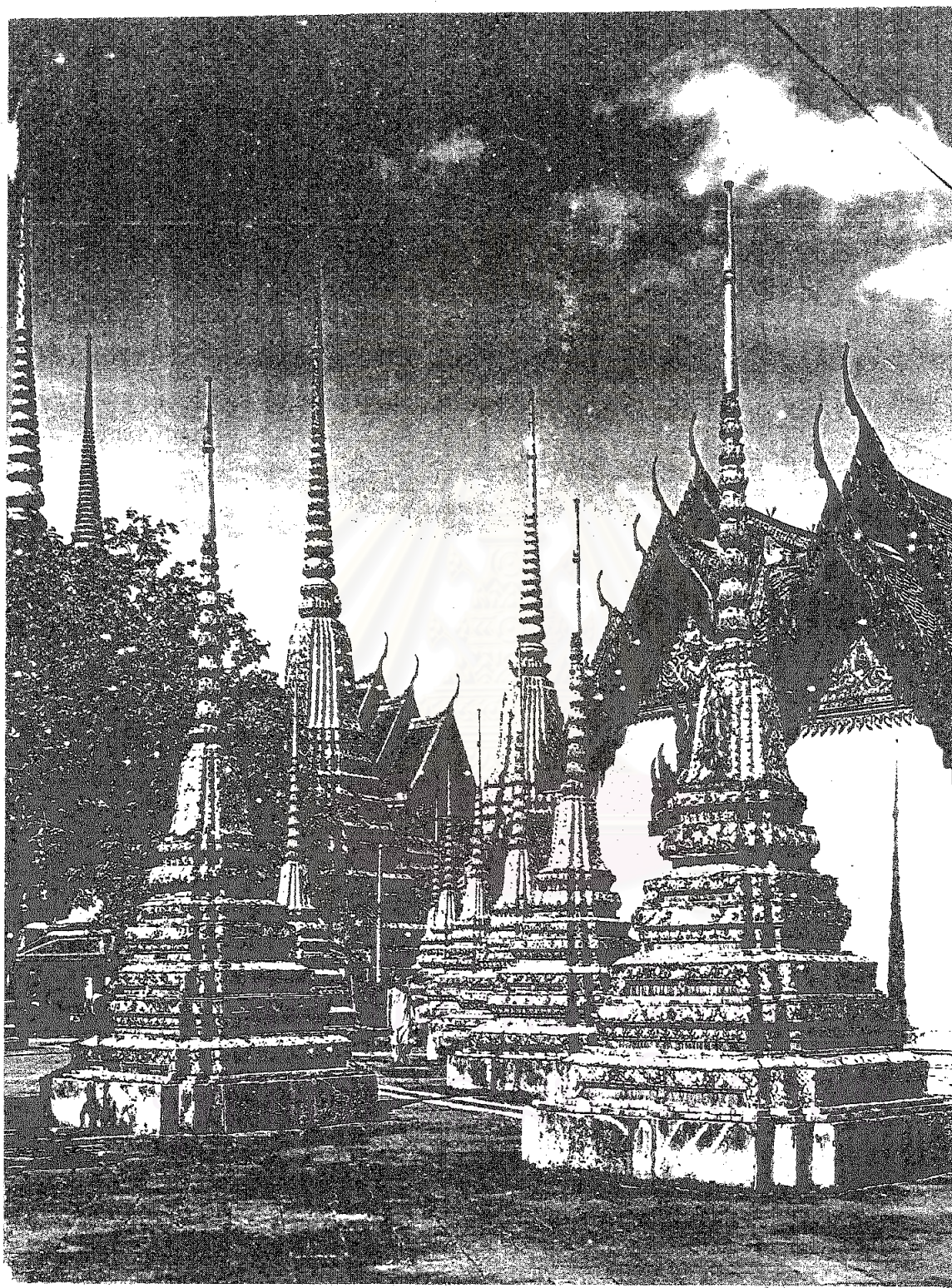
รูปที่ 2.7 พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 1-3 วัดพระเชตุพน

ที่มา : สมุดภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

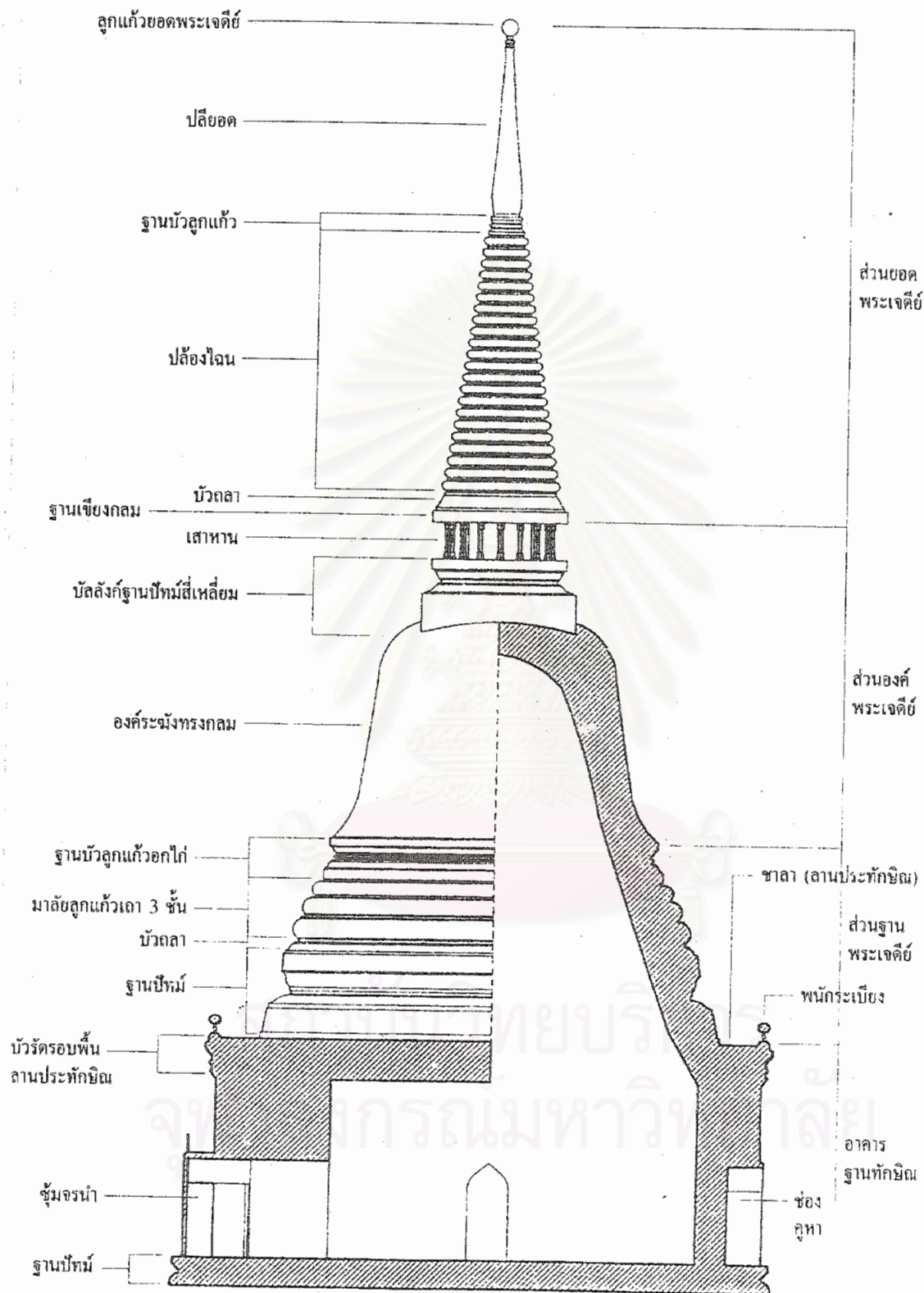
รูปที่ 2.8 พระมหาเจดีย์ศรีสุริโยทัย ประจํารัชกาลที่ 4

ที่มา : สมุคภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

รูปที่ 2.9 พระเจดีย์หมู่ ย่อไม้ 12 เรียงรายรอบพระอุโบสถ

ที่มา : สมุดภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2535)

รูปที่ 2.10 รูปตัดเจดีย์ วัดราชบพิตร

ที่มา : เรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิตรฯ (2541) สุกจิต (เสวตจินดา) สนันไหว

มูลเหตุการสร้างวัด

ในสมัยพุทธกาล ได้มีสำนักสงฆ์ที่เรียกว่าอาราม เช่นเชตวนาราม บุพผาราม ซึ่งผู้มีจิตศรัทธาถวายให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้า และเหล่าสาวกสำหรับพักในฤดูฝน เนื่องจากในฤดูแล้งพระภิกษุสงฆ์จะเดินทางจาริกสั่งสอนพุทธศาสนา ตามบ้านเมือง หรือ ไปหาที่สงบเพื่อบำเพ็ญวิปัสสนา แสวงหาโมกขธรรม

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานแล้วก็ได้เกิดประเพณีที่พุทธบริษัทไปกระทำพุทธบูชายังสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง เกิดเป็นซึ่งพุทธบริษัทมาประชุมกันมิได้ขาด แล้วจึงมีผู้มีจิตศรัทธาสร้างที่อยู่อาศัยถวายภิกษุสงฆ์ จึงน่าที่จะทำให้เกิดสังฆาวาสอันเป็นที่ที่พระสงฆ์อยู่ประจำ อันเป็นมูลเหตุให้เกิดวัดขึ้นในบริเวณนั้น ตำบลอื่น ๆ ก็ต้องการให้มีเจดีย์สถานในภูมิภาคของตน เมื่อเจดีย์สถานเกิดขึ้นที่ใด ก็จำเป็นต้องมีการบำรุงรักษา จึงมีสังฆาวาสที่พระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำ ณ เจดีย์สถานแห่งนั้น¹

วัดในสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย

ในสมัยสุโขทัยได้เกิดวัดขึ้นมากมาย การสร้างโบสถ์ขนาดใหญ่ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อใช้ในการทำสังฆกรรม เช่นการอุปสมบทและการทอดกฐินซึ่งเป็นพิธีสำคัญในสมัยนั้น

ในสมัยอยุธยาเป็นราชธานีก็มีประเพณีการสร้างวัดอย่างแพร่หลายและมีการสร้างโบสถ์กันแทบทุกวัด เพราะในสมัยนี้การบวชเรียนถือเป็นประเพณีที่ต้องทำในกลุ่มผู้ชาย ทำให้มีพระสงฆ์เพิ่มขึ้นมาก จึงต้องมีโบสถ์

การสร้างวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังคงทำอย่างในอดีต แต่ให้ความสำคัญแก่การสร้างกุฏิสงฆ์และการสร้างศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และเป็นที่ทำบุญฟังเทศน์ด้วย โบสถ์ก็คิดสร้างขึ้นภายหลังตามกำลังที่มี พระสถูปหรือเจดีย์ และวิหารที่เป็นหลักของการสร้างวัดก็ไม่ได้ถือเป็นสิ่งจำเป็นอีกต่อไป อาจเป็นเพราะมีเจดีย์อยู่มากแล้ว

อุโบสถในศาสนาพุทธ

อุโบสถ คือสถานที่ที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกัน การทำอุโบสถกรรมต้องมีการกำหนดสถานที่ หรือโรงอุโบสถขึ้น โดยมีเครื่องหมาย (นิมิต) ขอบเขตของบริเวณที่จะทำสังฆกรรม โดย

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร) หน้า 112 อังในเนตรนภิศ (2525 : 8)

กำหนด ภูเขา ก้อนหิน ต้นไม้ จอมปลวก สระน้ำ และแม่น้ำ ตามพระพุทธานุญาต โรงทำอุโบสถอาจตั้งอยู่ในบริเวณสระน้ำ แม่น้ำ ทะเล เป็นเขตลอยเรือ หรือแพในลักษณะที่สี่มา และมีสีมาล้อมรอบทั้ง 8 ทิศ เรียกว่าพระอุโบสถ มีพระพุทธรูปปฏิมาเป็นประธาน ใน 1 วัดจะมีอุโบสถได้เพียงหลังเดียวเท่านั้น เป็นเขตพระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่พักสร้างพระอุโบสถเรียกว่า “วิสุงคามสีมา” (สงวน รอดบุญ, 2529)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถในประเทศไทย

นอกจากอุโบสถจะประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ลูกนิมิต สีมาล้อมรอบ และพระพุทธรูปปฏิมาเป็นประธาน ดังที่กล่าวมาแล้ว ตามคตินิยมของไทยแล้ว อุโบสถยังประกอบด้วย กำแพงแก้วอีกด้วย ส่วนองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมไทยที่เป็นลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปคือ (ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, 2525) (รูปที่ 2.11-2.13)

เครื่องบน หรือยอดหลังคา ได้แก่

ช่อฟ้า เป็นส่วนบนสุด ตั้งอยู่เหนืออกไก่ กล่าวว่าเป็นเสมือนหางพญานาค ช่อฟ้ามีอยู่ 2 ชนิด คือช่อฟ้าปากครุฑ และช่อฟ้าปากปลา (รูปที่ 2.14)

ตัวล่ายอง มีหน้าที่ปิดไม้ระแนง เปรียบเสมือนตัวพญานาค

ใบระกา เป็นก้านตั้งอยู่เหนือล่ายอง เสมือนเป็นเกล็ดหลังของพญานาค

นาคสะดุ้ง เป็นส่วนตัวของล่ายองที่คดเลื้อย

หางหงส์ มีรูปทรงคล้ายกับหางหงส์ แต่ของเดิมสันนิษฐานได้ว่าเป็นหัวพญานาค (รูปที่ 2.14)

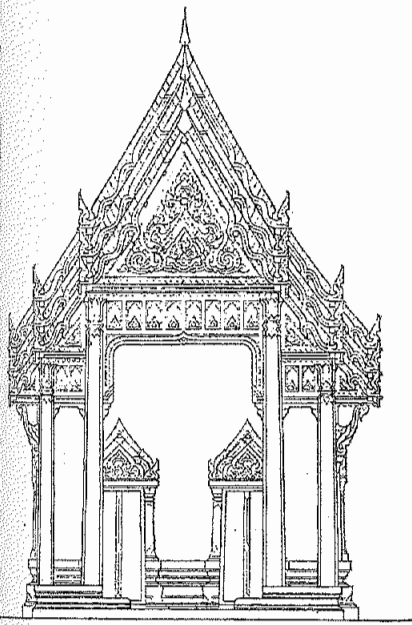
ลายหน้ากระดาน คือลายชื่อ

กระจังประดับชื่อ เป็นกระจังปฏิญญาณ แลวบนเป็นกระจังตรง แลวล่างเป็นกระจังรวน

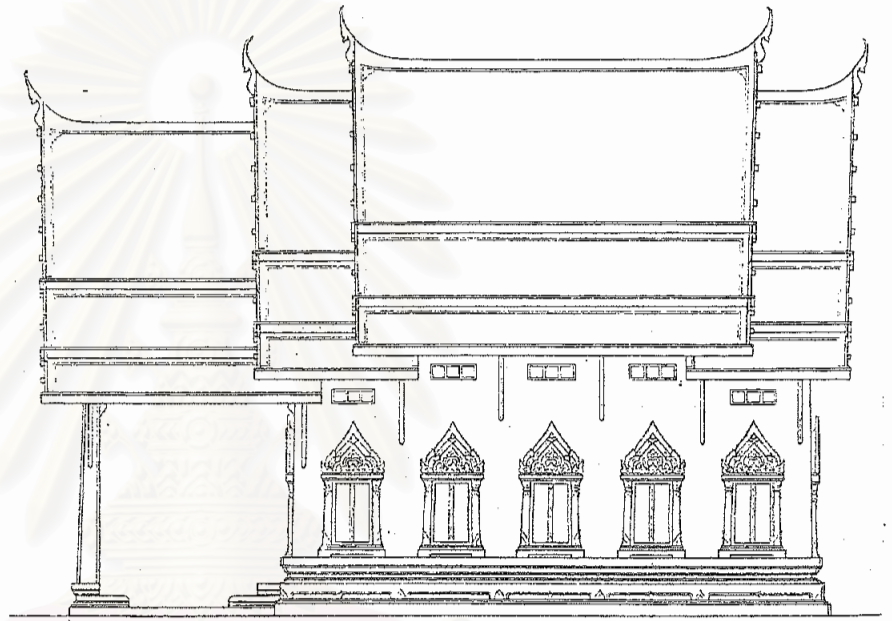
หน้าบัน เป็นลวดลายปิดหน้าจั่ว

ตัวอาคาร ได้แก่

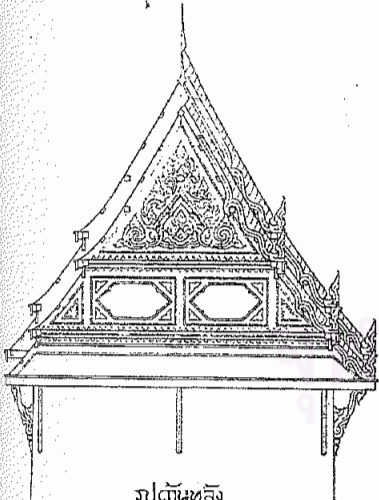
บัวปลายเสา ประดับส่วนบนสุดของเสา

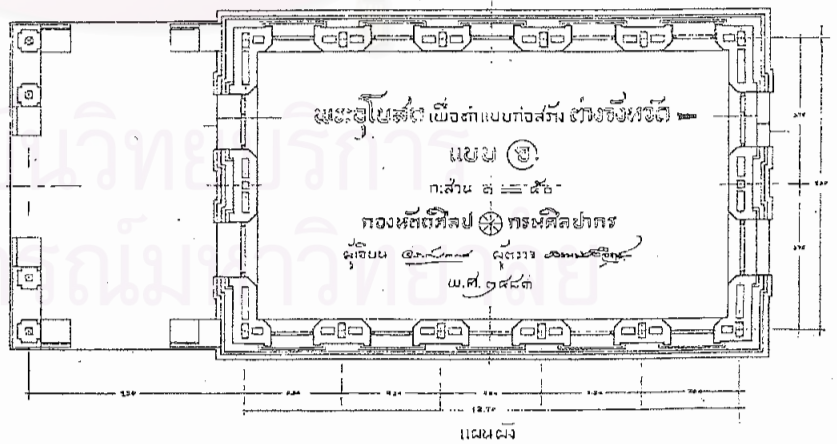
รูปปั้นหน้า

รูปปั้นข้าง

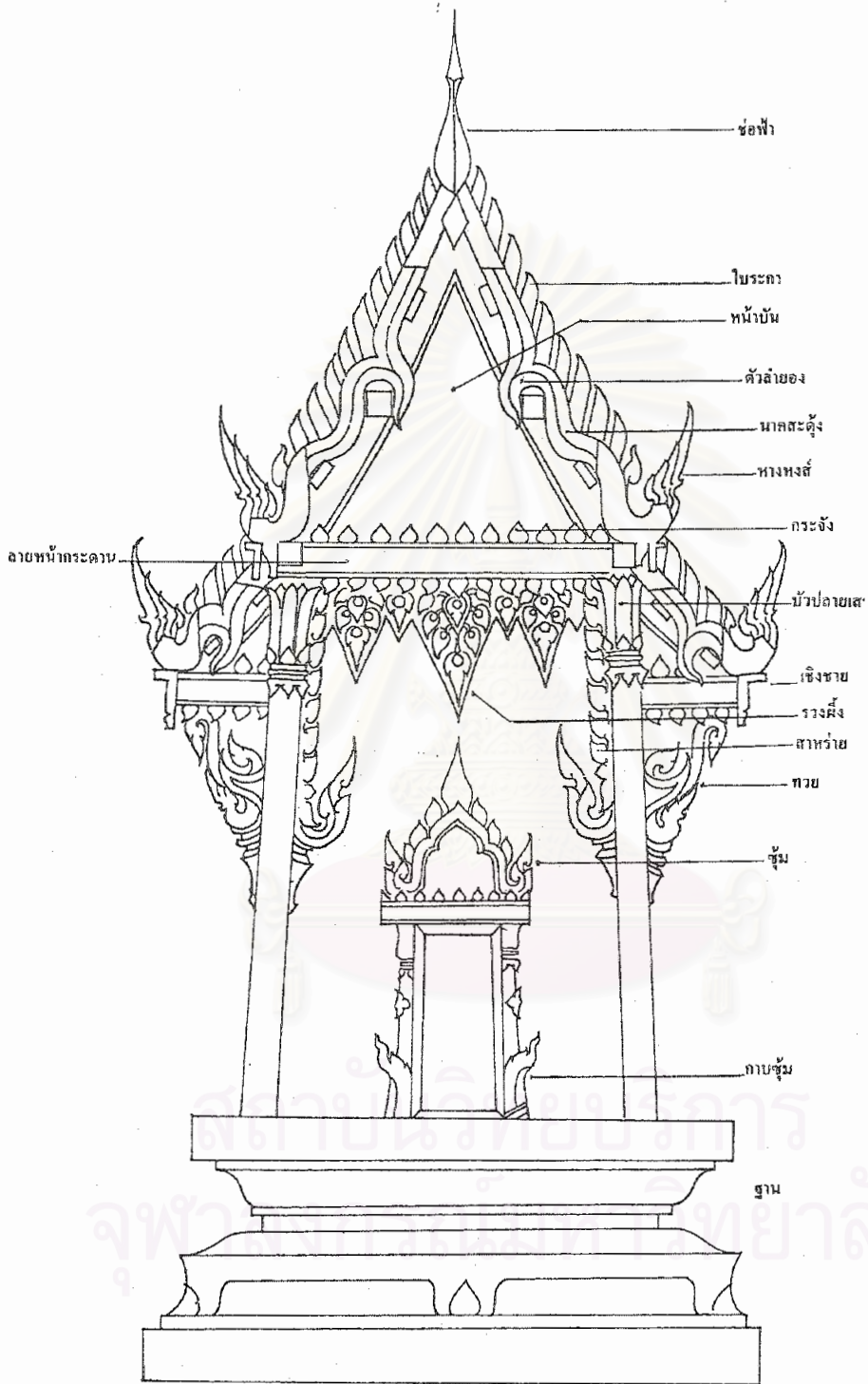
รูปปั้นหลัง

แผนผัง

รูปที่ 2.11 ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยของอุโบสถ

ที่มา : ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร (2533)

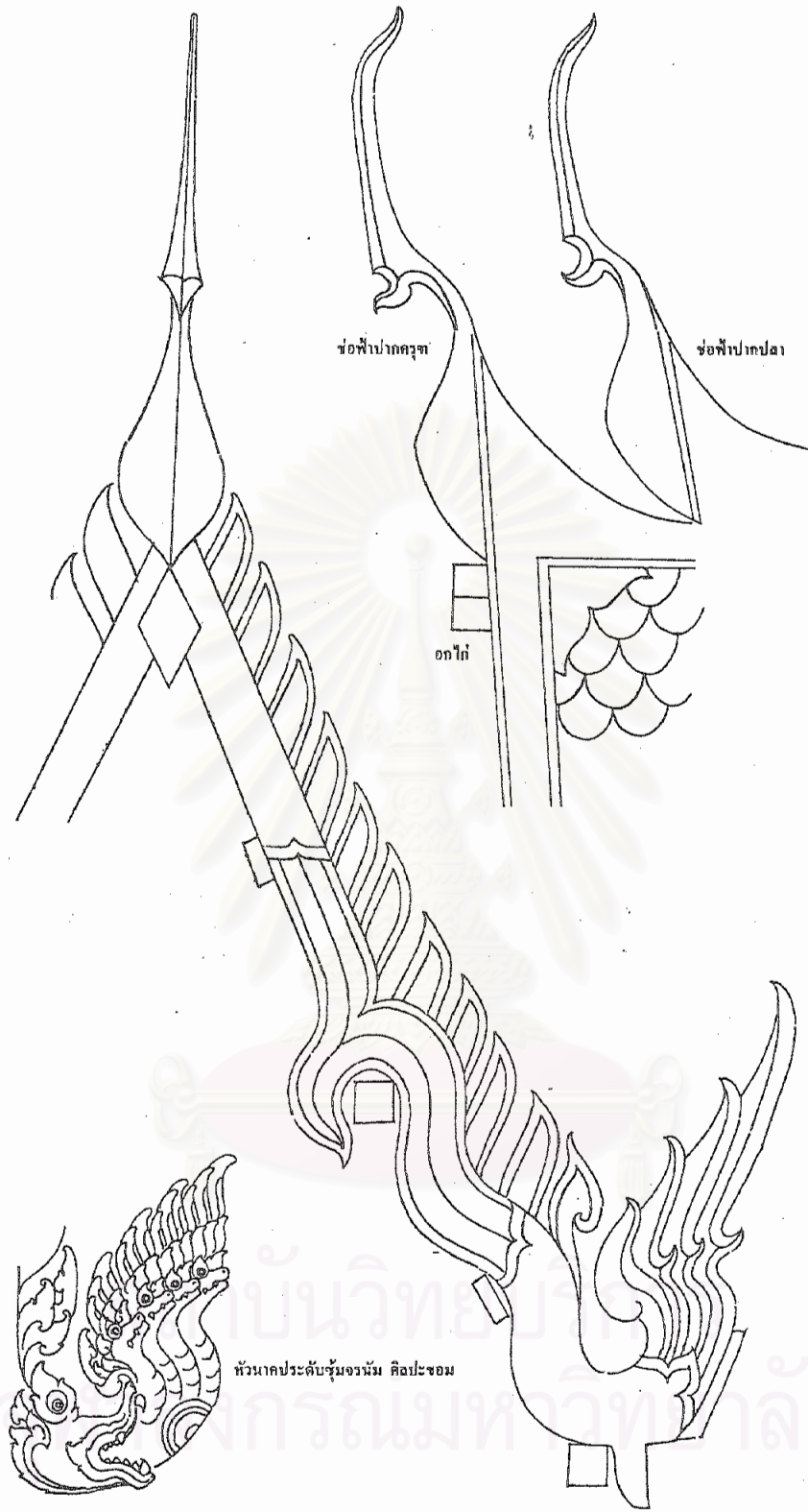
รูปที่ 2.12 ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยของอุโบสถ

ที่มา : สถาปัตยกรรมไทยพื้นฐานสำหรับช่างเทคนิค (2524) ชุมศรี ศิวะศรียานนท์

รูปที่ 2.13 หน้าบันพระอุโบสถ ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์

ที่มา : ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร (2533)

รูปที่ 2.14 เปรียบเทียบหางหงส์ กับหัวพญานาคของขอม

ที่มา : สถาบันคชกรรมไทยพื้นฐานสำหรับช่างเทคนิค (2524) ชุมศรี ศิวะศรียานนท์

รวงผึ้ง ใช้ประดับห้อยลงมากล้ายรวงผึ้ง

สาหร่าย ใช้ประดับตามแนวเสาต่อจากรวงผึ้ง

ทวย เป็นเครื่องกำยั้นชายคาปีกนก

ซุ้มประตูหน้าต่าง คล้ายกับเป็นหน้าจั่วอย่างย่อ

ฐาน ประกอบด้วย หน้ากระดาน, ลวดบัว, บัวหงาย, ลูกแก้ว, บัวคว่ำ, บัวพินัยักษ์ และฐานสิงห์

เสาหัวเม็ด มี 2 ชนิดคือ เสาหัวเม็ดทรงกลม และทรงเหลี่ยม หรือทรงมันท์

ลักษณะที่พบเห็นได้โดยทั่วไปของกำแพงแก้ว และนิมิตสีมา (ใบสีมา) ซึ่งเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งของอุโบสถ แสดงดังในรูปที่ 2.15

พระประธานซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการประกอบสังฆกรรม แสดงดังในรูปที่ 2.16

2.1.2 แนวคิดด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ประเภทงานศิลปกรรม

แนวคิดด้านศิลปกรรม เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ และตีความหมายจากศิลปกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งในที่นี้หมายถึงพระพุทธรูปลอยตัว ทั้งทางด้านรูปธรรม และนามธรรมดังนี้ (ดูภาคผนวก ง.)

ด้านรูปธรรม

1. ขนาด และรูปทรง
2. ลักษณะ และลีลาท่าทาง (ปาง)
3. ส่วนประกอบและตกแต่งประติมากรรม เช่น เครื่องทรง เป็นต้น

ด้านนามธรรม

วัตถุประสงค์หลักในการสร้าง

แนวความคิด ความเชื่อ

ศิลป วัฒนธรรม และประเพณี

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

วัตถุประสงค์แฝง หรืออื่น ๆ

มูลเหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูป²

ตามตำนานที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปประวัติกล่าวไว้ว่า เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปประทานโปรดพระพุทธรูปมารดา ค้างอยู่ในดาวดึงษ์สวรรค์พรรษาหนึ่งนั้น พระเจ้าประเสนชิต กรุงโกศลราชรัฐไม่ได้เห็นพระพุทธรูปเป็นเวลาานาน เกิดความระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า จึงได้ตรัสสั่งให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยแก่นจันทร์แดง ประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธรูปเจ้าเคยประทับ ครั้นพระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับจากดาวดึงษ์มาถึงที่ประทับ พระพุทธรูปแก่นจันทร์แดงก็เลื่อนหลีกออกด้วยพระบรมพุทธานุภาพ แต่พระพุทธรูปองค์ได้ตรัสสั่งให้รักษาพระพุทธรูปนั้นไว้เพื่อสาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่างการสร้างพระพุทธรูป เมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งตำนานนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมาที่หลังนั้นสร้างตามแบบพระแก่นจันทร์องค์นั้นนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. 270-311) ซึ่งเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 3 ในโมริยะราชวงศ์ ซึ่งได้เผยแผ่พุทธศาสนาอย่างกว้างขวางในประเทศอินเดีย และได้สร้างศิลปโบราณวัตถุอย่างมากมาย ก็ไม่ปรากฏว่าได้สร้างพระพุทธรูปไว้แต่อย่างไร แม้แต่เมื่อหลังจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแล้วจนประมาณ ปี พ.ศ. 400 การสร้างอุเทสิกเจดีย์ก็ไม่ปรากฏมีรูปพระพุทธรูปเจ้า เช่นลายจำหลักรูปพระพุทธรูปประวัติซึ่งประดับพระมหาธาตุเจดีย์ก็มีแต่รูปคนอื่น ตรงไหนจะต้องทำพระพุทธรูปก็จะแทนด้วยสิ่งอื่น เช่นรอยพระพุทธรูปบาท พระธรรมจักร หรือพระพุทธรูปอาสน์ การทำพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เช่นปางมหาภิเนษกรรมณี (ปางทรงออกผนวช) ก็ทำเป็นรูปม้าผูกเครื่อง ไม่มีคนขี่ ปางประทานปฐมเทศนาเป็นรูปธรรมจักร มีกวางหมอบ ซึ่งหมายความว่าทรงแสดงปฐมเทศนาในมฤคทายวัน ปางประสูติก็ทำรูปพระนางสิริมหามายา กำลังประทับนั่ง หรือยืนอยู่บนดอกบัว มีช้างสองเชือกถือน้ำเต้า ทาลงบนเศียรของนาง ดังที่ปรากฏอยู่ในพระมหาสถูปสาญจีเป็นต้น แสดงให้เห็นว่าประเพณีการทำพระพุทธรูปยังไม่มีในสมัยนั้น คงยังเป็นข้อห้ามอยู่ คือไม่มีการทำรูปบุคคลสำคัญเป็นรูปมนุษย์ เพราะเกรงจะเป็นการลบหลู่ไม่เคารพ จนถึง พ.ศ. 400 ดังนั้น ตำนานเรื่องพระแก่นจันทร์นั้นคงจะเกิดขึ้นหลังจากได้มีประเพณีการสร้างพระพุทธรูปอย่างกว้างขวางแล้ว ราวในปี พ.ศ. 700 หรือ พ.ศ. 800

จากหลักฐานทางโบราณวัตถุที่ตรวจพบในประเทศอินเดียทำให้ทราบว่า พระพุทธรูปนั้นสร้างขึ้นโดยฝีมือช่างโยนิก (ชาวกรีก) ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ได้เริ่มประดิษฐ์ขึ้นในแคว้นคันธารราชรัฐเมื่อราวปี พ.ศ. 370 มูลเหตุมาจากครั้งพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชสามารถแผ่อาณาเขตตั้งแต่อยูโรปตลอดมาจนอินเดียตอนเหนือเมื่อ พ.ศ. 200 นั้น ได้ตั้งพวกโยนิกที่เป็นแม่ทัพนายกองครองบ้าน

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2502)

เมืองรักษาพระราชอาณาเขต ครั้นพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชสิ้นพระชนม์ ชาวโยนกที่เป็นนายกองก็ตั้งตนขึ้นเป็นอิสระตอนชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งเรียกว่าอาณาเขตคันธารราช ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศอัฟกานิสถาน ชาวโยนกที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นชาวต่างประเทศไม่เคยถือข้อห้ามการทำรูปเคารพ จึงคิดทำพระพุทธรูปขึ้นประดับเจดีย์สถาน จากหลักฐานพบว่าพระพุทธรูปมีสร้างขึ้นในเขตคันธารราชเป็นแห่งแรกในระหว่างปี พ.ศ. 365 – 383 อย่างไรก็ตามการสร้างพระพุทธรูปนั้นเป็นงานยากยิ่ง เพราะพระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วหลายร้อยปี รูปพรรณสัณฐานของพระองค์ก็มีแต่คำบอกเล่าต่อกันมาว่ามีลักษณะอย่างมหาบุรุษในคัมภีร์มหาปริสลักษณะของพราหมณ์ ซึ่งแต่งไว้ก่อนพุทธกาล นอกจากนั้นยังต้องคิดทำให้แปลกกับรูปคนอื่น ๆ เมื่อเห็นก็สามารถรู้ได้ทันทีว่าเป็นพระพุทธรูป และจะต้องทำให้มีความงดงามเป็นที่ชอบใจคนที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ช่างชาวโยนกที่ทำได้อาศัยลักษณะมหาบุรุษ และจารีตประเพณีของชาวมัชฌิมประเทศ เช่นกิริยานั่งขัดสมาธิ และครองผ้ากาสาวพัสตร เหมือนภิกษุที่มีอยู่ในสมัยนั้น บวกกับคตินิยมของตนสร้างพระพุทธรูปขึ้นโดยไม่มีความตั้งใจให้เหมือนพระพุทธรูปเจ้า

พระพุทธรูปคันธาระเป็นพระพุทธรูปแบบแรก รูปพระพักตร์ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเทพเจ้า อพอลโล ซึ่งเป็นสุริยเทพและเทพแห่งความงามของชาวกรีก พระพักตร์มีเค้ากรีก เกศยาว และมีลอนสลวยดูผสมสตรี กระทบคมุ่นเป็นมาไฟไว้บนพระเศียรอย่างพระเศียรของพระเศศกษัตริย์ และมีพระเกตุมาลา (เครื่องทรงที่พระเศียร) พระนลาตมีอูรีณะ (อูนาโลม) จีวรหนาหนัก ประทับขัดสมาธิเพชร (วชิรปรียังกะ) แบบโยคะ พระพาทักว้าง (รูปที่ 2.17) ความคิดเรื่องพระเกตุมาลาที่สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากความจำเป็นของช่างที่จะต้องทำให้สังเกตเห็นได้ง่ายว่าเป็นพระพุทธรูป จึงทำพระเศียรอย่างพระเศียรกษัตริย์ พระพุทธรูปจึงดูแปลกกว่ารูปอื่น ๆ ถึงจะอยู่ปนกับใครก็รู้ได้ว่าเป็นพระพุทธรูป ลักษณะที่สร้างขึ้นโดยช่างโยนกนี้ ช่างในชั้นหลังไม่สามารถจะคิดแก้ไขเป็นอย่างอื่นได้ จึงต้องเอาแบบอย่างของช่างโยนกทำต่อมา ได้แก่เปลี่ยนรายละเอียดอื่น ๆ เช่นช่างมูราซึ่งเป็นช่างสกุลอินเดียแท้ ๆ ได้สร้างให้พระเศศกษัตริย์เป็นก้นหอยเวียนขวา พระกรรมยาว พระหนุเป็นปม

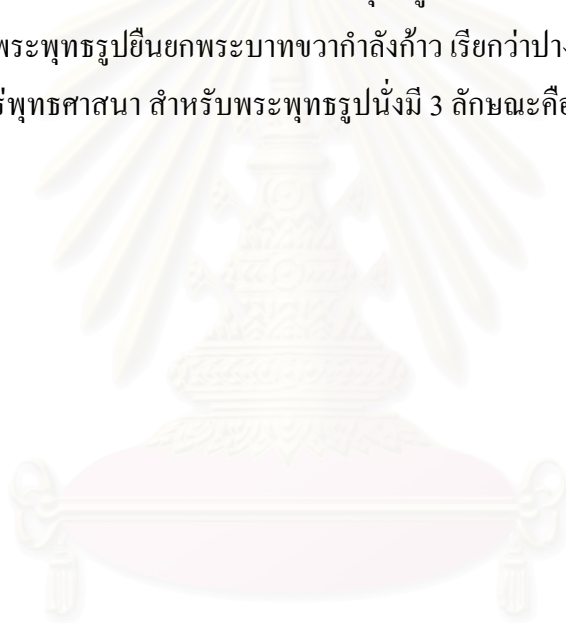
รูปที่ 2.17 พระพุทธรูปแบบคันธารราษฎร์ สมัยแรกที่มีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้า

ที่มา : ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย (2541) เสนอ นิลเดช

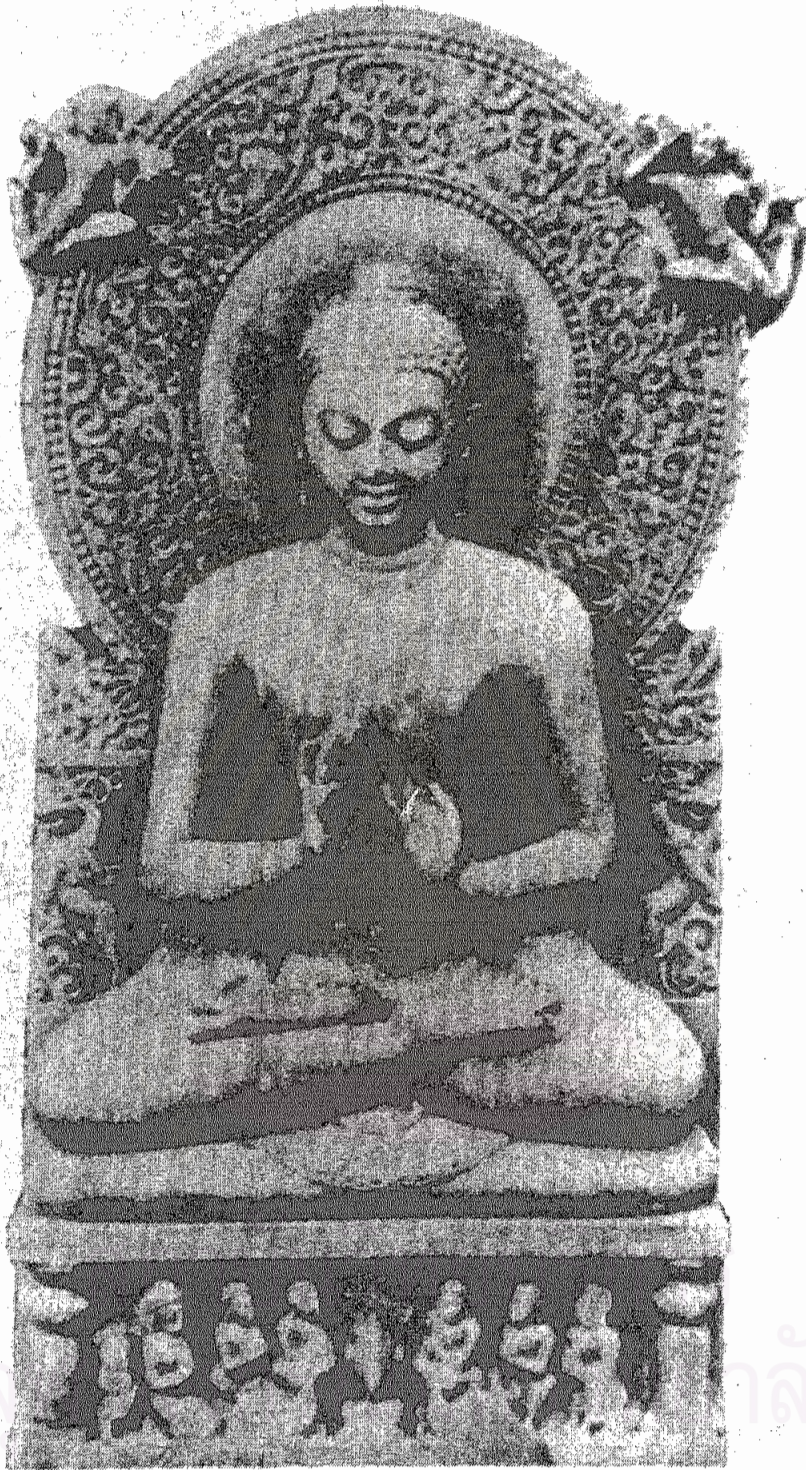
และมีพระอาการสำรวม พระพักตร์อ้อมแสดงความเมตตาต่อสรรพสัตว์และรูปพระพักตร์เป็นแบบอินเดีย พระเนตรเหลือบลงต่ำ แสดงสมาธิจิตเป็นต้น พระพุทธรูปที่สร้างโดยช่างสกุลมอญน่าจะมียุทธิพลอย่างสูงต่อการสร้างพระพุทธรูปในอินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Krishan 1996) (รูปที่ 2.18)

พุทธอิริยาบถ

เมื่อเกิดพระพุทธรูปแล้ว ต่อมาจึงมีผู้นิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน และคิดทำเป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ หลายปาง ซึ่งก็หมายถึงเรื่องนั้น ๆ ในพระพุทธประวัติ หรือท่าทางอิริยาบถ พระพุทธรูปโดยทั่วไปมีการทำอิริยาบถหรือท่าทางต่าง ๆ กัน มีทั้งนั่ง ยืน และนอน ยุคแรก ๆ พระพุทธรูปนอนหมายถึงตอนปรินิพพาน มีพระบาททั้งสองซ้อนเสมอกัน ต่อมาในสมัยหลังมักหมายถึงปางไสยาสน์ซึ่งจะทำพระบาทซ้อนเอียงกันเล็กน้อย พระพุทธรูปยืนส่วนใหญ่นิยมทำยืนตรง ในศิลปะไทยสมัยสุโขทัยนิยมทำพระพุทธรูปยืนยกพระบาทขวากำลึงก้าว เรียกว่าปางลีลา หมายถึงการเสด็จเที่ยวจาริกสั่งสอนเผยแผ่พุทธศาสนา สำหรับพระพุทธรูปนั่งมี 3 ลักษณะคือ (พัชรินทร์ สุขประมุข และคณะ 2532)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2.18 พระพุทธรูปปางประธานปฐมเทศนา ศิลปะอินเดียสกุลช่างมอรา ในราชวงศ์คุปตะ

ที่มา : ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย (2541) เสนอ นิลเดช

1. จัดสมาธิราบ วิราสนะ หรือสัตตวปะยังกะ แปลว่าทำนั่งของผู้กล้าหาญ ขาขวาทับขาซ้าย
2. จัดสมาธิเพชร วิชราสนะ หรือวัชรปรยังกะ แปลว่าทำนั่งของผู้มีปัญญาคมกล้า เท้าไขว้กัน แลเห็นฝ่าเท้าทั้งสองข้าง
3. นั่งห้อยพระบาท ปรลัมพปาทาสนะ นั่งบนบัลลังก์ห้อยพระบาททั้งสองข้าง นิยมเรียกว่านั่งแบบยุโรป (รูปที่ 2.19)

การสร้างอากัปกริยาอีกแบบหนึ่งของพระพุทธรูปคือการสื่อความหมายของเหตุการณ์ในพุทธประวัติเป็นสัญลักษณ์ โดยการใช้พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ ซึ่งเรียกว่าปาง หรือมุทรา

พระพุทธรูปปางต่าง ๆ และความหมาย

พระพุทธรูปในอินเดียเดิมมี 7 ปางหลัก (พัชรินทร์ สุขประมุข และคณะ 2532) ได้แก่

1. ปางมารวิชัย หรือปางผจญมาร หรือปางอ้าวงธรณีเป็นพยาน ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ
2. ปางสมาธิ หรือธยานมุทรา
3. ปางปฐมเทศนา หรือธรรมจักรมุทรา
4. ปางแสดงธรรม หรือวิตรรกะ
5. ปางปรินิพพาน หรือปางไสยาสน์
6. ปางประทานอภัยหรืออภัยมุทรา
7. ปางประทานพร หรือวรมุทรา

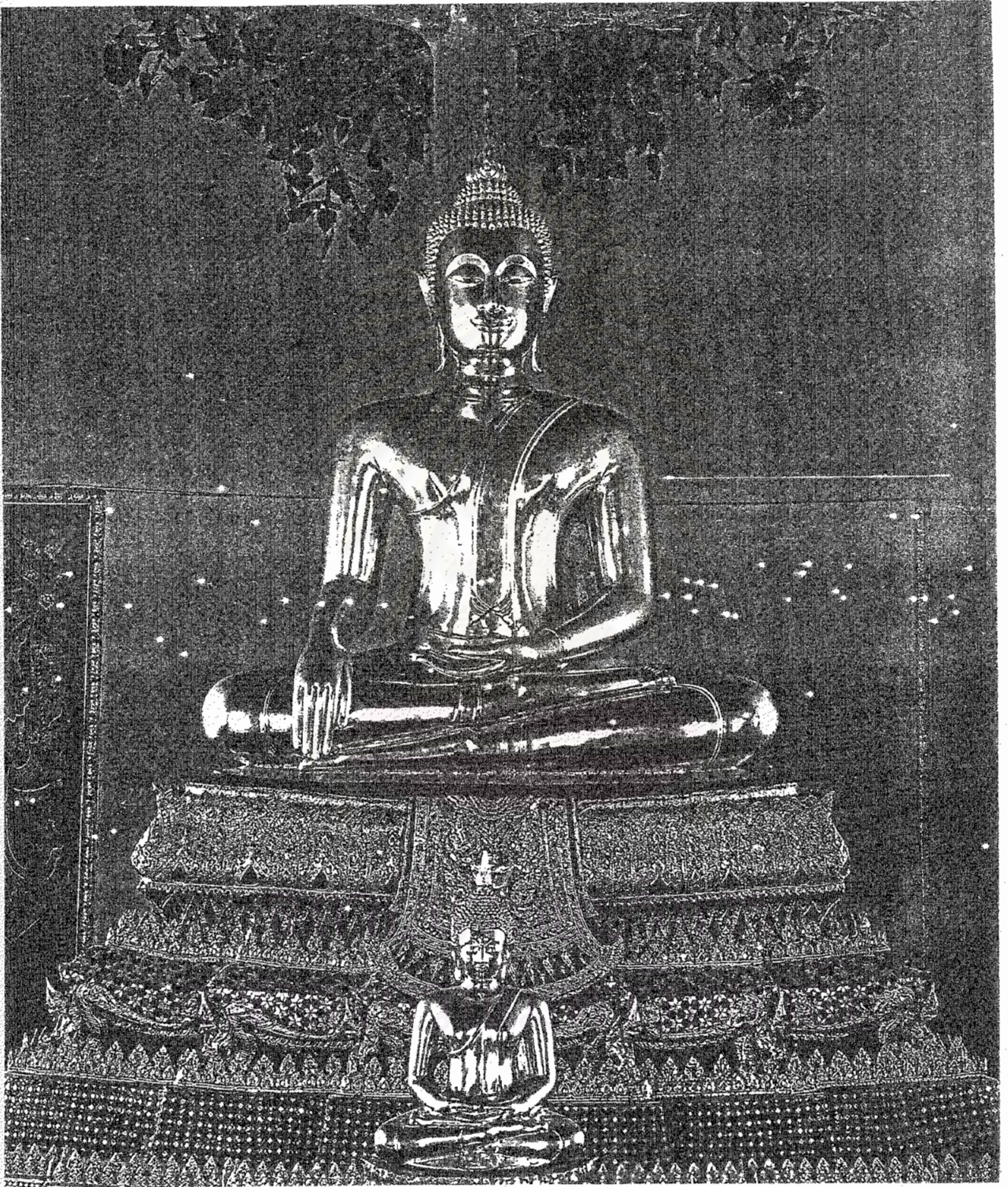
การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยมีมา 7 สมัยด้วยกันคือ สมัยสมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยศรีอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นสมัยที่มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ สมบูรณ์ที่สุด เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลให้เหมือนอย่างโบราณกษัตริย์ครั้งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงบำเพ็ญ จึงได้ทรงโปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงคิดค้นคัดเลือกพุทธอิริยาบถปางต่าง ๆ ตามเรื่องที่มีในพุทธประวัติ แล้วโปรดเกล้าให้สร้างขึ้นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เพิ่มขึ้นนับรวมกับแบบเดิมเป็น 40 ปาง บัดนี้ประดิษฐานอยู่ในหอราชกรมานุสรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (สมพร อยู่โพธิ์, 2514) หลังจากนั้นก็มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นอีกหลายปาง พอจะประมวลได้ว่ามีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ถึง 66 ปาง ซึ่งสื่อความหมายถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพุทธจริยา

วัตรในพุทธประวัติ (ดูภาคผนวก ง.) พระพุทธรูปที่มีความงดงามตามคตินิยมทางพุทธศิลป์ แสดงในรูป
ที่ 2.20-2.22

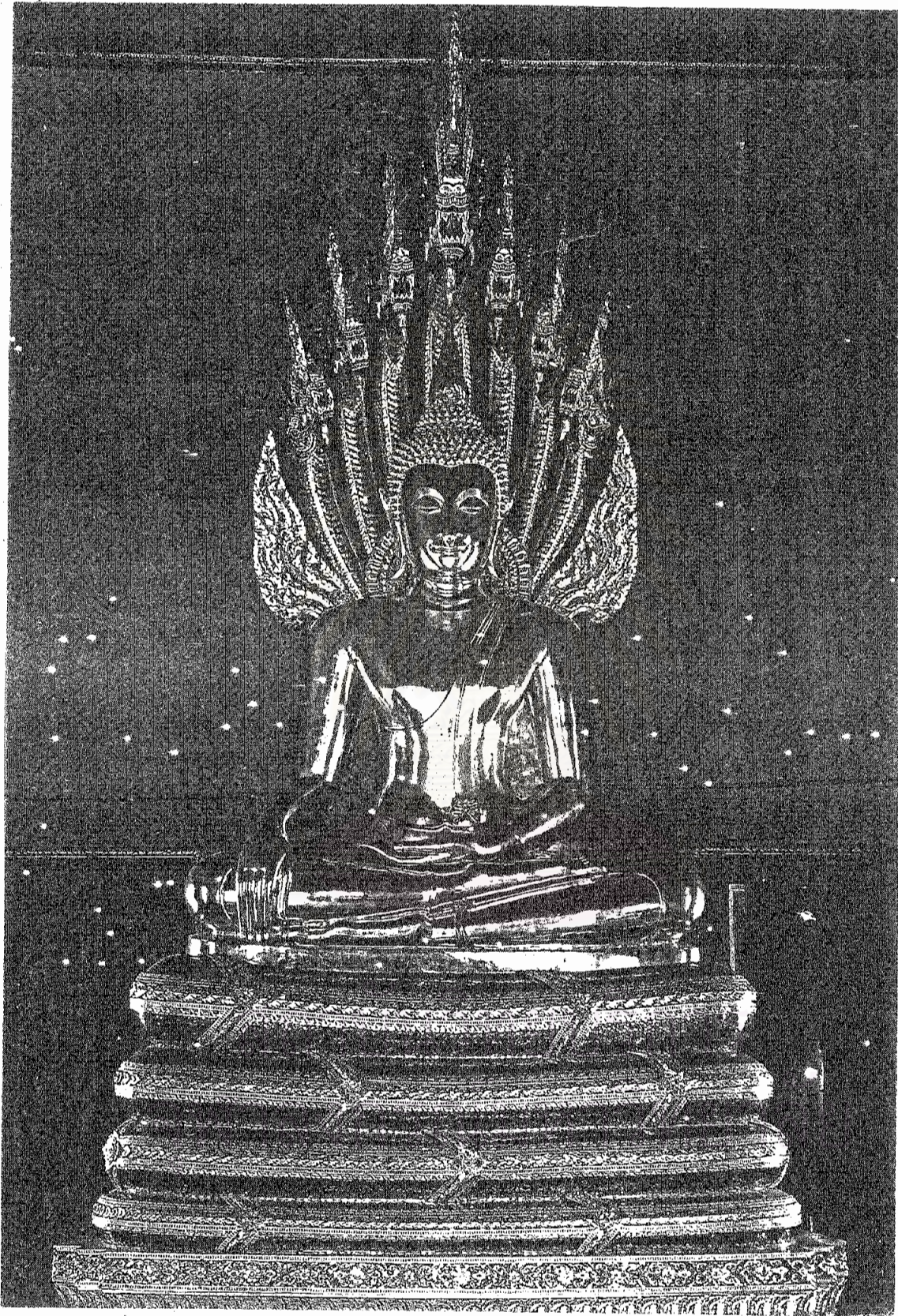
รูปที่ 2.19 พระพุทธรูปศิลา สมัยทวารวดี วัดพระเมรุ นครปฐม

ที่มา : ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ (2529) น ณ ปากน้ำ

รูปที่ 2.20 พุทธมารวิชัยอภัยปรปักษ์ฯ ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันออก วัดพระเชตุพนฯ

ที่มา : สมุดภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2535) กรมศิลปากร

รูปที่ 2.21 พระพุทธชินศรีมุนีนาถฯ ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันตก วัดพระเชตุพนฯ

ที่มา : สมุดภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2535) กรมศิลปากร

รูปที่ 2.22 พระพุทธโลกนาถศาสดาจารย์ฯ สูง 20 ศอก ษัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์
พระนครศรีอยุธยา ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารทิศตะวันออก วัดพระเชตุพน

ที่มา : สมุคภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2535) กรมศิลปากร

2.2 แนวคิดเรื่องสัญวิทยาวิทยา (Semiology)

สัญวิทยา (Semiology) เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยสัญญาณ (Science of Signs) มีข้อใ้ใจความว่า “เราจะสามารถตีความจากเนื้อความ (Text) ได้อย่างไร” เนื้อความดังกล่าวอาจจะมาจากภาพยนตร์ ละคอนโทรทัศน์ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

O’ Sullivan (1983 : 210, 214) ได้อธิบายและให้คำจำกัดความไว้ว่า “เป็นการศึกษาในเรื่องของสัญญาณ (Sign) รหัส (Codes) และมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงให้เห็นถึงลักษณะ และการที่สัญญาณนั้นจะถูกนำมาใช้ในสังคม

คำว่า “Semiology” นี้ เฟอ์ดินานด์ เดอ โซซซูร์ (Ferdinand De Saussure 1966 : 16) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส บิดาแห่งวิทยาการแขนงนี้ ได้อธิบายไว้ว่า มาจากคำกรีกว่า “Semeion” ซึ่งเป็นรากศัพท์ของคำว่า Sign ดังนั้น Semiology จึงเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ประกอบขึ้นมาเป็น Sign และกฎเกณฑ์ที่ควบคุมตัวมันเองอยู่

2.2.1 ส่วนประกอบของ Sign

Saussure (1966 : 16) แยกส่วนประกอบของ Sign ไว้เป็น 2 อย่าง คือ ผู้ให้สัญญาณ (Signifier) หรือ “ภาพ-เสียง” กับสิ่งที่ออกมาเป็นสัญญาณ (Signified) หรือ “มโนคติ” (Concept)

ข้อสังเกตที่สำคัญที่จะต้องระลึกอยู่เสมอคือ ความสัมพันธ์ระหว่าง Signifier กับ Signified ย่อมเป็นเพียงความคิด ความปรารถนา (Arbitrary) เท่านั้น ยังมีไม่ใช่เป็นสิ่งที่ถูกแท้หรือเป็นกฎหมาย (Lawful)

Roland Barthes ศาสนุคิชย์ของ Saussure ได้ให้แนวคิดในการวิเคราะห์ความหมายแฝงในการติดต่อสื่อสาร โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ การตีความหมายตรง (Denotation) และการตีความหมายโดยนัยแฝง (Connotation)

การตีความหมายตรง (Denotation)

การตีความหมายตรง เป็นความหมายขั้นแรกเหมือนที่ Saussure ให้ศึกษา มันอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึงในสัญญาณนั้น และความสัมพันธ์ของสัญญาณกับสิ่งที่กล่าวถึงในความหมายที่ชัดเจนของสัญญาณ เช่น ภาพวี รูปถนน แสดงความหมายว่าเป็นถนนสายนั้น หรือคำว่า “Street” แสดงความหมายว่าเป็นถนนหนทางที่มีอาคารบ้านเรือนเรียงรายอยู่ 2 ฟาก แต่ถ้าเราใช้เทคนิคในการถ่ายภาพช่วย เช่น ใช้ฟิล์มสีถ่ายขณะที่มีแสงแดดอ่อนๆ ใช้เลนส์กระจกปรับภาพให้นุ่ม

ขึ้น จะทำให้มองเห็นภาพของถนนสายนี้บอวลไปด้วยความสุข ความอบอุ่น สะท้อนสังคมที่มีมนุษยธรรม เหมาะสำหรับเด็กๆ ที่จะวิ่งเล่นอยู่บนถนนนี้ แต่ถ้าใช้เทคนิคการถ่ายภาพอีกแบบหนึ่ง ใช้ฟิล์มขาวดำ กระจกเลนส์ปรับภาพให้ดูแข็งกระด้าง จะทำให้ภาพของถนนสายนี้ไม่น่าอยู่ มีแต่ความเยือกเย็นไม่เป็นมิตร ไม่มีความอบอุ่นเมตตา ไม่เหมาะสำหรับเด็กๆ จะวิ่งเล่น ความหมายแรกจากภาพที่แสดงว่าเป็นถนนสายหนึ่งนั้นเป็นการตีความหมายตรง แต่ความหมายที่สองที่ให้ความรู้สึกจากการใช้เทคนิคการถ่ายภาพทั้ง 2 วิธี แสดงความหมายประเภทที่ 2 ซึ่งอาจเรียกว่าการตีความหมายโดยนัยแฝง

การตีความหมายโดยนัยแฝง (Connotation)

Barthes อธิบายถึงความหมายประเภทนี้ว่า การตีความหมายโดยนัยแฝงอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญลักษณ์กระทบกับความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้รับสารและค่านิยมในวัฒนธรรมของเขา ความหมายในขั้นที่ 2 นี้เกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัย และเมื่อผู้ตีความได้รับอิทธิพลจากผู้ส่งสารไปพร้อมกันกับได้รับจากวัตถุหรือสัญลักษณ์

Barthes กล่าวว่า ปัจจัยเชิงวิพากษ์ในการตีความหมายโดยนัยแฝงคือตัวหมายในขั้นแรก ตัวหมายคือสัญลักษณ์ของการตีความหมายโดยนัยแฝง ในภาพถนนสายเดียวกันทั้ง 2 ภาพ ความคิดฝันของเราเกี่ยวกับถนนสายนั้นออกมาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเทคนิคการถ่ายภาพทั้ง 2 เป็นตัวหมาย การที่กล้องจับภาพถนนและถ่ายออกมาให้เราเห็นแผ่นฟิล์มเป็นการตีความหมายโดยตรง แต่การถ่ายทำโดยใช้เทคนิค แสง สี และอุปกรณ์พิเศษ นำความรู้สึกนึกคิดของคนนั้นเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทำนั้น เป็นการตีความหมายโดยนัยแฝงจากสิ่งที่มีมนุษย์ทำขึ้น การตีความหมายโดยตรงเป็นอะไรที่กล้องถ่าย แต่การตีความหมายโดยนัยแฝงคือ ลักษณะที่ถ่ายนั้นทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างไร

เนื่องจากการตีความหมายโดยนัยแฝง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับอัตวิสัย บ่อยครั้งเราจึงไม่ได้ตระหนักถึงความหมายที่แฝงอยู่ ภาพถ่ายขาว-ดำของถนนที่ใช้กระจกเลนส์ปรับภาพทำให้นุ่มขึ้นเป็นภาพที่ทำให้เกิดความรู้สึกหดหู่ใจ มักจะถูกตีความในระดับการตีความตามความหมายตรง เพราะถนนทั่วไปก็เป็นแบบนี้ ดังนั้น การตีความหมายโดยนัยแฝงจึงมักจะถูกตีความหมายแต่ความจริงในระดับความหมายตรง

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในด้านสัญวิทยาที่เกี่ยวข้องอีก กล่าวคือ

ความเชื่อดั้งเดิม (Myth)

Barthes กล่าวว่ายังมีความหมายที่สัญลักษณ์แสดงในขั้นที่ 2 (Second Order) ได้อีก คือผ่านทางความเชื่อดั้งเดิม ในบางครั้งความเชื่อดั้งเดิม หมายถึงความเข้าใจแบบผิดๆ แต่ Barthes หมายถึงเรื่องเล่า

ที่อธิบายหรือทำให้เข้าใจธรรมชาติ หรือความจริง (Reality) มากกว่า โดยอาศัยวัฒนธรรม เรื่องเล่า ดั้งเดิมมักจะเกี่ยวกับชีวิตและความตาย คน และพระเจ้า ความดี ความชั่ว เรื่องเล่า ปัญญาชนมักจะเกี่ยวกับเพศชาย-หญิง ครอบครัว ความสำเร็จ และวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ ความเชื่อดั้งเดิมคือวิถีคิดทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง เป็นความคิดรวบยอดหรือความเข้าใจในสิ่งนั้น Barthes คิดถึงความเชื่อดั้งเดิมเหมือนลูกโซ่ที่คล้องคอคความคิด ดังนั้น ความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นประเพณีดั้งเดิมเกี่ยวกับตำรวจอังกฤษจึงรวบรวมความคิดของความเป็นมิตร ความมั่นใจ ความมั่นคง ความไม่ก้าวร้าว และไม่มีอาวุธ ถ้าการตีความหมายโดยนัยแฝงเป็นการแสดง ความหมายในขั้นที่ 2 ของตัวหมาย ความเชื่อดั้งเดิมก็เป็นการแสดงความหมายขั้นที่ 2 ของตัวหมายถึง

คุณลักษณะอีกประการหนึ่งของความเชื่อดั้งเดิมที่ Barthes กล่าวถึงคือ พลวัต (Dynamism) มีการเปลี่ยนแปลงและบางครั้งการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วเพื่อสนองความต้องการและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรม การตีความหมายโดยนัยแฝงและความเชื่อดั้งเดิมเป็นช่องทางสำคัญที่สัญญาณจะแสดงความหมายในขั้นที่ 2 ซึ่งเป็นขั้นที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณกับผู้รับสัญญาณหรือวัฒนธรรมอย่างมาก

สัญลักษณ์ (Symbols)

ในปี 1977 Barthes ได้กล่าวถึงทางที่ 3 ของการแสดงความหมายในลำดับขั้นที่ 2 ที่เรียกว่า Symbolic วัตถุประสงค์กลายเป็นสัญลักษณ์เมื่อแสดงถึงประเพณีนิยมและให้ความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แนวคิดในเรื่อง Symbolic ของ Barthes พัฒนาอย่างเป็นระบบน้อยกว่าแนวคิดในเรื่องการตีความหมาย โดยนัยแฝงและความเชื่อดั้งเดิม

รหัส (Code)

วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมมีรหัสลับแฝงอยู่ ผู้เข้าใจวัฒนธรรมคือผู้เข้าใจรหัสนั้น มีบ่อยครั้งที่ผู้ดู ภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ต่างวัฒนธรรมกัน ตีความหมายหรือถอดรหัสดูไปตามความเชื่อหรือรหัสของตน รหัสเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ ทักษะคิด รสนิยม ของแต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน บางทีเชื้อชาติเดียวกันแต่คนละสถานภาพทางสังคมก็อาจจะถอดรหัสดูกันได้ และไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มใดสื่อมวลชนก็มีสิทธิและอิทธิพลเหมือนกันทั้งสิ้นในระดับต่างกัน

John. Fiskc (1982 43) ได้ทำการศึกษาเรื่องสัญญาณวิทยา และได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาเชิงสัญญาณวิทยา ว่า

1. เป็นการศึกษาในเรื่องของสัญญาณ (Sign) ซึ่งมีส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ

1. จะต้องมิลักษณะทางกายภาพ
2. มีความหมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่นอกเหนือจากตัวมันเอง และ
3. สัญญะนี้จะต้องถูกนำมาใช้และรับรู้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นสัญญะ

Pierce เน้น 3 สภาวะของ Sign ได้แก่

- 1.1 ภาพที่มองเห็นได้ (Icon) หมายถึง สัญญะที่มีลักษณะเป็นภาพหรือวัตถุที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ภาพถ่าย ภาพเหมือน แผนที่
- 1.2 วรรชนี หรือตัวชี้ (Index) หมายถึง สัญญะที่มีลักษณะเป็นตัวชี้ให้เห็นอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เครื่องหมายที่แสดงยศ ตำแหน่ง จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความมีอำนาจ
- 1.3 สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง สัญญะที่มีลักษณะเกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นกฎหรือระเบียบ หรือสิ่งที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน เข้าใจเหมือนๆ กัน เช่น ภาษา ตัวเลข หรือ ภาพในหลวง ทุกคนต้องเข้าใจเหมือนกันว่าต้องเป็นสิ่งที่ให้ความเคารพเทิดทูน

ลักษณะสัญญะทั้ง 3 ชนิดนี้ จะไม่แยกจากกัน โดยเด็ดขาด สัญญะหนึ่ง ๆ อาจประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ กัน อาจจะมีทั้ง Icon, Index และ Symbol รวมอยู่ด้วยกันก็ได้ เช่น ภาพพระสงฆ์สามารถเป็นได้ทั้งภาพที่มองเห็น ก็คือภาพเหมือนของพระจริงๆ ขณะเดียวกันเป็นวรรชนีชี้ให้เห็นถึงความเป็นตัวแทนของศาสนา และเป็นทั้งสัญลักษณ์ด้วยในแง่ที่ทุกคนต้องให้ความเคารพนับถือ

2. เป็นการศึกษาในเรื่องรหัส (Codes) เป็นรหัสพฤติกรรม (Code of Behavior) และรหัสการให้ความหมาย (Signifying Code) ซึ่งอยู่ในลักษณะของสัญญะต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ

John Fiske (1982 : 71) ยังได้แบ่งประเภทของรหัสออกเป็นอีก 2 ประเภทใหญ่ด้วยกัน คือ Representational Code คือ รหัสที่แสดงความหมายด้วยสิ่งอื่นนอกเหนือจากตัวของมันเอง รหัสประเภทนี้ผู้รับสารต้องถอดรหัสโดยการอาศัยการตีความจากประสบการณ์การเรียนรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้เข้าใจความหมายที่แท้จริงที่แฝงอยู่ในสารได้

Presentational Code คือ รหัสที่แสดงความหมายด้วยตัวของมันเองในทันทีเป็นรหัสที่เป็นเสมือนดัชนี (Indexical) ที่สามารถชี้ความหมายได้โดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องแบ่งแยกความหมายอื่นออกจากตัวเองหรือถอดรหัสใดๆ อีกต่อไป

3. เป็นการศึกษาเรื่องวัฒนธรรม (Culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีสัญลักษณ์ (Sign) และรหัส (Code) เกี่ยวพันกันอยู่ในแต่ละวัฒนธรรม และจะมีความหมายเฉพาะเมื่ออยู่ ณ วัฒนธรรมนั้น

ศิริชัย ศิริกาเย และ กาญจนา แก้วเทพ (2531 : 83-84) อธิบายถึงการนำทฤษฎีเน้นที่ตัวสารหรือตัวเนื้อหา (บท) ของสื่อมวลชนมาศึกษาว่า ฐานของตัวทฤษฎีที่นำมาใช้วิเคราะห์เนื้อหาเมื่ออยู่ว่า เนื่องจากกฎต่างๆ ของภาษา (หรือลักษณะอื่นใดก็ตามที่ถูกทำขึ้นมาแทนหรือ “การเข้ารหัส”) ถูกกำหนด หรือมีข้อจำกัดโดยโครงสร้างภายในของวัฒนธรรมเดิม (รากเดิมของวัฒนธรรม) ดังนั้น ตัวเนื้อหาหรือตัวบทที่เลือกมาศึกษาจึงเป็นการเปิดโอกาสให้นำมาอ่านและตีความหมายได้ ดังนั้นเราจึงสามารถเข้าใจความหมาย หากเรารู้กฎเกณฑ์ของภาษาและมีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าแนวทางในการศึกษาเรื่องนี้จะมีมากมาย แต่เราก็ยังสามารถระบุลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีเหล่านี้คือ

ประการแรก ความหมายที่เราตีความออกมาจากเนื้อหาของสื่อมวลชน ไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นเดียวกับความตั้งใจของผู้ส่งสาร หรือเป็นความหมายเดียวกันกับที่ผู้รับสารมีอยู่ แต่ความหมายที่เราตีความนั้น เราถือเป็นความหมายที่ปราศจากอคติ เกิดขึ้นมาจากหลักการของระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการ “เข้ารหัส”

ประการที่สอง แนวทางการศึกษานี้ไม่ได้เน้นเฉพาะความหมายที่ปรากฏในระดับพื้นผิวหรือความหมายตามตัวหนังสือของเนื้อหาสื่อมวลชนเท่านั้น แต่ยังให้ความสนใจต่อความหมายที่แอบแฝงหรือความหมายเชิงนัยยะ ซึ่งผู้ส่งสารอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจให้เกิดความหมายดังกล่าว

ประการที่สาม แนวทางการศึกษานี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะการวิเคราะห์ภาษาเขียนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงรูปภาพ ท่าทาง เสียง เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการสื่อความหมายด้วย

จากการที่ได้กล่าวมา จึงได้ใช้แนวทางวิชาสัญลักษณ์วิทยาการศึกษาตัวบท (Text) ซึ่งจะทำความเข้าใจความหมาย โดยที่ความหมายที่เราตีความจากตัวบทเนื้อหาสื่อมวลชนไม่จำเป็นต้องเป็นความตั้งใจของผู้รับสาร แต่ความหมายที่เราตีความนั้นเราถือว่าเป็นความหมายที่ปราศจากอคติ และไม่ได้มีความหมายที่ปรากฏในระดับพื้นผิวเท่านั้น แต่ยังเป็นความหมายโดยนัยแฝง ซึ่งผู้ส่งสารอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจให้เกิดความหมายดังกล่าวก็ได้ (ศิริชัย ศิริกาเย และ กาญจนา แก้วเทพ, 2531)

2.3 การวิเคราะห์สื่อด้วยทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยา

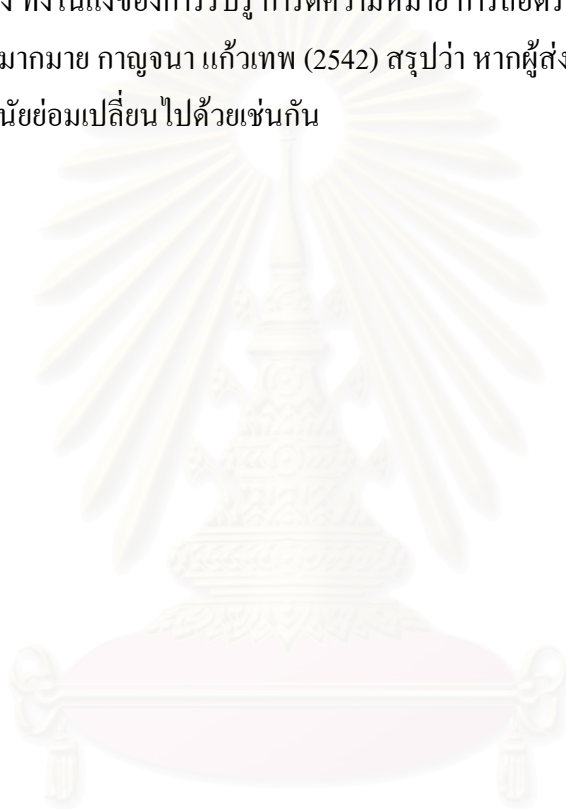
2.3.1 การวิเคราะห์ความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัย

De Saussure (1974) ได้แยกแยะประเภทและระดับของความหมายที่บรรจุอยู่ในสัญลักษณ์เป็น 2 ประเภท คือ ความหมายโดยอรรถ (Denotative meaning) และความหมายโดยนัย (Connotative meaning)

ความหมายโดยอรรถคือ ความหมายที่เข้าใจตรงกันตามตัวอักษร เช่น แม่คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูก
หมีเป็นสัตว์ 4 เท้าประเภทหนึ่ง เป็นต้น

ความหมายโดยนัยคือ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากการตกลงของกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล เช่นเมื่อพูดถึง “แม่” อาจนึกถึงความอบอุ่น ความเข้มงวด เป็นต้น

นักสัญญาให้ความสำคัญต่อความหมายโดยนัยมาก เนื่องจากความหมายดังกล่าวมีความสำคัญกับบุคคลอย่างแท้จริง ทั้งในแง่ของการรับรู้ การตีความหมาย การถอดรหัส ความหมายโดยนัยสามารถแปรเปลี่ยนไปได้อีกมากมาย กาญจนา แก้วเทพ (2542) สรุปว่า หากผู้ส่งสารเปลี่ยนสัญชาติไป การใส่รหัสความหมายโดยนัยย่อมเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงสัจจะและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความเข้าใจในความหมาย ที่ปรากฏในกรณีศึกษาว่า ผู้ออกแบบต้องการสื่อถึงอะไร ความหมายที่ปรากฏอยู่ในกรณีศึกษามีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมาอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลงไป การรับรู้ถึงความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ต่อกรณีศึกษาทั้งสามเป็นอย่างไร และบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้ส่งสาร และผู้รับสารเป็นอย่างไร เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนในการศึกษา และระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะใช้ศึกษา ได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ประวัติที่มา ความเป็นมาของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา ตลอดจนเอกสารในเชิงประวัติศาสตร์ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และเอกสารในเชิงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในอดีต ที่อาจเป็นสายพัฒนาการที่ส่งผลกระทบต่อกรออกแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของกรณีศึกษา ข้อมูลเหล่านี้อาจปรากฏเป็นหลักฐานทางด้านเอกสาร ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น และชั้นรอง หรือในส่วนของเอกสารที่มีผู้สนใจศึกษาไว้บ้างแล้ว รวมทั้งแผนผัง แผนที่ ภาพถ่ายเก่า และภาพถ่ายเส้นที่เกี่ยวข้องที่ได้มีการบันทึกไว้แล้ว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงการสื่อความหมายของงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า เมื่อเวลาผ่านไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายอย่างไร ปัจจัยอะไรทำให้รูปแบบและ โครงสร้างของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไป บริบททางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองมีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร

แหล่งข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร กรมแผนที่ทหาร และแหล่งข้อมูลอื่นๆ เช่น ห้องสมุดสยามสมาคม ห้องสมุดส่วนบุคคล เป็นต้น

2. ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ ข้อมูลทางกายภาพที่ได้จากสถานที่จริงของกรณีศึกษา โดยการสำรวจ รั้ววัด ภาพถ่าย ลอกแบบ เขียนแบบ และร่างภาพ เป็นต้น

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลที่ไม่สามารถหาได้จากข้อมูลเอกสาร อาทิ การสื่อความหมาย และเหตุผลที่ทำให้รูปแบบของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไป การสัมภาษณ์จะประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย (Focus group) ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง (ดูภาคผนวก ช.)

แหล่งข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ

- 1) ผู้รับผิดชอบดูแลการออกแบบ ได้แก่
 - รศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร สถาปนิกผู้ออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอย
 - พระราชภาวนาวิสุทธิ และคุณวิจิตร ชินาลัย ผู้รับผิดชอบในการออกแบบมหาธรรมกายเจดีย์
 - พระครูโสภิตสุดคุณ เจ้าอาวาสวัดสนามจันทร์ ผู้ออกแบบพระพุทธรูปปางเหยียบโลก
- 2) ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่บุคคลที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการออกแบบโดยตรง แต่เป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอาคารสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม จำนวน 3 ท่าน ได้แก่
 - รศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร
 - อาจารย์ชัชวัฒน์ ทีปนาวิน
 - ศาสตราจารย์ พลเรือตรี ดร.สมภพ ภิรมย์ ราชบัณฑิต และศิลปินแห่งชาติ
 - ผศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ

แหล่งข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย (Focus group) คือพุทธศาสนิกชน ซึ่งได้มีการกำหนดกลุ่มย่อยเพื่อสอบถามความเข้าใจถึงแนวคิดในการออกแบบ และการตีความถึงสัญลักษณ์ และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้ โดยแบ่งเป็น

กลุ่มที่เข้าวัด โดยกำหนดว่ากลุ่มที่เข้าวัดคือกลุ่มที่มาวัดที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อการศึกษาปฏิบัติ หรือเข้ามาทำบุญตามประเพณีเป็นประจำ ในปีหนึ่งจะเข้าวัดมากกว่า 6 ครั้ง

กลุ่มที่ไม่เข้าวัด ได้แก่กลุ่มคนที่โดยปกติแล้วจะเข้าวัดเฉพาะในโอกาสพิเศษบางโอกาสเท่านั้น เช่นการแต่งงานศพ งานบวช หรือเลี้ยงเซียมซี บนบานศาลกล่าว เป็นต้น โดยการเข้าวัดมิได้มีจุดมุ่งหมาย

ที่จะมาปฏิบัติธรรม หรือทำบุญตามประเพณีเป็นประจำ กลุ่มนี้จะเข้าวัดเพื่อทำบุญหรือปฏิบัติธรรมในปีหนึ่งไม่เกิน 4 ครั้ง

ในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย กลุ่มสตรีอายุน้อย กลุ่มสตรีอายุมาก กลุ่มชายอายุน้อย และกลุ่มชายอายุมาก ซึ่งทำให้ได้พุทธศาสนิกชนทั้งหมด 8 กลุ่ม โดยได้กำหนดให้กลุ่มอายุน้อยมีอายุตั้งแต่ 15-40 ปี กลุ่มอายุมากมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป

แนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึก

แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนกำหนดรูปแบบของกรณีศึกษานี้

ขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์

- มีการกำหนดลักษณะ รูปแบบของอุโบสถมาก่อนหรือไม่
- อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้อุโบสถของวัดออกมาในลักษณะดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
- วัตถุประสงค์ของวัดที่ออกแบบให้กรณีศึกษามีรูปแบบดังกล่าว
- มีการประชุมกันระหว่างเจ้าอาวาสกับสถาปนิกผู้ออกแบบหรือไม่ อย่างไร
- ใครเป็นผู้กำหนดรูปแบบ
- รูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่นี้มุ่งหวังที่จะให้สื่อความหมายในทางศาสนาพุทธอย่างไร

ขั้นตอนการออกแบบ

- รูปแบบของกรณีศึกษาเป็นอย่างไร
- รูปแบบของกรณีศึกษาตอบสนองลักษณะทางสถาปัตยกรรมในข้อใด
- รูปแบบของกรณีศึกษาตอบสนองลักษณะทางพุทธศาสนาอย่างไร
- รูปแบบของกรณีศึกษามุ่งหวังที่จะเปลี่ยนลักษณะสถาปัตยกรรมทางศาสนาพุทธหรือไม่ อย่างไร
- ทำไมจึงเลือกรูปแบบกรณีศึกษาของวัดออกมาในลักษณะนี้

ขั้นตอนการประเมินผล

- มีการประเมินผลหลังการออกแบบหรือไม่

- มีข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นจากกรมการศาสนา คณะกรรมการของวัด หรือผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรูปแบบของอุโบสถหรือไม่ อย่างไร
- หลังจากการก่อสร้างการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนต่ออาคารสถาปัตยกรรมใหม่เป็นอย่างไร

แนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ

การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญมีจุดมุ่งหมายที่จะตรวจสอบว่ารหัสที่ผู้ออกแบบพยายามสื่อสารต่อสาธารณชนนั้นสามารถรับรู้ได้โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเป็นอย่างดีหรือไม่ กล่าวคือต้องการทราบผลสัมฤทธิ์ของการออกแบบต่อการรับรู้ของผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงความคิดเห็นและการตีความของของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อกรณีศึกษาอีกด้วย แนวทางการสัมภาษณ์มีดังนี้ (ดูภาคผนวก ก.)

1. ความเข้าใจถึงแนวคิดในการออกแบบของกรณีศึกษาทั้งสามกรณี
2. ผู้ออกแบบสามารถสื่อสารถึงสิ่งที่ต้องการได้ชัดเจนเพียงไร
3. ผู้เชี่ยวชาญตีความสัญญาณของกรณีศึกษาที่เห็นได้อย่างไร
4. ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นอย่างไรต่อกรณีศึกษา

แนวทางในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายของแต่ละกรณีศึกษาจะประกอบด้วยคำถามต่าง ๆ ในลักษณะเดียวกัน แต่จะถามถึงรายละเอียดขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของกรณีศึกษาต่างกันไป (ดูภาคผนวก ก.) ประเด็นหลักที่สัมภาษณ์คือ

1. ประวัติความเป็นมา หรือมูลเหตุของการสร้าง
2. คิดว่าผู้ออกแบบต้องการสื่อถึงอะไร
3. เมื่อแรกเห็นกรณีศึกษา รู้สึกว่าเป็นสัญลักษณ์อะไร
4. คิดว่าหน้าที่สำคัญของกรณีศึกษาคืออะไร
5. กรณีศึกษา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมอย่างไร
6. รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอ
7. สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อประชาชนอย่างไร

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. จัดระเบียบของข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ทั้งหมด ให้เข้ากับหัวข้อย่อยที่จะทำการศึกษาสำหรับนำไปใช้ในขั้นตอนการวิเคราะห์
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ทำการจัดระเบียบแล้ว โดยการอ้างอิงอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยอาศัยความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ ผนวกกับรูปลักษณะที่ปรากฏในตำนานสถาปัตยกรรมเป็นเกณฑ์กำหนด
3. สรุปผลที่ได้จากการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา เหตุผล หรือแนวคิดที่เป็นปัจจัยสำคัญในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ทำการศึกษา

3.3 การนำเสนอผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ จะนำเสนอโดยรูปแบบการบรรยายถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมายของกรณีศึกษาที่จะส่งผ่านไปถึงพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัด และพุทธศาสนิกชนที่ไม่เข้าวัดว่าการออกแบบกรณีศึกษาในรูปแบบใหม่จะส่งผลอย่างไรต่อการรับรู้ของผู้ที่พบเห็น การสื่อความหมายของวัดจะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ประชาชนยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงของสัญลักษณ์หรือไม่ เพียงไร และสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อประชาชนมากน้อยเท่าไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

กรณีศึกษา

4.1 บทนำ

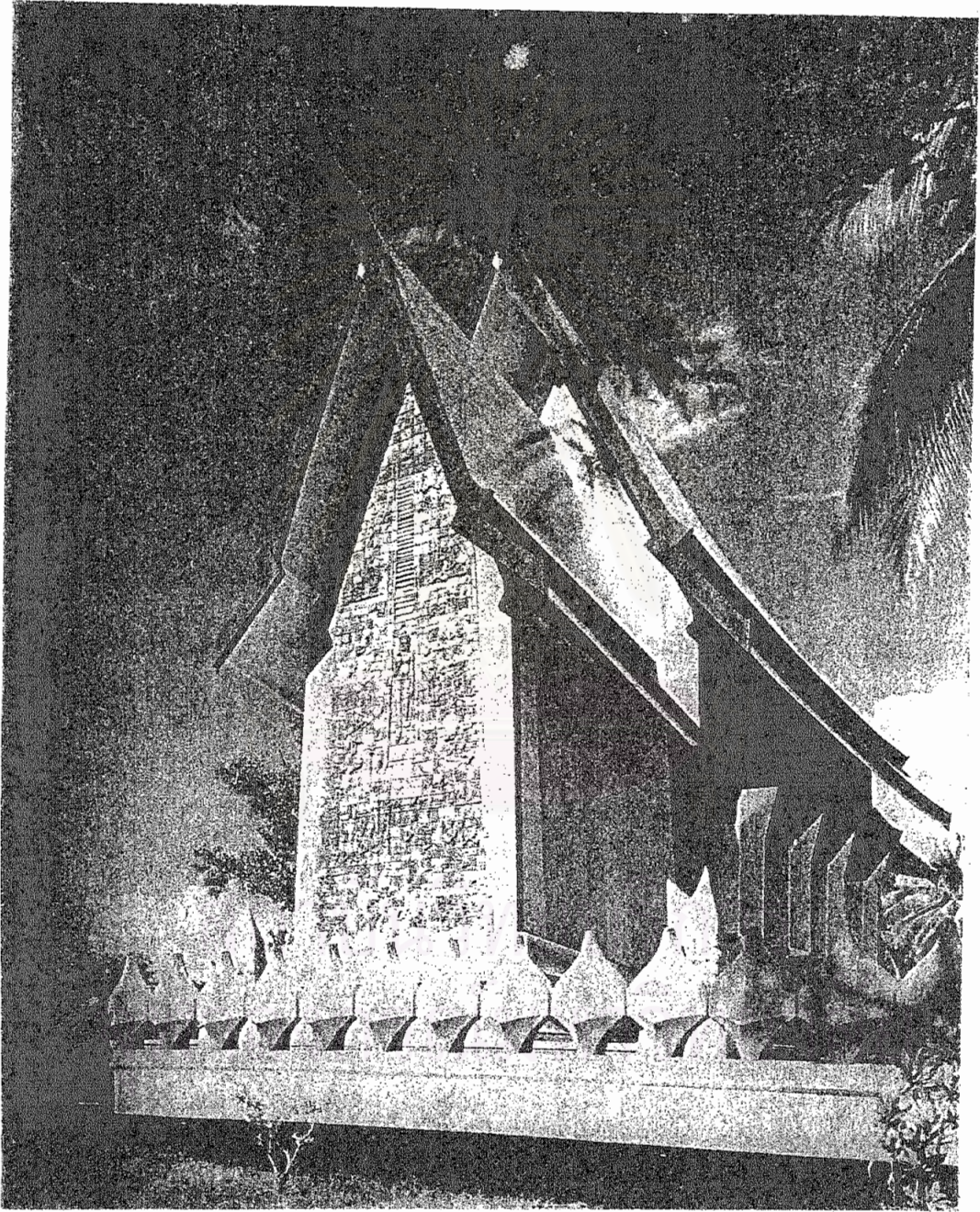
สถาปัตยกรรมที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้คือ อุโบสถวัดศาลาลอย จังหวัด นครราชสีมา มหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย จังหวัดปทุมธานีและพระพุทธรูปปางพระพุทธรูป ปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ลักษณะของสถาปัตยกรรม โครงสร้าง และองค์ ประกอบทางสถาปัตยกรรมของกรณีศึกษาได้นำมาพิจารณาเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น และเพื่อสนับสนุน การศึกษาวิเคราะห์ในบทต่อไป

4.2 อุโบสถวัดศาลาลอย

4.2.1 ลักษณะของสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดศาลาลอย

วัดศาลาลอยอยู่ทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองนครราชสีมา ทางเข้าแยกจากถนน รอบเมืองไปประมาณ 500 เมตร อยู่ติดกับลำตะคอง (รูปที่ 4.1) มีพระอุโบสถอายุกว่า 100 ปี และพระ อุโบสถอีกหนึ่งหลังซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ.2510 (รูปที่ 4.2-4.5) ออกแบบโดย รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร มีลักษณะ เป็นศิลปะประยุกต์ สร้างเป็นรูปสำเภาคู่คี่ ตกแต่งด้วยวัสดุพื้นเมือง คือกระเบื้องดินเผาด้านเกวียน เป็นภาพปูนดำ ผนังด้านหน้าของโบสถ์เป็นภาพพุทธประวัติปางผจญมาร ผนังด้านหลังเป็นภาพพุทธ ประวัติปางเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บานประตูเป็น โลหะลวดลายนูนแสดงภาพประวัติเวสสันดร ชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ ใบเสมาเป็นรูปครุฑจันทน์ อุโบสถนี้ได้รับรางวัลดีเด่นแนวบุกเบิกอาคารทางศาสนา จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ และรางวัลจากมูลนิธิเสฐียร โกเศศและนาคะประทีป ในปี พ.ศ.2516

อุโบสถวัดศาลาลอยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ แสดงออกโดยการใช้รูปร่างที่ เรียบง่าย แต่ดูแปลกตาไปจาก โบสถ์ของวัด โดยทั่วไป องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไม่มีรายละเอียด ของลายไทยที่ซับซ้อนและอ่อนช้อย แต่ใช้ความแข็งแรงของเส้นรอบรูปและประดับด้วยกระเบื้องดินเผา ที่มีลวดลายต่าง ๆ แทน

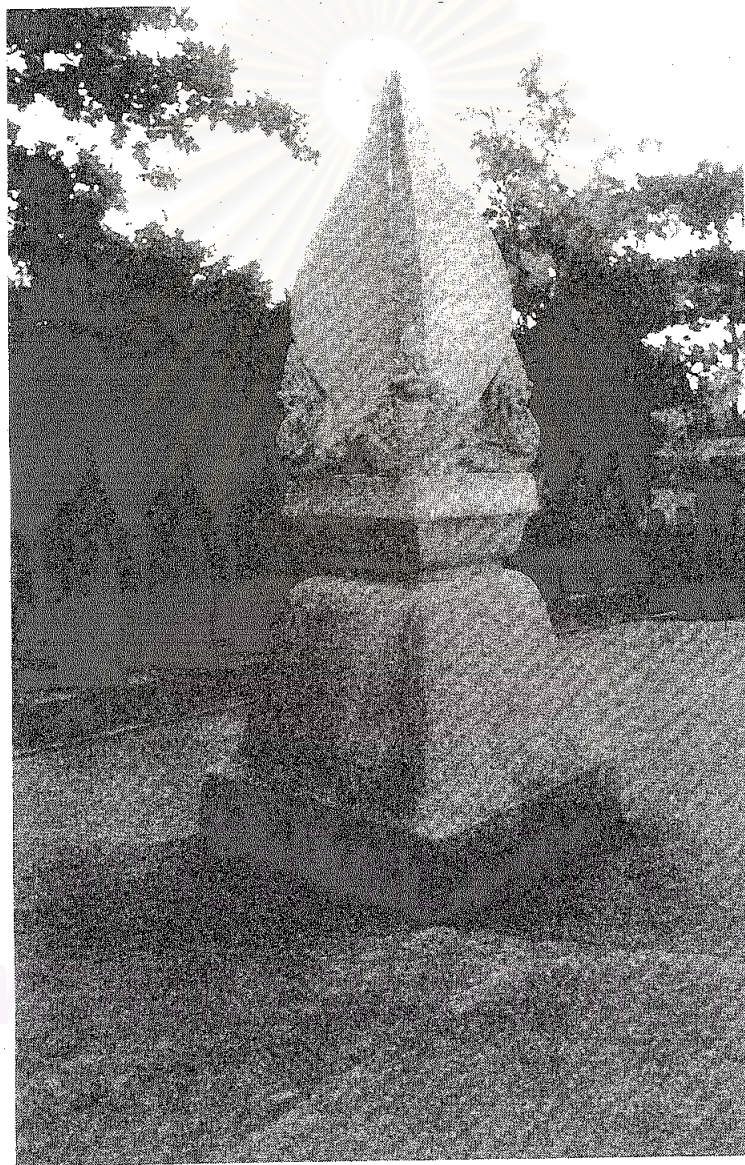

รูปที่ 4.2 อุโบสถวัดศาลาลอย

ที่มา : วารสารอาษา (กันยายน 2516) สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

รูปที่ 4.3 อุโบสถวัดศาลาลอย ด้านทิศใต้

รูปที่ 4.4 สิวมา อุโบสถวัดศาลาลอย

ที่มา : วารสารอาษา (กันยายน 2516) สมาคมสถาปนิกสยามฯ

รูปที่ 4.5 พระประธานในอุโบสถวัดศาลาลอย

ที่มา : วารสารอาษา (กันยายน 2516) สมาคมสถาปนิกสยามฯ

4.2.2 โครงสร้างและส่วนประกอบของอุโบสถ

โครงสร้างของอุโบสถเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง หลังคามุงทับด้วยกระเบื้องดินเผาด้าน เกรียน ลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยประเภทวัดอันได้แก่ ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ได้ถูกลดรายละเอียดและทำให้เรียบง่ายขึ้น ในขณะที่ใบเสมาถูกออกแบบให้เป็นสามแฉก กำแพงแก้วมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ลักษณะโดยรวมของอุโบสถหลังนี้ดูแตกต่างจากอุโบสถของวัดโดยทั่วไป ภายในอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทรขนาดใหญ่

4.3 มหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย

4.3.1 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของมหาธรรมกายเจดีย์

มหาธรรมกายเจดีย์เป็นสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ซึ่งได้ถูกริเริ่มขึ้นมาจากมโนปณิธานของพระราชภาวนาวิสุทธิ (ธัมมชโย) แห่งวัดพระธรรมกาย เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอย ในการใช้งานพิธีกรรม รองรับการใช้งานของพระสงฆ์ 10,000 รูป พร้อมอุบาสก อุบาสิกาในช่วงเวลาเดียวกัน อีก 500,000 คน รวมทั้งนอกเขตมหาธรรมกายเจดีย์อีกประมาณ 1,000,000 คน เป้าหมายสูงสุด ของโครงการคือการสร้างและฟื้นฟูสันติสุขเพื่อชาวพุทธและชาวโลก โดยมีแนวความคิดที่จะสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ให้มีความคงทนถาวรมีอายุยืนยาวเป็นระยะเวลาถึงพันปี และมีความตั้งใจให้เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอีกสิ่งหนึ่ง รูปแบบของเจดีย์ได้ถูกกำหนดโดยพระราชภาวนาวิสุทธิเป็นแบบบนแผ่นกระดาษ และได้มอบหมายให้ทีมงานก่อสร้างนำไปพัฒนาต่อเพื่อนำไปใช้ในการก่อสร้างตามหลักวิชาการ มหาธรรมกายเจดีย์ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางของวัดพระธรรมกาย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ (รูปที่ 4.6-4.7)

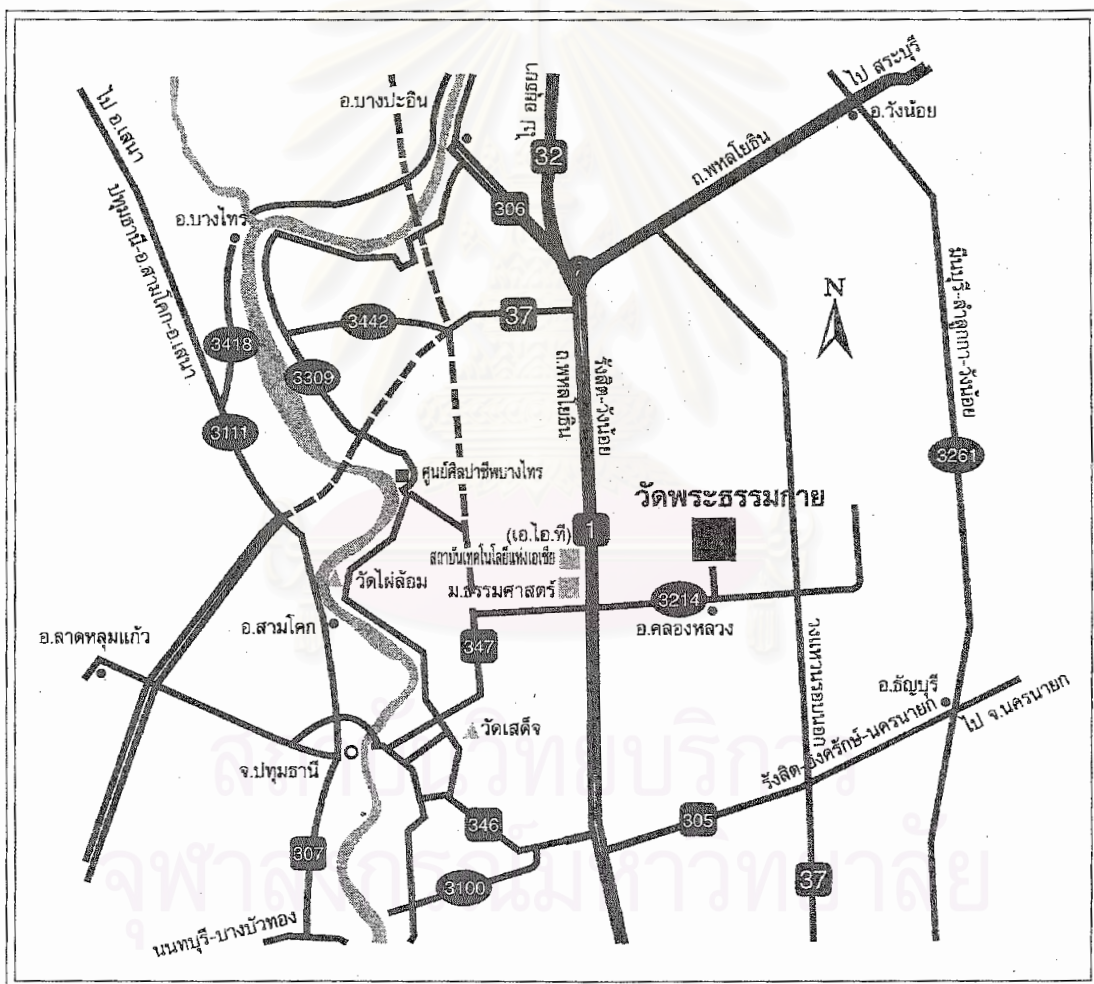
ลักษณะของมหาธรรมกายเจดีย์ เป็นโดมคว่ำบนฐานลาดเอียง (รูปที่ 4.8) ครอบคลุมเนื้อที่ 1 ตารางกิโลเมตร มีความกว้าง 1,000 เมตร และความยาว 1,000 เมตร ลักษณะของเจดีย์คล้ายกับสถูปสาญจี และสถูปบรมพุทโธที่อินโดนีเซีย (รูปที่ 4.9 และ 4.10) องค์ธรรมกายเจดีย์แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 พุทธรัตนะ เป็นศูนย์กลางองค์เจดีย์ สีทองประกอบด้วยบริเวณ โดม และเชิงลาดของ โดม มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 108 เมตร ภายในบรรจุพระบรมพุทธรูปเจ้า และพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนนี้ประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน 1 ล้านองค์ (รูปที่ 4.11)

ส่วนที่ 2 ธรรมรัตนะ เป็นส่วนที่ถัดลงมา มีระยะห่างจากขอบปลายของพุทธรัตนะ 10.80 เมตร

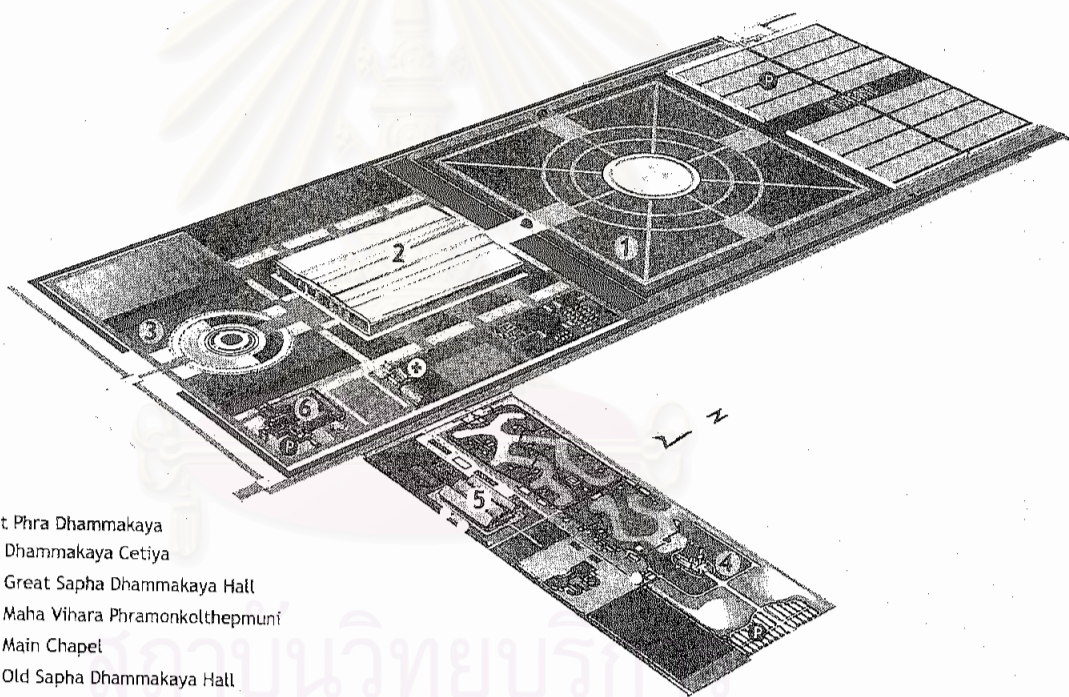
ส่วนที่ 3 สังฆรัตนะ มีเนื้อที่ห่างจากธรรมรัตนะจนถึงปลายสุดของธรรมกายเจดีย์ 75.60 เมตร

เมื่อรวมทั้ง 3 ส่วนแล้ว จะมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 194.40 เมตร

รูปที่ 4.6 แผนที่เส้นทางไปวัดพระธรรมกาย

ที่มา : เจาะลึกวัดพระธรรมกาย (2541) มุณีนิธิธรรมกาย

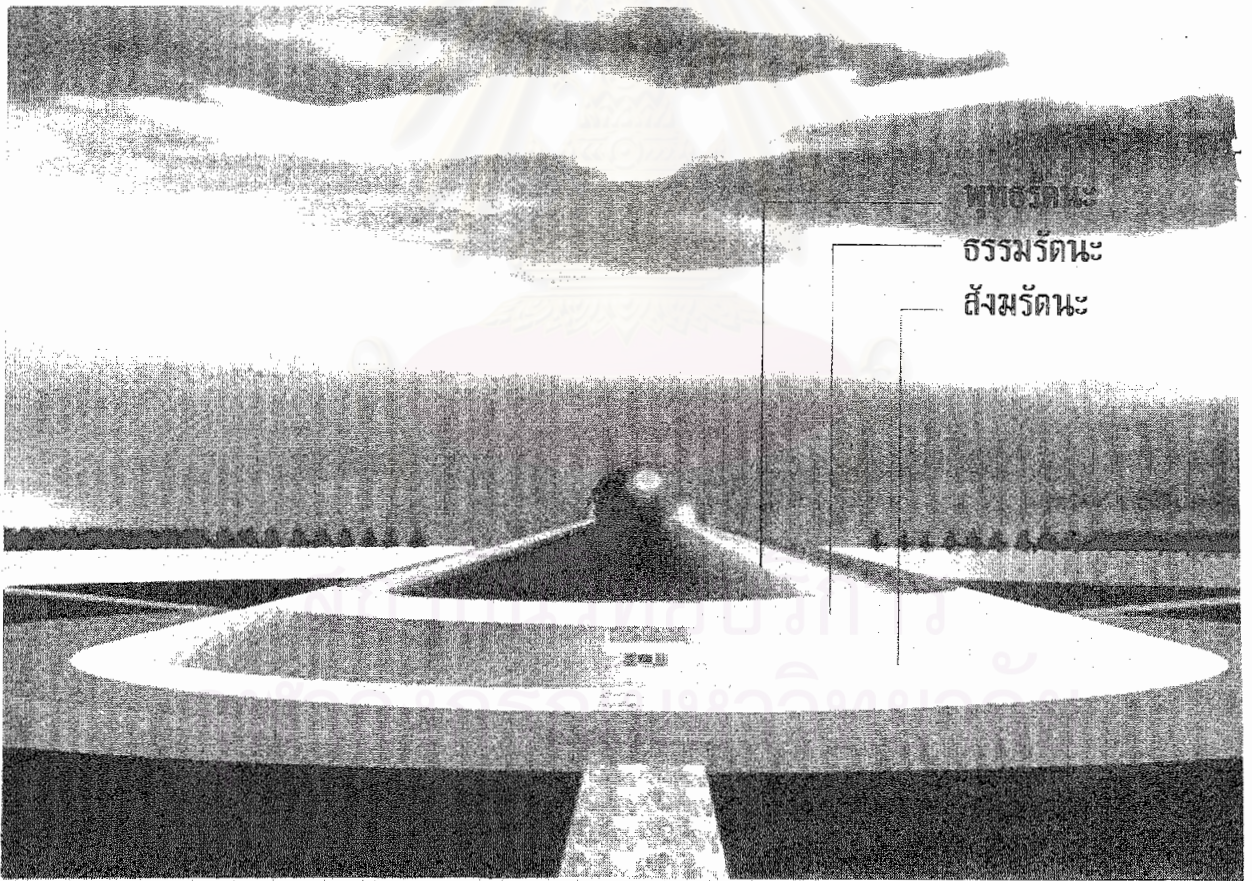
Wat Phra Dhammakaya

- ① Dhammakaya Cetiya
- ② Great Sapha Dhammakaya Hall
- ③ Maha Vihara Phramonkolthepmuni
- ④ Main Chapel
- ⑤ Old Sapha Dhammakaya Hall
- ⑥ Dhammakaya Foundation's headquarters
 - Information Service
 - Slide Multivision
 - Donation
 - Shop: Dhamma books, Drinks & Snacks
 - Telephone section.

P. Parking Lot

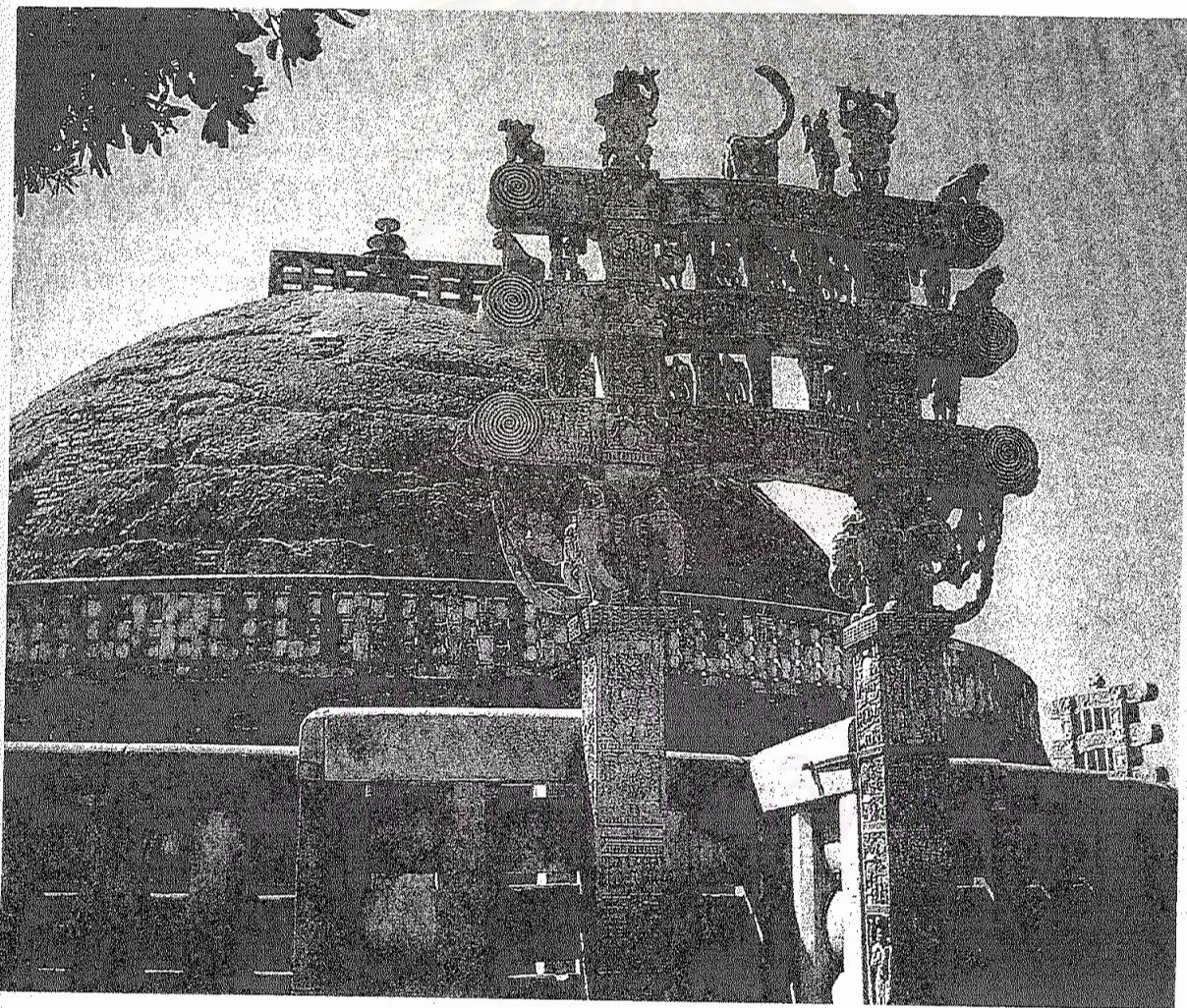
รูปที่ 4.7 ตำแหน่งที่ตั้งของมหาธรรมกายเจดีย์

ที่มา : มหาธรรมกายเจดีย์ มหาเจดีย์เพื่อสันติภาพโลก (2543)

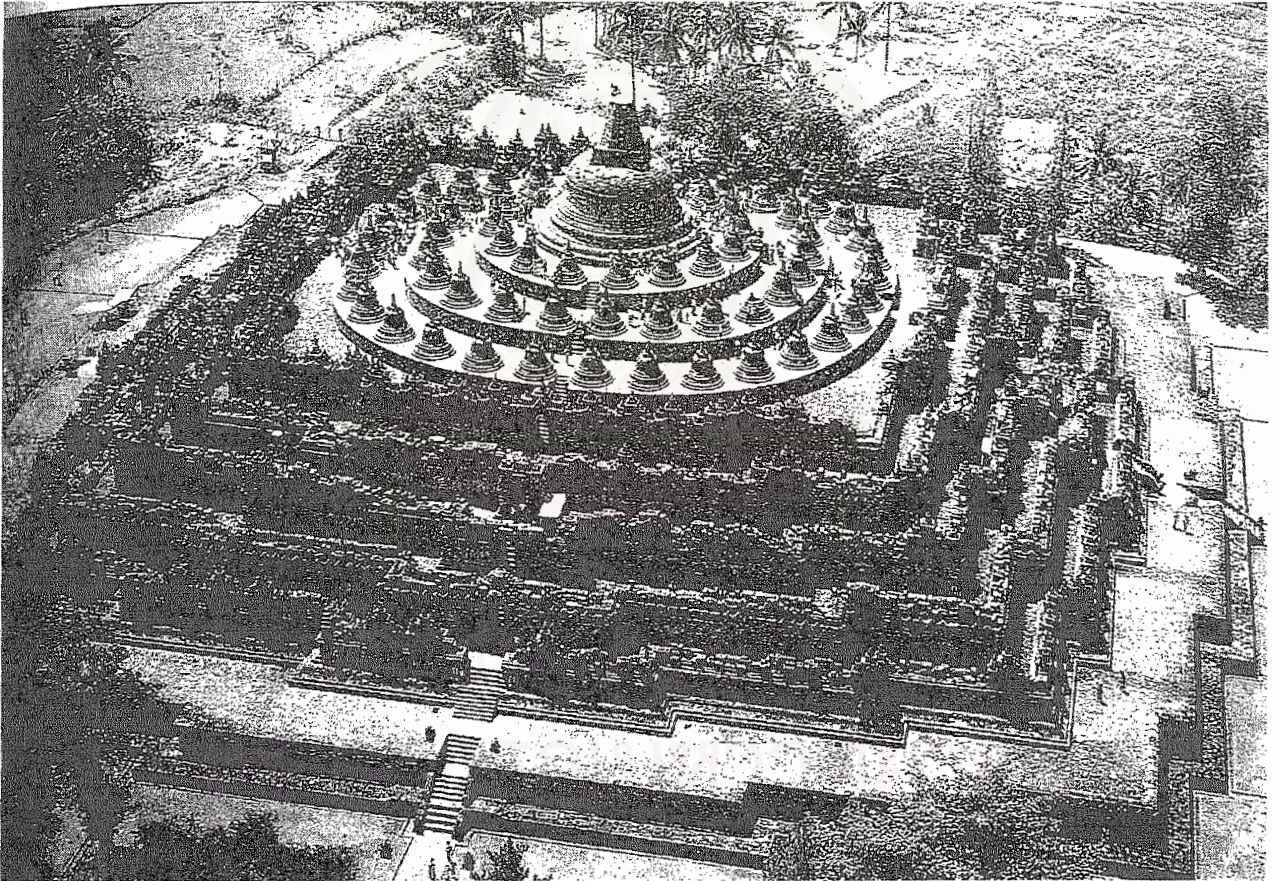
รูปที่ 4.8 ส่วนต่าง ๆ ของมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกาย

ที่มา : เจาะลึกวัดพระธรรมกาย (2541) มูลนิธิธรรมกาย

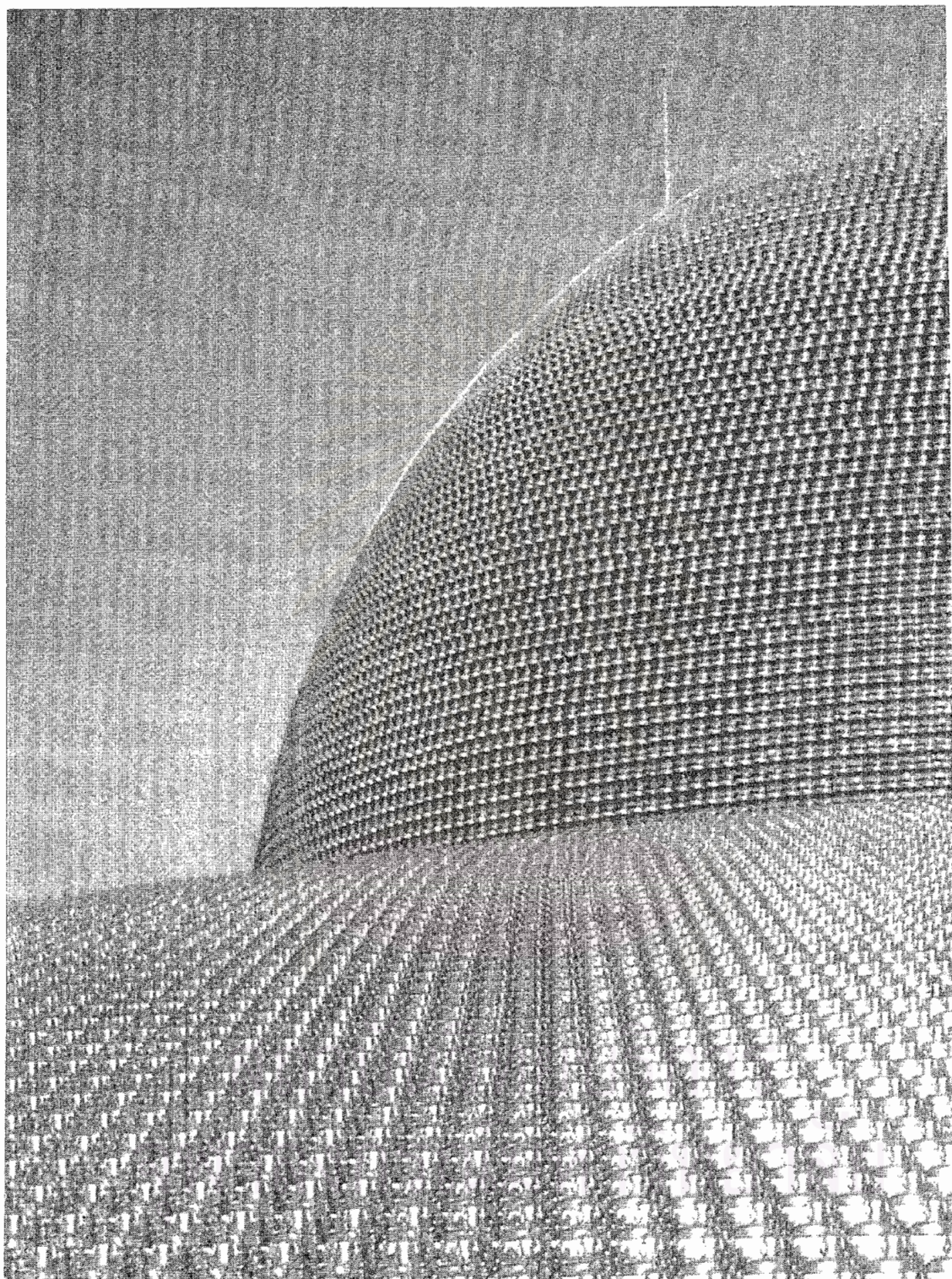
รูปที่ 4.9 สถูปสาญจิ ประเทศอินเดีย

ที่มา : เจาะลึกลงวัดพระธรรมกาย (2541) มุขนิธิธรรมกาย

รูปที่ 4.10 สถูปบรมพุทโธ ประเทศอินโดนีเซีย

ที่มา : เจาะลึกวัดพระธรรมกาย (2541) มูลนิธิธรรมกาย

รูปที่ 4.11 พระพุทธรูป (พระธรรมกายประจำตัว) ที่ประดิษฐานอยู่บนส่วนพุทธรัตนะ
มหาธรรมกายเจดีย์

ที่มา : เจาะลึกวัดพระธรรมกาย

นอกจากองค์กรรมกายเจดีย์แล้วยังประกอบด้วยบริเวณวงแหวนโดยรอบหลายวง ซึ่งมีระยะห่างออกมาจากองค์กรรมกายเจดีย์เป็นลำดับ ได้แก่ทางเดินเวียนเทียนของพระสงฆ์ สระน้ำ ทางเดินเวียนเทียนของสาธุชน ลานนั่งของพุทธศาสนิกชน วิหารคด เป็นต้น

ความสูงของมหาธรรมกายเจดีย์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนยอด เป็นส่วนโคมและเชิงลาดโคม ซึ่งเป็นส่วนพุทธรัตนะ ส่วนกลาง เป็นส่วนของธรรมรัตนะ และ ส่วนล่างสุด เป็นส่วนของสังฆรัตนะ ทั้ง 3 ส่วนมีความสูงส่วนละ 10.80 เมตร เท่า ๆ กัน ทำให้มหาธรรมกายเจดีย์มีความสูงโดยรวม 32.40 เมตร

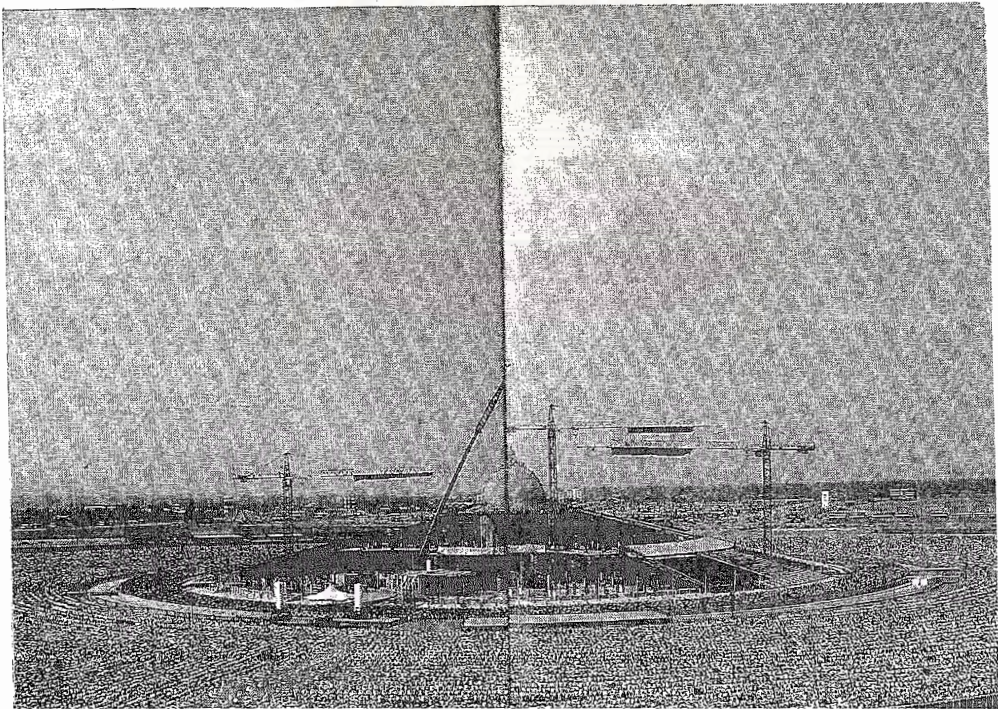
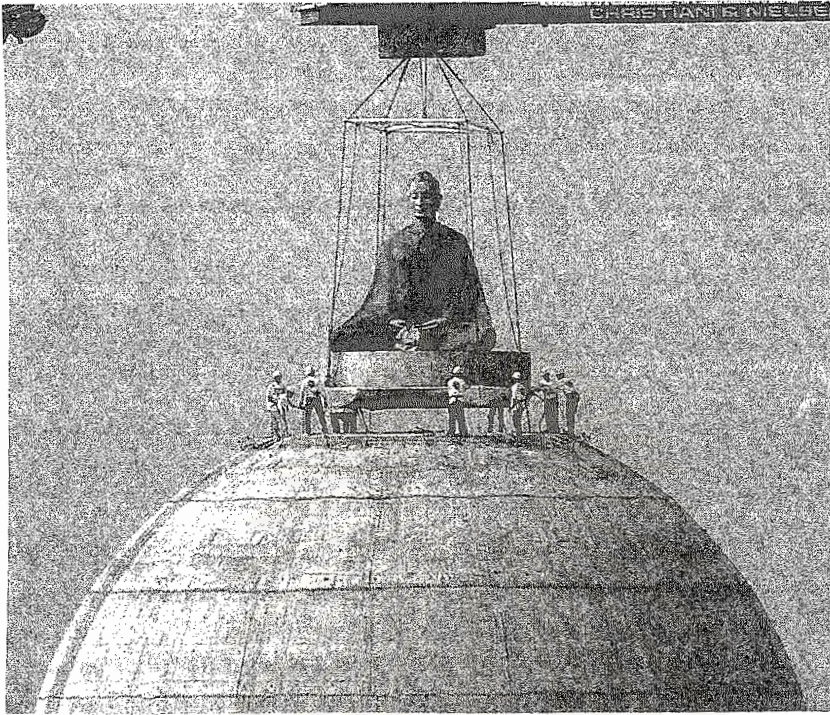
ทีมผู้ร่วมงานในการก่อสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ประกอบด้วยสถาปนิก วิศวกร โครงสร้าง วิศวกรระบบ และผู้บริหาร โครงการ (ดูภาคผนวก ค.) มหาธรรมกายเจดีย์เริ่มทำการก่อสร้างเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2538 และได้ตอกเสาเข็มจนเสร็จ 3,333 ต้น วันที่ 26 กันยายน 2539 จากนั้นก็เริ่มงานฐานรากมหาธรรมกายเจดีย์ ตัวโครงสร้างเสร็จเรียบร้อยเมื่อสิ้นปี 2540 ในปี 2541 เริ่มประดิษฐานองค์พระกรรมกายประจำตัวซึ่งมีขนาดความกว้างฐาน 18 ซม.และมีความสูงองค์พระ 18 ซม. โดยรอบโคม และที่เชิงลาดของโคมในส่วนที่ 1 พุทธรัตนะ องค์พระกรรมกายประจำตัวมีจำนวนทั้งสิ้นทั้งที่ประดิษฐานภายนอกและภายใน 1,000,000 องค์

4.3.2 โครงสร้างและส่วนประกอบของมหาธรรมกายเจดีย์

4.2.1 โครงสร้างของมหาธรรมกายเจดีย์

มหาธรรมกายเจดีย์มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีปริมาตรคอนกรีตประมาณ 75,000 – 100,000 ลบ.เมตร น้ำหนักโดยรวมประมาณ 250,000 ตัน ฐานรองรับองค์พระเป็น โลหะสัมฤทธิ์ ส่วนโครงสร้างของโคมและเชิงลาดโคม เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ห่างจากผิวโลหะสัมฤทธิ์พอประมาณเพื่อระบายอากาศภายใต้ผิวสัมฤทธิ์ โครงสร้างโดยทั่วไปของส่วนธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก เช่นเดียวกับส่วนอื่นๆ แต่มีผิวเป็นหินแกรนิตต่อเนื่องตลอดลงมาจนถึงขอบล่างสุดขององค์กรรมกายเจดีย์ ลักษณะโครงสร้างของมหาธรรมกายเจดีย์แสดงในรูปที่ 4.12

มหาธรรมกายเจดีย์ยังประกอบด้วยระบบต่าง ๆ คือ ระบบป้องกันการทรุดตัวและแผ่นดินไหว ระบบป้องกันน้ำซึมและน้ำท่วม ระบบป้องกันการกัดกร่อน ระบบระบายอากาศและความชื้น ระบบป้องกันฟ้าผ่า และระบบทำความสะอาด เป็นต้น (ดูภาคผนวก ข.)

รูปที่ 4.12 ลักษณะโครงสร้างของมหาธรรมกายเจดีย์

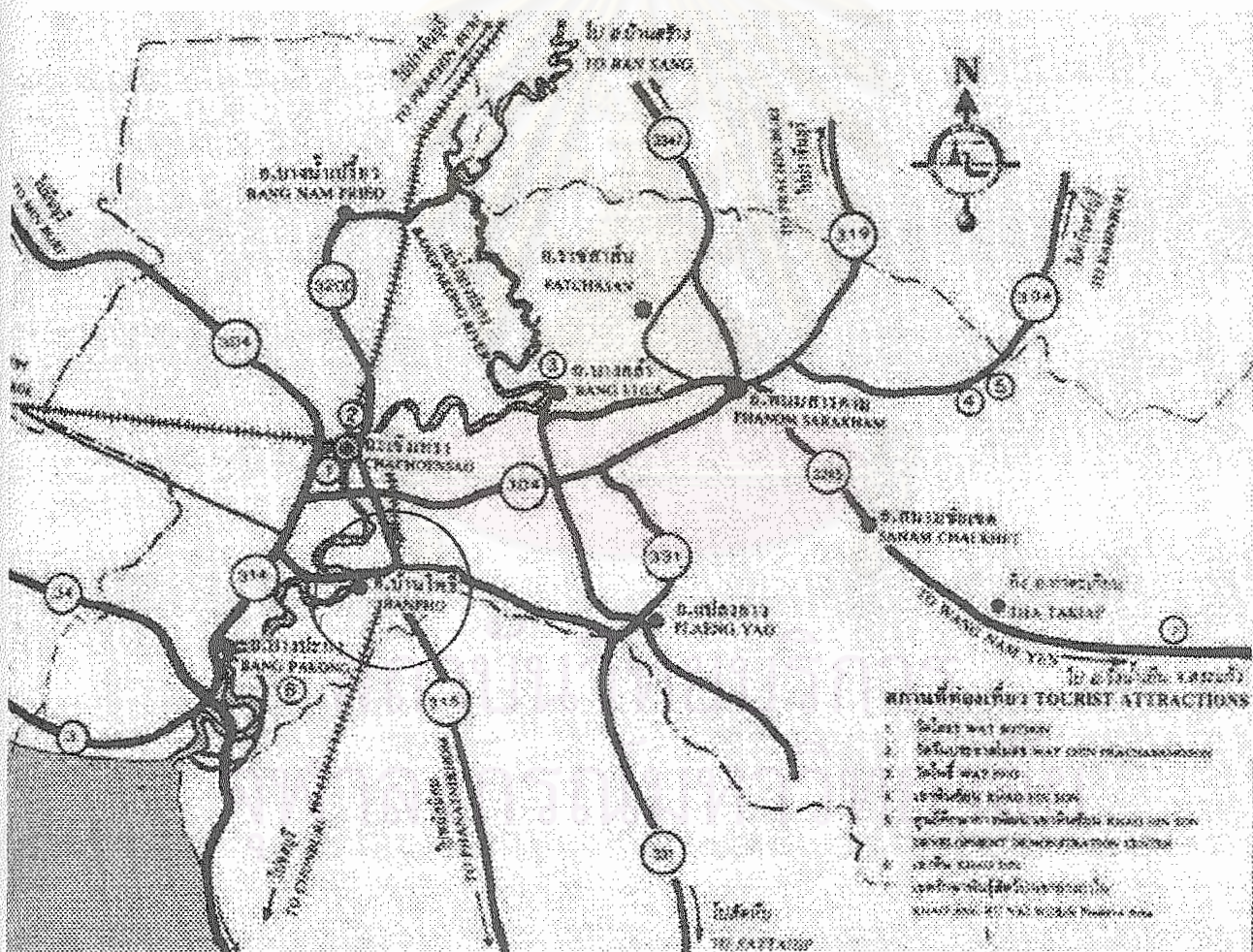
ที่มา : มหาธรรมกายเจดีย์ มหาเจดีย์เพื่อสันติภาพโลก (2543)

4.4 พระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

4.4.1 ลักษณะของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์

พระพุทธรูปปางเหยียบโลก สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 ประดิษฐานอยู่ที่วัดสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา (รูปที่ 4.13) ออกแบบโดยพระครูโสภิตสุดคุณ เจ้าอาวาสวัดสนามจันทร์ และเจ้าคณะอำเภอบ้านโพธิ์ มีลักษณะประทับยืนด้วยพระบาทข้างซ้ายเพียงข้างเดียว พระหัตถ์ข้างขวา ยกขึ้นเป็นมุม 45 องศา พระบาทข้างขวายกขึ้นสูง และเหยียบลูกโลก พระพุทธรูปสูง 5 วา กว้าง 6 ศอก องค์พระทั้งองค์ทำด้วยสีทอง (รูปที่ 4.14) พระพุทธรูปปางเหยียบโลกและรูปหล่อจำลองของหลวงพ่อโสธรซึ่งมีขนาดเท่ากันอยู่ในอาคารที่สร้างขึ้นครอบที่หลัง

กรมการศาสนา โดยอธิบดีได้มีคำสั่งให้รื้อและตัดแปลงให้เป็นทำขึ้นปกติ เมื่อปี พ.ศ. 2541 ด้วยเหตุผลว่าทำให้เกิดการเสื่อมศรัทธาในพุทธศาสนา และก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่พุทธศาสนิกชน มีลักษณะลามกอนาจารผิดพุทธศารูป มีผลกระทบในทางเสื่อมเสียต่อพุทธศาสนา และทำให้เกิดความสะเทือนใจต่อพุทธศาสนิกชน อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปปางเหยียบโลกได้ถูกปรับเปลี่ยนไปโดยมีการนำเอาแผ่นไม้อัด และ โครงสร้างเหล็กมาปิดกั้นระหว่างลูกโลกกับพระบาทของพระพุทธรูป และทำโครงสร้างเป็นบันไดให้ประชาชนสามารถเดินขึ้นไปชมได้ (รูปที่ 4.15)

รูปที่ 4.13 แผนที่ที่ตั้งของวัดสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

รูปที่ 4.14 พระพุทธรูปปางเหยียบโลก

รูปที่ 4.15 พระบาทข้างขวาของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก เมื่อได้มีการปรับแก้การมองแล้ว

บทที่ 5

การดำเนินการศึกษา และผลการศึกษา

5.1 บทนำ

จากกรณีศึกษาทั้งสามกรณี ที่ผู้ออกแบบได้มีการดัดแปลงสัญญาณ และรหัสที่ผ่านทางสถาปัตยกรรม จึงสมควรมีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงระดับของความสำเร็จของการนำเสนอเนื้อหาของผู้ส่งสารที่ตั้งใจจะสื่อสารต่อผู้รับสาร และบทบาทและอิทธิพลของสื่อในการรับ คัดสรร นำเสนอข้อมูลข่าวสาร และในการตีความ ชี้นำ และสื่อสารต่อผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง การดำเนินการศึกษานี้ได้ทำโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ออกแบบหรือผู้ส่งสาร (designer or sender) ผู้เชี่ยวชาญ (expert) และทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย (Focus group) คือกลุ่มผู้รับสาร (audience) และการทบทวนเอกสารและสิ่งพิมพ์ซึ่งแสดงข้อมูล และเป็นตัวแทนความคิดเห็น การตีความ และการสื่อสารต่อสังคมของสื่อมวลชน

5.2 อุโบสถวัดศาลาลอย

5.2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ

รศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นผู้ออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอยโดยได้รับการมอบหมายจากพระมหามิ เจ้าอาวาส (มรณภาพแล้ว) เมื่อ ปี พ.ศ. 2510

5.2.1.1 แนวความคิดในการออกแบบ

จากการสัมภาษณ์ รศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร สถาปนิกผู้ออกแบบ ได้กล่าวโดยสรุปว่า หลวงพ่อมหามิ วัดศาลาลอยได้ดำริว่าต้องการสร้างโบสถ์ให้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ “จะว่างามก็งามที่สุด จะว่าขี้เหร่ก็ขี้เหร่ที่สุด เพราะว่ามีอยู่หลังเดียว” ดังนั้นผู้ออกแบบจึงได้วางรูปร่างลักษณะของโบสถ์โดยมีแนวคิดว่าการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องใช้เนื้อที่ปริมาตรอันบริสุทธิ์ ซึ่งโดยประเพณีนั้นควรเป็นเขตวิสุคามสีมา และจำเป็นต้องมีเขตพัทธสีมานิมิตหมายเป็นที่เห็นชัดแก่คนทั่วไป ซึ่งประเพณีดั้งเดิมนั้นได้ใช้เกตรา (เรือสำเภา) มาจำลองเป็นพระอุโบสถ และเปรียบเขตพัทธสีมาเสมือนน่านน้ำที่กั้นคนทั่วไปออก

ลำภาณั้นเปรียบเสมือนยานที่จะนำกุลบุตร และพุทธบริษัทข้ามลัดเลาะเกาะแก่งแห่งท้องโอมะ สงสารไปสู่ฟากฝั่งมหาสมุทร คือพระนิพพาน ซึ่งลำภาจะต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ คือเหล่าของโมฆะ ชน และวังวนวงวัฏสงสาร อันเปรียบได้ดั่งน้ำในห้วงมหาสมุทรที่เต็มไปด้วยคลื่นลมแรง ชัดสาดลำภา จนเอียงกะเท่เร่ ดังนั้นข้อฟ้าของอุโบสถจึงถูกออกแบบให้มีลักษณะเสียดแทงแหวกทิมฟ้าดังจะชี้ นำ หน้าเกตราฝ่าคลื่นลม

สถาปนิกผู้ออกแบบกล่าวว่า คติการใช้ลำภาเป็นอุโบสถนี้เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในครั้งที่ประเทศลังกาเกิดสงครามใหญ่และพระภิกษุในพุทธศาสนาของลังกาวงศ์ถูกฆ่าเสียชีวิตหมด และวัดถูกเผาจนหมดสิ้น ต้องนิมนต์ขอพระภิกษุจากสยามวงศ์ไปทำพิธีบวชให้ และเนื่องจากไม่มีวัดจึงต้องใช้ลำภาเป็นอุโบสถในการบวช ประเพณีการใช้รูปจำลองของลำภาเป็นอุโบสถที่ยังมีให้เห็นในปัจจุบันคืออุโบสถวัดยานนาวา ในกรุงเทพมหานคร

5.2.1.2 รหัส และไวยากรณ์ที่ผู้ออกแบบใช้

รูปร่างของอุโบสถมีลักษณะที่เห็นได้เด่นชัดคือ หลังคาสองชั้นที่มีลักษณะแอ่นกลาง ลาดเทจากด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก หน้าจั่วด้านทิศตะวันตกเป็นมุมแหลมประมาณ 30 องศา แล้วป้านออกตรงกลางเป็นมุมประมาณ 45 องศา ทำให้โครงสร้างของหลังคาโด่ดงและบานออกในตอนกลางโบสถ์ ซึ่งเป็นรูปลักษณะของเรือลำภา (รูปที่ 5.1)

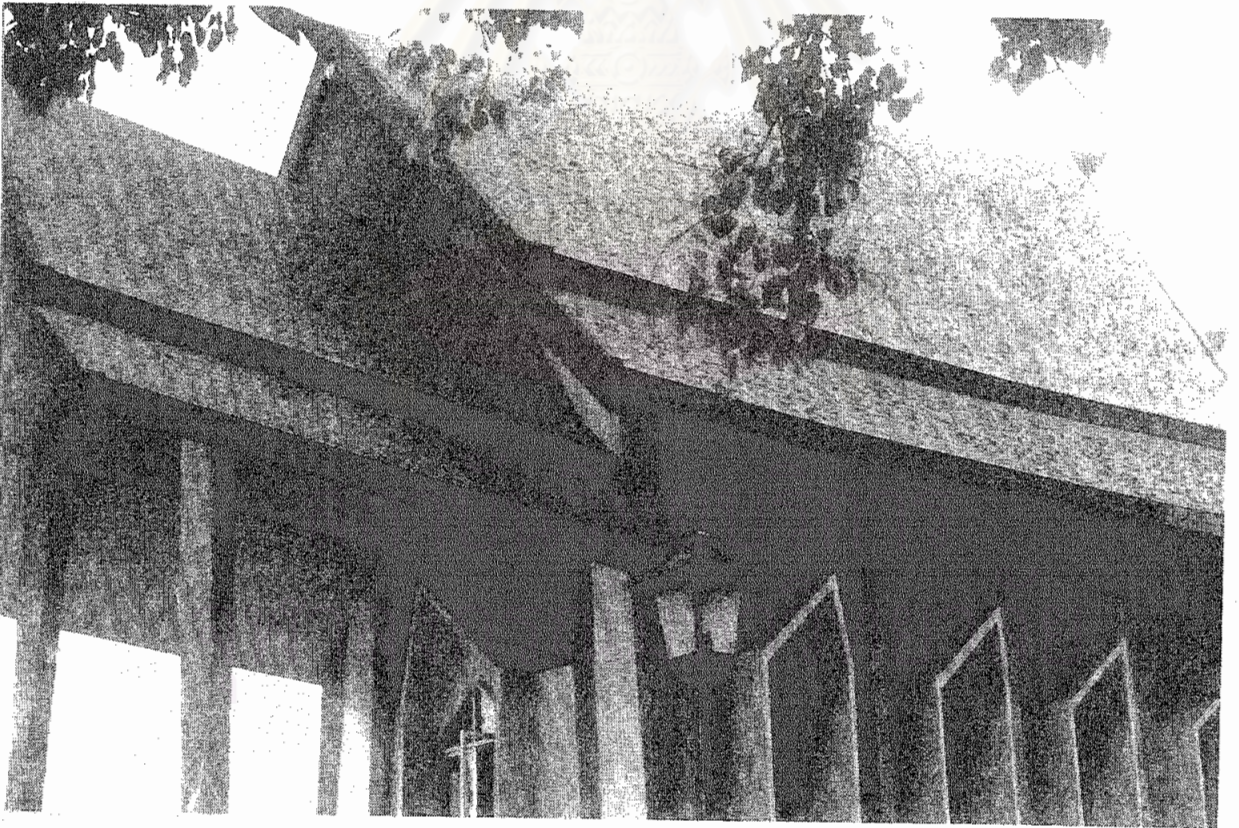
กำแพงแก้วและใบสีมาเรียงรายล้อมรอบอุโบสถ บ่งบอกถึงเขตพัทธสีมาของอุโบสถ

หน้าบัน อุโบสถนี้ไม่มีหน้าบรรณ โดยทางด้านทิศตะวันออกจะเห็นเป็น โครงสร้างของเสา เปิดโล่ง ส่วนทางด้านทิศตะวันตกใช้ผนังคอนกรีตเสริมเหล็กที่ประดับด้วยกระเบื้องดินเผาด้านเกวียน ปั้นเป็นรูปพระพุทธเจ้าปางเสด็จจากดาวดึงส์ (รูปที่ 5.2)

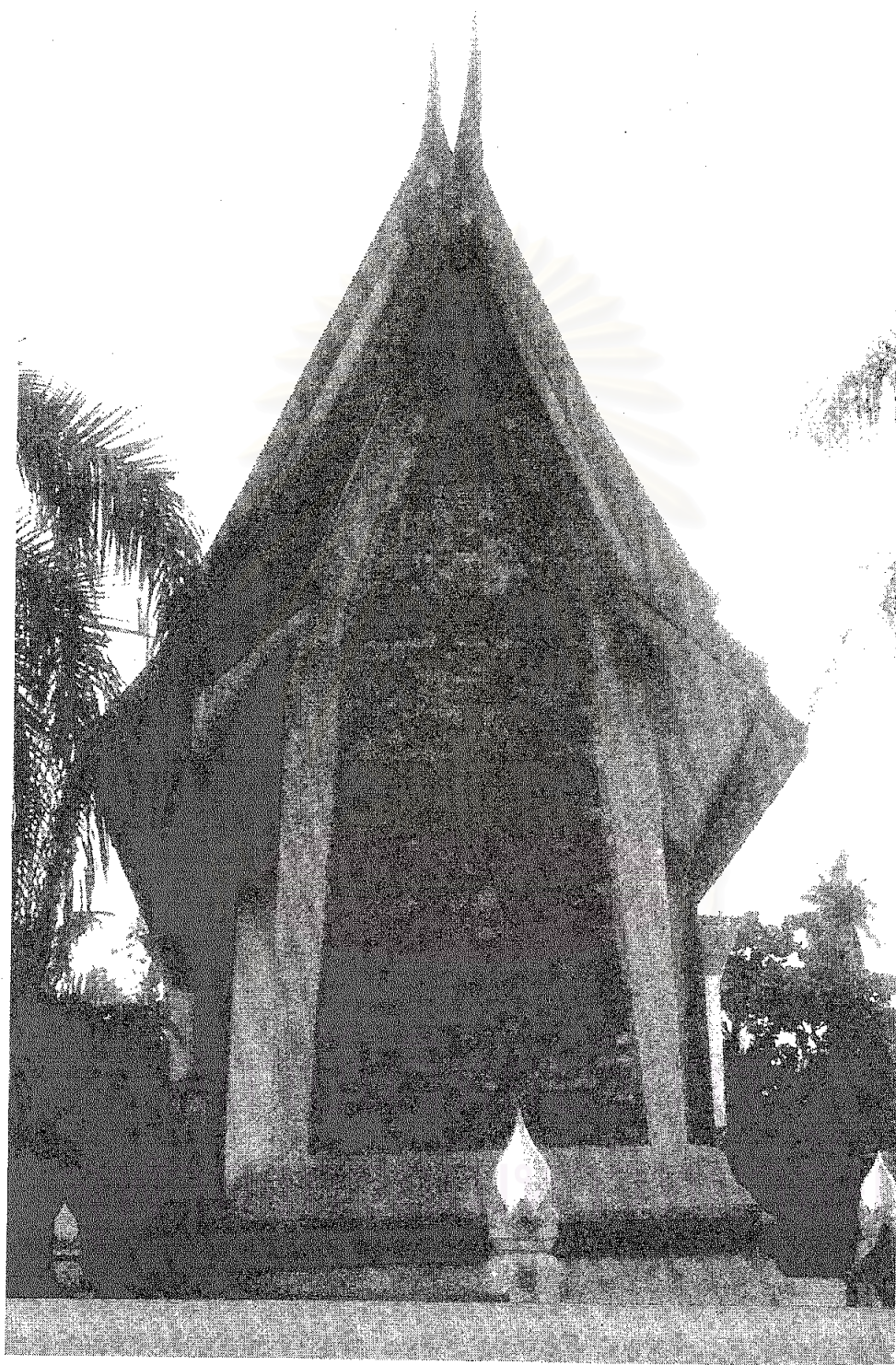
ข้อฟ้า วางตัวในแนวเกือบเป็นแนวเดียวกับสันหลังคา มีลักษณะแหงนเหมือนฟุ้งชีเสียดฟ้า เปรียบเสมือนการนำทิศทางไปสู่ฝั่งพระนิพพาน

ใบระกา และหางหงส์ไม่ปรากฏในอุโบสถนี้ โดยผู้ออกแบบระบุว่าเนื่องจากไม่ใช่สาระสำคัญ และเป็นรูปแบบซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากสถาปัตยกรรมเขมร

วัสดุ และสี วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างคือคอนกรีตเสริมเหล็ก ทาสีขาว กรอบวงกบอลูมิเนียม กระจกและใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นคือเม็ดดินลูกรัง และดินเผาด้านเกวียน สะท้อนถึงการผสมผสานของวัสดุและนวัตกรรมสมัยใหม่กับวัฒนธรรมท้องถิ่น

รูปที่ 5.1 ลักษณะหลังคาของอุโบสถวัดศาลาลอย

รูปที่ 5.2 ผนังด้านทิศตะวันตกของอุโบสถวัดศาลาลอย

5.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับฟังความคิดเห็น และความเข้าใจในแนวความคิดในการออกแบบ ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมาย และการตีความถึงสัญลักษณ์ และรหัสที่สถาปนิกใช้ในสายตาของผู้เชี่ยวชาญ ผู้เชี่ยวชาญที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์เรื่องอุโบสถวัดศาลาลอยคือ ศาสตราจารย์ พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์ อาจารย์ชัยวัฒน์ ทิพนาวิน และผศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ

5.2.2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกศาสตราจารย์ พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกศาสตราจารย์ พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์ ราชบัณฑิต และศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรม) พ.ศ. 2529 ซึ่งเป็นผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมไทย ท่านได้กล่าวถึงอุโบสถวัดศาลาลอยซึ่งสามารถสรุปได้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

อาจารย์สมภพ กล่าวถึงแนวคิดในการออกแบบว่าพอจะทราบอยู่ว่าผู้ออกแบบต้องการแสดงให้เป็นรูปทรงสำเนา แต่รูปทรงก็ไม่ใช่สิ่งจำเป็น เป็นการทำตามใจตัวเองมากกว่า เพราะอุโบสถเก่าที่มีขนาดใหญ่ ใหญ่ ก็ทำตกท้องช้างที่ฐาน โบสถ์เป็นรูปสำเนาอยู่แล้ว เช่นที่วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่วัดโพธิ์ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ความชัดเจนในการสื่อสารของผู้ออกแบบ

เรื่องของความชัดเจนในการสื่อสารถึงแนวความคิดของผู้ออกแบบนั้น อาจารย์สมภพไม่เห็นว่าเป็นที่อุโบสถวัดศาลาลอยจะพยายามสะท้อนออกถึงแนวความคิดของการเป็นสำเนาได้ดั่งนี้ ผู้ออกแบบต้องการให้อุโบสถมีรูปร่างแปลกออกไปเท่านั้น

การตีความถึงสัญลักษณ์และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้

สัญลักษณ์ของอุโบสถคือลักษณะของหน้าจั่วหลังคาทรงขึ้น ทำให้หลังคาของอุโบสถเอียง ด้านทิศตะวันตกสูง ด้านทิศตะวันออกต่ำ มุมของหน้าจั่วด้านทิศตะวันตกประมาณ 30 องศา แล้วไล่ลงมาที่กลางอุโบสถเป็นประมาณ 45 องศา ไปจนถึงหน้าจั่วด้านทิศตะวันออก เพื่อให้รู้สึกเหมือนลักษณะของเรือสำเภา นั้น อาจารย์สมภพกล่าวว่าก็เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ เพราะการออกแบบสถาปัตยกรรมไม่มีข้อจำกัด จะออกแบบอย่างไรก็ได้ เพียงแต่เมื่อสร้างออกมาแล้วจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่เท่านั้น การที่ทำหลังคาเอียงและมีมุมของจั่วทั้งสองด้านไม่เท่ากันก็เลยทำให้มีปัญหาในการมุงกระเบื้องหลังคา เพราะมุมของแปจะไม่เสมอกัน เลยต้องสร้างหลังคาด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด แล้วจึงปูทับด้วยกระเบื้องดินเผาผ่านเกวียน ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณในการก่อสร้างมาก การออกแบบงาน

สถาปัตยกรรมจะต้องคิดถึงการก่อสร้าง และทางด้านเศรษฐศาสตร์ด้วย รูปทรงสำเนาของอุโบสถนี้ ถ้าดีจริงก็ต้องมีคนทำตามอย่างแล้ว

ส่วนการที่ผู้ออกแบบใช้สัญลักษณ์ของมุมของช่อฟ้าซึ่งมีลักษณะพุ่งแหวกไปในท้องฟ้า เป็นแนวเดียวกันกับสันหลังคานั้น อาจารย์สมภพมิได้กล่าวตอบถึงการตีความของสัญลักษณ์นี้แต่อย่างไร แต่ได้วิจารณ์ว่าเป็นการดัดแปลงจากของเดิมมาก ดูแล้วไม่สวย ช่อฟ้าเดิมของไทยนั้นงดงามเหลือเกิน แต่อันที่จริงแล้วจะมีหรือไม่มีช่อฟ้าก็ได้ วดราชาธิราชก็ไม่มีช่อฟ้า แต่ถ้าจะต้องทำให้สวย คนที่จะทำสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ได้ดี ต้องเรียนรู้ของไทยให้เก่งเสียก่อน

ส่วนการตัดทอนสัญลักษณ์บางอย่างที่มีลักษณะเป็นไวยากรณ์สถาปัตยกรรมไทยประเภทอุโบสถที่อาจพบเห็นได้ทั่วไป เช่น ใบระกา หางหงส์ และหน้าบรรณของอุโบสถศาลาลอยไม่มี หรือจะลดรูปลงนั้น อาจารย์สมภพกล่าวว่าไม่เป็นอะไรเพราะไม่ใช่สิ่งสำคัญ วัดใหญ่ ๆ บางวัดเช่นวัดโพธิ์ หรือวัดสระเกศก็ไม่มีรายละเอียดหลาย ๆ ส่วนนี้ เพราะประโยชน์ใช้สอย (function) ของอุโบสถนั้น ไม่ได้อยู่ที่รูปลักษณ์ภายนอก (form) จะเป็นโรงสังกะสีก็ได้ สิ่งสำคัญคือให้มีเสมา ลูกนิมิต และมีการบวชเกิดขึ้น ณ อุโบสถนั้น

ความคิดเห็นต่ออุโบสถวัดศาลาลอย

ความคิดเห็นของศาสตราจารย์ พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์ ต่ออุโบสถวัดศาลาลอยโดยรวมแล้วสามารถสรุปได้ว่า ท่านไม่ชอบงานที่ทำแล้วผิดเพี้ยนจากรูปแบบเดิมของสถาปัตยกรรมไทยมากนัก อาจารย์สมภพถือว่าเรื่องของความงามนั้นเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในงานสถาปัตยกรรมไทย ถ้าทำแล้วไม่งดงามก็ถือว่าเป็นความเสียหาย และไม่เห็นว่าอุโบสถวัดศาลาลอยจะสะท้อนออกถึงอะไร เพียงแต่ต้องการทำให้แหวกแนวออกไปเท่านั้น

5.2.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกอาจารย์ชัยวัฒน์ ทีปนาวิ

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์อาจารย์ชัยวัฒน์ ทีปนาวิ อาจารย์พิเศษของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

อาจารย์ชัยวัฒน์กล่าวว่า แนวความคิดของการออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอยคือการพยายามสร้างอุโบสถที่มีรูปทรงสำเนาได้คลี่น ผู้ออกแบบจึงตัดทอนรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่บนอุโบสถตามคตินิยมเดิมออก เพื่อให้ได้ความหมายดังต้องการ

ความชัดเจนในการสื่อสารของผู้ออกแบบ

ผู้ออกแบบอุโบสถมีความชัดเจนในแนวคิดในการออกแบบ และพยายามใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารต่อสาธารณชนพอสมควร ซึ่งก็สามารถสื่อความหมายได้ในระดับหนึ่งในหมู่พุทธศาสนิกชนที่สนใจศึกษาความหมายที่ผู้ออกแบบตั้งใจจะสื่อ

การตีความถึงสัญลักษณ์ที่ผู้ออกแบบใช้

อาจารย์ชัยวัฒน์กล่าวว่าเมื่อโบสถ์วัดศาลาลอยจะได้ตัดทอนรายละเอียดขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมออก แต่ก็ยังคงรูปแบบกว้าง ๆ ของอุโบสถเอาไว้ และสร้างสัญลักษณ์ และรายละเอียดขึ้นมาใหม่ เช่น ซ่อฟ้าโค้งน้อยจนเกือบตรงเป็นแนวเดียวกับสันหลังคา เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงการพุ่งไปข้างหน้า มีทิศทาง และมีพลังในการเคลื่อนที่

ความคิดเห็นต่ออุโบสถวัดศาลาลอย

ความคิดเห็นโดยรวมของอาจารย์ชัยวัฒน์ที่มีต่ออุโบสถวัดศาลาลอยคือ การออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอยนับว่าทำได้ดี แต่ก็เกิดการต่อต้านพอสมควร

5.2.2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผศ. วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผศ. วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตลาดกระบัง ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนา ผลจากการสัมภาษณ์ ผศ. วิวัฒน์สามารถสรุปได้ดังนี้

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

ผศ. วิวัฒน์กล่าวว่าในฐานะนักวิชาการว่า การทำความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบเป็นขั้นตอนแรกของการศึกษางานสถาปัตยกรรม กล่าวคือต้องพยายามทำความเข้าใจว่าผู้ออกแบบต้องการสื่อถึงเรื่องอะไร แล้วใช้สัญลักษณ์อะไรในการสื่อความหมายนั้น ในเรื่องของการสื่อความหมายไม่มีอะไรถูก และไม่มีอะไรผิด ผู้รับก็จำเป็นต้องมีภูมิความรู้ในเรื่องนั้นด้วย การที่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่ต่างกันก็จะทำให้มองกันคนละมุม แล้วเกิดการชี้ถูกชี้ผิดซึ่งไม่ควร ปัจจุบันคนที่นับถือศาสนาพุทธมีอยู่หลายพวก หลายกลุ่ม ต่างก็มีความคิดเห็นต่างกัน ไม่ควรวิจารณ์กันเพราะจะเป็นการสร้างอคติต่อกันโดยปกติแล้วคนจะคุ้นเคยกับการใช้สัญลักษณ์เดิม แล้วใช้ความคุ้นเคยเข้าตัดสิน แล้วก็จะปฏิเสธสิ่งที่ตนไม่คุ้นเคย เราจะต้องดูว่าแนวความคิดของผู้ออกแบบสอดคล้องกับรูปทรงที่ใช้หรือไม่ ความหมายของงานที่ออกมาตรงกับหลักพุทธศาสนาหรือไม่ หรือเกิดการบิดเบือน การดูรูปทรงก็ต้องดูความก้าวหน้าและความเป็นไปได้ทางด้านเทคโนโลยีด้วย

ผู้วิจัยได้เรียนถามถึงเรื่อง ความชัดเจนในการสื่อสารของผู้ออกแบบ การตีความถึงสัญลักษณ์ที่ผู้ออกแบบใช้ และความคิดเห็นต่ออุโบสถวัดศาลาลอย ซึ่งผศ.วิวัฒน์ไม่ได้ให้ความเห็นใด ๆ แต่ได้กล่าวว่าการจะบอกงานสถาปัตยกรรมนั้น ๆ มีความชัดเจนในการสื่อสารเพียงไรนั้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง อาทิ ข้อมูลที่มีอยู่ การตีความของผู้ศึกษา และข้อจำกัดในการตีความ เช่นการมีข้อมูลน้อย การมีภูมิความรู้ที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ผศ.วิวัฒน์ เตมีย์พันธุ์ไม่พยายามใช้ตนเองเป็นผู้ตัดสิน และกล่าวถึงงานการออกแบบอุโบสถศาลาลอย ซึ่งจากหลักการทางด้านการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วต้องยอมรับว่า สิ่งนี้คือความรู้สึก ทศนคติ และความคิดเห็นภายในลึก ๆ ที่ ผศ.วิวัฒน์พยายามบอกกล่าว โดยไม่พยายามที่จะตอบคำถามที่ผู้วิจัยถาม ในที่สุดผู้วิจัยต้องยอมรับว่าไม่สามารถจะผลักดัน หรือ โน้มน้าวให้ ผศ.วิวัฒน์ตอบคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์งานได้

5.2.3 ความคิดเห็นของสื่อมวลชน

5.2.3.1 ความคิดเห็นจากบทความวารสาร

เพชรดา บัวแก้ว (2536 : 67-68) กล่าวว่าแนวคิดในงานสถาปัตยกรรม ทั้งรูปแบบและวัสดุต่าง ๆ ที่ใช้ในโบสถ์หลังนี้ เป็นเรื่องใหม่ในเวลานั้นมาก เนื่องจากเป็นโบสถ์แบบศิลปะไทยประยุกต์ คือศิลปะตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน สร้างเป็นรูปสำเภาคู่คี่อยู่กลางน้ำ ใช้วัสดุพื้นเมืองคือ กระจังดินเผา ด้านเกวียนมาตกแต่งผนังรอบโบสถ์เป็นภาพปูนดำ ผนังด้านหน้าของโบสถ์เป็นภาพพุทธประวัติปางผจญมารซึ่งหาดูได้ยากในปัจจุบัน ผนังด้านหลังเป็นภาพพุทธประวัติปางเสด็จมาจากดาวดึงส์สวรรค์ บานประตูเป็นโลหะคุณลวดลายนูน ภาพประวัติเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ มีโบเสมาเป็นรูปครุฑจับนาค เรียกว่านาคสะดุ้ง รองรับโบเสมซึ่งเป็นสามแกน

ความคิดเห็นของผู้เขียนบทความนี้ก็คือการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอุโบสถในลักษณะเชิญชวนให้ไปเยี่ยมชมโดยไม่มี การวิพากษ์วิจารณ์ใด ๆ ทำให้เห็นได้ว่าหลังจากก่อสร้างอุโบสถวัดศาลาลอยมาได้ระยะหนึ่ง สื่อมวลชนได้ให้การยอมรับอุโบสถในลักษณะที่เป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาของจังหวัดนครราชสีมา

ประเมธ เพราะพินิจ ได้กล่าวในคอลัมน์ เมืองย่าโมจัดถวายกฐิน-ฉลองเจดีย์อัฐิ ท่านท้าวสุรนารี ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 5 พ.ย. 2542 ว่าวัดศาลาลอยเป็นวัดเก่าแก่ที่มีอุโบสถที่แปลก ลักษณะศิลปะประยุกต์ สร้างเป็นรูปสำเภาคู่คี่ ใช้วัสดุพื้นเมือง คือกระจังดินเผาบ้านด้านเกวียน วัดนี้เคยได้รับรางวัลดีเด่นแนวบุกเบิกอาคารทางศาสนา จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ และรางวัลจากมูลนิธิเสถียรโกเศศและนาคะประทีปในปี พ.ศ. 2516

ในคอลัมน์ เทียววัดไหว้พระ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 20 พ.ย. 2540 ได้กล่าวว่า อุโบสถวัดศาลาลอยเป็นศิลปกรรมไทยประยุกต์ โดยนำศิลปกรรมไทย 4 สมัยคือ สุโขทัย อยุธยา รัตนบุรี และรัตนโกสินทร์มารวมกัน จึงออกมาเป็นศิลปกรรมไทยประยุกต์ทางพุทธศาสนา อันเป็นลักษณะเฉพาะของอุโบสถหลังนี้ นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระประธาน ผนังด้านหน้า ผนังด้านหลัง บานประตู และใบเสมา ในลักษณะที่เชิญชวนให้ไปเยี่ยมชม และกราบไหว้พระที่วัดศาลาลอยด้วย

5.2.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก นิธินันท์ ยอแสงรัตน์

เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถค้นหาค้นหาบทความจากสื่อมวลชนในอดีตที่วิพากษ์วิจารณ์อุโบสถวัดศาลาลอยได้ เพราะเวลาได้ผ่านมานานถึงกว่า 20 ปี และห้องสมุดต่าง ๆ ไม่ได้มีระบบการจัดเก็บเอกสารเอาไว้ในขณะนั้น ทำให้ผู้วิจัยต้องสัมภาษณ์ผู้ที่ทำงานด้านสื่อมวลชนที่ได้เคยรับรู้ในความเป็นมาของการออกแบบและก่อสร้างอุโบสถแห่งนี้ เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นของสื่อมวลชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ นิธินันท์ ยอแสงรัตน์ ผู้ช่วยบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น และผู้ช่วยบรรณาธิการ เนชั่น เทเลวิชั่น ซึ่งเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับงานด้านศิลปวัฒนธรรมมาเป็นเวลากว่า 20 ปี นิธินันท์ ได้ให้ความเห็นว่า โดยส่วนตัวแล้วก็พอทราบว่าอุโบสถศาลาลอยพยายามสื่อถึงสำเนาได้คลีนซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สถาปนิกต้องการสื่อ แต่ประชาชนทั่วไปนั้นคงไม่ได้ให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ รหัส และไวยากรณ์ของตัวสถาปัตยกรรมมากนัก ถ้าจะถามว่าสถาปนิกสื่อสิ่งนี้กับประชาชนได้เป็นผลสำเร็จหรือไม่ ก็ตอบว่าคงได้ในระดับหนึ่ง เพราะคนทั่วไปกับสถาปนิกอาจมองคนละมุม สำหรับอุโบสถศาลาลอยที่โคราชนั้น คนทั่วไปคงจะมองว่าไม่ใช่โบสถ์แบบที่เคยรู้จักและไม่คุ้นชินในตอนแรก รวมทั้งประชาชนที่เคร่งศาสนาก็คงจะนึกไปถึงว่าจะทำให้ศาสนาเสื่อม แต่เมื่อเวลาผ่านไปสักพักหนึ่งคนก็จะลืม และพอถึงตอนนี้โบสถ์ก็ยังอยู่ แล้วคนก็เข้าวัด เพราะเป็น “วัด” คือเป็นวัดที่คุ้นชิน ไม่เกี่ยวกับว่าสถาปนิกเป็น “ศรีสุโร” และได้รางวัลจากสมาคมสถาปนิกสยามหรือเปล่า

ส่วนตัวสถาปนิกคงสร้างอุโบสถนี้ขึ้นเพราะมองในแง่ “ศิลป์” อยากทำอะไรที่ดีที่สุด สวยที่สุดในแบบของตัวเอง ซึ่งมีรสนิยมแบบสมัยใหม่ คงไม่ได้คิดจะสื่อกับชาวบ้านทั่วไปมากเท่าสื่อกับความรู้สึกจากข้างในของตัวเอง และไม่ได้คิดทำลายศาสนาอะไรทั้งนั้น เรียกว่าตั้งใจสื่อแบบหนึ่ง แต่ออกมาอีกแบบหนึ่ง อาจเป็นความผิดพลาดในการสื่อสาร แต่ก็ออกแบบมาได้สวยดี

ในแง่ของประชาชนทั่วไป เมื่อแรกเห็นอุโบสถหลังนี้ก็อาจจะตกใจ เพราะไม่ใช่สัญลักษณ์ที่รู้จักมาก่อน แต่สำหรับสถาปนิก รู้มาก่อน และเป็นความตั้งใจจะทำแบบใหม่ เป็นการเอาของใหม่มาแนะนำกับชุมชน ซึ่งชุมชนไม่เคยเห็นมาก่อน ตรงนี้คือการปะทะกันระหว่างเก่า กับ ใหม่ ความคุ้นชิน กับ

ความแปลกปลอม ซึ่งในที่สุดก็กลมกลืนเข้าหากันได้ เพราะรากฐานเดิมยังอยู่ รากของวัดและรากของชาวพุทธแบบไทย ๆ ซึ่งพร้อมจะเดินทางสายกลางของการประนีประนอม

5.2.4 ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน

ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยของพุทธศาสนิกชนเพื่อสอบถามความเข้าใจถึงแนวคิดในการออกแบบ และการตีความถึงสัญลักษณ์ และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้ โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่เข้าวัด และกลุ่มที่ไม่เข้าวัด ในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย กลุ่มสตรีอายุน้อย กลุ่มสตรีอายุมาก กลุ่มชายอายุน้อย และกลุ่มชายอายุมาก ซึ่งทำให้ได้พุทธศาสนิกชนทั้งหมด 8 กลุ่ม

5.2.4.1 ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยของพุทธศาสนิกชนเพื่อสอบถามความเข้าใจถึงแนวคิดในการออกแบบ และการตีความถึงสัญลักษณ์ และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้ โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่เข้าวัด และกลุ่มที่ไม่เข้าวัด ในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย กลุ่มสตรีอายุน้อย กลุ่มสตรีอายุมาก กลุ่มชายอายุน้อย และกลุ่มชายอายุมาก ซึ่งทำให้ได้พุทธศาสนิกชนทั้งหมด 8 กลุ่ม

5.2.4.1 กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัด

กลุ่มสตรีอายุน้อย

- ทราบประวัติความเป็นมาของการสร้างอุโบสถว่า เป็นอุโบสถที่มีประวัติมาตั้งแต่สมัยคุณหญิงโม ที่ลอยกระทงเสี่ยงทายมาในลำตะคอง ว่าถ้ากระทงหยุดตรงไหนก็จะสร้างวัดที่นั่น
- มีความเข้าใจในแนวคิดในการออกแบบว่า ต้องการให้ลักษณะของอุโบสถเป็นรูปเรือสำเภา แต่ไม่สามารถตีความถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ได้ว่าผู้ออกแบบต้องการสื่อถึงอะไร
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็รู้สึกสวย และดูแปลกดี เหมือนศาลา แต่ก็เกิดความศรัทธา
- วัตถุประสงค์ของอุโบสถคือเอาไว้ประกอบพิธีสงฆ์
- อุโบสถทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอยู่เรื่อย ๆ แต่ไม่เกิดผลต่อสังคมโดยรอบวัดมากนัก
- มีความคิดเห็นว่า การที่สื่อมวลชนกล่าวว่าอุโบสถวัดศาลาลอยสร้างแปลกจากคตินิยมในการสร้างโบสถ์ทั่วไป ทำให้ไม่น่าศรัทธาเลื่อมใส นั้นไม่จริง อยู่ที่ความคิดคนมากกว่าอยู่ที่วัตถุ
- และสิ่งที่สื่อมวลชนกล่าวไม่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของกลุ่ม

กลุ่มสตรีอายุมาก

- ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของการสร้างอุโบสถ
- มีความรู้สึกถึงแนวคิดในการออกแบบว่า มีลักษณะเป็นรูปปฏิมา เหมือนของไทย สวยดี และแปลกดี (มีอยู่หนึ่งคนในกลุ่มที่บอกว่าไม่เหมือนของไทย เหมือนโบสถ์คริสต์มากกว่า) ไม่รู้สึกว่าอุโบสถ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ จะสื่อถึงอะไรได้
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็ไม่รู้สึกรู้ว่าอย่างไร สวยดี แปลกดี เป็นสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมือนใคร แต่ก็ขอให้สร้างให้ดูสวยงามก็แล้วกัน คิดว่าวัดจะดีไม่จำเป็นต้องอยู่ที่โบสถ์ ถ้าจะเลื่อมใสในศาสนาขึ้นชื่อว่าโบสถ์ก็นับถือได้ ไม่ยึดที่วัตถุ การเข้าวัดก็เพื่อทำบุญ วัตถุเป็นเรื่องรองลงมา
- ไม่ทราบวัตถุประสงค์ของการสร้างอุโบสถวัดศาลาลอย คิดว่าทุกวัดก็ต้องมีโบสถ์
- ไม่ทราบว่าอุโบสถทำให้เกิดผลต่อสังคมโดยรอบวัดอย่างไร
- รู้สึกว่าสื่อมวลชนจะออกมาทางบวก คนสร้างก็สร้างเพื่อความแปลกจึงเป็นที่ดึงดูดความสนใจของประชาชนทั่วไป
- สื่อมวลชนเป็นสิ่งที่ดีที่กล่าวถึงการสร้างเพื่อความแปลกใหม่ แต่พุทธศาสนาก็ยังคงเหมือนเดิม ยังเคารพอยู่เหมือนเดิม สื่อจะออกมาอย่างไรก็ เป็นทางบวกทางลบก็ไม่เกี่ยว อยู่ที่จิตใจคนมากกว่า

กลุ่มผู้ชายอายุน้อย

ทราบประวัติความเป็นมาของการสร้างอุโบสถว่า เป็นโบสถ์ที่สร้างขึ้นใหม่ ให้คู่กันกับโบสถ์เก่าของคุณหญิงโม ที่ขึ้นเรือสำเภามาจากจังหวัดพิมาย ผ่านทุ่งสัมฤทธิ์ และจะเข้าเมืองโคราช คุณหญิงโมต้องการจะปลดทุกข์กรรมด้วยการสร้างวัด จึงอธิษฐานลอยกระทงมา แล้วจึงสร้างวัด มีโบสถ์เก่า ต่อมามีการสร้างโบสถ์ใหม่ จึงทำรูปร่างเป็นเรือสำเภา โบสถ์ใหม่มี 2 ชั้น มีชั้นใต้ดินไว้เลี้ยงปลา

- แนวคิดในการออกแบบคือทำเป็นรูปเรือสำเภา เป็นศาลาลอยบนน้ำ เหมือนกับช่อวัด ใต้ดินในพื้นที่คือดินดานเกี่ยวนาป็น ทำเป็นสัญลักษณ์
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็รู้สึกเหมือนเรือสำเภา เมื่อเข้าไปสัมผัสก็พบว่าโปรง แต่ไม่ค่อยเย็น
- วัตถุประสงค์หรือหน้าที่ของอุโบสถวัดศาลาลอยคือ เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางพุทธศาสนา
- อุโบสถทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเยอะ คนในพื้นที่ยอมรับ

- ไม่เชื่อในสิ่งที่สื่อมวลชนพูด คิดว่าจะเกิดการศรัทธาจะขึ้นอยู่กับคนมากกว่าวัตถุ ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบไทยดั้งเดิม โบสถ์ที่วัดบางปะอินก็สร้างแบบโบสถ์คริสต์
- สื่อมวลชนไม่มีผลต่อความคิดเห็น

กลุ่มผู้ชายอายุมาก

- มุลเหตุของการสร้างอุโบสถวัดศาลาลอยคือต้องการให้เป็นโบสถ์ร่วมสมัย ทางวัดได้มอบหมายให้อาจารย์เทคโนโลยี ชื่อวิโรฒ และสมควร เป็นผู้ออกแบบ
- ผู้ออกแบบตั้งใจจะสื่อถึงสำเนาได้กลิ่น เป็นโบสถ์ประยุกต์ เอาศิลปะ 4 สมัยมารวมกันคือ สุโขทัย อโยธยา รัตนโกสินทร์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2510 เสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2516 (มีคนหนึ่งบอกว่า เป็นโบสถ์รูปทรงโบราณ มหาอุตม์)
- เมื่อแรกเห็นก็รู้สึกว่าคุณแปลกไปจากที่อื่น
- หน้าที่สำคัญคือการเป็นเป็นอุโบสถ สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาต่าง ๆ
- ไม่ทราบว่าจะอุโบสถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวัดและสังฆมณฑลอย่างไร แต่ก็เห็นมีคนมาเที่ยวและไหว้อัญญาโมเป็นประจำ
- การที่สื่อมวลชนวิพากษ์วิจารณ์อุโบสถว่าไม่สวยงามตามคติของไทย และไม่น่าเลื่อมใสศรัทธานั้น คิดว่าไม่จริง เราจะบังคับให้คนเลื่อมใสไม่ได้ อุโบสถเป็นศาสนสถานของศาสนาพุทธ เป็นศูนย์รวมของจิตใจ มีเสมา กำแพงแก้ว ให้ครบเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะใด ก็นับถือได้ คนเราชอบดีอยู่แล้ว มีเรื่องดีได้ทุกเรื่อง

5.2.4.2 กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ไม่เข้าวัด

กลุ่มสตรีอายุน้อย

- ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของการสร้างอุโบสถ และไม่ทราบถึงแนวคิดในการออกแบบ
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็รู้สึกว่าคุณแปลกดี ดูเหมือนศาลา
- วัตถุประสงค์ของอุโบสถคือเอาไว้ใช้ประกอบพิธีสงฆ์
- อุโบสถทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอยู่เรื่อย ๆ

- มีความคิดเห็นว่า การที่สื่อมวลชนกล่าวว่าอุโบสถวัดศาลาลอยสร้างแปลกจากคตินิยมในการสร้างโบสถ์ทั่วไป ทำให้ไม่น่าศรัทธาเลื่อมใส นั้นไม่จริง อยู่ที่ความคิดคนมากกว่าอยู่ที่วัตถุ มีคนวิพากษ์วิจารณ์เพราะเป็นสิ่งแปลกที่สร้างขึ้นใหม่
- และสิ่งที่สื่อมวลชนกล่าวไม่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของกลุ่ม

กลุ่มสตรีอายุมาก

- ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของการสร้างอุโบสถ ไม่ทราบถึงแนวคิดในการออกแบบ และไม่ทราบว่าผู้ออกแบบต้องการจะให้องค์ประกอบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น ลักษณะของช่อฟ้า กำแพงแก้วและใบสีมาสื่อถึงอะไร
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็รู้สึกว่ามีรูปร่างแปลกจากที่เคยเห็น แต่ก็ไม่รู้สึกว่าดูเหมือนอะไร โดยรวมแล้วก็ยังดูเหมือนโบสถ์อยู่
- วัตถุประสงค์ของอุโบสถคือเอาไว้ใช้ประกอบพิธีสงฆ์
- อุโบสถดูแปลกตา เป็นจุดดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวมาแวะชม แต่ไม่มีผลต่อสังคมารอบบริเวณวัดมากนัก
- การที่สื่อมวลชนกล่าวว่าอุโบสถวัดศาลาลอยสร้างแปลกจากคตินิยมในการสร้างโบสถ์ทั่วไป ทำให้ไม่น่าศรัทธาเลื่อมใส นั้นไม่เกี่ยว คนจะศรัทธาหรือไม่อยู่ที่การปฏิบัติของพระในวัดมากกว่า ไม่ใช่อยู่ที่อุโบสถ อุโบสถจะมีรูปร่างอย่างไรก็ได้
- สิ่งที่สื่อมวลชนให้ข่าวสารไม่มีผลต่อความคิดเห็นของกลุ่ม

กลุ่มผู้ชายอายุน้อย

- ไม่ทราบถึงประวัติความเป็นมา หรือมูลเหตุของการสร้างอุโบสถนี้
- ไม่ทราบถึงแนวคิดในการออกแบบ และไม่ทราบผู้ออกแบบต้องการจะให้อุโบสถและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ สื่อถึงอะไร
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็รู้สึกว่าสวยดี แปลกตา ดูเหมือนศาลาน่าเลื่อมใส
- คิดว่าวัตถุประสงค์หรือหน้าที่ของอุโบสถวัดศาลาลอย ก็คงจะเหมือนอุโบสถวัดอื่น ๆ
- ไม่ทราบเรื่องผลของอุโบสถต่อสังคมโดยรอบวัด

- ไม่เชื่อสิ่งที่สื่อมวลชนพูด คิดว่าจะเกิดการศรัทธาจะขึ้นอยู่กับคนมากกว่าวัตถุ
- สื่อมวลชน ไม่มีผลต่อความคิดเห็น

กลุ่มผู้ชวยอายุมาก

- มูลเหตุของการสร้างอุโบสถนี้คือการสร้างอุโบสถคู่กับอุโบสถใหม่
- แนวคิดในการออกแบบคือการสร้าง โบสถ์ที่มีลักษณะเป็นเรืออยู่กลางน้ำ ทำให้เกิดเป็นสัญลักษณ์ของวัด เพราะดูไม่เหมือนโบสถ์ทั่วไป
- เมื่อแรกเห็นอุโบสถโดยที่ยังไม่ทราบข้อมูลจากผู้ออกแบบก็รู้สึกเหมือนเรือ เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมเก่าใหม่ได้อย่างงดงาม
- คิดว่าวัตถุประสงค์หรือหน้าที่ของอุโบสถวัดศาลาลอย ก็เหมือนอุโบสถวัดอื่น ๆ
- ไม่ทราบเรื่องผลของอุโบสถต่อสังคมโดยรอบวัด
- ไม่เชื่อสิ่งที่สื่อมวลชนพูด สถาปัตยกรรมแต่ละที่ไม่เหมือนกัน การที่คนจะศรัทธาหรือไม่ขึ้นอยู่กับพระ
- สื่อมวลชนไม่มีผลต่อความคิดเห็นของกลุ่ม

5.3 มหากรรมกายเจดีย์ วัดธรรมกาย

5.3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ

ผู้ออกแบบในระดับแนวความคิด (Concept) ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดตั้งเจดีย์และรหัสลงไปในมหากรรมกายเจดีย์คือ พระราชภาวนาวิสุทธิ (พระธัมมชโย) แห่งวัดพระธรรมกาย ส่วนการออกแบบในรายละเอียดเพื่อให้ถูกต้องตามหลักวิชาการดำเนินการโดย อาจารย์วิจิตร ชินาลัย และทีมวิศวกร และผู้บริหารการก่อสร้าง พระราชภาวนาวิสุทธิ (พระธัมมชโย) มีความปรารถนาจะสร้างสันติสุขให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยการพยายามสร้างจิตสำนึกร่วมแห่งการประพฤติปฏิบัติธรรมให้เกิดขึ้นในใจของคนทุก ๆ คน หรืออย่างน้อยกับคนส่วนใหญ่ในสังคม จึงได้สร้างมหากรรมกายเจดีย์ขึ้น

5.3.1.1 แนวความคิดในการออกแบบ

จากการสัมภาษณ์พระภิกษุที่วัดพระธรรมกาย สามารถสรุปได้ว่า ทุกสิ่งที่สร้างขึ้นในวัดธรรมกายจะต้องตอบสนองต่อหลักเกณฑ์ 3 ประการคือ กอรปด้วยประโยชน์ใช้สอย มีความคงทนถาวร และบำรุงรักษาง่าย

จากเอกสารของวัดพระธรรมกาย การออกแบบมหาธรรมกายเจดีย์เน้นความเรียบง่าย ดูสมถะ ร่มเย็น และกลมกลืน สมเป็นทางสงบสู่ธรรมะที่แท้จริง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการให้เห็นโดยนัยว่า เป็นของแปลกใหม่ ไม่เหมือนใคร และไม่มีใครเหมือน

5.3.1.2 รหัสและไวยากรณ์ที่ผู้ออกแบบใช้

ส่วนพุทธรัตนารูปครึ่งทรงกลม เป็นลักษณะของสถูปดั้งเดิมดังเช่นที่สถูปสาญจิ ที่ประเทศอินเดีย

ส่วนธรรมรัตนาศิวา หมายถึงความบริสุทธิ์ของพระธรรม

สีทองคือสีที่เกิดจากพระธรรมกายประจำตัวซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่บนส่วนพุทธรัตนารูปขนาดใหญ่ของเจดีย์ ก็เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมขนาดใหญ่ และให้สามารถรองรับพระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมากได้

5.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์เรื่องมหาธรรมกายเจดีย์ วัดพระธรรมกายคือ ศาสตราจารย์ พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์, รศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร, อาจารย์ชัยวัฒน์ ทีปนาวิณ และศศ.วิวัฒน์ เตมีย์พันธุ์

5.3.2.1 การสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

จากการสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์ ราชบัณฑิต และศิลปินแห่งชาติ กล่าวว่าแนวคิดของการออกแบบก็คือต้องการสร้างเจดีย์ที่มีความเรียบง่าย เพื่อเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน

ความชัดเจนในการสื่อสารของผู้ออกแบบ

เรื่องของความชัดเจนในการสื่อสารถึงแนวความคิดของผู้ออกแบบนั้น อาจารย์สมภพกล่าวว่ามหาธรรมกายเจดีย์ได้สร้างได้ตรงกับแนวความคิด คือดูตามรูปลักษณะก็เห็นว่ามีความเรียบง่ายอยู่ การตีความถึงสัญลักษณ์ และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้

สัญลักษณ์ที่เห็นได้อย่างเด่นชัดของมหาธรรมกายเจดีย์คือ รูปโดมและฐานรองรับเอียงลาดสีทองวงแหวนเอียงลาดตอนกลางสีขาว และวงแหวนรอบนอกสีเทา ศาสตราจารย์พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์กล่าวว่าไม่ทราบว่สิ่งเหล่านี้ผู้ออกแบบพยายามจะสื่อถึงอะไร ต้องสอบถามโดยตรงจากผู้ออกแบบ ไม่ใช่สิ่งที่จะตีความได้โดยตรงจากสิ่งที่เห็น การที่บอกว่าแนวคิดของการออกแบบคือมีส่วนพุทธรัตนะ

ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะนั้น แล้วจะถือให้คนทั่วไปเข้าใจเองคงไม่ได้ เพราะคิดขึ้นมาเอง ไม่มีใครเข้าใจ

อย่างไรก็ตามลักษณะที่เป็นประเด็นในการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากสำหรับมหากรรมกายเจดีย์ คือความใหญ่โตที่ทางวัดได้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ว่าตั้งใจให้มีความคงทนถาวรเป็นพันปี เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก อันดับที่ 8 และเป็นศูนย์กลางทางศาสนาพุทธ เช่นเดียวกับที่เมืองเมกกะเป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลามนั้น ศาสตราจารย์พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์กล่าวว่าที่เมืองเมกกะก็ไม่ได้มีอะไร มีหินก้อนใหญ่อยู่หนึ่งก้อน แต่คนก็ยังให้ความศรัทธาสูงสุดเพราะเป็นสถานที่ที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของศาสนาอิสลาม มหากรรมกายเจดีย์จะสร้างใหญ่โต สิ้นเปลืองเท่าไรก็ไม่ใช่อันกำเนิด คงจะเป็นศูนย์กลางเหมือนต้นกำเนิดพุทธศาสนาที่อินเดียไม่ได้

ความคิดเห็นต่อมหากรรมกายเจดีย์

อาจารย์สมภพ ภิรมย์กล่าวว่าโดยส่วนตัวแล้วต้องขอยกย่องการออกแบบมหากรรมกายเจดีย์ชอบรูปร่างมาก เรียบและง่าย (plain and simple) แต่ไม่เห็นด้วยกับการสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนล้านองค์ เพราะสิ้นเปลืองมาก มีพระพุทธรูปที่ยอด โคมเพียงหนึ่งองค์ก็เพียงพอ เงินลงทุนเป็นจำนวนหลายหมื่นล้านบาทเอาไปให้คนเจ็บป่วย หรือให้คนมีการศึกษาก็จะได้ประโยชน์กว่านี้มากมาย

5.3.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก รศ. ดร. วิโรฒ ศรีสุโร

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

รศ. ดร. วิโรฒ ศรีสุโร ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของไทยคนหนึ่ง ได้กล่าวว่า มหากรรมกายเจดีย์มีรูปทรงที่ไม่ซับซ้อน แนวคิดในการออกแบบชัดเจนคือเรียบง่าย และเป็นไปเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ความชัดเจนในการสื่อสารของผู้ออกแบบ และการตีความถึงสัญลักษณ์และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้

รศ. ดร. วิโรฒ ได้กล่าวโดยรวมว่า การที่ผู้ออกแบบจะสื่อสารถึงสิ่งใด อย่างไรก็เป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่มีข้อจำกัดในการออกแบบแต่อย่างใด จะให้บริเวณที่เป็น โคมสีทอง บริเวณเอียงลาดสีขาว และสีเทานั้นเป็นสัญลักษณ์แทน พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ก็ถือว่าเป็นการสื่อสารที่ตรงไปตรงมา และมีชัดเจนอยู่ ถ้าจะตีความเข้าใจทางปรัชญาของพุทธศาสนาที่ต้องตีความคล้าย ๆ อย่างนี้เหมือนกัน

ความคิดเห็นต่อมหากรรมกายเจดีย์

รศ. ดร. วิโรฒ ศรีสุโร แสดงความคิดเห็นต่อมหากรรมกายเจดีย์ว่า อันที่จริงแล้ว ประเด็นใหญ่ที่เป็นที่ถกเถียงกันในเรื่องวัดพระธรรมกายคือประเด็นของความคิดเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องข้อใหญ่ใจ

ความทางพุทธศาสนา ได้แก่ ความเห็นว่านิพพานเป็นอัตตา การทำสมาธิเพื่อขึ้นไปถวายข้าวพระพุทธรเจ้า เป็นต้น ส่วนมหารธรรมกายเจดีย์นั้น ไม่มีปัญหาอะไร ที่มีผู้วิจารณ์มากก็เพราะก่อสร้างด้วยงบประมาณที่สูงมาก

5.3.2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึกอาจารย์ชัยวัฒน์ ที่ปนาวิน

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

อาจารย์ชัยวัฒน์ ที่ปนาวิน กล่าวว่าแนวคิดในการออกแบบมหารธรรมกายเจดีย์คือ เป็นการออกแบบขึ้นมาใหม่ ต้องการให้เป็นสัญลักษณ์ของธรรมกาย โดยเอารูปร่างจากลูกกลมแก้วที่ใช้ในการนั่งสมาธิ และพื้นที่ที่ต้องการวางพระพุทธรูปมาผสมกัน จึงได้รูปร่างออกมาเป็นเช่นนั้น

ความชัดเจนในการสื่อสารของผู้ออกแบบ

เพื่อตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ที่ต้องการ แลดูยิ่งใหญ่ แต่ไม่แสดงออกว่าเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาเลย

การตีความถึงสัญลักษณ์และรหัสที่ผู้ออกแบบใช้

อาจารย์ชัยวัฒน์กล่าวว่า มหารธรรมกายเจดีย์ใช้รูปแบบที่สื่อเฉพาะคนในแวดวงของวัดพระธรรมกายเท่านั้น ไม่มีเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นไทย หรือเป็นพุทธศาสนาเลย

ความคิดเห็นต่อมหารธรรมกายเจดีย์

อาจารย์ชัยวัฒน์มีความเห็นว่า มหารธรรมกายเจดีย์ไม่มีความเหมาะสมในการเป็นสัญลักษณ์ใด ๆ เลย

5.3.2.4 การสัมภาษณ์เชิงลึกผศ.วิวัฒน์ เตมีย์พันธุ์

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

ผศ.วิวัฒน์ เตมีย์พันธุ์ กล่าวโดยรวมว่า จำเป็นจะต้องศึกษาถึงแนวความคิดในการออกแบบมหารธรรมกายเจดีย์ให้ดีเสียก่อนว่าผู้ออกแบบต้องการสื่ออะไร ใช้สัญลักษณ์อะไร จะใช้ตนเองตัดสินใจไม่ได้ และจะใช้คำกล่าววิจารณ์จากคนบางคนมาตัดสินก็ไม่ได้ เช่นจะใช้หลักการของท่านพุทธทาสภิกขุ หรือของพระธรรมปิฎกมาตัดสินก็คงไม่ถูกต้อง เพราะเป็นแนวความคิดแบบเถรวาท การตีความของสัญลักษณ์ที่ผู้ออกแบบใช้ก็ต้องเข้าใจในแนวความคิดในการออกแบบเสียก่อนเช่นกัน และจะต้องมีความรู้พอที่จะตีความ จะตีความเอาจากสิ่งที่ตนเองเคยคุ้นไม่ได้ เจดีย์มีความเป็นมายาวนาน และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่จะต้องมีการศึกษาที่ลึกซึ้ง แม้แต่คำว่าสฐูป กับ เจดีย์ก็มี

ความหมายแตกต่างกัน สลุปเป็นเจดีย์ได้ แต่เจดีย์ไม่จำเป็นต้องเป็นสลุป จะเรียกว่าสลุปเจดีย์ก็ไม่ผิดถ้าเข้าใจว่าหมายถึงอะไร

ผศ.วิวัฒน์ยังได้กล่าวอีกว่า การที่ผู้ออกแบบประสบความสำเร็จในการสื่อความหมายหรือไม่ นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าคนส่วนใหญ่เข้าใจในงานนั้นหรือไม่ ถ้าคนส่วนใหญ่เข้าใจและยอมรับก็ถือว่าประสบความสำเร็จ ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ และไม่ยอมรับก็ถือว่างานนั้นไม่ประสบความสำเร็จในการสื่อสาร

จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่าผศ.วิวัฒน์ไม่ประสงค์จะกล่าวถึงมหากรรมกายเจดีย์โดยตรง และไม่ต้องการแสดงความคิดเห็นตรง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่บอกให้รู้ถึงความรู้สึกภายในว่าไม่ต้องการกล่าวสิ่งใดที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น อย่างไรก็ตาม แง่มุมที่เป็นประโยชน์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้คือ การที่ผศ.วิวัฒน์กล่าวว่า การที่จะเข้าใจแนวความคิด และสามารถตีความสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมทางพุทธศาสนานั้น จำเป็นจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อสารเสียก่อน และต้องศึกษาให้มีความรู้พอที่จะรับรู้และเข้าใจในสัญลักษณ์นั้นได้

5.3.2.5 บทสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นพระภิกษุ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

นอกจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 ท่านดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีบทสนทนาในเชิงปุจฉา-วิสัชนา ที่พุทธศาสนิกชนได้เรียนสนทนากับ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ซึ่งเป็นพระภิกษุผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนาองค์หนึ่ง โดยการถาม-ตอบนี้ได้ตีพิมพ์เป็น ภาคผนวก 1 ปัญหาเรื่องวัดพระธรรมกาย หน้า 357-365 และ ภาคผนวก 2 ถาม-ตอบเบ็ดเตล็ด หน้า 366-404 ในหนังสือ “กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย” แม้จะไม่ใช่การสนทนาในเรื่องของสัญลักษณ์ และรหัส ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมโดยตรง แต่ก็ประเด็นที่เกี่ยวข้องและควรแก่การพิจารณา เพราะขนาด และจำนวนก็ถือว่าสัญลักษณ์ได้เช่นกัน มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ (symbol) แสดงถึงความใหญ่โตอลังการ และเป็นดัชนี (index) ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก ซึ่งพระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงมหากรรมกายเจดีย์สามารถสรุปความได้ว่า เรื่องสิ่งก่อสร้างใหญ่โต

เรื่องสิ่งก่อสร้างใหญ่โตเป็นเรื่องที่จะต้องระวังให้มาก ต้องจับหลักให้ได้ก่อนว่าอะไรเป็นตัวงานพระศาสนาที่แท้ งานหลักของพระพุทธศาสนาคือ ไตรสิกขา หรือการศึกษาฝึกหัดพัฒนาพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามดียิ่งขึ้น ส่วนการสร้างอาคารก็เพื่อมาสนองงานศึกษา ปฏิบัติ ให้คุณค่านายอยู่ที่ตัวงานแห่งไตรสิกขา ไม่ใช่จะไปอยู่ที่สิ่งก่อสร้าง

การสร้างสิ่งใหญ่โตสวยงาม ในลักษณะเป็นอนุสรณ์สถาน ควรมึคติดังนี้

1. เกิดจากการรวมใจ และพร้อมใจกันทั่วโลก หรือทั่วประเทศ เลือกสร้างไว้ที่เดียว จะได้เป็นศูนย์กลางจริง ๆ ไม่ใช่ใครมีกำลังก็สร้างขึ้นมา แข่งกัน เป็นของฝ่ายโน้น ฝ่ายนี้ เกิดความแตกแยก เป็นการเสริมความยิ่งใหญ่ของบุคคล หรือหมู่พวกไป
2. การสร้างวัตถุเป็นงานของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ที่จัดทำขึ้น
3. ทุนที่ใช้สร้างต้องมาจากส่วนเหลือใช้ ไม่เบียดแบ่งการสร้างสรรคประโยชน์สุข และเน้นที่จิตใจ ไม่ใช่ราคาของวัตถุ

การสร้างวัตถุใหญ่โต ใช้เงินมาก ๆ เป็นค่านิยมมานานแล้ว และเป็นกระแสอยู่อย่างนั้น วัดพระธรรมกายเป็นวัดที่มีคนมีการศึกษา จึงควรแก้ค่านิยมที่ผิดนี้ การทำอย่างนี้เท่ากับเป็นการเพิ่มกำลังให้กับค่านิยมนี้ และเหมือนกับมาซ้ำเติมสังคม ที่นิยมความใหญ่โตทางวัตถุ ควรคิดกันให้ดีว่า สังคมเราควรมีความใหญ่โต หรือความยิ่งใหญ่ทางไหน จึงจะดี

การคิดว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกเป็นความคิดของชาวบ้าน ไม่ใช่เรื่องธรรมวินัย ไม่ใช่เรื่องบุญกุศล เรื่องสิ่งมหัศจรรย์ของโลกที่จัดไว้โดยฝรั่งตะวันตกยุคโบราณนั้น ได้ปิดบัญชีลงไปแล้ว และจัดเป็นชุดละ 7 เพราะเชื่อเรื่องโซคลาง มีชุดละ 7 อยู่หลายชุด และมีแต่ในซีกโลกตะวันตก นครวัด นครธม กำแพงเมืองจีน ทักษมาฮาล ที่ยิ่งใหญ่ ก็ไม่ได้ยอมรับจริงจัง ไม่ได้จัดเข้าในบัญชี การมีเงินมาก จึงทำสำเร็จด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบันก็ไม่เป็นสิ่งอัศจรรย์

สิ่งมหัศจรรย์ของโลกก็ไม่น่าภูมิใจ ในยุคปัจจุบันมองที่ภูมิปัญญาเป็นสิ่งสำคัญ ความยิ่งใหญ่ไม่ใช่สิ่งที่น่าสรรเสริญแท้จริง สิ่งมหัศจรรย์แบบนั้นหมดสมัยไปแล้ว

ถ้าจะให้เป็นที่สถานเป็นที่ชาวพุทธทั่วโลกมาร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาก็จะอยู่ที่จัดให้ดีและให้เป็นประโยชน์ ซึ่งก็จะต้องใช้เงินน้อยลงกว่า 20,000 ล้าน หรือ 70,000 ลงมากมา

เรื่องการระดมทุน

ถ้าจะมีการใช้ทุนก็ต้องเพื่อสนองงานหลักคือไตรสิกขา คือการพัฒนาคุณภาพคน ในเวลานี้เศรษฐกิจฝืดเคืองต้องตัดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย และต้องเน้นการสร้างคนเพื่อสร้างชาติในระยะยาว คติทางพุทธศาสนาต้องการให้แผ่ประโยชน์สุขออกไปแก่พหุชน การระดมทุนควรมุ่งเพื่อดำเนินการแผ่ขยายประโยชน์สุข โดยคำนึงให้มากถึงผู้ที่ยังเดือดร้อนยากไร้ ทั้งใกล้และไกล มิใช่เอามารวมกันไว้ที่เดียวให้ดูเด่น ตื่นตาตื่นใจ และทรัพย์สินนั้นไม่เกิดผลเป็นความสุขแก่ประชาชน

ข่าวสด ฉบับวันที่ 17 ธ.ค. 2543 ได้นำเสนอความคิดเห็นของพระภิกษุนักวิชาการที่ติดตาม อธิการ์ธรรมกายมาโดยตลอด ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบอกบุญดำเนินการจัดสร้างแผ่นดินธรรมล้อม รอบมหาธรรมกายเจดีย์ แผ่นละ 5,000 บาท ในหัวข้อข่าว “จุดส่งท้าย-ธรรมกายระดมทุน ดิ้นจาริก ไปัง ประวัติศาสตร์” สรุปได้ดังนี้

พระศรีปริยัติโมลี

พระศรีปริยัติโมลี รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวว่า ไม่เห็นด้วยกับการระดมทุนจากผู้ทำบุญเพื่อสร้างแผ่นดินธรรมนับล้านแผ่น การทำแบบนี้เป็นพื้นฐานความคิดของวัดพระธรรมกายอยู่แล้วว่าต้องการทำอะไรให้ดูยิ่งใหญ่ เพื่อให้มีเอกลักษณ์เป็นที่ปลาบปลื้มดีใจแก่ลูกศิษย์ลูกหา หากพูดกันแบบตรงไปตรงมา การมีญาติโยมเลื่อมใสก็เป็นประโยชน์ หากไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน...

การทำบุญต้องพยายามลด ลดความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลง ลดการมีตัวตน ให้มาก ไม่ใช่เฉพาะเรื่องบริจาคเงิน ชาวพุทธที่แท้จริงควรจะรักษาศีล สวดมนต์ภาวนา ปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน รักษาพระพุทธศาสนา รักษาหลักการที่ถูกต้อง...สำหรับการจัดสร้างลานหินราคาแผ่นละ 5,000 บาทของทางวัดพระธรรมกายไม่ได้สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาเลย... จึงอยากฝากชาวพุทธเรื่องการทำบุญมากกว่า ว่าการทำบุญไม่ใช่เรื่องเงินอย่างเดียว

พระมหาเชาวน์ ทัสนีโย

พระมหาเชาวน์ ทัสนีโย ผอ.สนง.เผยแผ่พระพุทธศาสนาและบริการสังคมกล่าวว่าช่วงนี้ เศรษฐกิจกำลังแย่ ไม่เหมาะที่จะเรียกรูปธรรมมหาศาล การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาผู้ทำย่อมได้รับ อานิสงส์อยู่แล้ว แต่ที่วัดกล่าวอ้างอานิสงส์ถึง 6 ประการ อาทิ จะได้เป็นมหาเศรษฐีเทียบได้กับสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ จะได้พวกพ้องบริวารที่เป็นสัมมาทิฐิ มีกัลยาณมิตรคอยชี้ประโยชน์ ย่อมมีปัญญา เฉลียวฉลาดในการดำเนินชีวิต เป็นต้น คนที่ไม่เข้าใจเรื่องอานิสงส์การทำบุญแล้วอาจจะหลงเลยเถิด เชื่อว่าทำบุญซื้อแผ่นหินแกรนิต 5,000 บาทแล้วจะได้อานิสงส์ทุกประการตามที่ธรรมกายกล่าวอ้าง วิธีการนี้มันเลยความเป็นจริง ในอดีตกาลเคยมีคนทำบุญยิ่งใหญ่กว่านี้ เช่นอนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา จิตตคฤหบดี เป็นต้น ทำทั้งทาน ศีล และภาวนาไปพร้อมกัน ไม่มีการกล่าวอ้างอานิสงส์เทียบจักรพรรดิสมบัติ

พระมหาบุญถึง ชุตินธโร

พระมหาบุญถึง ชุตินธโร ผช.อธิการบดีมหาจุฬาฯ กล่าวว่าอานิสงส์ทั้ง 6 ประการไม่มีในศาสนา การระดมทุนของธรรมกายเป็นเรื่องศรัทธา ไม่มีปัญญาประกอบเลย เป็นการโฆษณาชวนเชื่อหวังผลบุญเกินจริง ขอเตือนชาวพุทธอย่าหลงเชื่อโฆษณาเกินจริงของธรรมกาย หากสงสัยเรื่องอานิสงส์การทำบุญ ทำทาน รักษาศีลภาวนา ไปเปิดดูในพระไตรปิฎก ซึ่งระบุผลานิสงส์ไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุม

5.3.3 ความคิดเห็นของสื่อมวลชน

5.3.3.1 ความคิดเห็นจากบทความจากหนังสือพิมพ์

เทพมนตรี ลิมปพยอม ได้แสดงความคิดเห็นในบทความเรื่อง เจาะลึกแนวคิด ‘ธรรมกายเจดีย์’ ตอกย้ำข้อกล่าวหา ‘นายไชยบูลย์’ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันศุกร์ที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ว่า

มหาธรรมกายเจดีย์เป็นการผสมผสานคติความเชื่อของหลายศาสนาเข้าไว้ และเป็นการจำลองเอาศูนย์กลางโลกและจักรวาลมาสู่พื้นพิภพ เช่นเดียวกับพระมหาเจดีย์ หรือปราสาทตามวัดวาอารามต่าง ๆ ส่วนโดมได้นำเอาคติการสร้างศาสนสถานในศาสนาอิสลาม นิกายชีอะห์ ศาสนาพราหมณ์-ไศวะนิกาย พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน นิกายมหาสังฆิกะ นิกายสุขาวดี นิกายวัชรยาน นิกายชิงอน สำหรับพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ทั้งธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย ก็ถูกผนวกรวมไว้อย่างผสมกลมกลืน จนกลายเป็นแบบเฉพาะของธรรมกาย

แผนผังของมหาธรรมกายเจดีย์อาจเปรียบเทียบกับสิวลึงค์อันเป็นลักษณะโดดเด่นในไศวะนิกาย อันตะ (ไขจักรวาล) หรือโดม ที่ล้วนแล้วมาจากคติความเชื่อในการจัดวางตำแหน่งแผนผังของศาสนสถานทั่วไปนั่นเอง

ผู้ออกแบบมหาธรรมกายเจดีย์พยายามเชื่อมโยงเอาพุทธศาสนาเถรวาทมาอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์นี้ ทั้งในหนังสือเจาะลึกวัดพระธรรมกาย และเอกสารอื่น ๆ ของวัด โดยอ้างว่ามหาธรรมกายเจดีย์เลียนแบบสถูปสาญจีในประเทศอินเดีย และบรมพุทโธในประเทศอินโดนีเซีย

การจัดวางตำแหน่งมหาธรรมกายเจดีย์ที่ลึกลับพิศดารยังสอดคล้องกันอย่างมากกับหลักธรรมคำสอน วัตรปฏิบัติและการสร้าง แสดงถึงสมมุติบางอย่างของเจ้าลัทธิตี เช่น อัจฉริยะตะวันแก้ว การขึ้นไปถวายข้าวพระพุทธในสรวงสวรรค์ การสร้างพระสิริมหาราชธาตุ การสร้างพระประจำตัว การผ่อนส่งบุญกุศล ความเชื่อที่ว่านิพพานคืออัสดา และหนทางที่จะเข้าถึงธรรมกายในตัวตน

แผนผังของมหากรรมกายเจดีย์ให้ความสำคัญกับทิศได้มากกว่าทิศตะวันออก แสดงให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมแห่งนี้สร้างด้วยคติความเชื่อที่หมายถึงพระพุทธเจ้านามรัตนสัมภวะ เป็นผู้คุ้มครองดูแลสี่ประจำตัวคือสี่เหล็อง และเป็นผู้มาจากดวงแก้ว

นอกเหนือจากนี้ การนำเอาคติเจดีย์ในพระพุทธศาสนา มารวมอยู่ในที่เดียวกัน อันได้แก่ ชาติเจดีย์ บริโภกเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ย่อมแสดงให้เห็นการกลืนกินและหลอมหลอมให้เกิดลัทธิความเชื่อเป็นหนึ่งเดียว แบบกรรมกาย อันเป็นคำอธิบายที่ผิด และจัดระเบียบแบบแผนในการสร้างสัญลักษณ์ในพุทธศาสนา

อำนาจ *เย็นสบาย* แสดงความคิดเห็นในคอลัมน์ ศิลปะวิจารณ์ เรื่อง “พระพุทธรูป มหากรรมกายเจดีย์ และบทกวีของสุนทรพ้อ ณ วัดธรรมกาย” ในมติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 965 วันที่ 16 ก.พ. 2542 ว่า พระภิกษุอาวาสวัดพระธรรมกายได้ให้สัมภาษณ์ไว้กับหนังสือฐานสัปดาห์วิจารณ์ ฉบับที่ 242 ตอนหนึ่งว่า “สามารถพูดได้อย่างเต็มปากว่า มหากรรมกายเจดีย์ทรงความเป็นเจดีย์ครบถ้วนทั้ง 4 ประการ” จึงทำให้เกิดความเข้าใจจากรองเจ้าอาวาสว่า เป็นความพยายามของวัดพระธรรมกายที่นำเจดีย์ในพระพุทธศาสนา 4 อย่างที่มีจุดมุ่งหมายต่างกันคือ ชาติเจดีย์ บริโภกเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ มาสร้างรวมไว้ที่มหากรรมกายเจดีย์ด้วยงบประมาณ 70,000 ล้านบาท

ในบทความพิเศษ “ธรรมกาย ทำ-มะ Marketing ในมติชนสุดสัปดาห์” ปีที่ 19 ฉบับ 959 วันที่ 5 มกราคม 2542 หน้า 10 ผู้เขียนได้กล่าวว่ามีมูลนิธิธรรมกายได้เสนอแผนการตลาดเข้าประกวดในโครงการสุดยอดแผนการตลาดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสมาคมจัดการธุรกิจแห่งประเทศไทย และติด 1 ใน 19 สุดยอดแผนการตลาดประจำปีนั้น และนั่นคือการยอมรับของวัดพระธรรมกายว่ามีการประยุกต์หลักการตลาดเข้ากับการเผยแพร่ธรรมะ ชักชวนคนให้เข้าวัด และกล่าวว่า พระทัตติโว รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายได้ให้สัมภาษณ์ไว้ครั้งหนึ่งว่า “พวกคาทอลิกเขามีวัดกัน มุสลิมก็มีเมกะ เราชาวพุทธจึงจะต้องมีศูนย์กลางธรรมกายแห่งโลก”

ผู้เขียนได้สรุปว่า ถ้าวัดพระธรรมกายเปรียบเสมือนบริษัทฯ หนึ่ง บริษัทนี้ก็มีสัญลักษณ์คือ “ลูกแก้ว” และมีสโลแกนประจำคือ “เราเกิดมาเพื่อสร้างบารมี” และบารมีที่ยกย่องมากที่สุดคือการทำบุญ เพราะบุญเป็นสินค้าของวัดที่จำเป็นต้องขายให้ได้มากที่สุดเพื่อหารายได้มาลงทุนในโครงการต่าง ๆระบบการขายตรงหลายชั้นแบบแอมเวย์จึงถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการขายบุญ แต่จะเป็นวิถีที่สอดคล้องกับเป้าหมายของพุทธศาสนาหรือไม่ เป็นเรื่องที่น่าคิดอย่างยิ่ง

บทความพิเศษ “เปิดใจนันต์ อัสวโกกิน ชันเนรมิตมหาเจดีย์ 70,000 ล.” ในประชาชาติธุรกิจ ฉบับวันที่ 7 ธ.ค. 2541 หน้า 4 ได้นำเสนอแง่มุมจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดกับนายอานันต์ อัสว

โกคิน ญาติธรรมคนสำคัญ และประธานการจัดสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ โดยนายอนันต์ได้กล่าวว่าแนวคิดหลักในการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์คือต้องการสร้างศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชน เช่นเดียวกับศาสนาอื่นที่มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลาง ไม่ว่าจะเป็นเมืองเมกกะ หรือนครวาติกัน ที่ตัดสินใจพิจารณาตนเข้ามาเป็นประธานก่อสร้างเป็นเพราะต้องการสร้างสถานที่ที่กลมกลืนจิตใจคน แม้จะมีหลายฝ่ายที่หวังดีว่า เงินจำนวนมากขนาดนี้ หากลงทุนสร้างโรงพยาบาลหรือโรงเรียน จะได้ประโยชน์คุ้มค่ากว่าหรือไม่ แต่เขามองในอีกมุมหนึ่งว่า การสร้างโรงพยาบาลเพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยทางกาย การสร้างโรงเรียนคือการทำให้คนมีความรู้ แต่คนที่ทำความผิดเป็นคนที่มีร่างกายแข็งแรง มีความรู้ แต่กลับขาดศีลธรรม หากเราสามารถสร้างสถานที่ให้คนเข้าหาพุทธศาสนา รักษาจิตวิญญาณ และสร้างให้คนมีความสุขทางใจได้ก็ควรส่งเสริม

ข่าวสด 5 ส.ค. 2542 ได้เสนอข่าวว่า ในวันที่ 4 ส.ค. 2542 ได้มีการประชุมของคณะกรรมการการศึกษา ศิลปและวัฒนธรรม ณ ห้องประชุมคณะกรรมการ ตึกวุฒิสภา 203 โดยเชิญนายเทพมนตรี ลิมปพยอม นักวิชาการอิสระมาชี้แจงเรื่องของศิลปกรรมก่อสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ รวมทั้งพิธีกรรมการปฏิบัติภายในวัดที่ผิดแผกไปจากพิธีการของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยนายเทพมนตรีได้ชี้แจงว่าศิลปกรรมก่อสร้างได้ลอกเลียนมาจากนิกายซิงงอนของประเทศญี่ปุ่น และรูปแบบของพิธีกรรมในการนั่งของพระภิกษุ รวมทั้งการต้อนรับการจัดขบวนรูปรถยนต์ของทางวัดต่อพระธัมมชโย เจ้าอาวาสนั้นก็ไม่ใช่รูปแบบของเถรวาท แต่เป็นการจัดรูปแบบคล้าย ๆ กับการต้อนรับจักรพรรดิมากกว่า

ทีมเฉพาะกิจแนวหน้า ได้เสนอการพูดคุยกับประชาชนที่มาในงานเฉลิมฉลองมหาธรรมกายเจดีย์ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2543 ในบทความเรื่อง สวณกระแสดคี่ ‘พระธัมมชโย’ พลังประชาชนกว่า 3 แสน แห่งล่องยิ่งใหญ่ ‘มหาธรรมกายเจดีย์’ ในแนวหน้า ฉบับวันที่ 28 เม.ย. 2543 หน้า 5 ว่าแม้ประชาชนบางคนจะไม่เห็นด้วยกับวิธีการของวัดพระธรรมกาย แต่เขาก็ยอมรับว่า มหาธรรมกายเจดีย์แห่งนี้ น่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่ชาวโลกให้ความสนใจเดินทางมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก นอกจากการแสวงบุญ ไม่แพ้สิ่งอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วในโลกใบนี้ เช่น ทักษมาฮาล สุสานรักอันเลื่องชื่อในประเทศอินเดียที่ปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวไปโดยปริยาย

5.3.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก นรินันท์ ยอแสงรัตน์

จากการสัมภาษณ์ นรินันท์ ยอแสงรัตน์ ผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น และเนชั่นทีวีชั่น กล่าวว่า มหาธรรมกายเจดีย์มีลักษณะเป็นโดมขนาดมหึมา ดูแปลกตาดี ศาสนาพุทธแบบธรรมกายถูกครอบงำเบียดเสียดจากโลกทุนนิยม ที่เน้นความอลังการ ยิ่งใหญ่ เอิกเกริก พุทธที่ไม่เป็นทุนนิยมไม่ใช่อย่างนี้ ดูจากวัดในลาวจะเห็นชัด วัดบ้านนอกเราก็ติดแอร์แล้วส่วนมาก คนในยุคปัจจุบันเป็น

คนสร้าง ก็สร้างจากความคิด รสนิยม และความเชื่อแบบปัจจุบัน เมื่อคิดอย่างนี้ รสนิยมอย่างนี้ เชื้ออย่างนี้ ก็ออกแบบและสร้างมาเป็นอย่างนี้ ธรรมกายเป็นส่วนใหม่ของสังคมใหม่ ซึ่งก็คงไม่คิดถึงสัญญาะรหัทส ไวยากรณ์อะไรเท่าไร เพราะมีอย่างเดียวคือความยิ่งใหญ่อลังการ ซึ่งสร้างได้ด้วยเงิน ทุกอย่าง เนมิตได้ด้วยเงิน และการวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งก็ต้องใช้เงินช่วยจัดการ รวมทั้งความสุขในชาติหน้า การได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นต้น

5.3.4 ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน

ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยของพุทธศาสนิกชนเพื่อสอบถามความเข้าใจถึงแนวคิดในการออกแบบ และการตีความถึงสัญญาะรหัทสที่ผู้ออกแบบใช้ โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่เข้าวัด และกลุ่มที่ไม่เข้าวัด ในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย กลุ่มสตรีอายุน้อย กลุ่มสตรีอายุมาก กลุ่มชายอายุน้อย และกลุ่มชายอายุมาก ซึ่งทำให้ได้พุทธศาสนิกชนทั้งหมด 8 กลุ่ม

5.3.4.1 กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัด

กลุ่มสตรีอายุน้อย

ทราบว่าจุดประสงค์ในการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์คือต้องการให้เป็นที่ชุมนุม และเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ สามารถอยู่ได้เป็นพันปี

แนวความคิดในการออกแบบ และสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายคือ

- ส่วนที่เป็น โคมสีทองหมายถึงแหล่งบุญ หรือจุดศูนย์รวมของบุญที่แผ่ขยายไปทั่ว เป็นจุดศูนย์รวมของความศรัทธา ที่ชาวภัลลยามิตรร่วมใจกัน เป็นส่วนที่แสดงถึงพระรัตนตรัย
- ส่วนที่เป็นสีขาว เป็นจุดที่ภัลลยามิตรจากหลาย ๆ ที่มารวมใจกัน ชาวภัลลยามิตรสร้างกุศล จากจุดเริ่มต้น จนถึงจุดสูงสุดของโดม
- บริเวณโดยรอบ เป็นจุดเริ่มต้นของแหล่งบุญ และความศรัทธา และเป็นจุดเริ่มต้นของจุดสูงสุด

เมื่อแรกเห็นมหาธรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่าเป็นสัญลักษณ์ของวัด เป็นสัญลักษณ์แห่งการสร้างบุญ มีความยิ่งใหญ่ น่าศรัทธา รู้สึกปลื้ม และรู้สึกว่าป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก

การที่สื่อมวลชนลงข่าวในแง่ลบต่าง ๆ ก็ไม่คิดอะไรและไม่รู้สึกอะไร พยายามทำใจให้เป็นกลาง เพราะคิดว่าสิ่งที่ทำอยู่ถูกต้องแล้ว การใช้จ่ายเงินในการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ไม่ใช่ความสิ้นเปลือง แต่เกิดจากความเต็มใจ และความศรัทธา

กลุ่มสตรีอายุมาก

จุดประสงค์ในการสร้างมหากรรมกายเจดีย์คือต้องการให้เป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ ดังเช่นที่เมืองเมกกะ เป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลาม เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอันดับที่ 8 มีความคงทนถาวรสามารถอยู่ได้เป็นพันปี

แนวคิดในการออกแบบ และผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่า

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง คือบริเวณพุทธรัตนะ เป็นพระพุทธรูปทั้งนั้น เพื่อให้คนศรัทธา และดำรงคงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป เพื่อเป็นที่เคารพบูชา แม้เราตายไปแล้วเจดีย์ก็ยังคงอยู่
- ส่วนที่เป็นสีขาว คือธรรมรัตนะ หมายถึงพระธรรม บ้างก็ไม่ทราบว่าหมายถึงอะไร
- บริเวณโดยรอบที่ถัดออกมา คือสังฆรัตนะ เป็นที่นั่งของพระอาจารย์เวลามีงาน คือที่ของผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา

เมื่อแรกเห็นมหากรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่า

- แปลกจากสิ่งอื่น ๆ แต่คล้ายกับเจดีย์ที่อินเดีย เมื่อลืมนาก็เห็นสีทองของโคม เมื่อหลับตาก็มองเห็นเพชร ทำให้รู้สึกดีใจมาก
- เมื่อเห็นเจดีย์แล้วนึกถึงพระพุทธเจ้า
- เป็นสิ่งแทนพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งแทนพระพุทธศาสนา สร้างไว้เพื่อเป็นสมบัติของพุทธศาสนา เป็นที่กราบไหว้เคารพบูชา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้คุ้มครองไว้แล้วแคล้วคลาด กราบไหว้ 1 ครั้งเท่ากับกราบไหว้พระเป็นล้าน ๆ องค์ เป็นการจำลองมาจากพระนิพพานเช่นเดียวกับพระสมุทระเจดีย์กลางน้ำที่ปากน้ำ ขอบบริเวณของวัดและมหากรรมกายเจดีย์ที่ ดูสะอาด เรียบร้อย
- ดูเหมือนสถูปรุ่นเก่า คือสถูปสาญจิที่อินเดีย จากที่ได้เรียนรู้มาสถูปคือที่รวมของจักรวาล
- ดูคล้าย ๆ หมวก

ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่สื่อมวลชนลงข่าว คิดว่าสิ่งที่สื่อพูดไม่เป็นความจริง และสื่อไม่ได้ศึกษามาก่อน สื่อคิดและรู้สึกเป็นปฏิปักษ์กับวัด แนวความคิดของมหากรรมกายเจดีย์มาจากรัตนนิพพาน มหากรรมกายเจดีย์เป็นแนวพุทธศาสนาแน่นอน เพราะมีพระพุทธเจ้าประดิษฐานอยู่เป็นแสนเป็นล้านองค์ สถูปที่อินเดียก็เป็นทรงโอคว่ำ มหากรรมกายเจดีย์ก็คล้าย ๆ กัน สถูปที่อิน โดนีเซียก็คล้าย ๆ กันอย่างนี้ การสร้างมหากรรมกายเจดีย์ไม่ใช่การใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย การทำงานถ้าไม่ลงทุนก็ไม่เกิดสิ่งนั้น ๆ เงินทุกบาทใช้อย่างมีเหตุผล ต้องสร้างด้วยวัตถุประสงค์ที่ดี แน่หน่า สร้างให้แข็งแรง เพราะที่เดิมเป็นหนองน้ำ

ต้องทำให้ดีเพื่อให้อยู่ได้เป็นพัน ๆ ปี เปรียบเทียบได้กับเมืองเมกกะเป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลาม มหาธรรมกายเจดีย์ก็เปรียบเสมือนศูนย์กลางใจของชาวพุทธ เพราะพุทธศาสนาปัจจุบันรวมคนไม่ได้ เป็นสถานที่ที่ทำให้ลูกหลานสุขสบาย เป็นสิ่งก่อสร้างที่จะอยู่ข้ามภพข้ามชาติ

กลุ่มผู้ชายอายุน้อย

วัตถุประสงค์ในการออกแบบคือต้องการให้เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เช่นเดียวกับเมืองเมกกะเป็นศูนย์กลางของผู้นับถือศาสนาอิสลามทั่วโลก เพราะศาสนาพุทธในปัจจุบันนี้รวมคนไม่ได้

แนวความคิดในการออกแบบคือ และผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่า

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง คือบริเวณพุทธรัตนะ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นที่ที่เชิญชวนสาธุชนทำบุญเพื่อประดิษฐานพระธรรมกายประจำตัวจำนวน 1 ล้านองค์ สร้างให้อยู่ได้นานถึง 1,000 ปี ส่วนโคมสีถึงลูกแก้วเวลานั่งทำสมาธิ (บางคนก็ตอบว่าไม่รู้ว่ามีโคมสีทองสีถึงอะไร)
- ส่วนที่เป็นสีขาว คือธรรมรัตนะ (บางคนก็ตอบว่าไม่รู้ว่ามีสีขาวสีถึงอะไร)
- บริเวณโดยรอบที่ถัดออกมา คือสังฆรัตนะ เป็นที่นั่งของพระสงฆ์ 10,000 รูป เป็นที่ประชุมสงฆ์ (บางคนก็ตอบว่าไม่รู้ว่ามีบริเวณนี้สีถึงอะไร)

เมื่อแรกเห็นมหาธรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่า

- รู้สึกแล้วว่าเป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ
- รู้สึกว่าสวยดี เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากการที่คนเป็นจำนวนมากมีความสามัคคีช่วยกันสร้าง
- เป็นสถาปัตยกรรมที่ดูแปลกตา ใหญ่โต ยิ่งใหญ่ อลังการ และมั่นคง สร้างด้วยศรัทธา
- เป็นสิ่งมหัศจรรย์สิ่งหนึ่งที่ประเทศไทยมี เป็นศูนย์กลางของชาวพุทธได้

ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่สื่อมวลชนลงข่าว แต่คนของวัดต้องมีขันติบารมี ไม่ตอบโต้ ต้องหยุดนิ่ง ยิ่งกระแสวิพากษ์วิจารณ์แรงยิ่งต้องทำวิถุติให้เป็นโอกาส การเสียสละเงินสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ก็คือการทำบุญ ถ้าใครไม่มีก็ไม่ต้องบริจาค คิดว่ามหาธรรมกายเจดีย์เป็นแนวพุทธศาสนา เคยเห็นเจดีย์ที่อื่นคล้าย ๆ อย่างนี้ที่ต่างประเทศ ของอินเดียคือสถูปที่สาญจิ ที่อินโดนีเซียก็คือสถูปที่บรมพุทโธ ผู้ที่กล่าวว่ามหาธรรมกายเจดีย์ไม่ใช่พุทธศาสนานั้นคือผู้ที่ไม่รู้เรื่อง ไม่มีความรู้กว้างพอ ถ้าศึกษาแล้วจะพบว่าใช่ เมื่อเขาไม่รู้เราก็ไม่ต้องไปสนใจ การจะสร้างอะไรให้อยู่คงทนก็ต้องใช้ของดี ราคาแพง ตั้งแต่ฐานรากจนถึงส่วนบนสุด เมื่อสร้างแล้วก็ป็นสาธารณประโยชน์ เงินที่ใช้ในการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์นับ

ว่ายังน้อยมาก เพราะว่าเป็นการสร้างคนให้เป็นคนดี ถือว่าคุ้มค่า คนที่บริจาคเงินทำบุญถ้าเป็นคนมีฐานะก็ไม่ลำบาก แต่ถ้าจนแล้ว ไปกู้มาทำบุญก็ไม่ดี ทางวัดไม่ได้บังคับ แล้วแต่ศรัทธา ถ้ามีมากก็ให้มาก มีน้อยก็ให้น้อย

กลุ่มผู้ชายอายุมาก

จุดมุ่งหมายของการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ คือต้องการให้มีขนาดใหญ่ สามารถรองรับคนเป็นจำนวนมากได้ เพื่อเป็นศูนย์รวมให้คนทั่วโลกได้มาประชุม เพื่อสร้างแรงใจให้แก่พุทธศาสนา เพื่อเป็นจุดยึดถือแห่งเดียว เพื่อโมทนาบุญ

เข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ และคิดว่าผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่า

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง คือบริเวณพุทธรัตนะ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป หมายถึงพุทธศาสนาในชาวพุทธ เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดความเลื่อมใสในศาสนา ไหว้พระหนึ่งครั้งเหมือนได้ไหว้พระ 1,000,000 ครั้ง สีทองสื่อถึงความสง่างาม เป็นแสงนำ แสงสว่าง เป็นนิมิตที่ดี เป็นสีแห่งนิพพาน เพื่อคุ้มครองโลกให้สงบร่มเย็น ให้อยู่ได้นาน (บางคนตอบว่า "ไม่รู้ว่าจะสื่อถึงอะไร")
- ส่วนที่เป็นสีขาว คือธรรมรัตนะ หมายถึงความบริสุทธิ์ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ สื่อถึงความบริสุทธิ์ ปลอดมลทิน คือสีแห่งการปล่อยวางหมด ไม่มีโลก โกรธ หลง เป็นสีที่บริสุทธิ์ ถ้าดวงใจบริสุทธิ์ก็ดับทุกข์ได้
- บริเวณโดยรอบที่ถัดออกมา คือสังฆรัตนะ เป็นที่นั่งของพระสงฆ์

เมื่อแรกเห็นมหาธรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่า

- ประทับใจ
- มีความทึ่งในความยิ่งใหญ่
- รู้สึกถึงความสง่างาม เป็นเจดีย์ที่สร้างมาด้วยแรงศรัทธาของประชาชน
- ปลื้มปีติยินดีกับสิ่งที่ได้พบเห็น รู้สึกยินดีที่เกิดมาได้พบเห็นสิ่งที่สง่างาม
- รู้สึกถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ อยู่ในดินแดนที่บริสุทธิ์ ร่วมพลังในการสร้างศรัทธา เกิดความเบิกบานใจ เป็นจุดรวมเพื่อน ๆ ให้ได้รู้จักกัน

ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่สื่อมวลชนลงข่าว ไม่เป็นธรรมกับศาสนาพุทธทั่วโลก สื่อมวลชนมีหลายฝ่าย ทั้งทางดีและทางลบ แต่สื่อพูดในทางลบมากกว่า สื่อเขียนออกมาตรงข้ามกับความเป็นจริง เพราะ

ไม่เคยมาสัมผัสความเป็นจริง ไม่เคยเข้ามาด้วยใจ การสร้างมหาธรรมกายเจดีย์จำเป็นต้องใช้เงิน เพราะทุกสิ่งมีค่าใช้จ่าย เราบริจาคเพราะเป็นสาธุชน จากการบริจาคมีความยินดีต่อสิ่งที่ได้ทำ จ่ายเงินเพื่อสร้างคนให้เป็นคนดี ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ได้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย และเป็นเงินที่ร่วมใจบริจาคเพื่อสร้างบุญ บริจาคจากแรงศรัทธา ต่อไปข้างหน้าเยาวชนคนรุ่นหลังจะได้เห็น

5.3.4.2 กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ไม่เข้าวัด

กลุ่มสตรีอายุน้อย

คิดว่าวัตถุประสงค์ของมหาธรรมกายเจดีย์คือเป็นที่ประกอบพิธีกรรม และประชุมพุทธศาสนิกชนเมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา

เข้าใจว่าแนวความคิดในการออกแบบ และสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายคือ

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง หมายถึงตัวแทนของพระพุทธเจ้า เพราะมีพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากประดิษฐานอยู่
- ส่วนที่เป็นสีขาว หมายถึงความบริสุทธิ์ การประพุดิพรหมจรรย์
- บริเวณโดยรอบถัดลงมา เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นั่งทำสมาธิ

เมื่อแรกเห็นมหาธรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่าเป็นสัญลักษณ์ของวัด เป็นที่ชุมนุมพุทธศาสนิกชนขนาดใหญ่ การที่สื่อมวลชนลงข่าวในแง่ลบต่าง ๆ ไม่รู้สักอะไร เป็นสิทธิที่จะทำได้เพราะเป็นความสมัครใจ และศรัทธาของคนเข้าวัดพระธรรมกาย

กลุ่มสตรีอายุมาก

ไม่แน่ใจในวัตถุประสงค์ของมหาธรรมกายเจดีย์ เป็นศูนย์รวม และประชุมพุทธศาสนิกชน เป็นที่นั่งทำสมาธิ

คิดว่าแนวคิดในการออกแบบ และผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่า

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง คือบริเวณที่หมายถึงพระพุทธเจ้า เพื่อให้คนกราบไหว้บูชา
- ส่วนที่เป็นสีขาว แทนความบริสุทธิ์ คือพระธรรม
- บริเวณโดยรอบที่ถัดออกมา คือที่นั่งของพระสงฆ์

เมื่อแรกเห็นมหาธรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่า

- ดูแล้วเหมือนเนินเขา เหมือนอนุสาวรีย์

ไม่รู้สักอย่างไว้กับสิ่งที่เสื่อมลงลงข้าง เป็นความคิดเห็นต่าง ๆ กันของคน แต่รู้สักว่ามีคนวิจารณ์มาก ถึงความไม่เหมาะสมในการใช้เงิน เป็นการสร้างวัดมากกว่าการสร้างคน

กลุ่มผู้ชายอายุน้อย

วัตถุประสงค์ของมหาธรรมกายเจดีย์ เป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นที่ประชุมพุทธศาสนิกชน

คิดว่าแนวความคิดในการออกแบบ และผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่า

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง สื่อถึงพระพุทธเจ้า เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นที่รวมพระพุทธรูปจำนวนมาก แสดงถึงความยิ่งใหญ่
- ส่วนที่เป็นสีขาว คือพระธรรม เป็นพื้นที่ที่กั้นพระภิกษุ และพุทธศาสนิกชนออกจากส่วนพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า
- บริเวณโดยรอบที่ถัดออกมา คือที่นั่งประชุมของพระสงฆ์

เมื่อแรกเห็นมหาธรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่า

- ดูเหมือนจานบิน
- รู้สึกถึงขนาดใหญ่โต มีพลังในตัวเอง ดึงดูดให้รู้สึกอยากเข้าไปดูใกล้ ๆ อยากเข้าไปสัมผัส

ไม่ได้สนใจมากนักกับสิ่งที่เสื่อมลงลงข้าง รู้สึกว่าจะออกแบบให้มีรูปแบบอย่างไรก็ได้ อยากรู้สึกยังเป็นแนวพุทธอยู่ เพราะเป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัย มีลักษณะเป็น โคมว่าก็ไม่แปลก เพราะมองข้างในก็เป็นที่หลบภัยได้ เก็บข้อมูลให้ปลอดภัยได้ ดูเป็นเอกลักษณ์ดี เป็นยุคของธรรมกาย

กลุ่มผู้ชายอายุมาก

จุดมุ่งหมายของการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ คือต้องการให้มีขนาดใหญ่ เพื่อดึงดูดคนเข้าวัด เป็นที่รองรับคนเป็นจำนวนมาก

ผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่า

- ส่วนที่เป็น โคมสีทอง สื่อถึงสิ่งสำคัญสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เพื่อการสักการบูชา เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์
- ส่วนที่เป็นสีขาว คือความบริสุทธิ์ของพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นความสะอาดสงบ หยุคนิ่ง

- บริเวณโดยรอบที่ถัดออกมา คือที่ประชุมของพระสงฆ์

เมื่อแรกเห็นมหากรรมกายเจดีย์ รู้สึกว่า

- เป็นศูนย์กลาง มีความยิ่งใหญ่ งดงาม แสดงถึงแรงศรัทธา

ล้อมวลชนลงข่าวถูกบังผิบบ้าง ที่เชื่อถือ ได้ก็มี เป็นเหตุเป็นผลดี แต่ไม่รู้สึกอะไรเพราะไม่ได้เกี่ยวข้องกับรู้สึกว้ากรรมกายน่าจะฟังคนอื่น ๆ บ้าง

5.4 พระพุทธรูปปางเหยียบโลก วัดสนามจันทร์

5.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์พระครู โสภิตสุตคุณ เจ้าอาวาสวัดสนามจันทร์ และเจ้าคณะอำเภอบ้านโพธิ์ ณ. วัดสนามจันทร์ ผู้ออกแบบและสร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลก เพื่อให้ทราบถึงมูลเหตุ เจตนา แนวความคิดในการออกแบบ และนัยยะที่ต้องการสื่อสารต่อสาธารณชนในการสร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลก จากการสัมภาษณ์ได้ความดังนี้

5.4.1.1 แนวความคิดในการออกแบบ

พระพุทธรูปองค์นี้ก็คือรูปจำลองของพระพุทธโสธร ซึ่งพระครู ๆ ได้สร้างขึ้นไว้เมื่อปี พ.ศ. 2520 ที่ริมตลิ่งหน้าวัดสนามจันทร์ เป็นปางเดินจงกรมขึ้นบันไดมาจากแม่น้ำบางปะกง เสด็จดำเนินมาจนกระทั่งถึงบันไดขั้นที่ 7 ของบันได 7 ขั้นที่สร้างเอาไว้ พระบาทข้างขวาสูงขึ้นสูง 4 ศอก ในลักษณะก้าวย่าง คืออาการ ย่างหนอ ในการเดินจงกรม พระหัตถ์ข้างขวาได้ยกขึ้นสูงเช่นกัน องค์พระพุทธรูปมีขนาดสูง 5 วา กว้าง 6 ศอก บันไดที่รองรับมีความกว้างขั้นละ 1 ศอก มีความหมายว่าพระพุทธโสธร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองได้เสด็จมาโปรดที่วัดสนามจันทร์เช่นกัน ซึ่งตามตำนานแล้ว แต่แรกพระพุทธโสธรซึ่งลอยน้ำมาตามแม่น้ำบางปะกงก็ตั้งใจจะขึ้นที่วัดสนามจันทร์ เพราะได้ลอยมาติดอยู่ที่ตลิ่งหน้าวัดแล้ว แต่ด้วยเหตุที่วัดสนามจันทร์ในขณะนั้นยังไม่ค่อยเจริญจึงไปเสด็จขึ้นที่วัดเสาชิงทอน ซึ่งก็คือวัดโสธรวรารามวรวิหารในปัจจุบัน

ในบริเวณเดียวกันนั้นยังได้สร้างพระพุทธโสธรปางเดียวกันกับพระพุทธโสธรองค์จริงที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร แต่มีขนาดเดียวกับพระพุทธรูปปางจงกรมขึ้นจากแม่น้ำ โดยได้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2518 สื่อความหมายว่าเมื่อเสด็จขึ้นจากแม่น้ำบางปะกงมายังวัดสนามจันทร์แล้ว จึงได้ประทับนั่ง เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงสร้างอาคารคลุมพระพุทธโสธรทั้งสองปางเอาไว้ จากการสร้างอาคารคลุมทำให้ขาดความรู้สึกต่อเนื่องกับตลิ่งของวัดที่พระพุทธโสธรเสด็จขึ้น บันไดที่เสด็จขึ้น

จากน้ำได้ถูกนำออกเสีย ทำให้คูเสียสมดุลย์ พระครู ฯ จึงได้นำเอาลูกโลกใส่เอาไว้ข้างใต้พระบาทเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530

5.4.1.2 รหัสและไวยากรณ์ที่ใช้สื่อสารโดยผู้ออกแบบ

จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ความหมายที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อต่อสาธารณะคือพระพุทธเจ้าได้ประทับพระบาทลงบนโลกเพื่อให้โลกเจริญ และป้องกันความเสื่อมของพระพุทธศาสนา คือเหยียบโลกเอาไว้ให้มัน มีให้ศาสนาเสื่อม และยังได้ผลทางศิลปะ คือดูสวยดีกว่าเหยียบอย่างอื่น ลักษณะของพระหัตถ์ที่ยกขึ้นคือการแสดงถึงอากัปภิกขิยาของการขึ้นจากที่ต่ำกว่ามายังที่สูงกว่า และเป็นการรักษาสมดุลย์ทางศิลปะ เพื่อให้ดูสวยงาม

5.4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญถึงความคิดเห็นต่อพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

พระราชปริยัตยาลังการ เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวว่า การสร้างพระพุทธรูปมีการก่อสร้างกว่า 60 ปาง เป็นการสร้างตามคัมภีร์ปรีนิพพานสูตร คือต้องมีพระพักตร์มีเส้นเป็นรูปวงไข่ ยี่มนิด ๆ เมื่อคนเห็นแล้วจะได้สำนึกชอบ และเกิดความศรัทธา แต่ที่วัดสนามจันทร์กลับมีการก่อสร้างแบบแปลก ๆ เมื่อพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะคนไทยมาพบ จะคิดอย่างไร

อาจารย์ชัยวัฒน์ ทีปนาวินมีความเห็นว่า พระพุทธรูปปางเหยียบโลกเป็นการเอาเฉพาะรูปลักษณ์มาใช้ สื่อสารอย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมาของคนไม่ค่อยมีความรู้ ถ้าพระพุทธรูปปางเหยียบโลกจะเผยแพร่ศาสนาไปได้ทั่วโลก แต่ออกมาแล้วไม่ปราณีต ทำตามความรู้สึกเท่านั้น ดูน่าเกลียด

ศาสตราจารย์พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์ได้ให้สัมภาษณ์ว่าไม่เห็นด้วยกับการสร้างพระพุทธรูปเหยียบโลก ไม่ว่าจะมีความคิดในการออกแบบ หรือต้องการสื่อถึงอะไร เป็นการขัดแย้งความพิเรนทร์ให้กับพระพุทธเจ้า ไม่เห็นด้วยกับอากัปภิกขิยา พระบาทของพระพุทธเจ้าควรจะอยู่กับพื้นดินทั้งหมด พระพุทธรูปปางต่าง ๆ 60 กว่าปางก็พอแล้ว ไม่จำเป็นต้องสร้างขึ้นมามาก เดี่ยวจะมีคนสร้างพระพุทธรูปปางประทานห้วยขึ้นมา ก็จะยุ่งกันใหญ่ สิ่งสำคัญก็คือเมื่อคิดจะทำอะไรใหม่ ๆ ขึ้นมาต้องศึกษาของเดิมให้ลึกซึ้งเสียก่อน จึงจะดัดแปลงได้

5.4.3 ความคิดเห็นของสื่อมวลชน

กิ่งอ้อ เล่าเฮง เขียนหัวข้อบทความที่กล่าวถึงพระพุทธรูปปางเหยียบโลกใน กรุงเทพธุรกิจ ปีที่ 11 ฉบับที่ 3583 วันอังคารที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 ว่า *ขอบปิ้งน้ำมัน-ชมพระปางพิศดาร ฤฯ สังคมเสื่อม* ผสวน 'พระอวดอูตริ' ซึ่งโดยนัยยะแล้วคือการแสดงความคิดเห็นในเชิงลบและไม่เห็นด้วยต่อพระพุทธรูปปางนี้ และมีการตีความพร้อมทั้งชี้แนะและสื่อต่อผู้รับสารว่า สังคมเสื่อมลง ประกอบกับพระ

อวดอุตริ ทำให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปที่มีสัญญา และรหัส เบี่ยงเบนไปเป็นอันมาก จากคตินิยมที่ตกลงไว้ในสังคมแต่เดิม และจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือเอาไว้

กิ่งอ้อ เล่าเฮงยังตั้งข้อสังเกตในบทความนี้ด้วยว่า อาจจะเป็นเพราะการตีคู่ขนานกันระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ ซึ่งศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบูชาเทพเจ้า แม้ประเทศไทยจะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ก็ไม่ปฏิเสธการเข้ามาของศาสนาอื่น

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ นิธินันท์ ขอแสงรัตน์ ถึงกรณีนี้ ซึ่งก็ได้ให้สัมภาษณ์ว่ารูปปั้นพระพุทธรูปปางเหยียบโลกที่จะเชิงเทรา พระที่สร้างคงตีความสัญญา กับรหัส และไวยากรณ์แบบคนยุคใหม่ของโลกทุนนิยม ทุกอย่างมองด้วยตาเห็น เมื่อพระพุทธรูปเข้าชนะทุกอย่างก็คือเหยียบโลก เวลาสร้างพระก็สร้างให้เป็นรูปพระพุทธรูปปางเหยียบโลกเสียเลย และความที่ชอบสร้างโน่นสร้างนี่ คือเป็นช่างแต่บังเอิญความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบทางศิลปะอาจจะอ่อนไปนิด ก็เลยสร้างออกมาได้ไม่งามไม่น่าชม อันนี้ก็เรียกว่าตั้งใจสื่อแบบหนึ่ง แต่คนรับ รับไม่ได้ เพราะติดที่รูปแบบจิ๋วๆ ก็วิจารณ์กันแต่เรื่องรูปลักษณะ ในแง่ของสัญญา ก็น่าจะได้คะแนนต่ำ เพราะในทางพุทธศาสนานั้น ไม่ได้ตีความว่า “โลก” คือโลกที่เหยียบได้ โลกอย่างที่ตาเห็น ที่เหยียบได้เป็นแค่ส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของโลกทั้งหมด ของความเข้าใจทั้งหมดที่มนุษย์ผู้ตื่นแล้วควรจะได้ศึกษาและเข้าใจ การเหยียบแบบยกพระบาทข้างหนึ่งขึ้นเหยียบของพระพุทธรูปเจ้านั้นทำให้เกิดปัญหาคือ ดูไม่งาม ไม่สාරวม ไม่ใช่ “พระ” ที่คนไทยทั่วไปรู้จักในแง่ของการรับรู้รูปปั้นนี้อาชนะสังคมไม่ได้ เข้ามาแทนที่ และกลมกลืนกับสิ่งที่มีอยู่เดิมไม่ได้ เพราะไม่งาม ในที่สุดก็เลยมีคำสั่งให้ต้องทุบทิ้งหรือปรับเปลี่ยน

5.4.4 ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน

5.4.4.1 พุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดสนามจันทร์

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนที่มาทำบุญที่วัดสนามจันทร์จำนวนประมาณ 20 คน ประกอบด้วยผู้ชาย และสตรี ทั้งอายุมากและอายุน้อย ถึงการรับสาร และการถอดรหัสจากพระพุทธรูปปางเหยียบโลก และความรู้สึกที่มีต่อพระพุทธรูปปางนี้ กลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ประกอบด้วยคนที่เกิดในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์และได้รู้เห็นการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ ทำให้ได้ความลักษณะเดียวกันว่า แต่เดิมพระพุทธรูปองค์นี้แต่เดิมไม่มีลูกโลก หลักฐานคือทางวัดได้เคยสร้างเหรียญขึ้นเพื่อให้ประชาชนไว้บูชาที่ไม่ปรากฏว่ามีลูกโลกอยู่ ประชาชนในบริเวณนี้ให้ความเคารพบูชาพระพุทธรูปองค์นี้

ความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบ

ต้องการสร้างเพื่อกันไม่ให้ตลิ่งของบริเวณวัดพัง เพราะสมัยก่อนตลิ่งหน้าวัดพัง หลวงพ่อ (พระครูโสภิตสุตคุณ) นิimitว่าพระพุทธรูปเจ้าเสด็จขึ้นจากน้ำทำให้ตลิ่งไม่พัง เจ้าอาวาสเป็นช่างทำรูปปั้นรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อให้คนเข้าวัด ปฏิบัติธรรม

การตีความถึงรหัสที่ผู้ออกแบบใช้

ไม่ทราบถึงรหัส หลวงพ่อออกแบบเอง สร้างเอง แต่สร้างด้วยเจตนาดี

5.4.4.2 กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เข้าวัด

กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ ประกอบด้วยชายและหญิงที่มีความคิดเห็นที่สรุปได้ในแนวเดียวกัน ไม่รู้มูลเหตุและความเป็นมาของการสร้าง แต่เห็นว่า พระพุทธรูปปางเหยียบโลกดูไม่ค่อยดี น่าจะพิจารณาหน่อย ปางเหยียบโลกพิศดารมาก ๆ ดูแปลก เหมือนผู้สร้างมีความคิดรุนแรงว่าโลกนี้เลอะเทอะ ปางนี้ชาวพุทธรับไม่ได้ ไม่สำรวจ ชัดกับวัฒนธรรมไทยที่รักความสงบ

เห็นด้วยที่สื่อมวลชนลงข่าววิจารณ์ และเห็นด้วยที่อธิบดีกรมการศาสนาสั่งให้เปลี่ยนแปลงให้เป็นปางอื่นตรง

เห็นว่าพระพุทธรูปปางเหยียบโลกไม่ได้มีผลต่อสังคมรอบวัดมากนัก และสังคมก็ไม่ได้ทำให้เกิดพระพุทธรูปปางเหยียบโลก แต่รู้สึกศาสนาเป็นทางหาประโยชน์

บทที่ 6

วิเคราะห์ผลการศึกษา

จากการเก็บข้อมูลทฤษฎี และข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบ สื่อมวลชน และการประชุมกลุ่มพุทธศาสนิกชนเป้าหมายเพื่อสัมภาษณ์ ทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ผล ในเชิงคุณภาพในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

6.1 อุโบสถวัดศาลาลอย

6.1.1 การสื่อความหมายของผู้ออกแบบ

สถาปนิกผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่าอุโบสถวัดศาลาลอยคือสำเภาคู่คลื่น ซึ่งเป็นความหมายโดยอรรถ (Denotative meaning) จึงได้ออกแบบให้รูปทรงของหลังคาเป็นมุมเงยขึ้นทางด้านทิศตะวันตก และลดหลั่นลงทางทิศตะวันออก หน้าจั่วด้านทิศตะวันตกเป็นมุมแหลม และค่อย ๆ ขยายขึ้นจนเป็นมุมประมาณ 90 องศา ทางด้านทิศตะวันออก ทำให้มีลักษณะคล้ายกับอุโบสถป่องกลาง ซึ่งเป็นการจำลองลักษณะสำคัญของเรือสำเภามาในงานสถาปัตยกรรม

ส่วนความหมายโดยนัย (Connotative meaning) ที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อคือ สำเภายเป็นยานที่จะพาคุณบุตรข้ามคลื่นลมแห่งโอฆะสงสาร สู่มิถุนิพพานนั่นเอง

6.1.2 การดัดแปลงสัญลักษณ์และรหัสของผู้ออกแบบ

สัญลักษณ์ที่สำคัญของการสร้างอุโบสถ โดยทั่วไปที่เป็นความหมายโดยอรรถคือ ลูกนิมิต พระประธาน และเขตพัทธสีมา ซึ่งสะท้อนออกถึงความหมายโดยนัยคือ ลูกนิมิต และเขตพัทธสีมาบ่งบอกถึงขอบเขตที่มีการทำสังฆกรรม พระประธานเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าได้ประทับอยู่ในสังฆกรรมนั้น

ผู้ออกแบบได้มีการดัดแปลงสัญลักษณ์บางประการ โดยการออกแบบให้อุโบสถเป็นรูปเรือสำเภา รวมทั้งมีการลดทอนรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับสำเภา คือมีการลดรายละเอียดของใบระกา หางหงส์ลง เสริมกำแพงแก้วด้วยใบสีมาโดยรอบ เพื่อให้เขตพัทธสีมาเด่นชัดขึ้น แสดงถึงเขตที่กันบุคคลภายนอกออกจากบริเวณที่ประกอบสังฆกรรม ซ่อฟ้ายังอิงรูปแบบเดิมแต่วางแนวเป็นมุมเดียวกับมุมของสันหลังคา เพื่อแสดงถึงการเสียดแทงท้องฟ้า เพื่อนำทางสำเภา ลักษณะของหลังคาที่เป็นมุมเงยคือสัญลักษณ์ที่บอกว่าเป็นลักษณะของสำเภาเช่นกัน

จะเห็นได้ว่ารหัสที่สำคัญของการเป็นอุโบสถไม่ได้ถูกเปลี่ยนไป แต่ลักษณะถูกเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นอุโบสถโดยนัยตามคตินิยมเดิมยังคงอยู่ แต่รหัสของผู้ออกแบบ ซึ่งมีที่มาจากประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนา ถูกเพิ่มเข้ามา การดัดแปลงลักษณะ ของผู้ออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอยเป็นไปในลักษณะของการทำงานศิลปะซึ่งต้องพยายามให้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกยุคสมัย อย่างไรก็ตามรูปแบบและเค้าโครงเดิมของอุโบสถก็ยังคงอยู่

6.1.3 การรับรู้ความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชน กลุ่มที่เข้าวัดศาลาลอย รับรู้ได้ว่าอุโบสถวัดศาลาลอยมีลักษณะเป็นสำเภาคือคลื่น ส่วนพุทธศาสนิกชนที่ไม่เข้าวัดโดยส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าต้องการสื่อถึงสำเภาคือคลื่น แต่ก็ยังเห็นว่าเป็นอุโบสถอยู่

6.1.4 บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน

บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้ออกแบบ

สื่อมวลชน ไม่ได้มีผลต่อการออกแบบและผู้ออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอย เพราะสื่อไม่ได้มีผลทำให้เกิดการแก้ไขดัดแปลงในขั้นตอนการออกแบบ และเมื่อได้ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว

บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้รับสาร

กล่าวได้ว่าสื่อมวลชนมีผลต่อผู้รับสารในเชิงของการถ่ายทอดแนวความคิดของผู้ออกแบบมายังผู้รับสาร อุโบสถวัดศาลาลอยได้ทำการก่อสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2510 และก่อสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2516 ซึ่งในปีที่สร้างเสร็จก็ได้รับกิตติบัตรดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยาม ฯ และได้รับรางวัลจากมูลนิธิเสถียร โกเศศ รางวัลเหล่านี้ทำให้ประวัติความเป็นมา และแนวคิดในการออกแบบได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารอาษา ของสมาคมสถาปนิกสยาม ฯ อันเป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากสังคม จึงทำให้อุโบสถได้รับการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับเวลาที่ผ่านมามี 27 ปีจนถึงปัจจุบัน ทำให้ข้อมูลข่าวสารเรื่องลักษณะของการออกแบบ กระจายแพร่หลายไปยังคนที่สนใจ และสังคมโดยรวม

6.1.5 ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมาย

ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมายคือการยอมรับของพุทธศาสนิกชนในสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ

สถานภาพของผู้ส่งสาร

พระมหามิ เจ้าอาวาสวัดศาลาลอยผู้มอบหมายให้ รศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร เป็นผู้ออกแบบอุโบสถ ศาลาลอยและผู้ออกแบบเองไม่ได้เป็นผู้ที่มีสถานภาพพิเศษในสังคมแต่อย่างใด พระมหามิเป็นพระภิกษุที่มีพุทธศาสนิกชนศรัทธาแน่นถือในระดับท้องถิ่น และรศ. ดร.วิโรฒ ศรีสุโร ในขณะที่ออกแบบก็มีได้เป็นสถาปนิกที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ จึงกล่าวได้ว่าผู้ส่งสารไม่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร

อย่างไรก็ตาม ในฐานะสถาปนิก รศ. ดร.วิโรฒ เป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการออกแบบ และมีความสามารถในการถ่ายทอดสิ่งที่ต้องการสื่อ ตามศักดิ์และสิทธิแห่งวิชาชีพสถาปัตยกรรม จึงถือได้ว่าอุโบสถได้รับการออกแบบโดยผู้ที่มีความรู้ตามหลักวิชาการ

การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และคู่มือการถอดรหัส

ผู้ออกแบบไม่ได้ทำคู่มือถอดรหัสโดยตรง แต่ได้อาศัยการสื่อสารโดยวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การพูดกันปากต่อปาก และการที่พระภิกษุในวัด หรือมัคคุเทศก์ได้บอกเล่าถึงประวัติความเป็นมา และแนวความคิดในการออกแบบแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชม ทำให้ความเข้าใจในสัญลักษณ์และรหัสของอุโบสถแพร่หลายไปในหมู่ผู้สนใจ นอกจากนี้การที่อุโบสถได้รับกิตติบัตรยอดเยี่ยมจากสมาคมสถาปนิกสยาม ฯ ยังทำให้อุโบสถได้รับการโฆษณาประชาสัมพันธ์จากสื่อมวลชนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องอีกทางหนึ่งด้วย

อายุของสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ

อุโบสถวัดศาลาลอยสร้างเสร็จเมื่อปี 2516 จึงมีอายุรวมถึงปัจจุบันยาวนานถึง 27 ปี อันเป็นระยะเวลาที่ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดการคุ้นชินและยอมรับในรูปลักษณ์ และรหัสของอุโบสถ

รูปแบบของสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ

ลักษณะของอุโบสถที่แสดงเป็นรูปสำเนาได้คลื่อนั้นเป็นลักษณะที่ไม่ได้ดัดแปลงสัญลักษณ์ในเรื่องของแนวความคิดหลัก แต่เป็นการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น ลักษณะที่เป็นอุโบสถยังคงเห็นได้ และไม่ได้ออกนอกสัญลักษณ์ที่เป็นคตินิยมทางพุทธศาสนา

การยอมรับของพุทธศาสนิกชน

การยอมรับของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญยอมรับว่าเป็นอุโบสถที่สื่อความหมายถึงสำเนาได้คลื่อน แม้ผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่ง คือพลเรือตรี สมภพ ภิรมย์จะยอมรับว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญของอุโบสถ คือลูกนิมิต เขตพัทธสีมา และพระ

ประธานก็ตาม แต่ไม่ยอมรับว่าจำเป็นต้องสร้างให้เป็นรูปสำเนาได้คลื่อน และไม่ยอมรับในรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่สร้างได้ไม่คงงามตามมาตรฐานของสถาปัตยกรรมไทยตามคตินิยม

การยอมรับของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนได้ให้การยอมรับว่าอุโบสถวัดศาลาลอยสื่อความหมายถึงสำเนาได้คลื่อน ซึ่งเป็นการรับข้อมูลจากวารสารอาษา จากสื่อมวลชนด้วยกัน และจากการสัมภาษณ์ผู้ออกแบบโดยตรง

พุทธศาสนิกชนทั่วไป

ลักษณะของอุโบสถไม่ได้ถูกตัดแปลงจนทำให้ผิดรูปแบบจากอุโบสถโดยทั่วไปนัก สัญลักษณ์ที่ถูกเพิ่มเข้ามาคือเรื่องของสำเนา ซึ่งสะท้อนถึงรหัสเดิมคือการพาคณข้าม โคมสงสาร สัญลักษณ์ซึ่งเป็นรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมได้ถูกเปลี่ยนไป แต่รูปทรงโดยรวม คือสัญลักษณ์ในระดับภาพที่เห็น (Icon) และสัญลักษณ์ (Symbol) ยังคงเดิม หรือไม่ได้ถูกเปลี่ยนไปมากนัก ก็ยังมองดูเป็นอุโบสถอยู่ เพราะรูปลักษณะของอุโบสถตามคตินิยมเดิมได้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นรูปลักษณะของสำเนาตามแนวความคิดของสถาปนิกผู้ออกแบบ (ผู้ส่งสาร) โดยการปรับมุมของหลังคา และข้อฟ้า ลดทอนใบระกาและหางหงส์ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่ได้ถูกปรับเปลี่ยนจนเกิดขอบเขตของรูปลักษณะอุโบสถเดิม จนกระทั่งทำให้มองไม่ออกว่าเป็นอุโบสถ จึงทำให้สังคมโดยทั่วไปยังสามารถยอมรับได้ว่าเป็นอุโบสถในอีกรูปแบบหนึ่ง แม้ว่าผู้ที่ไม่ได้เข้าวัดโดยส่วนใหญ่จะไม่ทราบ และไม่สามารถตีความได้ว่าเป็นสำเนาได้คลื่อน ก็ยังถือว่าพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้การยอมรับ

6.1.6 ผลที่เกิดต่อบริบททางสังคม

ผลที่เกิดต่อสังคมที่เห็นได้ชัดเจนคือการรับรู้ว่ามีอุโบสถที่ออกแบบแตกต่างจากคตินิยมดั้งเดิมที่เคยทำกันอยู่ เป็นการยอมรับการดำรงอยู่ และทำให้การออกแบบสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาสามารถหลีกเลี่ยงจากการยึดรูปแบบที่ตายตัวตามคตินิยมเดิม ผลต่อสังคมรอบวัดคืออุโบสถวัดศาลาลอยเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวที่มายังตัวจังหวัดนครราชสีมา

6.2 มหากรรมกายเจดีย์

6.2.1 การสื่อความหมายของผู้ออกแบบ

ผู้ออกแบบต้องการสื่อความหมายว่ามหากรรมกายเจดีย์เป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบดั้งเดิม ดังเช่นสถูปเจดีย์สัญลักษณ์เมือง โปปาล ประเทศอินเดีย หรือสถูปที่บรมพุทโธ ประเทศอินโดนีเซีย โดยมีบริเวณที่เป็นพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ และลานธรรมสำหรับอุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชน

องค์เจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมพุทธรเจ้า และพระธรรมกายประจำตัวเป็นจำนวน 1 ล้านองค์ มหากรรมกายเจดีย์เป็นเจดีย์ที่มีทั้งรูปแบบ (Feature) และประโยชน์ใช้สอย (Function) ซึ่งเป็นความหมายโดยอรรถ

ส่วนความหมายโดยนัยคือการเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ ดังเช่นที่เมืองเมกกะเป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลาม และนครวาติกันเป็นศูนย์กลางของศาสนาคริสต์ การเป็นถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาที่มีความทนทานถึง 1,000 ปี และการเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก

6.2.2 การดัดแปลงสัญญาและรหัสของผู้ออกแบบ

เจดีย์ เป็นคำที่ไม่บ่งถึงลักษณะทรวดทรง (สันติ เล็กสุขุม, 2535:16) อย่างไรก็ตามสัญญาที่สำคัญของเจดีย์ตามคตินิยมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยคือ การมียอดแหลม ดังความหมายของเจดีย์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน และดังลักษณะของเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทย รหัสของเจดีย์คือสิ่งที่ควรแก่การเคารพบูชา เจดีย์ในพุทธศาสนามี 4 ประเภทคือ ธาตุเจดีย์ ธรรมเจดีย์ บริโภคเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์

สัญญาที่ผู้ออกแบบใช้คือรูปครึ่งทรงกลม บนเนินลาด กินเนื้อที่ 1 ตารางกิโลเมตร ซึ่งลักษณะของครึ่งทรงกลมคือลักษณะของสถูปเจดีย์ในประเทศอินเดียในยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ลักษณะของเจดีย์ในประเทศไทยได้มีการพัฒนาจนมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอันมาก กล่าวคือ อาจเป็นเจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์เหลี่ยมย่อมุม หรือเจดีย์ทรงปราสาท หรือเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม เป็นต้น ดังนั้น การกลับไปใช้ลักษณะครึ่งทรงกลม หรือรูปทรงโอคว่ำของผู้ออกแบบมหากรรมกายเจดีย์ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงสัญญาของเจดีย์จากที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยคุ้นชิน มาเป็นสัญญาของเจดีย์ที่ใช้ในประเทศอินเดียโบราณ ที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยไม่คุ้นชิน

รหัสของมหากรรมกายเจดีย์คือ การเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงพระรัตนตรัย อันได้แก่ พุทธ รัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ และเป็นเจดีย์ที่รวมเอาเจดีย์ทั้ง 4 ประเภทไว้ด้วยกัน ซึ่งพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มถือว่าเป็นการดัดแปลงรหัสจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตไว้ในเรื่องบริโภคเจดีย์ กล่าวคือบริโภคเจดีย์หมายถึงสังฆนียสถานอันเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา หรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ เช่นที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สร้างไว้ได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถสร้างขึ้นได้อีก อย่างไรก็ตามผู้ที่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานก็มีประเพณีการสร้างบริโภคเจดีย์ของปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง ของพระอรหันต์สาวกบ้าง เพื่อเอาไว้กราบไหว้บูชาเช่นกัน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2502)

6.2.3 การรับรู้ความหมายและการตีความของพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดพระธรรมกายส่วนใหญ่ จะรับรู้ถึงความหมายว่ามหาธรรมกายเจดีย์คือเจดีย์ที่ประกอบด้วยพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังขรัตนะ และบอกได้ว่าเป็นเจดีย์รูปโอคว่าเหมือนสถูปสาญจิ ซึ่งเป็นความหมายโดยอรรถ นอกจากนี้ยังบอกความหมายโดยนัยได้ด้วยว่า มหาธรรมกายเจดีย์คือศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอันดับ 8 และมีความคงทนถาวร สามารถอยู่ได้เป็นพันปี

พุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เข้าวัดพระธรรมกายจะไม่สามารถตอบได้ตรงตามที่อยู่แบบประสงค์จะสื่อสาร ทั้งโดยอรรถ และโดยนัย แต่ส่วนมากจะเข้าใจว่าพระธรรมกายประจำตัวที่ประดิษฐานบนบริเวณพุทธรัตนะเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้า

6.2.4 บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน

บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้ออกแบบ

สื่อมวลชน ไม่ได้มีผลต่อการออกแบบและผู้ออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอย เพราะสื่อไม่ได้มีผลทำให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนการออกแบบ และเมื่อได้ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว

บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้รับสาร

สื่อมวลชน ไม่มีบทบาทและอิทธิพลต่อกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดพระธรรมกาย และไม่มีอิทธิพลในระดับสูงต่อพุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เข้าวัดพระธรรมกาย เพราะส่วนมากของพุทธศาสนิกชนกลุ่มนี้จะไม่สนใจในมหาธรรมกายเจดีย์มากนัก โดยมีความเห็นว่าลักษณะของเจดีย์จะเป็นอย่างไรก็สามารถทำได้ เพราะเป็นศรัทธาของคนทั่วไปวัด และตนเองไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง สื่อมวลชนบางครั้งก็ไม่น่าเชื่อถือ แต่ก็มีบางส่วนที่รู้สึกว่ามีผู้ที่เข้าวัดพระธรรมกายน่าจะฟังเสียงวิจารณ์จากคนอื่น ๆ บ้าง

6.2.5 ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมาย

ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อความหมายคือการยอมรับของพุทธศาสนิกชนในสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ

สถานการณ์ของผู้ส่งสาร

พระราชภาวนาวิสุทธิ (พระธัมมชโย) ผู้กำหนดแนวความคิดของมหาธรรมกายเจดีย์เป็นพระภิกษุที่มีผู้ศรัทธาและให้ความเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากวัดพระธรรมกายเป็นวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และได้จัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ มีโครงการอบรมและพัฒนา

จิตใจปีละกว่า 1,000 โครงการ เช่นการอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน การบวชสามเณรแก้ว การสอนพุทธศาสนาแก่เยาวชน เป็นต้น มีผู้เข้าอบรมปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 1 ล้านคน วัดพระธรรมกายยังจัดงานสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นประจำ โดยได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ และเชื้อเชิญพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาจากทั่วประเทศ นอกจากนี้วัดพระธรรมกายยังเปรียบเสมือนศูนย์กลางในการสั่งสอนอบรมวิชาวชิธรรมกายแก่บุคคลทั่วไป จึงทำให้พระธัมมชโย เจ้าอาวาส มีสถานภาพเป็นผู้นำทางศาสนาของกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัด และศรัทธาในวัดพระธรรมกาย มีผู้ศรัทธาทั่วประเทศ จึงกล่าวได้ว่าผู้ส่งสารมีอิทธิพลอย่างสูงต่อผู้รับสารที่เข้าวัดพระธรรมกาย

นอกจากนี้ ทีมงานที่ใช้ในออกแบบรายละเอียด และควบคุมโครงการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ส่งสารส่วนหนึ่งด้วย ยังประกอบด้วยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญและมีประสบการณ์สูงในวิชาชีพ (คุณภาพผนวก ก.) ทำให้ผู้รับสารที่เข้าวัดให้ความเชื่อถือในตัวผู้ส่งสารเป็นอย่างมาก

การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และคู่มือการถอดรหัส

ผู้ออกแบบ ได้จัดทำคู่มือถอดรหัสในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของหนังสือ แผ่นพับ การจัดนิทรรศการ และมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นอย่างมาก โดยมีการกล่าวถึงผลบุญที่จะได้รับในการสมทบทุนสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ และมีการพูดถึงอิทธิปาฏิหาริย์ในลักษณะต่าง ๆ อาทิ อัจฉริยะตะวันแก้ว (ดู เจาะลึกวัดพระธรรมกาย : มุณินิธรรมกาย, 2541)

อายุของสิ่งๆที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ

อายุของมหาธรรมกายเจดีย์ไม่เป็นตัวแปรสำคัญในการทำให้ได้รับการยอมรับมากหรือน้อยในปัจจุบัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป และมีการจัดใช้มหาธรรมกายเจดีย์ในงานสำคัญทางศาสนาเป็นประจำก็จะทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความคุ้นชิน และยอมรับมหาธรรมกายเจดีย์มากขึ้น

รูปแบบของสิ่งๆที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ

มหาธรรมกายเจดีย์มีลักษณะที่ดูเรียบง่าย อยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนา คือพระรัตนตรัย สัญลักษณ์ที่พยายามสื่อชัดเจน เป็นรูปครึ่งทรงกลม หรือ โอคว่าบนเชิงลาด ประกอบด้วยสี 3 สี คือสีทอง สีขาว และสีเทา ซึ่งหมายถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ สัญลักษณ์ของรูปทรงเจดีย์ ที่เปลี่ยนแปลงไป แม้จะไม่คุ้นชินกับคนไทยก็อ้างอิงจากอินเดียโบราณ สัญลักษณ์ที่ใช้ไม่ดูก้าวร้าว หรือน่ารังเกียจ และไม่ได้ ออกนอกสัญลักษณ์ที่เป็นคตินิยมทางพุทธศาสนา ทำให้เป็นที่ยอมรับได้

การยอมรับของพุทธศาสนิกชน

การยอมรับของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญยอมรับว่าหากรรมกายเจดีย์มีความเรียบง่าย แต่ไม่ทราบว่าการสื่อถึงอะไร ผู้เชี่ยวชาญผู้หนึ่งกล่าวว่าหากรรมกายเจดีย์ไม่มีเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นไทย หรือแสดงความเป็นพุทธศาสนา

การยอมรับของสื่อมวลชน

สื่อมวลชน ไม่ได้ให้การยอมรับในแนวความคิดของการออกแบบมหากรรมกายเจดีย์ ที่มีการนำเอาเจดีย์ทั้ง 4 ประเภทมารวมไว้ในที่เดียวกัน

พุทธศาสนิกชนทั่วไป

พุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดธรรมกายให้การยอมรับมหากรรมกายเจดีย์เป็นอย่างสูง ส่วนพุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เข้าวัดไม่ได้ให้ความสนใจ เพียงแต่รับรู้ว่ามีเจดีย์อยู่ที่วัดพระธรรมกาย

6.2.6 ผลที่เกิดต่อบริบททางสังคม

ผลที่เกิดต่อสังคมที่เห็นได้ชัดเจนคือการรับรู้ว่ามีอุโบสถที่ออกแบบแตกต่างจากคตินิยมดั้งเดิมที่เคยทำกันอยู่ เป็นการยอมรับการดำรงอยู่ และทำให้การออกแบบสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาสามารถหลีกเลี่ยงจากการยึดรูปแบบที่ตายตัวตามคตินิยมเดิม ผลต่อสังคมรอบวัดคืออุโบสถวัดศาลาลอยเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวที่มายังตัวจังหวัดนครราชสีมา

6.3 พระพุทธรูปปางเหยียบโลก

กรณีของพระพุทธรูปปางเหยียบโลกได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากเนื่องจากการแปลงสัญลักษณ์เข้าสู่ขอบเขตต้องห้าม คือผิดจากสมณะสาธูป คตินิยม และพุทธจริยวัตร กล่าวคือพระพุทธรูปเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ จะต้องนุ่งห่มเรียบร้อย มีกริยาสำรวมอย่างสูง มีลักษณะสง่างามน่าเลื่อมใสศรัทธา

6.3.1 การสื่อความหมายของผู้ออกแบบ

พระครูโสภิตสุตคุณต้องการส่งรหัสของการที่หลวงพ่อ โสธรเสด็จจกรมขึ้นจากแม่น้ำบางปะกงมาบนบันได 7 ขั้น และมาประทับนั่งที่วัดสนามจันทร์ ซึ่งลักษณะของพระพุทธรูปที่เป็น Denotation คือยกพระพาหา และพระบาทข้างขวาขึ้น ในลักษณะเดินจกรม ส่วนความหมายเชิง Connotation คือพระพุทธรูปโสธรเสด็จมาโปรดวัดสนามจันทร์นั่นเอง อย่างไรก็ตามสัญลักษณ์ดังกล่าวได้ถูกคัดแปลงไปอีกเมื่อได้มีการนำบันไดออก แล้วใส่ลูกโลกขึ้นใต้พระบาทข้างขวา

6.3.2 การตัดแปลงสัญญา ของผู้ออกแบบและผลที่ได้รับ

ผู้ออกแบบได้คิดสร้างทั้งสัญญา และรหัสของพระพุทธรูปปางเหยียบโลกขึ้นจากนิมิต และความคิดว่าพระพุทธรูปโสธรได้เสด็จมาโปรดวัดสนามจันทร์ ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนที่อยู่ห่างไกลจากวัดไม่ยอมรับในสัญญานั้น

6.3.3 การรับรู้ความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย

พุทธศาสนิกชนที่อยู่ใกล้และมาทำบุญที่วัดสนามจันทร์เป็นประจำยอมรับสัญญาที่ปรากฏของพระพุทธรูปนี้ได้ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงสัญญาโดยการเอาบันไดออกและใส่ลูกโลกไว้ได้พระบาทข้างขวา ก็ยังยอมรับได้โดยมิได้ตั้งคำถามว่าลักษณะของพระพุทธรูปเช่นนั้นหมายถึงอะไร

6.3.4 บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชน

บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้ส่งสาร

ในกรณีของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก ผู้วิจัยพบว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อผู้ออกแบบหรือผู้ส่งสารเป็นอย่างมาก เนื่องจากทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสูงจากพุทธศาสนิกชนชาวไทย และเกิดผลกระทบในระดับชาติ ทำให้ต้องมีการดำเนินการในระดับสูงโดยอธิบดีกรมการศาสนาได้มีคำสั่งให้ทุบทิ้ง ในปัจจุบันพระพุทธรูปปางนี้ได้ถูกปิดด้วยโครงเหล็กและไม้อัดในส่วนต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาที่เกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ลง

บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้รับสาร

สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อผู้รับสารเป็นอย่างยิ่ง เพราะสื่อมวลชนเป็นผู้เสนอข่าวของพระพุทธรูปปางนี้ให้สาธารณชนได้รับรู้ในปี 2541 แม้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้สร้างขึ้นมาแล้วก็ตาม อิทธิพลอีกประการคือสื่อมวลชนสามารถตีความในสัญญาและรหัสของพระพุทธรูปดังกล่าวเพื่อสื่อสารต่อสาธารณชน รวมทั้งได้นำเสนอบทสัมภาษณ์ซึ่งแสดงถึงข้อคิดหรือมุมมองของผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา ทำให้สาธารณชนมีโอกาสมีโอกาสดูรับรู้อันทำให้เกิดการยอมรับ หรือไม่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนได้ บทบาทและอิทธิพลของสื่อที่มีต่อผู้รับสารจึงอยู่ในระดับสูง

6.3.5 ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสาร

เมื่อพิจารณาถึงการที่ผู้ส่งสารต้องมีการปรับพระพุทธรูปปางเหยียบโลกโดยการนำเอาโครงเหล็กและแผ่นไม้อัดมาปิดบังบางส่วนแล้ว จึงกล่าวได้ว่าการสื่อสารของผู้ออกแบบพระพุทธรูปปางเหยียบโลกไม่สัมฤทธิ์ผล และทำให้เกิดการยอมรับเท่าที่ควร ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารคือ

สถานภาพของผู้ส่งสาร

พระครูโสภิตสฤต คุณผู้ออกแบบและสร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลก มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส วัดสนามจันทร์ และเจ้าคณะอำเภอบ้านโพธิ์ เป็นผู้ที่มิพุทธศาสนิกชนในอำเภอบ้านโพธิ์ให้ความศรัทธา และเคารพนับถืออย่างสูง และให้การยืนยันว่าเป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ วัดสนามจันทร์เคยได้รับรางวัลในฐานะเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง อย่างไรก็ตาม พระครูโสภิตสฤตคุณเป็นพระภิกษุที่มีผู้นับถือศรัทธาในระดับท้องถิ่น ไม่ได้มีบารมีสูงหรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในระดับชาติได้

คู่มือการถอดรหัส และการโฆษณาประชาสัมพันธ์

ผู้ส่งสารไม่ได้จัดทำคู่มือการถอดรหัสเพื่อเผยแพร่โดยตรง แต่ได้มีการกล่าวถึงที่มาของพระพุทธรูปปางนี้ในหนังสือประวัติของผู้ส่งสารเอง ซึ่งรับรู้ในกลุ่มคนที่ใกล้ชิดเป็นจำนวนน้อย การกล่าวอ้างถึงที่มาของการสร้างก็เป็นการอ้างถึงสิ่งที่เทพองค์หนึ่งเข้ามาคลอใจ อันเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากหลักการทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นการกล่าวถึงความหมายที่ต้องการสื่อ หรือรหัสของพระพุทธรูปปางเหยียบโลกในแต่ละโอกาสก็แตกต่างกันออกไป ทำให้ผู้รับสารเกิดความไม่แน่ใจและไม่เชื่อถือการสร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลกเป็นกิจกรรมทางพุทธศาสนากิจกรรมหนึ่งในระดับท้องถิ่น ที่ไม่ได้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อหวังผลให้เกิดการรับรู้และยอมรับจากสาธารณชนในระดับประเทศ ดังจะเห็นได้จากการที่พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในพื้นที่อื่นนอกอำเภอบ้านโพธิ์ไม่เคยทราบมาก่อนเลยว่ามีพระพุทธรูปปางนี้อยู่

อายุของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

อายุของพระพุทธรูปปางเหยียบโลกไม่ใช่ตัวแปรสำคัญในการทำให้เกิดการยอมรับหรือไม่ยอมรับจากพุทธศาสนิกชน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าได้มีการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้มาตั้งแต่ปี 2520 แต่คนส่วนใหญ่ไม่เคยทราบ เมื่อสื่อมวลชนนำเสนอข่าวจึงทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ และต่อต้านขึ้น

รูปแบบของสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อสาร

สิ่งที่ผู้ออกแบบหรือผู้ส่งสารต้องการสื่อ เป็นสิ่งที่สาธารณชนไม่คุ้นชินมาก่อน และเป็นสิ่งที่มีรูปแบบแตกต่างจากคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปในพุทธศาสนาเป็นอันมาก อาจมีลักษณะที่ดูก้าวร้าว น่ารังเกียจ และก่อให้เกิดความรู้สึกในเชิงลบได้

6.4 วัตถุประสงค์แฝง

วัตถุประสงค์แฝง หรือวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างที่ไม่ได้ประชาสัมพันธ์ หรือแจ้งต่อพุทธศาสนิกชนอย่างชัดเจน คือเป็นเอกลักษณ์แทนตัวตนของผู้ออกแบบ เป็นอนุสาวรีย์ ซึ่งอาจถือว่าเป็นจุดขายของวัด

6.5 บริบททางสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญา และรหัสในงานสถาปัตยกรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้ออกแบบ ผู้เชี่ยวชาญ และพุทธศาสนิกชน ทั้งที่เข้าวัดและไม่เข้าวัดจะเห็นได้ว่า บริบททางสังคม เช่น เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ไม่ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญา และรหัสในงานสถาปัตยกรรม การเปลี่ยนแปลงเกิดจากผู้ออกแบบเป็นสำคัญ

กรณีศึกษาทั้งสามกรณีก็ได้ส่งผลกระทบต่อ เศรษฐกิจ สังคมเป็นมุมกว้าง แต่ส่งผลอยู่ในพุทธศาสนิกชนกลุ่มเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสัญญาและรหัสทางสถาปัตยกรรมทางศาสนาพุทธไม่ทำให้เกิดผลต่อบริบททางสังคมแต่อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

อภิปรายผล

7.1 บทนำ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงความหมายของอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลกที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ เพื่อศึกษาถึงการรับรู้ถึงความหมายและการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ต่อกรณีศึกษาทั้งสาม และเพื่อศึกษาถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อที่มีต่อผู้ส่งสาร และผู้รับสาร จากการศึกษาพบว่าประเด็นต่าง ๆ ที่สมควรนำมาอภิปรายคือ

7.2 การสื่อความหมายของผู้ออกแบบและผลสัมฤทธิ์

ผู้ออกแบบมีปรัชญาในการออกแบบ และพยายามสื่อสารถึงเหล่านั้นด้วยสัญลักษณ์ รหัส และไวยากรณ์ แต่ยังคงมีช่องว่างระหว่างผู้ออกแบบซึ่งเป็นผู้ส่งสาร และประชาชน หรือพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เป็นผู้รับสาร

อุโบสถวัดศาลาลอย

พระมหามิ และผู้ออกแบบที่ทำตามความต้องการคือให้มีเพียงหลังเดียว จะว่างามก็งามที่สุด จะว่าจี๋เหรกจี๋ที่สุด เพราะมีอยู่เพียงหลังเดียว คือต้องการสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งก็ประสบความสำเร็จในการสื่อสาร

ผู้ออกแบบไม่มีโอกาสสร้างสมุดถอดรหัส (decode handbook) หรือใช้สื่อในการสื่อสารต่อสาธารณะ (ผู้รับสาร) แต่การสื่อสารด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการอธิบายของเจ้าอาวาส พระภิกษุในวัด การสื่อสารโดยปากต่อปากเป็นเวลานานกว่า 20 ปี ทำให้ผู้รับสารที่ใกล้ชิดอุโบสถรับรู้รหัสได้ดีพอสมควร เนื่องจากอุโบสถแห่งนี้ได้รับกิตติบัตรดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามฯ ซึ่งทำให้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่โดยวารสารอาชีพของสมาคมฯ และได้รับการเผยแพร่โดยสื่อมวลชนในระดับต่าง ๆ โดยต่อเนื่อง

มหาธรรมกายเจดีย์

วัดพระธรรมกายได้นำเอาเจดีย์ 4 ประเภทมาปนกัน ซึ่งบริโภคเจดีย์ในคติของมหายานสร้างสำหรับเป็นที่เก็บพระธาตุของพระอรหันต์ได้ รหัสถูกเปลี่ยนไปโดยการเพิ่มประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเกษมสุข ภมรสติถ์ กล่าวในหนังสือ เจาะลึกวัดพระธรรมกาย หน้า 83 ว่า “รูปแบบการก่อสร้างของวัดพระ

ธรรมกายรวมความเรียบง่าย แต่ทรงพลังของพระพุทธศาสนาไว้ได้ทั้งหมด ทั้ง โบสถ์ ศาลา สภา
ธรรมกาย โดยเฉพาะมหาธรรมกายเจดีย์ นับเป็นเจดีย์ที่เป็นทั้ง Feature and function ได้ทั้งรูปลักษณ์ที่
เป็นเครื่องหมายของการปฏิบัติธรรม และเป็นที่สร้างกิจกรรม รวมคน สร้างคน ปรับคนทุกชนชั้น ทุก
เพศ ทุกวัย ให้เป็นสมบัติที่มีคุณค่าของสังคม และครอบครัว”

สัญลักษณ์ของเจดีย์ได้ถูกเปลี่ยนและดัดแปลงไปเป็นลักษณะของสถูป ซึ่งมีลักษณะแบบเดียวกับ
สถูปสัจฉิ หรือสถูปบรมพุทโธ ซึ่งมีความเรียบง่าย และ แต่มีผลในการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนบาง
กลุ่ม ทำให้เกิดการตีความว่าเป็นรูปลักษณ์อื่น ๆ เช่นเป็นหมวก หรือเป็นจานบิน เป็นต้น แต่ผู้ที่เข้าวัด
ธรรมกายรับรู้ ความหมายโดยนัยนี้ และไม่มีปัญหาเรื่องการยอมรับ แต่ความเป็นเจดีย์ของมหา
ธรรมกายเจดีย์ยังไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เข้าวัดพระธรรมกาย เพราะภาพลักษณ์
ของเจดีย์ในความคิดของชาวไทยคือ การที่มีปล้องไฉน และมียอดแหลม

สื่อมวลชนเป็นจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับรูปแบบการก่อสร้าง มหาธรรมกายเจดีย์ อย่างไรก็ตาม
ตาม การสื่อสารรหัสของผู้ออกแบบเป็นไปอย่างได้ผลเพราะ ได้มีคู่มือการถอดรหัสเผยแพร่มาก นอกจาก
นั้นยังมีการใช้สัญลักษณ์ที่เข้าใจง่าย ตรงกับสิ่งที่ป็นหัวใจของพุทธศาสนา คือสีทองของพระพุทธรูป สี
ขาวเปรียบถึงความบริสุทธิ์สะอาด เป็นต้น เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่ซับซ้อน และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอยู่
แล้ว สัญลักษณ์ที่ใช้ไม่ก้าวร้าว น่ารังเกียจ บาดตา หรือทำให้รู้สึกในเชิงลบ

ผู้ออกแบบมหาธรรมกายเจดีย์ได้ทำการดัดแปลงสัญลักษณ์บางอย่าง เพื่อผลทางการดึงดูดพุทธศา
สนิกชนให้เข้าวัด ซึ่งนับว่าเป็นวัตถุประสงค์และเจตนาที่ดีประการหนึ่ง แม้รูปโอบอกว่าจะมีรูปแบบมา
จากสถูปสาญจีก็ตาม แต่การสร้างพระพุทธรูปโดยการบริจาคเงินเป็นจำนวนมากก็เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่า
มีกระแสของการบริจาคทางด้วยเงินเป็นจำนวนมากเกิดขึ้นในหมู่ของพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดจนเป็น
เรื่องปกติ

พระพุทธรูปปางเหยียบโลก

การสื่อสารสัญลักษณ์และรหัสของผู้ออกแบบประสบกับปัญหาอย่างมาก เนื่องจากสื่อมวลชนได้
นำเสนอภาพและข่าวในทางลบ ประกอบกับพุทธศาสนิกชนไม่สามารถยอมรับในสัญลักษณ์และรหัสที่ผู้
ออกแบบนำเสนอได้ เนื่องจากมีความผิดเพี้ยนจากคตินิยมของพุทธศาสนิกชนในเรื่องของการสร้าง
พระพุทธรูปเป็นอันมาก

7.3 การรับรู้ความหมาย และการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทย

พุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไปสามารถรับสัญญาณ และรหัสที่สอดคล้องกับคตินิยม หรือที่คุ้นชินได้ และสามารถรับสัญญาณที่มีความหมายโดยอรรถ หากมีการดัดแปลงสัญญาณ หรือรหัสที่ไม่ได้เป็นที่ยอมรับในสังคมมาก่อนก็จะไม่ค่อยยอมรับและเกิดการต่อต้านได้ ทั้งนี้ตัวแปรสำคัญในการยอมรับคือ สัญญาณและรหัสที่สอดคล้องกับคตินิยม ศรัทธาที่มีต่อผู้ส่งสาร ความใกล้ชิดกับผู้ส่งสาร และการตีความและส่งสารไปยังสาธารณชนอีกทอดหนึ่งของสื่อมวลชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 8

สรุป และเสนอแนะ

จากการศึกษาและวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงสัญญาณและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย สามารถสรุปได้ดังนี้

8.1 สรุปผลการศึกษา

1. การเปลี่ยนแปลงสัญญาณในแต่ละกรณีศึกษาเกิดจากจุดประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน อาจกล่าวได้ว่าผู้ออกแบบ หรือผู้ส่งสาร มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นวัตถุประสงค์แฝง คือต้องการสร้างสิ่งที่มีรูปแบบแตกต่างจากสิ่งที่ปรากฏเห็นกันอยู่โดยทั่วไป เพื่อผลทางในการดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัด มาปฏิบัติธรรมร่วมกัน รวมทั้งอาจทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกัน อาทิ การบริจาคทาน เป็นต้น
2. ปัจจัยที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนา เรียงลำดับตามความสำคัญ คือ การใช้สัญญาณที่สามารถอ้างอิงกับปรัชญาทางพุทธศาสนา ไม่ใช่สัญญาณที่ต้องห้าม หรือสังคมส่วนใหญ่ไม่ยอมรับ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตลอดจนการใช้คู่มือถอดรหัสในการช่วยสื่อสารแก่สาธารณะ การสร้างสัญญาณใหม่ เพื่อสื่อความหมายใหม่ สามารถประสบความสำเร็จได้เมื่อมีการอธิบายถึงรหัส หรือถอดรหัส (Decode) แก่สื่อมวลชน และพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป หากไม่สามารถอธิบายถึงรหัสที่ใช้ และความหมายที่พยายามสื่อได้อย่างชัดเจน หรือการใช้สัญญาณที่อาจก่อให้เกิดการตีความไปยังความหมายที่ต้องห้าม จะก่อให้เกิดกระแสต่อต้านอย่างสูง

8.2 ข้อเสนอแนะ

1. เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการสื่อสารต่อพุทธศาสนิกชนและสื่อมวลชน ผู้ออกแบบจำเป็นต้องมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และสร้างเอกสาร หรือคู่มือการถอดรหัสเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณะ เพื่อลดการตีความที่ผิดจากวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เอกสารนี้อาจอยู่ในรูปของแผ่นป้ายติดตั้งถาวรในพื้นที่ที่สถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมนั้นตั้งอยู่ หรืออาจอยู่ในรูปของหนังสือ แผ่นพับ
2. ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังถึงบริบททางสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญาณ และรหัสทางสถาปัตยกรรม ทั้งนี้เนื่องจากบริบททางสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญาณเป็นสิ่งที่ตรวจวัดในเชิงเหตุผลที่จับต้องได้ยาก อาจกล่าวได้ว่าการถดถอยทางเศรษฐกิจอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญาณ คือการลดรูปลงของไวยากรณ์ที่ใช้ในงานสถาปัตยกรรม แต่ในขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมนั้น ก็มีการลงทุนในการก่อสร้างสูงมาก ทำให้เหตุผลทางเศรษฐกิจที่ตัดสินใจ

การลดรูปของไวยากรณ์อ่อนลง ในการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของสัญญาะและรหัสเกิดจากผู้ออกแบบเป็นสำคัญ ดังนั้น การหาเหตุผลเพื่อสนับสนุนว่าบริบททางสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัญญาะ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างรอบคอบ และถี่ถ้วน รวมทั้งต้องมีความต่อเนื่อง และสอดคล้องกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และผลที่เกิดต่อสัญญาะในงานสถาปัตยกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ (2542) การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค, พิมพ์ครั้งที่สอง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำและพิมพ์หนังสือเนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี อาจารย์พระพรหมพิจิตร (2533) ประวัติและผลงานสำคัญของอาจารย์พระพรหมพิจิตร, ศรีมิตรการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร

ชัยวัฒน์ ทีปนาวิน (24 เมษายน 2544) อาจารย์พิเศษคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเปลี่ยนแปลงสัญญาและรหัสของอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

ทีมเฉพาะกิจแนวหน้า (2543) “สวนกระแสคดี ‘พระธัมมชโย’ พลั่งประชาชนกว่า 3 แสน แห่งล่องยิ่งใหญ่ มหาธรรมกายเจดีย์” แนวหน้า, 28 เม.ย. 2543 หน้า 5, กรุงเทพมหานคร

น.ณ ปากน้ำ (2529) ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมเจดีย์ในสยามประเทศ, เมืองโบราณ, กรุงเทพมหานคร

นิรันดร์ ขอสว่างรัตน์ (22 เมษายน 2544) ผู้ช่วยบรรณาธิการ เดอะเนชั่น และเนชั่นเทเลวิชั่น การเปลี่ยนแปลงสัญญาและรหัสของอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

เนตรนภิส นาควัชระ, ปิยนาด บุนนาค, จุลทรรศน์ พยาขรานนท์ (2525) วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (2325-2525) โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร

บรรณาธิการ (2516) “วัดศาลาลอย” วารสารอายุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2516) หน้า 23-30 กรุงเทพมหานคร

บรรณาธิการ (2541) “เปิดใจอนันต์ อัสวโกภิน ยันเนรมิตมหาเจดีย์ 70,000 ล.” ประชาชาติธุรกิจ 7 ธ.ค. 2541 หน้า 4, กรุงเทพมหานคร

บรรณาธิการ (2542) “ธรรมกาย ทำ-มะ Marketing”, มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 959 (5 ม.ค. 2542) หน้า 10-11, กรุงเทพมหานคร

บรรณาธิการ (2542) “ไอ้แวนระทึกพรั่งนี้ แฉสาวกถือบิ๊ว่น” ข่าวสด 5 ส.ค. 2542 หน้า 13, กรุงเทพมหานคร

บรรณาธิการ (2543) “คู่มือสั่งทำ-กรรมกายระดมทุน ดินจารึก โป่งประวัตินาศาสตร์” ข่าวสด, 17 ธ.ค. 2543
หน้า 28, กรุงเทพมหานคร

พระครูโสภิตสุดคุณ (13 เมษายน 2544) เจ้าอาวาสวัดสนามจันทร์ และเจ้าคณะอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา แนวความคิดในการออกแบบ, การใช้สัญลักษณ์และรหัสของพระพุทธรูปปางเหยียบ
โลก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2542) กรณีกรรมกาย บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา และสร้าง
สรรค์สังคมไทย กองทุนมูลนิธิธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร

พัชรินทร์ สุขประมุข, วิเศษ เพชรประดับ, เมธินี จิระวัฒนา (2532) รูปและสัญลักษณ์แห่งพระศากย
พุทธ, กรมศิลปากร, กรุงเทพมหานคร

เพชรลดา บัวแก้ว (2536) “วัดศาลาลอย คุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม” วารสารสยาม
อารยะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 10 (กรกฎาคม 2536) หน้า 67-68, กรุงเทพมหานคร

ภัทรพร สิริกาญจน บรรณาธิการ (2537) สัญลักษณ์แห่งพระสถูป, คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร

มูลนิธิธรรมกาย (2541) เจาะลึกวัดพระธรรมกาย, สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, กรุงเทพมหานคร

มูลนิธิธรรมกาย (2543) มหากรรมกายเจดีย์ มหาเจดีย์เพื่อสันติภาพโลก, มูลนิธิธรรมกาย, ปทุมธานี

มูลนิธิธรรมกาย (ม.ป.ป.) เบื้องหลังกว่าพันปี : มหากรรมกายเจดีย์, กรุงเทพมหานคร

วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร และคณะ (2536) พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต
ปัจจุบันและอนาคต, สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, กรุงเทพมหานคร

วิโรฒ ศรีสุโร (11 เมษายน 2544) อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น การ
เปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของ มหากรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

วิโรฒ ศรีสุโร (11 เมษายน 2544) อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น แนว
ความคิดในการออกแบบ, การใช้สัญลักษณ์และรหัสของ อุโบสถวัดศาลาลอย นครราชสีมา

วิวัฒน์ เตมีย์พันธุ์ (20 เมษายน 2544) อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระ
จอมเกล้าลาดกระบัง การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของอุโบสถวัดศาลาลอย มหากรรมกาย
เจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

ศิริชัย ศิริกาเย และ กาญจนา แก้วเทพ (2531) ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สงวน รอดบุญ (2529) ศิลปกรรมไทย โรงพิมพ์การศาสนา กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2502) ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์, สำนักพิมพ์คลังวิทยา, กรุงเทพมหานคร

สมพร อยู่โพธิ์ (2514) พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, กรมศิลปากร, กรุงเทพมหานคร

สมภพ ภิรมย์ (22 เมษายน 2544) ราชบัณฑิต และศิลปินแห่งชาติ การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของอุโบสถวัดศาลาลอย มหาธรรมกายเจดีย์ และพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

สันติ เล็กสุขุม (2535) เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1, มติชน, กรุงเทพมหานคร

สุดจิต (เสวตจินดา) สนั่น ไหว (2536) เรื่องของการออกแบบสถาปัตยกรรม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ศิลปสถาปัตยกรรม, กรุงเทพมหานคร

เสถียร โปธิ์นันทะ (2500) พระพุทธรูปในราชอาณาจักรไทย, โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย พระนคร กรุงเทพมหานคร

เสนอ นิลเดช (2541) ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร

อำนาจ เข็นสบาย (2542) “พระพุทธรูป มหาธรรมกายเจดีย์ และบทกวีของสุนทรพื่อ ณ วัดธรรมกาย”, มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 965, 16 ก.พ. 2542 หน้า 66-67, กรุงเทพมหานคร

ภาษาอังกฤษ

Barthes, R. (1967) Element of Semiology London : Jonathan Cape

Burger, Arthur Asa (1991) Media Research Techniques, SAGE Publications, Newbury Park, London

Eco, Umberto (1976) A theory of semiotics, Indiana University Press

Fiske, John (1982) Introduction to Communication Studies, 2nd ed London : Routledge

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ออกแบบสถาปัตยกรรม

การสร้างอุโบสถวัดศาลาลอย/ มหาธรรมกายเจดีย์/ พระพุทธรูปปางเหยียบโลก มีมูลเหตุ หรือประวัติความเป็นมาอย่างไร

ท่านต้องการสื่อสารถึงเรื่องใด

สัญลักษณ์ รหัส และไวยากรณ์ที่ท่านใช้ในการสื่อสารคืออะไรบ้าง

ท่านคิดว่าท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสารสัญลักษณ์ และรหัสในงานนี้มากน้อยเพียงไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ

5. ท่านมีความเข้าใจในแนวคิดของการออกแบบอุโบสถวัดศาลาลอย/ มหาธรรมกายเจดีย์/ พระพุทธรูปปางเหยียบโลก ว่าเป็นอย่างไร
6. ท่านคิดว่าการใช้ผู้ออกแบบใช้สัญลักษณ์ รหัส และไวยากรณ์ ดังที่ปรากฏในอุโบสถวัดศาลาลอย/ มหาธรรมกายเจดีย์/ พระพุทธรูปปางเหยียบโลก ทำให้สามารถสื่อสารถึงสิ่งที่ต้องการได้ชัดเจนเพียงไร
7. ท่านตีความในสัญลักษณ์ รหัส และไวยากรณ์ที่ใช้ในส่วนต่าง ๆ ของอุโบสถวัดศาลาลอย/ มหาธรรมกายเจดีย์/ พระพุทธรูปปางเหยียบโลกว่าเป็นอย่างไร
8. ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อการสร้างอุโบสถวัดศาลาลอย/ มหาธรรมกายเจดีย์/ พระพุทธรูปปางเหยียบโลก

แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย ผู้รับสารอุโบสถวัดศาลาลอย

1. ท่านทราบประวัติความเป็นมา หรือมูลเหตุของการสร้างอุโบสถวัดศาลาลอยหรือไม่ อย่างไร
2. คิดว่าผู้ออกแบบตั้งใจจะสื่อความหมายถึงอะไร
 - รูปทรงของอุโบสถ หมายถึง.....
 - กำแพงแก้วและใบเสมาโคจรอบอุโบสถ หมายถึง.....
 - รายละเอียดทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ หมายถึง.....

ลักษณะของข้อฟ้าที่พุ่งตรงไปข้างหน้า

หน้าบรรณ รายละเอียดของโบระกา และหางหงส์ที่ถูกถอดถอน และขาดหายไป

3. เมื่อได้แรกเห็นลักษณะของอุโบสถวัดศาลาลอย โดยที่ยังไม่มีโอกาสรับข้อมูลจากผู้ออกแบบ หรือจากสื่อ รู้สึกว่าเป็นสัญลักษณ์ของอะไร หรือทำให้นึกถึงอะไร
4. ท่านคิดว่าหน้าที่สำคัญ หรือวัตถุประสงค์หลักของอุโบสถวัดศาลาลอยคืออะไร
5. อุโบสถวัดศาลาลอย ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวัดและสังฆมรอบวัดอย่างไร
6. รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอ และมีความจริงมากน้อยเพียงไรในสิ่งต่อไปนี้
 - อุโบสถวัดศาลาลอยไม่สวยงามแบบไทย เพราะไม่ออกและแบบก่อสร้างตามคตินิยมในการสร้างอุโบสถทั่วไป
7. ท่านคิดว่าข้อมูลข่าวสารที่ท่านได้รับจากสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของท่านมากน้อยเพียงไร

แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย ผู้รับสารมหากรรมกายเจดีย์

1. ท่านทราบประวัติความเป็นมา หรือมูลเหตุของการสร้างมหากรรมกายเจดีย์หรือไม่ อย่างไร
2. คิดว่าผู้ออกแบบตั้งใจจะสื่อความหมายถึงอะไร
 - ส่วนที่เป็น โคมสีทอง หมายถึง.....
 - ส่วนวงแหวนสีขาว หมายถึง.....
 - ส่วนวงแหวนสีเทา หมายถึง.....
3. เมื่อได้แรกเห็นลักษณะของมหากรรมกายเจดีย์ โดยที่ยังไม่มีโอกาสรับข้อมูลจากผู้ออกแบบ หรือจากสื่อ รู้สึกว่าเป็นสัญลักษณ์ของอะไร หรือทำให้นึกถึงอะไร
4. ท่านคิดว่าหน้าที่สำคัญ หรือวัตถุประสงค์หลักของมหากรรมกายเจดีย์คืออะไร
5. มหากรรมกายเจดีย์ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวัดและสังฆมรอบวัดอย่างไร
6. รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอ และมีความจริงมากน้อยเพียงไรในสิ่งต่อไปนี้
 - มหากรรมกายเจดีย์ไม่ใช่เจดีย์แนวพุทธ
 - การสร้างมหากรรมกายเจดีย์เป็นการใช้จ่ายเงินทองอย่างฟุ่มเฟือย
 - มหากรรมกายเจดีย์ทำให้เกิดอาเพศ ทำให้ฟ้าผ่าผู้มาร่วมงานฉลองเสียชีวิต

7. ท่านคิดว่าข้อมูลข่าวสารที่ท่านได้รับจากสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของท่านมากน้อยเพียงไร

แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย ผู้รับสารพระพุทธรูปปางเหยียบโลก

1. ท่านทราบประวัติความเป็นมา หรือมูลเหตุของการสร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลกหรือไม่ อย่างไร
2. คิดว่าผู้ออกแบบตั้งใจจะสื่อความหมายถึงอะไร
 - พระพุทธเจ้ายกพระบาทข้างขวา หมายถึง.....
 - พระพุทธเจ้ายกพระหัตถ์ข้างขวา หมายถึง.....
3. เมื่อได้แรกเห็นลักษณะของพระพุทธรูปปางเหยียบโลก โดยที่ยังไม่มีโอกาสรับข้อมูลจากผู้ออกแบบ หรือจากสื่อ รู้สึกว่าเป็นสัญลักษณ์ของอะไร หรือทำให้นึกถึงอะไร
4. ท่านคิดว่าหน้าที่สำคัญ หรือวัตถุประสงค์หลักของพระพุทธรูปปางเหยียบโลกคืออะไร
5. พระพุทธรูปปางเหยียบโลก ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวัดและสังคมรอบวัดอย่างไร
6. รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอ และมีความจริงมากน้อยเพียงไรในสิ่งต่อไปนี้
 - พระพุทธรูปปางเหยียบโลกเป็นสิ่งลามากอนาจาร
 - ผู้สร้างพระพุทธรูปปางเหยียบโลกอวดอุตริ
 - สมควรทูลพระพุทธรูปปางเหยียบโลกทิ้งเสีย
7. ท่านคิดว่าข้อมูลข่าวสารที่ท่านได้รับจากสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของท่านมากน้อยเพียงไร

ภาคผนวก ข. ระบบต่างๆ ของมหาธรรมกายเจดีย์

ระบบการรักษาความคงทนถาวร

ระบบการป้องกันระดับที่สอง (Second line of defence) ตัวอย่างเช่น การสร้างตอม่อ หรือพื้นที่ชั้นล่างสุดให้เป็นแผ่นหรือเหมือนแพ มีความหนา ๘๐ ซม. วางอยู่บนเสาเข็ม หากเสาเข็มกลุ่มใดหรือต้นใด ในเวลาอีก ๕๐๐ ปี จะทรุดลงไปมุดใต้มุมหนึ่ง ก็จะไม่ทำให้ตัวเจดีย์ทรุดตัวตามไปด้วย ถ้าเสาเข็มทรุด แพนี้จะสามารถลอยตัวพลิกไปพลิกมา ตัวเจดีย์จะไม่ล้ม

ระบบป้องกันน้ำที่จะซึมเข้ามาใน Basement ของมหาธรรมกายเจดีย์

วิธีป้องกันอีกชั้นหนึ่ง โดยใช้ฉนวนกันซึม Water proofing membrane ที่มีคุณสมบัติสูงมาห่อคอนกรีตเอาไว้อีกชั้นหนึ่ง

เนื่องจากดินบริเวณนี้มีความเป็นกรดสูงมาก กรดสามารถเข้าไปทำลายคอนกรีตได้ จึงมีการใส่ปูนขาวเข้าไปในดิน แล้วถมกลับเข้าไปอยู่รอบๆ Basement เป็นการป้องกันในระดับที่สาม (Third line of defence) บนหลังคาของมหาธรรมกายเจดีย์ ก็ใช้ Water proofing membrane หุ้มคอนกรีตอีกชั้นหนึ่ง เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำซึมเข้าไปในอาคารเช่นเดียวกัน ซึ่งทำให้มหาธรรมกายเจดีย์มีอายุยืนยาว เพื่อให้งานของสมบูรณยิ่งขึ้น

ระบบระบายอากาศในมหาธรรมกายเจดีย์

การระบายอากาศภายในอาคารขององค์มหาธรรมกายเจดีย์นั้น ใช้ระบบธรรมชาติ ทำให้ประหยัดพลังงานมากที่สุด โดยใช้ความคิดที่ว่า ถ้ามีอากาศร้อน อากาศร้อนจะลอยตัวขึ้น แล้วอากาศเย็นจะไหลเข้ามาแทนที่ จากกลไกการเคลื่อนไหวของอากาศและพลังงานจากดวงอาทิตย์ จึงนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดึงเอาอากาศจากภายในองค์เจดีย์ออกไป เนื่องจากว่าด้านบนของเจดีย์ในส่วนของโดม เป็นโลหะบรอนซ์ เมื่อได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์ โลหะบรอนซ์จะรับความร้อนได้ไว และสามารถถ่ายเทความร้อนได้ไวกับอากาศที่อยู่ข้างเคียงกัน เมื่ออากาศที่อยู่ข้างๆ ได้รับความร้อนก็จะขยายตัวลอยขึ้น อากาศภายในองค์เจดีย์ที่เย็นกว่าก็จะเคลื่อนตัวออกมาจึงทำให้มั่นใจในระบบระบายอากาศของมหาธรรมกายเจดีย์ว่าสุขภาพขององค์เจดีย์จะแข็งแรงและมีอายุยืนยาวมากกว่า ๑,๐๐๐ ปี

แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีระบบสำรองต่างๆ เพื่อเอาไว้ กรณีที่อาจเกิดข้อจำกัดบางประการ คือจะใช้พลังงานภายนอกขับเคลื่อนบ้างเป็นระบบเสริม แต่ระบบหลักจะใช้พลังงานจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นระบบที่เรียกว่า กลไกความร้อน (Thermo-siphon)

ระบบระบายความชื้นในมหากรรมกายเจดีย์

ศัตรูในการมีอายุยืนยาวของวัสดุอีกข้อหนึ่งก็คือ ความชื้นของน้ำ ถ้าน้ำสามารถแทรกซึมเข้าไปในผิวของคอนกรีตได้ แล้วก็เข้าไปทำลายเหล็ก จะทำให้อายุของคอนกรีตสั้นลง โดยธรรมชาติแล้วน้ำจะมีอยู่ในอากาศ ความชื้นสัมพัทธ์ในประเทศไทยประมาณ ๗๕ % จะมากกว่าหรือน้อยกว่านั้นแล้วแต่ช่วงเวลา ปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นกับอาคารขนาดใหญ่ก็คือ

ในเวลากลางคืน เมื่ออากาศเย็นลง น้ำที่มีอยู่ในอากาศจะกลั่นตัวเป็นหยดน้ำ เชื่อว่าปรากฏการณ์ก็จะเกิดขึ้นทุกๆ ไป ภายในมหากรรมกายเจดีย์ โอกาสที่ความชื้นจะมาเกาะนั้นมามาก พระเจดีย์บางแห่งที่ไปสำรวจ พบว่าอายุไม่ยืนยาว เพราะมีความชื้นข้างในมากทำให้เกิดเชื้อราเกิดแบคทีเรีย ซึ่งเป็นสิ่งทำลายวัสดุ จึงคำนึงถึงปัญหานี้ แล้วหาวิธีไล่ความชื้นให้ออกไป จากภายในอาคารมหากรรมกายเจดีย์ เพื่อให้อาคารแห่งที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยการใช้พลังงานธรรมชาติจากพลังงานแสงอาทิตย์ มาช่วย

เนื่องจากพลังงานแสงอาทิตย์ที่ตกกระทบพื้นผิวโลกโดยเฉลี่ยประมาณ ๖๐๐ กว่าวัตต์ต่อตารางเมตร จากการคำนวณก็พบว่า พลังงานมีมากพอที่จะสร้างแรงขับเคลื่อนให้อากาศภายในมหากรรมกายเจดีย์ออกมาภายนอกได้ เพราะเมื่อพลังงานแสงอาทิตย์ตกกระทบบนแผ่นโลหะบรอนซ์ บรอนซ์ก็จะมีอุณหภูมิสูงขึ้นอากาศที่อยู่ใกล้เคียงได้รับความร้อนจากบรอนซ์ก็จะลอยตัว เมื่ออากาศร้อนลอยตัวขึ้นอากาศเย็นที่อยู่บริเวณใกล้เคียงหรือภายในมหากรรมกายเจดีย์ก็เคลื่อนออกมาทดแทนเกิดการไหลเวียนของอากาศภายใน ข้างในก็จะโปร่งแห้ง ปราศจากความชื้นแล้วมหากรรมกายเจดีย์ก็จะมีอายุยืนยาว เรียกว่า Thermo-siphon แปลว่า กาลักความร้อน

ระบบการป้องกันน้ำท่วม

ในเรื่องของน้ำ พยายามหาวิธีการที่ดีที่สุดในการป้องกัน ลักษณะของมหากรรมกายเจดีย์เป็น Slope ลงมานั้น ถ้าเกิดมีฝนตกหนัก น้ำก็จะไหลลงตลอดแนว ซึ่งมีการค้ำน้ำเป็นชั้นๆ อยู่แล้ว แต่ถ้าฝนตกหนัก ๓-๔ วัน การระบายน้ำด้วยระบบ Mechanical ของโซนต่างๆ อาจจะไม่สามารถรับได้ทันที ตรงนี้จะมีป้อมสำหรับระบายน้ำออก

ระบบป้องกันฟ้าผ่า

มีระบบป้องกันฟ้าผ่าด้วยการติดตั้งสายล่อฟ้ากระจายไปทั่วบริเวณ โดยระบบ ที่จะติดตั้งนี้ กำลังประสานงานกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีขั้นตอนสลับซับซ้อนมากมาย อุปกรณ์แต่ละชิ้นมีการตรวจสอบมาอย่างดีประกอบการพิจารณาจากทีมงานวิศวกรของ ดร.สุรศักดิ์ จึงมั่นใจได้ว่าปลอดภัยจริงๆ

ระบบป้องกันแผ่นดินไหว

สำหรับเรื่องแผ่นดินไหวนี้ โชคดีที่มหาธรรมกายเจดีย์เป็นอาคารไม่สูงมากนักถ้าเกิดแผ่นดินไหวก็จะไม่มีการเซไปเซมาเหมือนอาคารสูงๆ เพราะฉะนั้นแผ่นดินไหวจึงไม่เป็นที่น่ากลัวสำหรับมหาธรรมกายเจดีย์

ระบบการทำความสะอาด

มหาธรรมกายเจดีย์ เป็นองค์ที่แปลกที่สุดในโลก ยังไม่เคยมีในอดีตกาล และในอนาคตกาลก็คงจะไม่มีอีกแล้ว การทำความสะอาด จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของมนุษย์ ต้องปล่อยให้เป็นที่ของเทวดาทำความสะอาด เวลาฝนตกก็ถูกล้างเองโดยน้ำฝน ซึ่งเรียกว่า Self Cleaning และในช่วงที่ไม่มีฝนจะมีป้อนน้ำฉีดทำความสะอาดได้

พระบรมพุทธรเจ้า หน้า ๑๔ ตัน จะประดิษฐานภายใต้โดม ที่ศูนย์กลางมหาธรรมกายเจดีย์ ใช้เครนยกแล้วหย่อนลงไปบนยอดโดม เครนหนักประมาณ ๓๐๐ ตัน ติดตั้งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ หลังจากติดตั้งเสร็จแล้วก็จะปิดโดมทันที เพื่อเตรียมการติดตั้งองค์พระองค์แรก เดือนเมษายน ๒๕๔๑

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก. ประวัติทีมงานโครงการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์

ทีมงานผู้สร้างมหาธรรมกายเจดีย์ประกอบด้วย

1. คุณขจรศักดิ์ สมประเสริฐสุข ผู้อำนวยการประสานงานโครงการ
2. อาจารย์รัชฎบุตร ชยอมร ผู้บริหารโครงการและควบคุมการก่อสร้าง
3. อาจารย์วิจิตร ชินาลัย สถาปนิก
4. ดร.ลาก จิตนุยานนท์ วิศวกรโครงสร้าง
5. ดร.สุรศักดิ์ บำรุงวงศ์ วิศวกรงานระบบ

อาจารย์วิจิตร ชินาลัย

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ปริญญาโท สถาปัตยกรรม เขตเมือง
ร้อนชื้น สหรัฐอเมริกา

ประสบการณ์ในการทำงาน

- จัดทะเบียน บริษัทที่ปรึกษาในการออกแบบงานสถาปัตยกรรม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ จนถึงปัจจุบัน -
กรรมการอนุรักษ์ศิลป-สถาปัตยกรรมสมาคมสถาปนิกฯ จนถึงปัจจุบัน
- ทำงานด้านอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม (โบสถ์-วิหาร) ฯลฯ
- ทำงานด้านอนุรักษ์งานจิตรกรรมฝาผนัง

ดร.ลาก จิตนุยานนท์

ประวัติการศึกษา B. Eng. (Civil) Australia, Univ. of Adelaide M. Sc. (Structural) Queens Univ.
Canada Ph.D. (Structural) Queens Univ. , Canada

ประสบการณ์ในการทำงาน

- 1) Research Associate Univ. of Alberta, Canada 2 years.
- 2) Design Consultant -Canada ๑๔ yrs. - Thailand 2 yrs. - Australia 2 yrs.

3) Technical Manager, Christiani and Nelson, Thailand 4 yrs.

ดร.สุรศักดิ์ บำรุงวงศ์

ประวัติการศึกษา Ph.D., University of Tsukuba, Japan วศ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วศ.บ.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประสบการณ์ในการทำงาน

ปัจจุบัน อาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อดีต อาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (รองคณบดีฝ่ายวิชาการ) ที่ปรึกษาวิชาการรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ (ฯพณฯ สุเทพ อุตสาหกร) กรรมการสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ปรึกษาวางระบบงานวิศวกรรมระบบ โครงการ International Zone เอเชียเนกเมส์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์รัฐบุตร ชยอมร

ประวัติการศึกษา ปริญญาโท สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประสบการณ์ในการทำงาน

- รับราชการ ฝ่ายนโยบายและแผนงาน กระทรวงมหาดไทย 3 ปี
- ผ่านงานรับเหมาก่อสร้าง 5 ปี
- ผ่านงานออกแบบด้านสถาปัตยกรรม 3 ปี
- ผ่านงานบริหารโครงการ 9 ปี

คุณขจรศักดิ์ สมประเสริฐสุข

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี พาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโท บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน บริษัทแลนด์แอนด์เฮาส์ และบริษัทไนเนอรี่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523

ประสบการณ์ในการทำงาน

- วิจัยและวางแผน
- บริหารการตลาด
- โฆษณาประชาสัมพันธ์
- บริหารโครงการ
- กรรมการบริหาร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง. ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ

นิพนธ์โดย พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถร)

พระพุทธรูปปางต่าง ๆ กรมศิลปากร แผนกโบราณคดี กล่าวว่า ได้มีการสร้างมาราว 7 สมัยด้วยกัน คือ:-

1. สมัยทวารวดี
2. สมัยศรีวิชัย
3. สมัยลพบุรี
4. สมัยเชียงแสน
5. สมัยสุโขทัย
6. สมัยศรีอยุธยา
7. สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นสมัยที่มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ สมบูรณ์ที่สุดเริ่มแต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เพิ่มขึ้นถึง 40 ปาง ตามพระมติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงคัดลอกถวาย หลังจากนั้นก็มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นอีกหลายปาง พอจะประมวลได้ว่ามีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ถึง 66 ปางพระพุทธรูปปางต่าง ๆ นั้น กำหนดตามพระอิริยาบถ ได้ 3 อย่างคือ:-

1. พระอิริยาบถยืน 24 ปาง
2. พระอิริยาบถนั่ง 37 ปาง
3. พระอิริยาบถนอน 5 ปาง

พระพุทธรูปทั้ง 66 ปาง นั้นยังจัดเข้าในพุทธจริยา 3 ประการคือ:-

1. พุทธจริยาในขณะทรงบำเพ็ญเพียร นับแต่เสด็จออกผนวช จนถึงเวลาตรัสรู้และเวลาเสวยวิมุตติสุข เป็นเวลา 6 ปี ซึ่งล้วน แต่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระองค์โดยเฉพาะ เรียกว่า อัตถจริยา ถ้าจะกำหนดด้วยพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ก็จะได้ถึง 17 ปาง ตั้งแต่ปางที่ 1 ปางอธิษฐานเพศบรรพชิต จนถึงปางที่ 17 ปาง รับข้าวสุตตุก้อน สัตตุงง
2. พุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พระประยูรญาติ เรียกว่า ญาติตถจริยา ซึ่งกำหนดพระพุทธรูป 4 ปาง คือ ปางโปรดพุทธบิดापางโปรดพุทธมารดา ปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ปางห้ามพระญาติแย่งน้ำในสมุทร
3. พุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชนทั่วไป เรียกว่า โลกตถจริยา ถ้ากำหนดพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จะมี ถึง 45 ปางรวมพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึง พุทธจริยาของพระพุทธเจ้าทั้งหมดได้ 66 ปาง ๆ

หมายเหตุ พระพุทธรูปตั้งแต่ปางที่ 1 ถึง ปางที่ 66 มีลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้น การอ่าน เฉพาะปางใดบางหนึ่ง อาจจะไม่ได้อรรถาธิบาย ถ้าจะให้ดีก็ต้องอ่านย้อนหลังปางที่ท่าน ต้องการอย่างน้อย 2 ปาง ๆ

ปางที่ 1 ปางอธิษฐานเพศบรรพชิต

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงาย วางบนพระเพล พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้งฝ่าพระหัตถ์ตรงพระอุระ เบนฝ่าพระหัตถ์ไปข้างซ้ายเป็นกิริยาสารวมจิตอธิษฐานเพศเป็น บรรพชิต พระพุทธรูปปางนี้ไม่มีพระรัศมีบนพระเศียรด้วยนิยามว่า พระรัศมีจะมีก็ต่อเมื่อ ได้ตรัสรู้แล้ว ปางนี้บางครั้งก็เรียกว่า ปางมหาภิเนษกรรมณ์ ฯ

ตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จ ประพาสอุทยาน และได้เห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ:- คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ จึงทำให้พระองค์เกิด ความเบื่อหน่าย และได้เสด็จออกผนวชเพื่อแสวงหาหนทางพ้นทุกข์ ฯ

ปางที่ 2 ปางปัจเจกณ

พระพุทธรูปปางนี้อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายประคอง บาตรที่วางอยู่บนพระเพล พระหัตถ์ขวายกขึ้นป้องเสมอพระอุระ ทอดพระเนตรลงต่ำ ฯ

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้เพศเป็นบรรพชิตได้ 7 วัน วันที่ 8 ออก บิณฑบาตแต่ว่าอาหารที่ได้มาไม่ประณีต ไม่น่าจัน แต่พระองค์ก็รำพึง กับตนเองว่าบัดนี้เราเป็นสมณะ และเที่ยวบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพ แล้วจะหาอาหารที่สะอาดประณีต มาแต่ที่ใดเล่า จึงได้พิจารณา จันอาหารบิณฑบาตว่า อาหารนี้ก็สักว่าเป็นธาตุ จะต้องเป็น ไป ตามปัจจัยที่ปรุงแต่งขึ้น ฯ

ปางที่ 3 ปางทุกรกิริยา

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสอง ซ้อนกันวางบนพระเพล พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย อุคตราสงศ์ (จีวร) อยู่บนพระอังสาเล็กน้อย ข้างขวาหลุดลง มาวางอยู่บนพระเพล พระวรกายชุ่มหอม จนพระอัฐิ พระนหารู ปรากฏชัด ฯ

ครั้นทรงศึกษาในสำนักของอาฬารดาบส และอุทกดาบสแล้ว ก็ทรงเห็นว่ามิใช่หนทางพ้นทุกข์ ก็ทรงบำเพ็ญเพียรด้วยพระองค์เอง เรียกว่า ทุกรกิริยา โดยการทรมานตนให้ลำบาก 3 วาระ คือ:-

1. ทรงกดพระทนต์ด้วยพระทนต์ กดพระตาลูด้วยพระชิวหา ไว้ให้แน่นจนเหงื่อ ไหลออกทางพระกัจฉา ได้รับทุกขเวทนา เหมือนคนกำลังมากบิบศิระหรือคอกของคน ที่มีกำลังน้อยกว่าจะนั้น ฯ
2. ทรงผ่อนลมอัสสาสะปัสสาสะ เมื่อลมเดินไม่สะดวกทาง พระนาสิกและพระโอฐก็เกิดเสียงอุ้งทางพระกรรมทั้งสองข้าง ทำให้ปวดพระเศียร เสียคในอุทรและร้อนไปทั่วพระวรกาย ฯ
3. ทรงอดอาหาร ผ่อนเสวย อดอาหารลงทีละน้อย ในที่สุด ก็ไม่เสวย จนพระวรกายเหี่ยวแห้ง พระฉวีเศร้าหมอง พระอัฐิปรากฏทั่วพระวรกาย ฯ แม้จะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา อยู่ยาวนานถึง 6 ปี แต่ก็ยังไม่บรรลู่ หลังจากนั้นก็ทรงเปลี่ยนมา บำเพ็ญทางจิตปฏิบัติปานกลางไม่ตึงและหย่อนเกินไป ฯ

ปางที่ 4 ปางทรงพระสุบิน

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา (สำเร็จสีหไสยา) พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปตามพระกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นประคองพระเศียร หลังพระเนตร เป็นกิริยาบรรทมหลับ ฯ

เมื่อทรงเลิกจากการบำเพ็ญทุกกรกิริยา และหันมาบำเพ็ญทางจิต คืบหนึ่งในขณะบรรทมหลับ ทรงพระสุบิน เป็นบุพพนิมิตร 5 ประการ คือ:-

1. ทรงบรรทมหงายเหนือพื้นปฐพี พระเศียรหนุนภูเขาหิมพานต์ พระหัตถ์ซ้ายหยั่งลงในมหาสมุทรในทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวา และพระบาททั้งคู่หยั่งลงในมหาสมุทรทิศใต้ (พระมหากษัตริย์จะได้ตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เลิศในโลก)
2. หน้้าแพรกเส้นหนึ่งออกจากพระนาภี สูงขึ้นไปจนถึงท้องฟ้า (จะได้ประกาศสังฆธรรม แก่มวลเทวดาและมนุษย์)
3. หมู่หนอนทั้งหลาย ได้ขึ้นมาแต่พื้นพระบาททั้งคู่ จนถึงพระขานู (กฤหัสถ์ และพราหมณ์ทั้งหลาย จะเข้ามาสู่สำนักของพระองค์)
4. ผู่งนก 4 จำพวก สีเหลือง เขียว แดง และดำ บินมาแต่ทิศทั้ง 4 ลงมาจับแทบพระบาทแล้วก็กลายเป็นสีขาว (กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูย์ เมื่อเข้าสู่สำนัก ก็จะเข้าถึงธรรมอันบริสุทธิ์)
5. เสด็จไปเดินจงกรม บนยอดเขาอันเต็มไปด้วยขยาจก แต่ขยาจกนั้นมิได้ประเื้อนพระบาทแต่อย่างใด (ถึงแม้พระองค์ จะสมบุรณด้วยสักการะอามิสที่ชาวโลกน้อมถวายด้วยศรัทธา ก็มีได้มีพระทัยข้องอยู่ให้เป็นมลทินแม้แต่น้อย) ฯ

ปางที่ 5 ปางรับมรุปายาส

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ แบบพระหัตถ์ ทั้งสองข้างยื่นออกไปข้างหน้า เป็นกิริยารับมรุปายาส ฯ

นางสุชาดาปรุงข้าวมรุปายาสอันประณีตเพื่อไปแก๊บนทวารักษ์ ที่ได้บนบานไว้ว่า ขอให้ได้สามีผู้มีสกุลเสมอกัน และขอให้ได้ บุตรชายคนแรก เมื่อไปเห็นพระมหากษัตริย์นั่งอยู่ใต้ต้นนิโครธ ก็สำคัญว่าเป็นรุกขเทวดา จึงน้อมถาดข้าวมรุปายาส ไปถวาย แล้วทูลว่า ความปรารถนาของหม่อมฉันสำเร็จจันใด ขอสิ่งทีพระองค์ท่านปรารถนาจงสำเร็จเกิด (อาหารบิณฑบาต ที่ถวายพระตถาคตใน 2 ครั้ง คือ เมื่อเสวยแล้วได้ตรัสรู้อนุตตร สัมมาสัมโพธิญาณ และอาหารที่ฉันก่อนเสด็จปรินิพพาน จัดว่า เป็นทานมีผลมาก มีอานิสงส์มากกว่า บิณฑบาตทั้งหลาย ฯ)

ปางที่ 6 ปางเสวยมรุปายาส

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย ประคองถาดมรุปายาส พระหัตถ์ขวาวางบนถาด แสดงนิ้วพระหัตถ์ ด้วยอาการหยิบข้าวมรุปายาสปั้นเสวย ฯ

เมื่อนางสุชาดาทูลลากลับไปแล้ว พระองค์ทรงถือถาดเสด็จไป สู่มิ่งแม่น้ำเนรัญชราประทับที่ริมฝั่ง ผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา พระหัตถ์ซ้ายประคองถาดมรุปายาสพระหัตถ์ขวาทรงปั้นข้าว มรุปายาสเป็นปั้น ๆ ได้ 49 ปั้น แล้วเสวยจนหมด ฯ

ปางที่ 7 ปางลอยถาด

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งคุกเข่าทั้งสองลงกับพื้น พระหัตถ์ซ้ายวางที่พระเพลาข้างซ้ายเป็นอาการค้ำพระกายให้ตั้งมั่น ทอดพระเนตรลงต่ำ พระหัตถ์ขวาทรงจับถาด ทำกิริยาวางลงในน้ำ ฯ

ครั้นเสวยเสร็จ ก็ถือถาดลงไปสู่แม่น้ำ แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าจะได้ ตรัสรู้พระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้ ถาดทองนี้จงลอยทวน กระแสน้ำขึ้นไปเกิด ด้วยอำนาจของมหาบุรุษ ถาดทองนั้น ได้ลอยทวนกระแสน้ำไปประมาณ 1 เส้น แล้วก็จมลง ฯ

ปางที่ 8 ปางรับหญ้าคา

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้าง พระกาย พระหัตถ์ขวายื่นออกไปข้างหน้า เป็นกิริยา รับหญ้าคา บางแบบถือหญ้าคาที่มี ฯ

ในระหว่างทางที่จะเสด็จไปสู่ร่วมไม้สักโคกโพธิพฤกษ์ โสคติยพราหมณ์ พบพระมหาบุรุษแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงถวายหญ้าคา 8 กำ พระองค์ทรงรับแล้วเสด็จ ไปยังร่วมไม้สักถัดด้านทิศปราจีน ทรงวางหญ้าคา 8 กำ ลงที่โคนต้นสักถัดนั้น แล้วทรงอธิษฐานว่า จะประทับนั่งบำเพ็ญเพียรจนกว่าจะตรัสรู้ ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น ฯ

ปางที่ 9 ปางมารวิชัย

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงาย วางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางที่พระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ ลงที่พื้นธรณี ปางนี้เริ่มนิยมทำพระรัศมีบนพระเศียรแล้ว ฯ

เมื่อทรงอธิษฐานเสร็จ เหล่าเทพดาและพรหมทุกสถาน ต่างก็แซ่ซ้องสาธุการ แต่พญามารวิสวดี กลับพิโรธริษยา ไม่ต้องการให้พระองค์ตรัสรู้ จึงนำกองทัพมาร มาล้อมเขตบัลลังก์รัตนของพระองค์ไว้ แต่ก็มีได้ทำให้พระองค์ ผู้ทรงด้วยบารมี 30 ทศพัน ไหว ยิ่งทำให้พญามารพิโรธยิ่งขึ้น และได้กล่าวกะพระมหาบุรุษว่า บัลลังก์แก้วเป็นของเรา ท่านผู้ไม่มีบุญจงลุกไป พระองค์จึงตรัสตอบว่า บัลลังก์เกิดขึ้น ด้วยบุญเราแล้วจึงเรียกนางวสุนธราเจ้าแห่งธรณี มาเป็นพยาน นางจึงปรากฏกายทำอัญชลิตถายอภิวาทแล้วประกาศให้พญามาร ทราบว่า พระมหาบุรุษ ได้บำเพ็ญบุญกุศลมากมาย เพียงแค่ น้ำกรวดที่ข้าพเจ้าเอามวยผมรองรับไว้บนเศียรเกล้า ก็มากพอ เป็นหลักฐานได้ เมื่อกล่าวเสร็จ นางก็บีบน้ำกรวดที่สะสมไว้ให้ ไหลออกมาเป็นทะเลหลวง ท่วมทับเหล่าพญามารให้ถอยร่นไป ฯ

ปางที่ 10 ปางตรัสรู้

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสอง หงายวางซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย ฯ

เมื่อทรงกำจัดมารให้ปราศด้วยพระบารมีแล้ว ก็ทรงเบิกบาน พระทัยได้ปิติเป็นกำลังสนับสนุนปฏิบัติสมาธิภาวนาให้ยิ่งขึ้น ในที่สุดก็ทรงตรัสรู้พระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณ ในเวลารุ่งอรุณ ทำให้พระองค์ทรงเบิกบานเป็นที่สุดถึงกับอุทานว่า "บัดนี้ เราได้พบนายช่างเรือน คือ ตัวตันทาแล้ว แต่นี้สืบไป ท่านจะ ทำเรือนให้ตถาคตมิได้แล้ว จิตของเราปราศจากสังขาร เครื่องปรุงแต่งให้เกิดในภพอื่นเสียแล้ว ตันทาได้สูญสิ้น ไป โดยไม่มีส่วนเหลือ ฯ

ปางที่ 11 ปางถวายเนตร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ลืมพระเนตรทั้งสองเต็มที่ ทรงทอดพระเนตรดูมหาโพธิพฤกษ์ พระหัตถ์ทั้งสองห้อยลง มาประสานทับกันอยู่หน้าพระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย อยู่ในอาการสำรวม ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมา สัมโพธิญาณแล้วประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ที่ร่มมหาโพธิ์ 7 วัน แล้วก็เสด็จออกจากกร่มไม้มหาโพธิ์ ไปประทับ ยืนกลางแจ้งทางทิศอีสานของต้นมหาโพธิ์นั้น ทรงทอดพระเนตร ต้นมหาโพธิ์โดยไม่กระพริบพระเนตรด้วยพระอิริยาบถนั้นถึง 7 วัน สถานที่ประทับยืนด้วยอิริยาบถนั้นเป็นนิมิตมหามงคล เรียกว่า "อนิมิตตเจดีย์" ฯ

ปางที่ 12 ปางจกรมแก้ว

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกพระบาทขวาก้าวเหยียบพื้นยกส้นพระบาทซ้ายขึ้น ปลายพระบาทจรดพื้น แสดงอาการก้าวเดินจกรมพระหัตถ์ทั้งสองห้อยลงมาประสาน กันอยู่ที่หน้าพระเพลา ทอดพระเนตรลงต่ำอยู่ในอาการสังวร อันเป็นการเดินอย่างมีสติกำกับทุกก้าวพระบาท ฯ

หลังจากที่เสด็จออกจากอนิมิตตเจดีย์ กลับมาประทับอยู่ที่ กึ่งกลางระหว่างอนิมิตตเจดีย์กับต้นมหาโพธิ์ เสด็จจกรมอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา 7 วัน สถานที่นั้น เป็นนิมิตมหามงคล เรียกว่า "จกรมเจดีย์" ฯ

ปางที่ 13 ปางเรือนแก้ว

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิอยู่ในเรือนแก้ว หงายพระหัตถ์ทั้งสองซ้อนกันวางบนพระเพลา มีเรือนแก้วรอบพระกาย บางแห่งสร้างแบบขัดสมาธิเพชรประทับนั่งอยู่ในเรือนแก้ว ฯ

เมื่อเสร็จการเสด็จจกรม 7 วันแล้ว พระองค์ก็เสด็จออกจากจกรมเจดีย์ ไปทางทิศพายัพของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งสมาธิในเรือนแก้ว ซึ่งเทพคานรีมิตรถวาทรงพิจารณาพระอภิธรรม ณ เรือนแก้วนั้น 7 วัน สถานที่ประดิษฐานเรือนแก้วเป็นนิมิตมหามงคล เรียกว่า "รัตนฆรเจดีย์" ฯ

ปางที่ 14 ปางนาคปรก

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ ทั้งสองวางซ้อนกันบนพระเพลา มีพญานาคแผ่พังพานปกคลุม เบื้องบนพระเศียรบางแห่งสร้างเป็นแบบขัดสมาธิเพชร ฯ

เมื่อเสด็จประทับยืนเสวยวิมุตติสุข ณ ร่มไม้ อชปาลนิโครธ 7 วันแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จไปประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขยังร่มไม้จิก ชื่อมุจจลินท์ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศภาคเหนือของต้นมหาโพธิ์นั้น บังเอิญ ในวันนั้นเกิดมีฝนตกพรำอยู่ไม่ขาดสายตลอด 7 วัน พญามุจจลินท์ นาคราชออกจากพิภพ ทำขนดล้อมพระวรกาย 7 ชั้น แล้วแผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเบื้องบน เหมือนกันเสวตรถัฏฐ ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยความประสงค์ มิให้ฝนลมหนาวถูกต้องพระวรกาย ฯ

ปางที่ 15 ปางฉันทสมอ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ ซ้ายหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทรงถือผลสมอ และหงายพระหัตถ์ว้างที่พระขานูเป็นกิริยาเสวยผลสมอ ฯ

เมื่อพระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ไร่จิก ชื่อมุจลินท์ ครบ 7 วันแล้วก็เสด็จไปประทับยังไร่ไม้เกด ชื่อราชายคตะ อันตั้งอยู่ในทิศทักษิณแห่งต้นมหาโพธิ์นั้น เสวยวิมุตติสุขอีก ตลอด 7 วัน ครั้นล่วง 7 วันเวลาเช้าจึงเสด็จออกจากสมาธิวิหาร ทรงประดิษฐาน ณ ที่นั้น ครั้นนั้นท้าวสักกะอมรินทรราชิราช ทรงดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยวิมุตติสุขถึง 7 สัปดาห์ นับแต่วันตรัสรู้มาถึงวันนี้รวมเป็น 49 วันแล้ว ยังมีไม่ได้เสวย พระกระยาหารเลย จึงนำผลสมออันเป็นทิพย์โอสถ น้อมเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงรับไว้ และเสวยผลสมอนั้น ๆ

ปางที่ 16 ปางประสานบาตร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย ประคองบาตรซึ่งวางอยู่บนพระเพลา ยกฝ่าพระหัตถ์ขวา ขึ้นวางปิดปากบาตร เป็นกิริยาทรงอธิษฐานประสานบาตร ๆ

พ่อค้าเกวียน 2 คือ ตปุสสะ กับภัลลิกะ ได้เดินทางไปค้าขาย ตามเมืองต่าง ๆ และได้ผ่านมาพบพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เกิดความเลื่อมใส จึงได้น้อมถวายข้าวสัตตुक้อน สัตตุมง แต่เนื่อง จากพระองค์ไม่มีบาตร ในกาลนั้นท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 จึงได้นำบาตรทำด้วยศิลา มีสี่เหลี่ยม มาจากทิศทั้ง 4 น้อมถวาย แต่พระองค์ เพื่อกิจการศรัทธาปสาทะพระองค์จึงรับทั้ง 4 แล้ว ทรงอธิษฐานเข้าเป็นลูกเดียวกัน ๆ

ปางที่ 17 ปางรับสัตตुक้อนสัตตุมง

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ ทั้งสองประคองบาตร ซึ่งวางอยู่บนพระเพลา ทอดพระเนตร ลงต่ำ เป็นกิริยา รับสัตตुक้อนสัตตุมง ๆ

ครั้นประสานบาตรทั้ง 4 เป็นลูกเดียวกันแล้ว ก็ทรงรับ สัตตुक้อนสัตตุมงของพ่อค้าทั้ง 2 คน และทรงทำภัตตกิจ ในเวลานั้น ๆ

ปางที่ 18 ปางพระเกศธาตุ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย หงายวางบนพระเพลา ยกฝ่าพระหัตถ์ขวารับขึ้นแนบพระเศียร เป็นกิริยาเสขพระเกศา ๆ

เมื่อเสร็จการเสวยแล้ว ตปุสสะ และภัลลิกะ ก็ขอถึงพระพุทธองค์ กับพระธรรมเป็นสรณะ พระองค์จึงยกพระหัตถ์ขวารับขึ้นลูบ พระเศียรเกล้า ได้พระเกศา 8 เส้น นิยมเรียกว่า พระเกศธาตุ แล้วทรงประทานแก่พ่อค้าทั้งสอง ๆ

ปางที่ 19 ปางรำพึง

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสอง ประสานยกขึ้นประทับที่พระอุระ พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ ซ้ายเป็นกิริยารำพึง ๆ

เมื่อตปุสสะกับภัลลิกะทูลลาไปแล้ว พระองค์ก็เสด็จไปประทับยืน ที่ใต้ชพาลนิโครธ และได้ทรงรำพึงถึงธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ แล้วนั้นว่า เป็นธรรมประณีตละเอียด สุขุมคัมภีรภาพยากที่บุคคล จะรู้ได้ ถึงกับดำริจะไม่แสดงธรรมแก่มหาชน แต่เมื่อทรงรำพึง ถึงธรรมนิยมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแต่ปางก่อนว่า ได้ตรัสรู้ แล้วยอมแสดงธรรมโปรดประชากร ประดิษฐานพระพุทธศาสนา ให้แผ่ไพศาล จนถึงเสด็จปรินิพพาน จึงได้น้อมพระทัย ไปในการ แสดงธรรม และทรงพิจารณาอีกว่า อุปนิสัยของสัตว์โลกย่อม แตกต่างกัน เปรียบเหมือนดอกบัว 4 เหล่า ดอกบัวที่อยู่เหนือน้ำ จัก

บานทันทีเมื่อสัมผัสแสงอาทิตย์ ดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ และ ใต้น้ำ ก็จะบานในวันต่อ ๆ มา แต่ดอกบัวที่อยู่ใต้โคนตมกว่าจะมี โอกาสชูดอกมาอยู่เหนือน้ำ อาจจะเป็นอาหารของเต่าและปลา ไปก่อนก็ได้ เมื่อพิจารณาดังนั้น จึงทรง อธิษฐานพระทัยในอัน จะแสดงธรรมสั่งสอนมหาชน ฯ

ปางที่ 20 ปางปฐมเทศนา (แสดงธรรมจักร)

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวา ยกขึ้นจับนิ้วพระหัตถ์เป็นวงกลม เป็นกิริยาแสดงธรรม พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา ฯ

เมื่อทรงมั่นพระทัยที่จะแสดงพระธรรมโปรดเวไนยสัตว์แล้ว ก็ทรงรำพึงพิจารณาหาบุคคลผู้สมควรที่พระองค์จะทรง แสดง ธรรมโปรด ตอนแรกทรงนึกถึงดาบสทั้งสอง ซึ่งพระองค์ได้ทรงไป ศึกษาด้วยเมื่อทรงผนวชใหม่ ๆ แต่อาจารย์ ทั้งคู่ได้สิ้นชีวิตไปแล้ว ต่อจากนั้นทรงระลึก ถึงปัญจวัคคีย์ ที่เคยอุปฐากครั้งที่ทรง บำเพ็ญทุกกรกิริยา ครั้นทรงเลิกทุก กรกิริยา ด้วยทรงเห็นว่า มิใช่ทางตรัสรู้ แต่ทรงปฏิบัติในทางจิตตามมัชฌิมาปฏิปทา ปัญจวัคคีย์ เห็นว่า พระองค์คลาย ความเพียรเวียนมา เป็นคนมักมาก จึงไม่เลื่อมใส แล้วพากันหนีไป ทรงเห็นว่าปัญจวัคคีย์มีอินทรีย์แก่กล้าที่จะ ได้ธรรม อันวิเศษ จึงเสด็จไปสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันอันเป็นที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ ครั้นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 พระองค์ทรงแสดง "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" อันเป็น "ปฐมเทศนา" โปรดภิกษุทั้ง 5 ประกาศความตรัสรู้ของพระองค์ว่า "กามสุขัลลิกานุ โยค คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยความสุขในกาม กับ อตตกิลมณานุโยค คือการทำความทุกข์ยากให้แก่ผู้ประกอบ ทั้งสองนี้ ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่การตรัสรู้ บรรพจิตไม่ควรเสพ ส่วนมัชฌิมาปฏิปทาข้อปฏิบัติเป็นทางกลาง ที่เรา ตรัสรู้แล้ว เป็นเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้อย่าง เพื่อความรู้ดี เพื่อนิพพาน คือสิ้นตัณหา เครื่องรัดรั้ง เป็นธรรมที่ บรรพจิตควรดำเนิน ด้วยเป็นทางทำผู้ดำเนินให้เป็นพระอริยะ" ฯ

ปางที่ 21 ปางประทานเอหิภิกขุ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย หงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้ง ฝ่าพระ หัตถ์ตรง ออกไป ใช้นิ้วพระหัตถ์ลงหน่อยเป็นกิริยาทรงกวัก ฯ เมื่อ โภจนัทธัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นพระโสดาบัน และได้ทูลขออุปสมบทในธรรมวินัยด้วยวาจาว่า "ท่านจง เป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติ พรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด" ด้วยพระวาจาที่ ตรัสเพียงเท่านั้น พระ โภจนัทธัญญะก็สำเร็จเป็นพระภิกษุใน พระพุทธศาสนา ฯ

ปางที่ 22 ปางกัถตถกิจ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย ประคองบาตรซึ่งวางอยู่บนพระเพลา พระหัตถ์ขวา หย่อนลง ในบาตรเป็นกิริยาเสวย ฯ

สมัยหนึ่ง ยสะกุลบุตรเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตฆราวาส จึงเปล่ง คำว่า "ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ" ในขณะนั้น พระศาสดา ทรงเสด็จจงกรมอยู่ ได้ยินเสียงเช่นนั้น จึงตรัสตอบว่า "ที่นี่ ไม่วุ่นวายหนอ ที่นี่ไม่ขัดข้องหนอ มาที่นี่เถิด เราจะแสดงธรรม ให้ฟัง" ยสะมาณพได้ฟังดังนั้นก็พอใจ จึงเข้าไปถวายบังคม และ นั่งฟังธรรม ณ ส่วนข้างหนึ่ง เมื่อจบ เทศนา ยสะมาณพได้บรรลุ พระโสดาปัตติผล และต่อมาก็บรรลุอรหัตต์และทูลขออุปสมบท พระองค์ก็ประทานเอหิ ภิกษุอุปสัมปทาว่า "ท่านจงเป็นภิกษุ มาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์" ในที่นี้ไม่ตรัสคำว่า

เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ เพราะพระยส ได้ถึงที่สุดทุกข์แล้ว ในเวลาเช้าวานั้น พระองค์กับพระยสะ ได้เสด็จไปสู่เรือนของพระยสะ และได้ทำกัตติกิจที่เรือนนั้น พระพุทธจริยาที่ทรงทำกัตติกิจครั้งนี้ เป็นครั้งแรกที่ทรงทำ กัตติกิจในบ้าน

๑

ปางที่ 23 ปางห้ามสมุทร (ปางห้ามพระญาติแย่งน้ำในสมุทร)

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองข้าง ยกขึ้นเสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้า เป็น กิริยาห้าม ๑

หลังจากที่พระองค์ได้ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา ส่วน พระองค์ก็เสด็จไปสู่สำนักของชฎิล 3 พี่น้อง ผู้เป็นที่เคารพนับถือของมหาชนในนครรัฐเป็นอันมาก ต่อมาก็ทรงทราบ พญานาคใน โรงไฟอันเป็นที่นับถือของชฎิลให้สิ้นฤทธิ์ และ ครั้งสุดท้ายทรงทำปาฏิหาริย์ห้ามน้ำ ซึ่งไหลบ่ามาจาก ทิศต่าง ๆ ท่วมสำนักของชฎิลมิให้เข้ามาในที่พระองค์ ประทับอยู่ พระองค์เสด็จจงกรมภายในวงล้อมของน้ำที่ ท่วมท้นเป็นกำแพงรอบด้าน ครั้งนั้นพวกชฎิลพายเรือมาดูเห็นดังนั้นก็เกิดความเลื่อมใส แล้วขออุปสมบท พุทธกิริยา เช่นนี้เป็นพุทธรูปปางห้ามสมุทร ๑ ในนครกบิลพัสดุ์ เป็นพระนครของเจ้าศากยะพระญาติ ฝ่ายพุทธบิดา กับนครเทวทหะ นครของเจ้าโกลิยะพระญาติ ฝ่ายพุทธมารดา ทั้งสองนครตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำโรหิณี ชานา ของเมืองทั้งสองอาศัยน้ำในแม่น้ำโรหิณีนี้ทำนา สมัยหนึ่ง น้ำน้อยไม่พอทำนา จึงมีการแย่งน้ำทำนา ขึ้นแรก ก็เป็นการวิวาทเฉพาะบุคคล แต่เมื่อระงับด้วยสันติวิธีไม่ได้ การวิวาทก็ลุกลามมากขึ้น เกิดการด่าว่าถึงชาติโคตร และ ลามปามไปถึงราชวงศ์ในที่สุด อันเป็นเหตุให้กษัตริย์ ทั้งสองพระนครกรีธาทัพออกมาประชิดกันยังแม่น้ำโรหิณี เมื่อพระศาสดาทรงทราบ ก็เสด็จไปห้ามสงครามแย่งน้ำ ระหว่างพระญาติทั้งสอง โดยแสดงให้เห็นโทษความพินาศ ของชีวิตมนุษย์ และเป็นการทำลายเกียรติของกษัตริย์ เพราะ เหตุเล็กน้อยคือน้ำ ครั้นพระญาติทั้งสองฝ่ายทำความเข้าใจ คินดีกันแล้ว ก็เสด็จพระดำเนินกลับ พุทธกิริยาของพุทธรูป ปางนี้เรียกว่า ปางห้ามสมุทร บ้าง ปางห้ามญาติ บ้าง ซึ่งทั้ง สองปางนี้มีอันที่จริงก็เป็นปางเดียวกัน ๑

ปางที่ 24 ปางชี้อัครสาวก

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ ซ้ายหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้น ชี้นิ้วพระหัตถ์ ขวาดรงออกไปข้างหน้าเป็นกิริยาประกาศอัครสาวกให้ ปรากฏในประชุมสงฆ์ ๑

เมื่อมาณพ 2 คน คือ อุปติสสะ หรือ สารีบุตร กับโกลิตะ หรือ โมคคัลลานะ ได้พากันออกจากตระกูลเพื่อแสวงหาโมกขธรรม วันหนึ่งสารีบุตรได้ไปพบพระอัสสชิ และได้ฟังธรรมโดยย่อว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งธรรมนั้น และความดับแห่งธรรมนั้น ทำให้สารีบุตรได้ดวงตาเห็นธรรม เมื่อ โมคคัลลานะ ได้ฟังธรรมที่สารีบุตรแสดงให้ฟังก็ได้ดวงตา เห็นธรรมเช่นเดียวกัน ทั้งสองจึงพากันไปเฝ้าพระศาสดา และทูลขออุปสมบท หลังจากบวชได้ 7 วัน พระโมคคัลลานะ ก็บรรลุอรหัตต์ ส่วนพระสารีบุตรก็บรรลุอรหัตต์ หลังจากนั้น อีก 7 วัน เมื่อท่านทั้งสองได้บรรลุอรหัตต์ พระศาสดาก็ยกย่อง ให้พระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวา ส่วนพระ โมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ๑

ปางที่ 25 ปางประธานโอวาท

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ยกพระหัตถ์ ทั้งสองขึ้นจีบนิ้วพระหัตถ์เสมอพระอุระ คล้ายปางเสด็จลงมา จากดาวดึงส์เป็นกิริยาประธาน โอวาท คือโอวาทปาฏิโมกข์ ฯ

ในวันเพ็ญเดือน 3 มาฆมาส เกิดเหตุการณ์สำคัญที่ประกอบด้วย องค์ 4 ซึ่งเรียกว่า จตุรงคสันนิบาต คือ พระสงฆ์ 1,250 องค์นั้น เป็นอรหันต์ทั้งหมด, พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือบวชในสำนักพระพุทธเจ้า มีพระพุทธเจ้าเป็นอุปัชฌายะ, พระอรหันต์ทั้งหมดมาประชุมกัน โดยมีได้นัดหมาย, วันนั้น เป็นวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 3 เรียกว่า วันมาฆบูชา ฯ ครั้นพระศาสดาทรงเห็นการประชุมใหญ่ของหมู่สงฆ์ จึงทรง แสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระสงฆ์ทั้งหลายว่า "ความอดกลั้นคือความอดทน เป็นธรรมเผาศลาญบาปอย่างยิ่ง, นิพพานเป็นธรรมประเสริฐ, ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต แม้เบียดเบียนผู้อื่น ก็ไม่นับว่าเป็นสมณะ" การไม่เข้าไปกล่าวร้าย, การไม่เข้าไปทำร้าย, การสำรวมในพระปาฏิโมกข์, การบริโภคแต่พอควร, การนั่งนอนใน เสนาสนะอันสงัด, การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้เป็น คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

ปางที่ 26 ปางประทับเรือ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งประทับบนเรือพระแท่น ห้อยพระบาททั้งสองข้างวางอยู่บนดอกบัว พระหัตถ์ทั้งสองคว่ำ วางที่พระขานทั้งสอง ฯ

ในสมัยหนึ่งเมืองไพศาลีที่เคยมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ต่อมาประสบภัย 3 ประการ คือ พุพภิกขภัย - เกิดข้าวยากหมากแพง ฝนแล้งข้าวตาย อมनुสสภัย - อมนุษย์ภูตผีปีศาจทั้งหลายเบียดเบียน อหิวาตภัย เกิดจากอหิวาตโรค มีคนเจ็บไข้และตายเป็นจำนวนมาก เมื่อพระศาสดาทรงสดับข่าวนั้น จึงได้รับคำอาราธนาของเจ้าลัจฉวิ เพราะถ้าเสด็จไปก็จะสามารถระงับความเดือดร้อนของประชาราษฎร์ ภัยทั้ง 3 ประการก็จะพินาศ ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัย ในรัตนสูตรพุทธอาณา ดังนั้นพร้อมด้วยภิกษุ 500 รูป เสด็จไปสู่ เมืองไพศาลีโดยทางเรือที่พระเจ้าพิมพิสารจัดถวาย ซึ่งเป็นการเสด็จจากพระนครหนึ่งไปยังพระนครหนึ่ง โดยพระมหากษัตริย์ ทรงจัดรับจัดส่งทั้งสองพระนคร ฯ

ปางที่ 27 ปางห้ามพยาธิต

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อย ลงข้างพระกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ แขนฝ่าพระหัตถ์ตั้งขึ้นยื่นออกไปข้างหน้าเป็นกิริยาห้าม ฯ เมื่อพระพุทธเจ้าด้วยเหล่าสาวกเสด็จ ไปถึงเมืองไพศาลี ฝนก็ตกหาใหญ่ และไหลเข้าท่วมพระนคร พัดซากศพและสัตว์ ซึ่งปฏิภูกลบนแผ่นดิน ให้ไหลไปสู่ทะเล และเย็นวันนั้น พระบรมศาสดา ทรงรับสั่งให้พระอานนท์เรียนรัตนสูตร แล้วจาริกไปในกำแพงเมืองไพศาลี เจริญมนต์รัตนสูตรนี้ เพื่อความสิริมงคลแก่ประชาชน เมื่อพระอานนท์เถระได้ พรมน้ำพุทธมนต์ที่ท่านตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาระลึกถึง พุทธคุณคือ บารมี 10 และเจริญมนต์รัตนสูตรนี้ ประชาชนก็หายจากโรคภัย มีกำลังสดชื่น ฯ

ปางที่ 28 ปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นป้อง พระอุระ พระหัตถ์ขวาห้อยลงข้างพระกาย พักพระขานเบื้องขวา ฯ

ครั้งที่พระบรมศาสดาได้เสด็จกลับพระนครกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะ พร้อมด้วยพระประยูรญาติจำนวนมาก ก็พากันมาต้อนรับ แต่บรรดาพระประยูรญาติทั้งหลายที่มีอายุมากกว่ามีมานะทิฎฐิ ไม่ถวายบังคมพระศาสดา พระ

องค์ทรงพระประสงค์จะทำลายทิวภูมิมานะ จึงแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นลอยอยู่ในอากาศ ให้ปรากฏประหนึ่งว่า ละออง
ธุลีพระบาทได้หล่นลงตรงเศียรเกล้าแห่งพระประยูรญาติทั้งหลาย ครานั้นพระเจ้าสุทโธทนะ และพระประยูรญาติทั้ง
หลายได้เห็นปาฏิหาริย์ จึงพากันประนมหัตถ์ถวายนมัสการ ต่อนั้น พระบรมศาสดาก็เสด็จลง จากอากาศ ประทับนั่ง
บนพุทธอาสน์ ขณะนั้นฝน โบกขรพรพร มีสีแดง ก็ตกลงมาท่ามกลางพระประยูรญาติ ผู้ใดปรารถนาให้เปียกก็เปียก ถ้า
ไม่ปรารถนาก็มิได้เปียก เหมือนหยาดน้ำตกลงบนใบบัว แล้วกลิ้ง ตกกลง ไปมิได้ติดอยู่ที่เปียก ฯ

ปางที่ 29 ปางอุ้มบาตร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน สันพระบาททั้งสองชิดกัน พระหัตถ์ทั้งสองยกประคองบาตรราวสะเอว ฯ

เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาแล้ว พระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ก็ทูลลากลับ มิได้มีพระญาติสักองค์หนึ่งจะกราบ
ทูลถวายพระยาหาร ในยามเช้ารุ่งนี้ แม้แต่พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้อาราธนาด้วยทรง แม่พระทัยว่า พระผู้มีพระภาค
เจ้าเป็นพระโอรส ก็ต้องเสด็จมาเสวย พระกระยาหารที่พระราชนิเวศน์เป็นแน่แท้เมื่อไม่ผู้ใดอาราธนา พระบรมศาสดา
ไปเสวย ณ ที่ใด ครั้นรุ่งเช้าจึงทรงบาตรพาภิกษุสงฆ์ เสด็จไปตามท้องถนนหลวง เพื่อรับอาหารบิณฑบาต ฯ

ปางที่ 30 ปางโปรดพุทธบิดา

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายอยู่ในท่า ประคองบาตร พระหัตถ์ขวายกขึ้นจีบนิ้ว อันเป็นกิริยา
แสดงธรรม ฯ

เมื่อข่าวพระบรมศาสดาออกบิณฑบาต ทราบถึงพระเจ้าสุทโธทนะ ด้วยความเสียพระทัยจึงรีบ ไปพบพระบรมศาสดา
แล้วรับสั่งว่า เป็น เรื่องน่าละอายเสื่อมเสียพระอิสริยยศ ก็บอกรื้อภาชนะขออาหาร เพื่อเลี้ยงชีพ เหมือนยาจกหรือ
จันทาล กษัตริย์จะไม่ประพฤตินั้นนี้ แต่พระองค์ตรัสตอบพระบิดาว่า นี่เป็นประเพณีของคฤหบดี นับแต่วัน ที่พระองค์
ออกผนวช ก็ขาดจากความเป็นกษัตริย์แล้ว และนับแต่นั้นมา พระองค์ก็ทรงตั้งอยู่ในประเพณีของสมณะ แล้วจึงแสดง
ธรรมโปรด พระบิดา ปลดเปลื้องทิวภูมิมานะในพระทัยให้เบาบาง และให้เห็น คุณค่าของสมณะ ฯ

ปางที่ 31 ปางรับผลมะม่วง

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวาง บนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทรงถือผลมะม่วง และ
วางหลังพระหัตถ์ ไว้บนพระเพลา หงายพระหัตถ์ให้เห็นผลมะม่วงที่ทรงถืออยู่ ฯ

เมื่อพระพุทธเจ้ารับคำว่าจะทำปาฏิหาริย์กับพวกเดียรถีย์ ที่ร่มไม้มะม่วง พวกเดียรถีย์จึงจ้างให้คนทำลายต้นมะม่วงใน
สาธารณะทั้งในเมืองและ นอกเมืองให้หมด เพื่อมิให้โอกาสแก่พระศาสดา ครั้นถึงวันขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 8 พระองค์
พร้อมด้วยพระสาวกก็เสด็จไปเข้าไปในพระนคร สาวัดดี เพื่อบิณฑบาต ก็ได้พบกับบุรุษผู้รักษาสวนหลวงชื่อ คันทะ
ได้ น้อมผลมะม่วงถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้นพระองค์ทรงรับแล้ว ก็ประทับ ณ ที่อันสมควร และทรงหยิบผล
มะม่วงส่งให้พระอานนท์ คั้นน้ำมะม่วงถวาย เมื่อทรงเสวยเสร็จก็ส่งเมล็ดมะม่วงให้นายคันทะ คู้ยดินปลูกตรงนั้น แล้ว
ก็ทรงล้างพระหัตถ์บนหลุมที่ปลูกมะม่วง ใน ทันใดนั้นก็เกิดความอัศจรรย์ เมล็ดมะม่วงก็เกิดงอกออกต้นขึ้นทันที มีกิ่ง
ใหญ่ 5 กิ่ง แต่ละกิ่งยาวถึง 50 ศอก ล้วนตกดอกออกผล มีทั้งผลดิบ และสุก ตกเต็มต้น ล่วงหล่นเกลื่อนพื้นพุทรา ฯ

ปางที่ 32 ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งบนบัลลังก์ ห้อยพระบาท ทั้งสองแบบนั่งเก้าอี้ ที่พระบาทมีดอกบัวรองรับ พระหัตถ์ซ้ายวางบน พระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์ เป็นกิริยาแสดงธรรม ฯ

พระพุทธเจ้าทรงอาศัยต้นมะม่วงคันทาพฤกษ์แสดงปาฏิหาริย์มีประการ ต่าง ๆ (รายละเอียดต้องหาอ่านได้จากหนังสือ ปฐมสมโพธิ) ฯ

ปางที่ 33 ปางโปรดพุทธมารดา

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวาง บนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ นิ้วจิบพระหัตถ์ เป็นกิริยาแสดงธรรมโปรด ฯ

หลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้วก็เสด็จไปจำพรรษาในดาวดึงส์ แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาเป็นเวลา 3 เดือน ในที่สุด พระพุทธมารดาก็สำเร็จพระอรหันต์ ฯ

ปางที่ 34 ปางห้ามแก่นจันทร์

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ขวา ตั้งฝ่า พระหัตถ์ซ้ายออกไปข้างหน้า เสมอพระอุระ เป็น กิริยาห้าม ฯ

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไปจำพรรษาในดาวดึงส์เป็นเวลา 3 เดือน ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงรำลึกถึงพระสัมมา สัมพุทธเจ้า พระองค์จึงให้ช่างแกะรูปพระพุทธเจ้าปางประทับนั่ง เททองค้ำจริง ด้วยไม้แก่นจันทร์ แล้วอัญเชิญ ประดิษฐานยังพระราชมณเฑียร ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับมาก่อน ภายหลังเมื่อพระบรม โลกเชษฐาเสด็จกลับจากสรวง สวรรค์แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ทูลอาราธนาให้พระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรพระไม้แก่นจันทร์ ครั้นพระศาสดา เสด็จไปถึง พระไม้แก่นจันทร์ทำเสมือนหนึ่งว่า มีจิตรู้สึกปฏิสนธิ์ที่ควรจะถูกขึ้นถวายความเคารพพระศาสดา ได้ ขยับเลื่อนพระองค์ลงมาจากพระแท่นที่ ครั้นนั้นพระชินสีห์ จึงได้ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นห้าม พระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นดัง นั้น ก็ยังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาใจในพระบารมี ฯ

ปางที่ 35 ปางเปิดโลก

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ขวา-ซ้าย ปกติ เหมือนปางประทับยืน แต่แบฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองหันออกไป ข้างหน้าเป็นกิริยาเปิด ฯ

เมื่อพระบรมศาสดาจำพรรษาบนดาวดึงส์ครบไตรมาศแล้ว ก็ได้แจ้ง ให้ท้าวสักกะได้ทราบว่าจะเสด็จไปสู่มนุษยโลก ท้าวสักกะจึงนิรมิต บันไดทิพย์ 3 บันได คือ บันไดแก้วอยู่กลางสำหรับพระพุทธเจ้า บันไดทองอยู่ข้างขวาสำหรับ เทวดาทั้งหลาย บันไดเงินสำหรับ พรหมทั้งหลาย เมื่อได้เวลาเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเสด็จมา ประทับยืนที่บันได แก้ว ในท่ามกลางเทพและพรหมที่ตามส่ง เสด็จ จึงได้ทรงทำ "โลกวิธรณปาฏิหาริย์" เปิดโลก ทุกทิศทุกทาง ที่พระองค์ ทอดพระเนตรไปก็จะแลโล่งถึงกันหมด ไม่มีอันใด กีดกัน ไม่ว่าเทวดา มนุษย์ และสัตว์วันรตต่างก็มองเห็นกัน พระองค์ ทรงทำปาฏิหาริย์เปิดโลก พร้อมกับเปล่งลัทธิธรรม เป็นที่นำ อัจฉริยะยิ่ง ฯ

ปางที่ 36 ปางลีลา

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืนยกส้นพระบาทขวาสูงขึ้น จากพื้น ปลายพระบาทยังจดอยู่กับพื้น อยู่ในท่าจะก้าวเพื่อทรงพระ ดำเนิน พระหัตถ์ขวาห้อยอยู่ในท่าไกว พระหัตถ์ซ้ายยกเสมอ พระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ป้องไปเบื้องหน้าเป็นกิริยาเดิน ฯ

ในคราวที่พระบรมศาสดาพระพุทธดำเนนลงจากดาวดึงส์เทวโลก ในท่ามกลางเทวดาและพรหมห้อมล้อม ครั้นนั้นพระธรรมเสนาบดี สารีบุตรก็กล่าวชื่นชมในพระอิริยาบถย่างก้าวของพระพุทธเจ้า ว่าช่างงดงาม ทำให้ผู้ได้พบเห็นเกิดความเลื่อมใส ฯ

ปางที่ 37 ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้น เสมอพระอุระ แบบพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร ต่างกันแต่จีบนิ้ว พระหัตถ์ทั้งสองเป็นกิริยาแสดงธรรม ฯ

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จมาถึงมนุษยโลก ด้วยทรงมีพระกรุณาต่อ มหาชนที่คอยรับเสด็จและกำลังโสมนัสที่ได้เห็นระกายอันงดงาม ของ พระองค์ที่ทรงประทับอยู่ท่ามกลางหมู่เทพทั้งหลาย จึงทรง แสดงธรรมโปรดแก่เหล่าพุทธบริษัท ให้ได้หยั่งรู้ธรรม ตามสมควร แก่อุปนิสัยที่ได้สั่งสมมา ฯ

ปางที่ 38 ปางสมาธิเพ็ชร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิไขว้พระขงฆ์ ยกฝ่าพระบาททั้งสองหงายขึ้นมาวางบนพระเพลา พระหัตถ์ทั้งสอง ก็ยกขึ้นมาวางซ้อนกัน ทับฝ่าพระบาทอีกทีหนึ่ง นิยมเรียกว่า พระขัดสมาธิเพ็ชร ฯ

ตำนานปางนี้ไม่ปรากฏชัด ทราบแต่เพียงว่าเป็นปางประทับพักใน เวลากลางวัน ความจริงการนั่งทำนี้ไม่ใช่ นั่งสบาย แต่น่าจะมีอะไร สักอย่างที่ทรงตั้งพระทัยทำการนั่งขัดสมาธิเพ็ชรจึงขอฝากผู้ สนใจในพระปางนี้ไว้พียงคั่นคว่ำสืบไป ฯ

ปางที่ 39 ปางประทับยืน

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืนตามปกติ ห้อยพระหัตถ์ ทั้งสองลงชิดพระกายอย่างสบาย ฯ แสดงว่า ยังไม่มีเหตุการณ์อะไร อันจะทำให้ไหวพระกายคือประทับยืนเฉย ๆ น่าจะเรียกตามเหตุว่า ปางเมตตากาญจนะ ฯ

เมื่อพระบรมศาสดาจะเสด็จไป ณ ที่ใดพร้อมด้วยหมู่พระสงฆ์ พระองค์ ก็จะเสด็จออกจากพระคันชุกฎีแล้วมาประทับยืนในท่านี้ ณ หน้า พระคันชุกฎีเป็นปกติ เพื่อทอดพระเนตรความพร้อมเพรียงของ พระสงฆ์สาวก เมื่อพร้อมเพรียงกันดีแล้วก็เสด็จเป็นประธานนำ พระสงฆ์ไป นี่เป็นพุทธจริยาวัตรที่ทรงแสดงซึ่งน้ำพระทัยให้ ปรากฏว่าทรงมากด้วยพระเมตตา และกรุณาในพระสงฆ์สาวก ทั้ง เป็นเนติอย่างดีสำหรับพระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะจะพึง ปฏิบัติตาม อันจะเป็นความงามในพระธรรมวินัยนี้ ฯ

ปางที่ 40 ปางประดิษฐานรอยพระบาท

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระบาทซ้ายเหยียบ หลังพระบาทขวา เป็นกิริยากดพระบาท พระหัตถ์ทั้งสองประสาน ที่พระเพลา เป็นอาการสังวร ตั้งพระทัยประดิษฐานให้รอยพระบาท ปรากฏชัดมีลายลักษณะพระบาทครบบริบูรณ์ ฯ

ที่แคว้นกุรุ มีพราหมณ์ชื่อมาคันทยะ เป็นผู้มั่งคั่งด้วยสมบัติ มีภรรยา ผู้มีความรู้ในเรื่องทำนายทายลักษณะ และมีธิดาสาวสวย จึงทำให้เป็นที่หมายปองของชายหนุ่มทั้งหลาย แต่คันทยะพราหมณ์ก็ไม่ยอมยกธิดา ให้ใคร เพราะนางเป็นคนสวยมาก อีกทั้งตนเองก็มีสมบัติมาก วันหนึ่งพระบรมศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของผู้ที่สมควรจะเสด็จไป โปรดก็เห็นมาคันทยะพราหมณ์และภริยาอยู่ในข่ายแห่งพระญาณ จึงเสด็จไปประทับยืนที่หน้าบ้านของพราหมณ์ เมื่อออกมาเห็นพระองค์ ก็คิดว่า "ผู้นี้แหละเหมาะแก่ลูกสาวของเรา จึงบอกว่า ท่านเหมาะสม กับธิดาของเรา ท่านจงคอยก่อน เราจะนำธิดาของเรามาให้ท่านดู" พราหมณ์จึงรีบไปบอกภริยาให้พาธิดาออกไปพบพระองค์ เมื่อทั้ง 3 ออกมาก็ไม่พบพระพุทธเจ้า พบแต่รอยพระบาท ฝ่ายภริยาเมื่อ ได้เห็น รอยพระบาทจึงกล่าวว่า "รอยเท้าของชายผู้นี้มีคุณสมบัติเลิศในโลกเป็นที่บูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คนที่มากด้วยราคะพินทุ์ จะเว้าลึกเข้าไป คนมากด้วยโทสะจะหนักสั้นเท้า คนมากด้วยโมหะ จะหนักปลายเท้า ส่วนรอยเท้าของท่านผู้นี้มีพื้นเสมอ ไม่ราคะ โทสะ และโมหะ ดังนั้นชายผู้นี้ดีเกินกว่าจะมาเป็นสามีธิดาของเรา" ภายหลังเมื่อทั้ง 3 ได้พบกับพระบรมศาสดาและได้ฟังธรรมก็ได้ ดวงตาเห็นธรรมฝ่ายคันทยะพราหมณ์ได้มอบธิดาให้น้องชายดูแล พร้อมทั้งทรัพย์สมบัติ แล้วชวนภริยาออกบวช ฯ

ปางที่ 41 ปางสร่งน้ำฝน

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ทรงห่มผ้าวัสสิกสาฎก เฌียงพระอังสา พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระกาย ยกพระหัตถ์ขวา ขึ้นลูบพระอุระ เป็นกิริยาสร่งน้ำ ฯ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ พระเชตะวันวิหาร ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น เมืองสาวัตถีเกิดฝนแล้ง ชาวบ้านต่างก็ลำบากด้วยน้ำเป็นอันมาก ชาวเมืองจึงคิดว่า พระพุทธเจ้าผู้มากด้วย พระมหากรุณา จะทรงโปรดให้เราพ้นจากความเดือดร้อนนี้เป็นแน่ จึงพากันไปเฝ้าและกราบทูลให้เสด็จออกไปสร่งน้ำฝนในที่แจ้ง ครั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับคำอาราธนาแล้ว ทรงผลัดผ้าวัสสิกสาฎก เสด็จออกไปประทับในที่แจ้ง เพื่อทรงน้ำฝนตามคำอาราธนา ทรงทอด พระเนตรแลดูในทิศทั้งหลาย ด้วยพุทธานุภาพ ในทันใดนั้น มหาเมฆ ก็ตั้งขึ้น ฝนตกลงมาเป็นอันมาก ฯ

ปางที่ 42 ปางขอฝน

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่ง ทรงผ้าอุทกสาฎก พระหัตถ์ขวายกขึ้นเป็นกิริยาขวัค แสดงอาการขอฝน พระหัตถ์ซ้าย หงายบนพระเพล่า เป็นอาการรองรับน้ำฝน ฯ ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตะวันวิหาร ในเมือง สาวัตถี ในปีนั้นฝนแล้งมาก หนาน้ำใช้ยาก วันหนึ่งพระศาสดาเสด็จกลับ จากโปรดสัตว์ในเวลาเช้า หลังจากทรงทำภักตติจแล้ง ได้ทรงเห็นความ ลำบากของมหาชนจึงรับสั่งขอผ้าชุบสงจากพระอานนท์เถระ พระอานนท์ทูลว่า น้ำในสระหน้าวัดแห่งหมดพระเจ้าชา จึงตรัส ตอบว่า เราจะสร่งน้ำฝนพระองค์ทรงผ้าชุบสง ชายข้างหนึ่งทรง ปิดพระกายชายอีกข้างหนึ่งตัวคืบขึ้นพาดพระอังสะลงมา แล้วเสด็จไป ประทับยืนที่ของสระ ยกพระหัตถ์ขวาเรียกฝน ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้น รองน้ำ ในทันใดนั้น ด้วยพุทธานุภาพ ฝนก็ตกลงมาตั้งพระวอจาที่รับสั่งทำให้ปวงประชาและหมู่สัตว์ได้รับความสุขจากน้ำฝนกันทั่วหน้า ฯ

ปางที่ 43 ปางซื้อสุกะ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลง ข้างพระกายตามปกติ ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นชี้นิ้วพระหัตถ์ไปข้าง หน้าเสมอพระนาภี เป็นพุทธกิริยาซื้อสุกะ ฯ

ที่พระนครราชฤกษ์ นางสิริมา หญิงงามเมือง (โสเภณี) ผู้มีรูปร่างงดงามเป็นที่ต้องการของบุรุษทั่วไป ผู้ที่ประสงค์จะนอนกับนาง จะต้องจ่าย 1,000 กหาปณะ ต่อหนึ่งคืน ประมาณ 4,000 บาท วันหนึ่งนางสิริมาได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า และได้ เข้าถึงธรรม จึงเลิกเป็นโสเภณี และได้นิมนต์พระมารับอาหาร บิณฑบาตที่เรือนวันละ 8 รูป ต่อมา นางได้ถึงแก่กรรมด้วยโรค ปัจจุบัน เมื่อนางตายไปแล้ว ก็ไม่มีปรารถนาอยากได้แม้ไม่ ต้องจ่ายสักกหาปณะเดียว พระบรมศาสดาจึงเข้าไปที่ศพของ นางสิริมา และตรัสกับหมู่ภิกษุว่า ท่านทั้งหลายจงได้ พิจารณาร่างกายที่ตกแต่งให้งดงามด้วยอาภรณ์พรรณต่าง ๆ มีทวารทั้ง 9 เป็นทางให้ปฏิภูลทั้งหลายไหลเข้าออกอยู่เป็นประจำ ประจวบด้วยกระดูกหลายร้อยท่อน อาครุด้วยความ ไม่สบายเหมือนเป็นไข้ อันจะต้องแก้ไขด้วยการผลัดเปลี่ยน อิริยาบถอยู่เสมอ ไม่มี ความยั่งยืน ในที่สุดก็ต้องแปรสภาพ ทุกคนก็เป็นเช่นนี้เหมือนกัน ฯ

ปางที่ 44 ปางขี้मार

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลง ข้างพระกายตามปกติ พระหัตถ์ขวายกขึ้นขึ้นนิ้วพระหัตถ์ ขึ้นข้างบน เสมอพระเนตร เป็นอาการขี้मार ฯ

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร ใกล้ พระนครราชฤกษ์ ประจวบกับเวลานั้น พระโคธิกเถระ ได้บรรลु พระอรหัตต์และเข้าปรินิพพาน พระองค์พร้อมกับหมู่ภิกษุจึง เสด็จ ไปที่กุฎิของท่าน ขณะเดียวกันนั้น มารผู้มี ใจลามกได้เสาะ แสวงหาวิญญานของพระ โคธิกะ พระองค์จึงเข้าไปที่มาร แล้ว ตรัสว่า มาร ! เจ้าต้องการอะไรกับสถานที่ เกิดของพระ โคธิกะ ผู้สมบุรณ์ด้วยปัญญา ไม่อาลัยในชีวิต ได้ถอนค้นหาโดยสิ้นเชิง ไม่มายังภพนี้อีก และปรินิพพาน แล้ว ฯ

ปางที่ 45 ปางปฐมบัญญัติ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ยกฝ่าพระหัตถ์ ทั้งสองตะแคงขึ้นตรงออกไปข้างหน้า เป็นกิริยา บัญญัติพระวินัย เพื่อรักษาพระศาสนาให้ดำรงอยู่ ฯ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน นครเวสาลี มีเศรษฐีบุตรคนหนึ่งชื่อ สุทิน ได้ฟัง พระธรรมเทศนา ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเลื่อมใส จึงบวชเป็นภิกษุในพระศาสนา วันหนึ่ง พระสุทินเข้าไป บิณฑบาตในระแวกบ้าน เศรษฐีผู้เป็นบิดา พบเข้า จึงนิมนต์ให้เข้าไปฉันในเรือน และได้เอาทรัพย์สมบัติ ตลอดถึง ภรรยาเก่าของพระสุทินมาเล่าโลมให้พระสุทินสึก พร้อม กับร่ำพันถึงตระกูลมีบุตรคนเดียวไม่มีทายาทรับมรดก พระสุ ทิน ก็ตอบว่ายินดีในพรหมจรรย์อยู่ บิดามารดาจึงหมดหวัง จึงขอ ร้องเป็นครั้งสุดท้ายว่า ถ้าเช่นนั้นก็ขอพี่พันผู้ ไร้ เป็นทายาท เพราะครอบครัวที่ไม่มีบุตรสืบตระกูล จะต้องถูกยึดมรดก พระสุทินจึงรับปากและได้ร่วมหลับนอนกับ ภรรยาเก่า จึงเกิด บุตรชายคนหนึ่งชื่อว่า พิซกะ ต่อมาพระพุทธเจ้าทราบเรื่องทรง ตำหนิพระสุทินเพราะเหตุนี้เป็นอัน มาก แล้วทรงบัญญัติ ปฐมสิกขาบท ฯ

ปางที่ 46 ปางขับพระวักกลี

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย วางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ เอาฝ่าพระหัตถ์ เข้าใน หันหลังพระหัตถ์ออกข้างนอกเป็นกิริยาโบกหลัง พระหัตถ์ออก แสดงอาการขับไล่ออก ฯ

พระวัฏลี ออกบวชเพราะอยากอยู่ใกล้พระพุทธเจ้า เพื่อคอยเฝ้า ชมพระวรกาย ซึ่งงามพร้อมด้วยพระลักษณะอันหาที่
 คำหาไม่ได้ และได้ติดตามพระพุทธเจ้าไปทุกทิศทุกทาง ไม่สนใจในการศึกษา พระบรมศาสดา ทรงทราบพฤติกรรม
 ดังกล่าวจึงตรัสว่า วัฏลี เธอ ต้องการอะไรด้วยร่างกายอันเน่าเปื่อย ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นจึงจะนับ ว่าเห็นเรา ผู้ที่มอง
 เห็นพระตถาคตในธรรมเท่านั้น จึงจะนับว่าได้ เห็นพระพุทธเจ้าโดยแท้จริง แต่ถึงกระนั้น พระวัฏลียังไม่สำนึก ครั้น
 จวนใกล้เข้าพรรษา จึงเสด็จไปพระนครราชคฤห์ พระวัฏลี ก็ตามเสด็จไปด้วย พอถึงวันเข้าพรรษา พระศาสดาก็
 ประณาม พระวัฏลีด้วยพระวาจาว่าจงออกไป วัฏลีพระวัฏลี เมื่อถูกประณามจึงเสียใจมาก คิดว่าตนเป็นคนอาภ
 ในพระศาสนา อยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์ตายดีกว่า จึงคิดจะไปโดดเหวตาย พระศาสดา ทรงทราบความเป็นไปทุกประการ
 จึงเปล่งรัศมี ให้รูปของพระองค์ ปรากฏต่อหน้าของวัฏลีประดุจว่า ยืนอยู่เฉพาะหน้า และได้เทศน์ โปรดพระวัฏลี
 จนบรรลुพระอรหันต์ ฯ

ปางที่ 47 ปางสนเข็ม

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสอง ยกขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายทำกิริยาจับเข็ม
 พระหัตถ์ซ้ายทำ กิริยาจับเส้นด้าย อยู่ในพระอาการสนเข็ม ฯ

ในครั้งพุทธกาล เมื่อถึงคราวทำผ้ากฐินภิกษุจะต้องช่วยกันเย็บจีวรเอง และต้องให้เสร็จทันเวลา แม้พระบรมศาสดาก็มิ
 ได้ทรงดูด้าย จะเสด็จ ไปเป็นประธานในงาน ทรงรับภาระช่วยสนเข็มในขณะที่พระเย็บผ้า จีวรอยู่ รูปใดด้ายหมดก็ส่ง
 เข็มถวาย พระองค์ก็ทรงสนเข็มประทาน ฯ

ปางที่ 48 ปางประทานพร

พระพุทธรูปปางนี้มี 2 แบบ คือ แบบหนึ่งอยู่ในพระอิริยาบถนั่ง ขัดสมาธิและพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์
 ขวาแบฝ่า พระหัตถ์ ยื่นออกไปวางที่พระชานุ ฯ

อีกแบบหนึ่งอยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นเสมอ พระอุระ หางฝ่าพระหัตถ์ออกไปข้างนอกบ้าง ยกขึ้น
 เสมอ พระอังสะถือชายจีวรบ้าง พระหัตถ์ขวาห้อย หันฝ่าพระหัตถ์ ออกไปข้างหน้า เป็นกิริยาประทาน แต่แบบนี้จะ
 นิยมสร้าง ฯ เรื่องพระพุทธเจ้าทรงประทานพร อันควรยกมากล่าวก็มีด้วยกัน 3 เรื่อง คือ:-

1. ประทานพรแก่หมอชีวกโกมารภัจจ์
2. ประทานพรแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกา
3. ประทานพรแก่พระอนนทพุทธุปปฏิฐาก

ในที่นี้จะขอนำพร 8 ประการ ที่นางวิสาขามหาอุบาสิกา ทูลขอกับ พระพุทธเจ้า ได้แก่:-

1. ขอดวายผ้าอาบน้ำฝน
2. ขอดวายอาหารแต่ภิกษุที่จรมมาจากทิศทั้งสี่
3. ขอดวายอาหารแต่ภิกษุที่เตรียมจะเดินทาง
4. ขอดวายอาหารแต่ภิกษุอาพาธ

5. ขอลถวายอาหารแต่ภิกษุที่พยาบาลภิกษุอาพาธ
6. ขอลถวายยาแต่ภิกษุอาพาธ
7. ขอลถวายข้าวยากุประจำ
8. ขอลถวายผ้าอาบน้ำฝนตลอดชีวิต ฯ

ปางที่ 49 ปางประทานอภัย

พระพุทธรูปปางนี้ มี 2 แบบ คือแบบหนึ่งอยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ทั้งสองเสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ออกไปข้างหน้า (แบบห้ามญาติ) ฯ อีกแบบหนึ่งอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ยกพระหัตถ์ทั้งสอง ป้อนเสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์เข้าหากัน เบนออกไปข้างหน้า เล็กน้อย แต่แบบจะนิยมสร้าง ฯ

พระเจ้าอชาตศัตรู พระโอรสพระเจ้าพิมพิสาร ชอบทำอะไรตามพระทัย จนเคยชิน ต่อมาได้รู้จักพระเทวทัตผู้มีใจลามก และได้ปลงพระชนม์ พระบิดาเพื่อจะได้เป็นพระราชปวงกรรราชอาณาจักร ตามคำแนะนำ ของพระเทวทัต ส่วนพระเทวทัตก็พยายามปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ไม่สำเร็จ เป็นต้นว่ากลิ้งก้อนหินใหญ่ลงมาหมายให้ทับพระองค์ แต่พลาด เพียงแต่สะกิดหินแตกกระเด็นไปต้อง พระบาททำให้พระโลหิตห้อ แม้แค่นั้นก็จัดเป็นอนันตริยกรรม ถึงกระนั้นพระเทวทัตก็ยังไม่น่านึกผิด ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูต่อมา สำนึกผิด จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาและได้ เข้าถึงพระรัตนตรัย ภายหลังก็ทูลขอประทานอภัยโทษต่อบาป ที่ทรงทำพระศาสดาจนทรงประทานอภัยโทษว่า การที่บุคคล เห็นความผิดโดยความผิดจริง แล้วสารภาพตามความเป็นจริง นั้น เป็นความชอบในธรรมวินัยของพระอริยะ ฯ

ปางที่ 50 ปางทรงเครื่อง (ปางโปรดพญาชมพูบดี)

พระพุทธรูปปางนี้ ของเดิมอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิตามปกติ พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพล พระหัตถ์ขวากว้างวางบน พระชานุ แบบปางมารวิชัย ต่างแต่ทรงเครื่องต้นอย่างพระมหากษัตริย์ไทย ฯ

ในปฐมโพธิกาล พระเจ้าชมพูบดี ครองนครปัญจาละ เป็นผู้มี บุญญาธิการมาก มีอำนาจวิเศษเหนือกษัตริย์น้อยใหญ่ 3 อย่าง คือ ศรีวิเศษ ฆลงพระบาทแก้ววิเศษ และจักรแก้ววิเศษ จึงออก ล่าเมืองต่าง ๆ มาเป็นเมืองขึ้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเห็นอุปนิสัย ของพระเจ้าชมพูบดีว่าควรจะบรรลุพระอริยผล พระองค์จึงทรง นิรมิตรูปพระ โฉมงามดุจท้าว มหาพรหม ประกอบด้วยพระรัศมี หกประการ ประทับนั่งบนรัตนบัลลังก์ ท่ามกลางมุขอำมาตย์ เสนาบดี พร้อมด้วย พหลโยธินเฝ้าอยู่ในหน้าที่ มีอถิศาตราวุธอยู่ พร้อมสรรพ และได้ทรมานพระเจ้าชมพูบดีให้ยอมแพ้ ในที่สุด ก็คลายทิฎฐิ มานะเกิดความเลื่อมใส อุปสมบทในพระศาสนา ฯ

ปางที่ 51 ปางป่าเลไลยก์

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งบนก้อนศิลาห้อยพระบาท ทั้งสอง ทอดพระบาทน้อย ๆ พระหัตถ์ซ้ายคว่ำวางบนพระชานุ พระหัตถ์ขวาหงายวางบนพระชานุ เป็นกิริยาทรงรับ ที่นิยมเรียกว่า พระปางป่าเลไลยก์ เพราะว่ามีช้างป่า เลไลยก์และลิงร่วมอยู่ด้วย ฯ

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่โฆสิตาราม ในเมือง โกสัมพี ทรงปรารภภิกษุมารูปด้วยกัน เป็นผู้ว่าหาก
วิวาทกัน ไม่อยู่ในพระโอวาท และทรงแสดงผลดีของการเคารพเชื่อฟังใน พระโอวาท ทรงประทานโสภณธรรม คือ
ธรรมที่ทำให้งาม 2 อย่าง คือ ขันติ ความอดกลั้น และ โสรัจจะ ความเสวยมัจฉิมตัว การอยู่ด้วยกัน ควรจะได้เพื่อนที่มี
ความรู้ รักษาตัวได้ มีปัญญารักจะอยู่ร่วมกับคนดี เป็นเพื่อนร่วมทางเขาก็ควรยินดี ถ้าหากไม่ได้เพื่อน เช่นนั้น การอยู่
และเที่ยวไปคนเดียวประเสริฐกว่าแม้จะทรงกรุณา ตักเตือนสั่งสอนถึงขนาดนี้ แต่ว่าสงฆ์ทั้งสองฝ่ายก็ยัง ไม่สามัคคีกัน
พระองค์จึงหลีกไปประทับอยู่ในป่าตามลำพัง โดยมีช้างชื่อเลไลยก์ และพญาลิงคอยอุปัฏฐาก ฯ

ปางที่ 52 ปางโปรดอสุรินทราหู

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา พระบาท ซ้ายทับพระบาทขวาเสมอกัน พระหัตถ์ซ้ายทาบ
ทอดไปตามพระ กาย พระกัจฉะ (รักแระ) ทับบนพระเขนย อุ้งพระหัตถ์ขวาประคองพระเศียรให้ตั้งขึ้น ฯ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวันวิหาร ในพระนคร สาวตถี ครั้นนั้นอสุรินทราหูปราช ของท้าวเวป
จิตคือสุรบดินทร์ ผู้ครองอสุรพิภพ ได้สดับพระเกียรติของพระองค์ก็ใคร่จะไปเฝ้า แต่ คิดว่า พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ มี
พระกายเล็ก ถ้าเราไปเฝ้าก็จะต้อง ก้มลงมอง เป็นความลำบาก ทั้งเราก็ไม่เคยก้มเศียรให้ใคร จึงระงับ ความคิดดังกล่าว
เสีย แต่ในที่สุดก็คิดว่า ถึงอย่างไรเราก็ต้องไปเฝ้า

ก่อนที่อสุรินทราหูจะเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบดีแล้ว จึงให้พระอานนท์จัดที่รับรองหน้าบริเวณพระคันธ
กุฎี อันเป็นสถานที่ กว้างใหญ่ และให้ลาดที่บรรทม ณ ที่นั้นด้วย เสร็จแล้วพระองค์ก็ ทรงบรรทมในพระแท่นที่
ประทับ ทรงทำปาฏิหาริย์นิรมิตพระกาย ให้ใหญ่กว่าอสุรินทราหูหลายเท่า เมื่ออสุรินทราหูมาเฝ้าและเห็น ความ
อัศจรรย์ จึงลดมานะ ถวายบังคม ฯ

ปางที่ 53 ปางโปรดอาพวกยักษ์ (ปางโปรดสัตว์)

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย หงายวางที่พระชานุ พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ
จีบนิ้ว พระหัตถ์เป็นอาการแสดงธรรม ฯ

พระเจ้าอาฬวี กษัตริย์แห่งอาฬวีนครทรงนิยมไปร้อถือการล่าสัตว์ป่า เป็นกิจวัตร วันหนึ่งกำลังไล่กวาง เกิดโชคร้ายพลัด
หลงกับกอง ทหาร เข้าไปในเขตหวงห้ามของอาพวกยักษ์ ซึ่งได้รับประทาน พรจากพระอิศวรให้จับคนและสัตว์ที่พลัด
หลงเข้ามาในแดน ของตนกินได้ พระเจ้าอาฬวีจึงขอผ่อนว่า ถ้าปล่อยให้พระองค์ กลับพระนคร ก็จะส่งคนมาให้เป็น
อาหารวันละ 1 คน เมื่อกลับ ถึงพระนครพระองค์ก็ทำตามสัญญา ที่แรกก็ส่งนักโทษไป ต่อมา ก็เด็ก จนชาวเมืองพากัน
หนีไปอยู่เมืองอื่น ในที่สุดก็ต้องจับ พระโอรสของพระเจ้าอาฬวีส่งไป พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ด้วยพระญาณ จึง
เสด็จไปทรมารยักษ์ให้สิ้นความดุร้าย ฯ

ปางที่ 54 ปางโปรดอภิลมาโจร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ซ้าย และยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเสมอพระอุระ ตั้งนิ้วพระหัตถ์ตรง
หันฝ่าพระหัตถ์ไปทางซ้ายและตั้ง ไว้ตรงพระอุระ ฯ

ในปฐมโพธิกาลนั้น มีพราหมณ์มันตะคู่หนึ่ง รอบรู้จบไตรเพท มีความรู้ดีเป็นพิเศษในทางทำนายนักษัตร เป็น
ปุโรหิตาจารย์ของ พระเจ้ากรุงสาวตถีปีสเสนทิโกศลมหาราช เมื่อภริยาคลอดบุตรชาย ในราตรีที่กลุ่มดาวโจรที่โคจร

พราหมณ์ก็รู้ถึงอนาคตของบุตรชาย ว่าจะเป็นคนจอมโจร ใจอำมหิต จึงตั้งชื่อว่าอหิงสกะกุมาร เพื่อจะแก้ดวงชะดาร้าย ให้ลดหย่อนอ่อนลงมา เมื่อกุมาร โตขึ้น บิดาส่งไปเรียนในสำนักของอาจารย์ที่สาปาโมกข์ เพราะความที่ เป็นผู้เฉลียวฉลาด และอ่อนน้อมถ่อมตน จึงเรียนเก่งและเป็นที่รัก ของอาจารย์ ทำให้บรรดาศิษย์ริษยา ยุแหย่อารจารย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทำให้อาจารย์หลงเชื่อจึงหาอุบายที่จะกำจัดเสีย จึงบอกให้อหิงสกะ ไปหานี้วกคนให้ครบหนึ่งพันนี้ว แล้วจะประสาธน์พระเวทชื่อ วิษณุมนต์ อันจะทำให้ศัตรูทุกทิศสู้ไม่ได้ อหิงสกะกุมารจึงหลบ เข้าไปอยู่ป่าและฆ่าคนตัดนี้วเอาเชือกมัดประหนึ่งว่าพวกมาลัย คล้องคอจึงได้ชื่อว่า องคุลิมาล ข้างฝ่ายมารดาขององคุลิมาล เมื่อทราบข่าวว่าพระเจ้ากรุงสวดีดี จัดกำลังทหารไปปราบ จอมโจร ด้วยกลัวว่าบุตรจะเป็นอันตรายจึงรีบลอบเข้าไปในป่า เพื่อ ไปบอกลูกชาย ในวันนั้นพระบรมศาสดา ทรงประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงทราบนางพราหมณีจะมีอันตราย องคุลิมาล ลูกชายไม่รู้จักก็จะประหาร เกิดเป็นอนันตริยกรรม จึงเสด็จ ไปในป่าลวงหน้ามารดาองคุลิมาล เมื่อองคุลิมาลเห็นพระองค์ ก็ดีใจคิดว่าวันนี้จะได้นี้วครบหนึ่งพันนี้ว แล้วปล้นวิ่งไล่ พระพุทธเจ้าแต่ตามไม่ทัน จึงตะโกนบอกว่า สมณะ หยุคก่อน พระองค์ก็ตรัสตอบว่า เราหยุคแล้วแต่ท่านซึ้งยังไม่หยุค -- เรา หยุคทำกรรมชั่วทุกอย่าง แต่เรามีสันดานพาลมือถือืออาวูร หมายถึง ประหาร ยังไม่หยุคทำกรรมอันลามก องคุลิมาลพอได้ ฟังพระคำรัสก็สำนึกได้ พระองค์จึงแสดงธรรมโปรดและประทานบรรพชาอุปสมบทให้ ฯ

ปางที่ 55 ปางโปรดช้างนาฬาคีรี

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ซ้าย ยก พระหัตถ์ขวายืนออกไปข้างหน้าเสมอพระนาภี คำว่าพระหัตถ์ เป็นกิริยาทรงลูบกระพองศีรษะช้างนาฬาคีรี ที่เข้ามาเฝ้าอยู่แทบ พระบาทด้วยพระเมตตา ฯ

เมื่อพระเวทหัตถ์ไม่สามารถประหารพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง จึงเข้า ไปหาพระเจ้าอชาตศัตรูและขอพระราชทานช้างนาฬาคีรีที่กำลัง ตกมัน เพื่อจะปล่อยให้ไปเข่นฆ่าพระพิชิตมาร เมื่อได้รับช้างแล้ว จึงไปคิดสินบนแก่นายควาญให้ช้างมอมเมาพญาช้างด้วยสุรา ครั้นถึงเวลาบิณฑบาตก็ให้ปล่อยช้างไปฆ่าพระพุทธเจ้า แต่ว่า ด้วยพุทธานุภาพ พญาช้างนาฬาคีรีที่กำลังตกมัน และคลุ้มคลั่ง ด้วยฤทธิ์สุรา ก็ยอมสยบอยู่แทบพระบาท พระองค์จึงยกพระหัตถ์ ลูบกระพองศีรษะคชสารด้วยความเมตตา ฯ

ปางที่ 56 ปางโปรดพกาพรหม

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืนทอดพระเนตรลงต่ำ พระหัตถ์ทั้งสองประสานที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระ หัตถ์ซ้าย อยู่ในอาการสร้างสังวรจกรมอยู่บนเศียรพกาพรหม ฯ

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่ป่าสุกวัน ทรงทราบความปรีวตค ของท้าวพกาพรหมว่า พกาพรหมกำลังจะจมลงในห้วงแห่ง สัสตตทัญญู โดยคำริคิดเห็นไปว่า สิ่งทั้งหลายเป็นของเที่ยงแท้ ไม่แปรผัน จะเป็นอะไรก็เป็นอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง จะ เข้มชื่นสุขทุกข้ออย่างใด ๆ ก็เป็นธรรมดาหาใช่บาปบุญ คุณ โทษอะไร ๆ มานาพาก็หาไม่ อยู่ในสถานะใด ๆ ก็คงอยู่ ในสถานะนั้น ๆ ตามภูมิตามชั้นของตน ขัดแย้งต่อศาสนา ของพระทศพลที่ตรัสสอนว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน กรรมดีและกรรมชั่ว ย่อมให้ผลสุขและทุกข์ตามสนองตาม โอกาสไม่มีผู้ใดจะขัดขึ้นอำนาจของกรรมได้ หากไม่มี ปัญญาญาณก็ไม่สามารถจะหยั่งรู้ได้ ดังพกาพรหม สมควร ที่พระตถาคตประทานธรรมโปรด จึงเสด็จไปยังพรหมโลก อันเป็นสถานที่อยู่ของพกาพรหม และทรงทำปาฏิหาริย์ แสดงธรรมโปรดให้คลายสัสตตทัญญู ฯ

ปางที่ 57 ปางปลงกรรมฐาน

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในอิริยาบถยืน มี 2 แบบ คือ แบบหนึ่ง ห้อยพระหัตถ์ซ้ายลงทาบที่พระเพลา ยืนพระหัตถ์ขวา ออกไป ข้างหน้าเป็นกิริยาชักผ้า ฯ อีกแบบหนึ่ง พระหัตถ์ซ้ายทรงธารพระกร ส่วนพระหัตถ์ขวา อยู่ในอาการเช่นเดียวกัน นิยมเรียกว่า ปางชักผ้ามหาบังสุกุล ฯ

ในครั้งพุทธกาล ภิกษุจะแสวงหาผ้าขาวพันศพที่ถูกนำไปทิ้งใน ป่าช้าเพื่อเอามาทำจีวร สบง หรือสังฆาฏิ แม้แต่พระพุทธรเจ้า พระองค์ก็ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกัน กิริยาที่ทำอย่างนั้น เรียกว่า การชักผ้าบังสุกุล เมื่อเวลาไปชักผ้าออกจากศพก็ต้องมีไม้เท้า ที่เรียกว่า ธารพระกร ใช้นันศพาให้กลิ้งออกไปจากผ้าขาว แล้ว จึงนำผ้าที่นั้นมาซัก ตัดเย็บต่อไป ฯ

ปางที่ 58 ปางพิจารณาธรรมชาติธรรม

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสอง วางอยู่ที่พระชานุทั้งสอง

จำเดิมแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นอันมาก ในพรรษาที่ 45 อันเป็น พรรษาสุดท้ายแห่งพระชนมายุ ได้เสด็จไปจำพรรษา ณ บ้านเวฬุคาม ในเขตเมืองไพศาลี ครั้นภายในพรรษา พระองค์ทรงประชวรหนัก แต่ ก็ทรงอดกลั้นทุกเวทนาเสียได้ด้วยอธิวาสนะขันติคุณ วันหนึ่ง ได้ทรงปรารภกับพระอานนทว่า บัดนี้เราแก่เฒ่าล่วงวัยได้ 80 ปี ภายของ ตลาคคยอมทรุดโทรมเป็นธรรมดา แต่เมื่อใดตลาคคเข้าอนิมิตตเจโต สมาธิ เวทนาบางเหล่าย่อมดับไป เมื่อนั้นกายของตลาคคยอมผ่อนใส มีความผาสุกสบาย เพราะฉะนั้น ท่านจงมีตนเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง มิใช่ มีบุคคลมีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งทุกอิริยาบถเถิด ครั้นแล้ว จึงได้ตรัสเทศนาในชื่อว่า มีตนเป็นที่พึ่ง ด้วยสามารถประกอบ คนไว้ในสติปัญญา 4 ฯ

ปางที่ 59 ปางแสดงโอฬาริกนิมิตร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย ยกขึ้นป้องเสมอพระอุระ พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ ฯ

ในเวลาเช้าแห่งวันปุณณรสี เพ็ญเดือน 3 มาฆมาส เมื่อพระบรมศาสดา ทรงเสร็จกัตตกิจแล้ว ทรงรับสั่งพระอานนทให้เข้าเฝ้า จุดประสงค์ เพื่อให้พระอานนทกราบทูลอาราธนาพระองค์ให้ทรงดำรงพระชนม์ อยู่ชั่วอายุกับปีหนึ่ง (อายุกับปี หมายถึง 100 ปี) หรือมากกว่ากับปี จึงทรงแสดงโอฬาริกนิมิตร ให้แจ้งชัดโดยแสดงอานุภาพอิทธิบาท ภาวนาว่า ผู้ใดได้เจริญอิทธิบาทภาวนาดีแล้วสามารถจะดำรงชีวิตอยู่ ได้ถึงกับปีหนึ่งหรือเกินกว่า ตรัสปริยายนิมิตรให้ชัดถึง 3 น แต่ว่า มารคลอใจพระอานนทเสียจึงไม่สามารถรู้ทันพระประสงค์ได้ พระอานนทจึงไม่ได้กราบทูลอาราธนา ฯ

ปางที่ 60 ปางห้ามมาร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย วางอยู่บนพระเพลา พระหัตถ์ขวาแบฝ่าพระหัตถ์ ยกขึ้นตั้งเสมอ พระอุระ เป็นกิริยาห้าม ฯ

เมื่อพระอานนทไม่ทูลอาราธนา มารจึงได้โอกาสเข้าเฝ้าพระศาสดา แล้วยกเนื้อความแต่ปางหลังที่พระองค์ทรงอธิบายว่า ถ้าเหล่าพุทธ ได้เข้าถึงธรรม และทรงสามารถประกาศพระศาสนา สำเร็จประโยชน์ แก่มหาชนแล้ว จึงจะปรินิพพาน และบัดนี้ ปริสสมบัติและพรหมจรรย์ ก็สมบูรณ์ดังพระประสงค์ทุกประการแล้ว บัดนี้เป็นกาลปรินิพพานของพระพุทธเจ้าแล้ว เมื่อมารกล่าวดังนี้แล้ว พระองค์จึงตรัสห้ามมารว่า ดูกรมาร ผู้มีใจบาป ความปรินิพพานของตลาคคจักมีไม่ช้า แต่นี้ไปอีก 3 เดือน พระตลาคคก็จักปรินิพพาน ฯ

ปางที่ 61 ปางปลงอายุสังขาร

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้าย วางบนพระเพลา แขนขวาพระหัตถ์ขวายกขึ้นประทับที่พระอุระ อย่างกิริยาอุบพระกาย ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีสติสัมปชัญญะปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ก็เกิดอัศจรรย์แผ่นดิน ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่นในอากาศ ครั้งนั้นพระอนันต์เกิดพิศวงจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้พระภาคเจ้าแล้วทูลถามเหตุดังกล่าว พระองค์จึงตรัสเหตุที่ทำให้แผ่นดินไหว 8 ประการ คือ ลมกำเริบ, ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล, พระโพธิสัตว์จุติลงสู่พระครรภ์, พระโพธิสัตว์ประสูติ, พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, พระตถาคตเจ้าปลงอายุสังขาร และพระตถาคตเจ้าปรินิพพานด้วย อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ แล้วรับสั่งว่า บัดนี้พระองค์ได้ทรงปลงอายุสังขารแล้ว แผ่นดินจึงไหวเพราะเหตุนี้ พระอนันต์จึงกราบทูล ให้พระองค์จงอยู่กับปี่หนึ่ง เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก แต่พระองค์ ตรัสห้ามว่า อนันต์อย่าเลย บัดนี้มีใช้เวลาที่เธอจะมาวิงวอนตถาคต ฯ

ปางที่ 62 ปางนาคาโลก

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวาห้อยเฉียง มาข้างหน้าประทับไว้ที่พระเพลาข้างซ้าย พระหัตถ์ซ้ายห้อยลง ข้างพระองค์ตามปกติ เอี้ยวพระกายผินพระพักตร์เหลียว ไปข้างหลัง เป็นกิริยาทอดพระเนตรพระนครไพศาลี ด้วยจะเป็นการเห็นครั้ง สดุดท้าย ฯ

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปรับอาหาร บิณฑบาตในพระราชนิเวศนของบรรดาภคินีลัจฉวี ในพระราชนิเวศน์ ครั้นทำภัตตกิจแล้วทรงประทานธรรมแก่ภคินีลัจฉวีทั้งปวง โดย สมควรแก่นิสสัยแล้ว ทรงพาภิกษุสงฆ์เสด็จออกจากพระนคร เสด็จ ประทับยืนอยู่หน้าประตูเมืองไพศาลี เอี้ยวพระกายผินพระพักตร์มา ทอดพระเนตรเมืองไพศาลี พร้อมกับตรัสว่า อนันต์ การเห็นเมือง ไพศาลีของตถาคตครั้งนี้ เป็นการเห็นครั้งสุดท้าย สถานที่ตรงนั้นเป็น สถานที่อันสำคัญเรียกว่า นาคาโลกเจดีย์นาคาโลก แปลว่า คูอย่างช้าง

ปางที่ 63 ปางทรงรับอุทกัณ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวาง บนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทรงบาตรวางบนพระขานู เป็นกิริยารับน้ำ ฯ

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสด็จไปยังเมืองปาวานคร แล้วเสด็จเข้า ไปประทับอาศัยอยู่ในอัมพวันสวนมะม่วงของนายจุนทะกัมมารบุตร ครั้นนายจุนทะได้ทราบข่าวจึงเข้าไปเฝ้าและฟังพระธรรมเทศนาจนได้ บรรลุโสดาปัตติผล นายจุนทะได้กราบอาราธนาทูลนิมนต์พระองค์กับ หมู่ภิกษุให้เข้าไปรับอาหารบิณฑบาตยังบ้าน นายจุนทะได้ตกแต่งอาหาร คาวหวานกับทั้งสุกรมัททวะ (เนื้อสุกรอ่อน) เมื่อพระองค์ไปถึงก็รับสั่ง ให้ถวายสุกรมัททวะเฉพาะต่อตถาคตที่ เหลือให้ฝูงเสียว นายจุนทะก็ทำตาม ครั้นเสร็จภัตตกิจแล้วตรัสอนุโมทนาให้นายจุนทะ ก็เสด็จกลับไปสู่อัมพวัน เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยภัตตอาหารแล้ว ก็ทรงประชวร พระโรค โลหิตปักขณชกาพาธ คือ โรคลงพระโลหิต ตรัสสั่งกับพระอนันต์ให้พาเสด็จไปยังเมืองกุสินารา ระหว่างทางทรงกระหาย น้ำ อันเนื่องมาจากอาการพระประชวร จึงขอเสวยน้ำ แต่พระอนันต์ ได้ทูลทัดทานถึง 2 ครั้ง เพราะแม่น้ำเล็ก น้ำในแม่น้ำน้อย เกวียนจำนวน 500 เล่ม เพิ่งข้ามไป น้ำจึงขุ่นไม่ควรจะดื่ม ครั้นพระองค์รับสั่งเป็นครั้งที่ 3 พระอนันต์จึงได้สดิว่า ธรรมดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อม

ตรัสแต่ในสิ่งที่มิสาเหตุเท่านั้น จึงนำบาตร ไปยังแม่น้ำ เมื่อไปถึง ก็เกิดอัศจรรย์ใจที่น้ำในแม่น้ำกลับใสสะอาด พระเถระ
เจ้าได้ลงไป ตักน้ำน้อมไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าให้เสวยตามประสงค์ ฯ

ปางที่ 64 ปางทรงพยากรณ์

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา ลืมพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอด
ทาบไปตาม พระกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวายกขึ้นประทับที่พระอุทร ฯ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเสวยน้ำและพักผ่อนตามอัธยาศัย ครั้งนั้น ปุ๊กกุสนฺตรแห่งมัลลกษัตริย์ เดินทางผ่านมา
พบ จึงเข้าไปถวายบังคม และได้สดับธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงน้อมถวายคู่ผ้าสังฆาวุธอันมีเนื้อ ละเอียด มีสีดั่งสี
ทอง งาม ประณีต มีค่ามาก แต่พระองค์ทรงรับแค่ผืนเดียวอีก ผืนหนึ่งสั่งให้ถวายพระอนานที่เถระ เมื่อปุ๊กกุสนฺตรทูล
ลากลับไปแล้ว พระองค์ก็ทรงห่มผืนนั้น ทันใดนั้นผิวกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็งามบริสุทธิผุดผ่องนัก พระกาย
ของพระตถาคตจะงดงามบริสุทธิ ผุดผ่องยิ่งใน 2 เวลา ได้แก่ เวลาที่จะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และ เวลาที่จะ
ปรินิพพาน คือในยามที่สุดแห่งราตรีวันนี้แหละ ณ ระหว่าง ไม้สาละคู่ ณ สาลวันแห่งมัลลกษัตริย์เมื่อพระองค์ทรงผ้า
ใหม่แล้วก็เสด็จ ดำเนินมุ่งหน้าไปยังเมืองกุสินารา ครั้นเสด็จถึงกรุงกุสินารา ก็โปรดให้ พระอนานที่ปลาดเพียงบรรทม
ณ ระหว่าง ไม้รัง (สาละ) ทั้งคู่ แล้วเสด็จ ขึ้นบรรทมสีหไสยา มีสติสัมปชัญญะ แต่มิได้มีอัญญาณสัมมัตติการ คือ ไม่
คิดว่าจะถูกขึ้นอีกต่อไป คืออนครั้งสุดท้ายนิยมเรียกว่า อัญญาณไสยา ครั้งนั้น ต้นรังทั้งคู่ผลัดดอกกลานเต็มต้น ร่วง
หล่นลงมายังพระพุทธศรีระ ภูเขาพระตถาคตเจ้าเป็นอัศจรรย์ แม้นดอกมณฑาในเมืองสวรรค์ก็ตกลงมาบูชา ไข่แต่เท่านั้น
เทพยเจ้าทั้งหลาย ก็ประโคมดนตรีทิพย์ บันลือลั่นเป็นมหา นฤนาท ภูเขาพระตถาคตเจ้าในกาลอวสาน พระตถาคตเจ้า
รับสั่งกับพระ อนานที่ว่า การบูชาตถาคตด้วยอามิสแม้มากเห็นปานนี้ก็ไม่ชื่อว่า บูชา ตถาคตแต่อย่างใดส่วนผู้ใดปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ในธรรม ผู้นั้นชื่อว่าบูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่งแล้วทรงตรัสต่อ ไปอีกว่า เมื่อ
ตถาคตเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พุทธบริษัททั้งหลายผู้ที่ยัง มีความเชื่อความเลื่อมใสในพระตถาคต ก็สมควรจะเที่ยวไปยัง
เจดีย์ สี่วงเวียนสถานทั้ง 4 คือ สถานที่ประสูติ, ที่ตรัสรู้, ที่แสดงธรรมจักร และที่ปรินิพพาน ด้วยความเลื่อมใส ครั้นทำ
กาละกิริยาลง จักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์แล้วจึงทรงรับสั่งกับพระอนานที่ถึงการปฏิบัติต่อศรีระ ของพระตถาคต เช่น
เดียวกับศรีระของพระเจ้าจักรพรรดิราช คือพัน ศรีระด้วยผ้าขาวซัฟด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าขาว 500 คู่ แล้วอัญเชิญลง
ในหีบทองคำอันเต็มไปด้วยน้ำมันหอม เชิญขึ้นบนจัตราคารซึ่งทำด้วย ไม้จันทร์หอม ถวายพระเพลิง แล้วอัญเชิญ
พระอัฐิธาตุไปทำพระสถูป บรรจุไว้ ณ ประชุมแห่งถนนใหญ่ทั้ง 4 ทิศ เพื่อเป็นที่ไหว้สักการะของ มหาชนที่สัญจรไป
มา บุคคลผู้ควรแก่การประดิษฐานในสถูป เรียกว่า อุปรานบุคคล มี 4 ประเภท คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, พระปัจเจก
พุทธเจ้า, พระอรหันต์ และพระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

ปางที่ 65 ปางโปรดสุภททะ

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา ลืมพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดไป
ตามพระกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้ง จีบนิ้วพระหัตถ์เป็นกิริยาแสดงธรรมโปรด ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จบรรทมเหนือเตียงเป็นที่ปรินิพพานแล้ว ทรงพยากรณ์ประทานพระอนานที่เถระ บรรเทาความ
โทมนัสให้สร่าง แล้ว ก็รับสั่งให้พระอนานที่ไปบอกพวกมัลลกษัตริย์ว่า พระตถาคตเจ้า จะปรินิพพาน ณ ยามที่สุดแห่ง
ราตรีนี้เมื่อมัลลกษัตริย์ทั้งหลายได้ทราบ ข่าวต่างก็มีความทุกข์โทมนัส จึงรีบพากัน ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า สมัยนั้น

ปริพาชกผู้หนึ่งชื่อว่า สุภัททะ พอได้ทราบข่าวก็รีบไปพบ พระอานนท์เพื่อขอเฝ้า แต่พระอานนท์ได้ห้ามไว้ด้วยว่าจะเป็นการ รบกวนพระตถาคต แต่พระองค์ทรงอนุญาตให้เฝ้าได้ ด้วยทรงเห็นว่า สุภัททะจักได้รู้ทั่วถึงธรรม เมื่อได้เข้าเฝ้าสุภัททะ จึงถามว่า บรรดาครู ทั้ง 6 มีปुरुณกัสสปะ เป็นต้น ปฏิญญาว่าเป็นผู้วิเศษ ได้ตรัสรู้ด้วยปัญญา นั้นสมจริงดังคำปฏิญญาหรือไม่ จึงตรัสว่า อ่า...เลย สุภัททะ เราจักแสดง ธรรมแก่ท่าน จงตั้งใจฟัง แล้วทำให้ไว้ในใจให้สำเร็จประโยชน์เกิด แล้ว พระองค์ก็ ทรงตรัสอธิบายมรรค 8 ประการว่า เป็นมรรคประเสริฐมีอยู่ใน ธรรมวินัยใดแล้ว สมณะคือผู้สงบระงับดับกิเลสได้จริง อริยมรรคมีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น แม้สมณะก็มีอยู่แต่ในธรรมวินัยนี้แห่งเดียว สุภัททะ หากภิกษุทั้งหลายจะพึงปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ในธรรมนี้แล้ว ไชรี โลกนี้จักไม่พึงว่างเปล่าจากพระอรหันต์ เมื่อจบธรรมเทศนาแล้ว สุภัททะทูลขออุปสมบท และได้รับบรรพชาพระอรหันต์ในราตรีนั้นเป็น พระอรหันต์ปัจฉิมสาวก ฯ

ปางที่ 66 ปางปรินิพพาน

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบ ไปตามพระกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาหงายวางอยู่ที่พื้นข้างพระเขนย พระบาททั้งสองซ้อนกัน ฯ

เมื่อพระพุทธเจ้าโปรดสุภัททะเป็นพระอริยะปัจฉิมสาวกแล้ว พระอานนท์ ได้ทูลถามว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะพึงปฏิบัติต่อพระฉันนะ อย่างไร เพราะถือตัวว่าเป็นข้าเก่า เป็นผู้ว่ายาก ติดตามพระองค์คราวเสด็จ ออกผนวช จึงไม่ได้รับความคำตักเตือนของใคร ๆ พระองค์รับสั่ง ให้ลงทัณฑ์ คือ ไม่ให้ภิกษุทั้งหลายพูดด้วย แล้วพระฉันนะ ก็จักสำนึกผิดเอง ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ประทาน โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว พระวินัยที่เรา ได้บัญญัติแก่ท่านทั้งหลายก็ดี พระธรรมที่เรา ได้แสดงแล้วแก่ ท่านทั้งหลายก็ดี จักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย แล้วทรงประทาน โอวาทครั้งสุดท้ายว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด ฯ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก จ. ประวัติและผลงานของผู้ออกแบบ และผู้เชี่ยวชาญ

พลเรือตรีสมภพ ภิรมย์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (สถาปัตยกรรม) ปี พ.ศ. 2529

พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์ ราชบัณฑิต ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง เกิดเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พุทธศักราช 2459 เป็นสถาปนิกอาวุโสที่มีผลงานดีเด่น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ได้สร้างสรรค์ผลงานทั้งในแบบปัจจุบัน และ แบบประเพณี ผลงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญ เช่น พระตำหนักสมเด็จพระภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนเตรียมทหาร ถนนพระรามที่ 4 เป็นต้น เคยได้รับรางวัลที่ 1 จากการประกวดแบบโรงแรมเอราวัณ และได้รับรางวัลที่ 2 จากการประกวดแบบบ้านทรงไทย ของสภาวัฒนธรรมหญิง ในด้านวิชาการนั้น เป็นศาสตราจารย์ และคณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เคยเป็นอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้ริเริ่มโครงการ ก่อตั้งหอศิลป์แห่งชาติ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พุทธศักราช 2523 ผลงานที่เป็นสถาปัตยกรรม วิชาการและ งานอื่นๆ ในด้านศิลปะวัฒนธรรมนั้น ล้วนเป็น งานบริการชุมชน มีผลงานเขียนหนังสือเช่น กฎการ บ้านไทยภาคกลาง ผลงานของอาจารย์พระเทพวชิรมิต (ฉายา เทียมสินชัย) และเป็น ประธานกรรมการ พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม และ พิจารณบัญญัติศิลปะภาษา อังกฤษเป็นไทย และเป็นประธานคณะกรรมการสารานุกรมดนตรีไทย

ประวัติชีวิต

ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๑๘๕๘ ณ ที่บ้านปากซอยวัดระฆัง บ้านขมิ้น ธนบุรี เป็น บุตรของนาวาโทหลวงบรรเจิด เรขะกรรม (ชม ภิรมย์) ซึ่งรับราชการเป็นนายช่างนวัตกรรม กรมยุทธโยธาทหารเรือ มารดาชื่อนางใหญ่ ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ เป็นสถาปนิกที่มีผลงานทั้งในแบบไทยประเพณีและแบบสากล มีบทบาทในด้านวิชาชีพสถาปัตยกรรมเป็นอย่างมาก เคยเป็นนายกสมาคมสถาปนิกสยาม ใน ด้านการศึกษานั้นท่านเป็นทั้งศาสตราจารย์และเป็นคณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เมื่อดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ก็ได้ริเริ่มโครงการที่หลายโครงการ โดยเฉพาะโครงการหอศิลป์แห่งชาติ ซึ่งเป็นการ ส่งเสริมศิลปะปัจจุบันของไทยเป็นสำคัญ ท่านมีบทบาทในการทูลบำรุงศิลปวัฒนธรรมทั้งอดีตและ ปัจจุบัน ถึงแม้ว่าท่านจะมีอายุมากแล้ว ก็ยังทำงานเพื่อส่วนรวมอยู่เสมอ ซึ่งส่วนมากเป็น งานในด้านวิชาการ ท่านยึดความกตัญญูเป็นหลัก สำคัญในชีวิต และมีอุดมคติว่า "ในโลกนี้ไม่มีอะไรดีไปกว่าการให้ การให้ที่ยิ่งใหญ่คือการให้อภัย"

การทำงาน

ท่านเข้ารับราชการที่กรมยุทธโยธาทหารเรือ หรือกรมอุทการเรือปัจจุบัน ต่อมาในปี พุทธ ศักราช ๒๕๐๐ จอมพลเรือหลวงยุทธศาสตร์ ได้ส่งท่าน ไปดูงานรอบโลก แต่ถูกเรียกตัวกลับเพราะ เกิดการปฏิวัติ และถูกส่งตัวไปอยู่ที่สัตหีบ ต่อมาได้ย้ายไปประจำที่กองบัญชาการ ทหารสูงสุด เป็นทหารเรือประจำกองนโยบายและแผน กรมส่งรุ่งทหาร จากนั้นท่านได้เป็นหัวหน้า ทหารติดต่อ โอ.ไอ.ซี.ซี. และเป็นนายทหารเสนาธิการในเวลาต่อมา ท่านได้เข้าดำรงตำแหน่งคณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พุทธศักราช๒๕๐๗ และได้ดำรงตำแหน่งสอง วาระ ต่อมาท่านได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ท่านได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรและ ได้ลาออกก่อนเกษียณอายุราชการ เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๑๕

ผลงาน

ผลงานของศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์

ผลงานในอาชีพสถาปนิก

- บ้านนายประมุข สุวรรณศิลป์ สุขุมวิท ซอย ๒
- บ้านนายพิศาล รัตตกุล (นาย ห้างเยาวราช) ซอยหลังสวนเพลินจิตต์
- บ้าน นายวิชัย มาลินนท์ (เจ้าของโทรทัศน์ช่อง ๓) ซอยบ้านกล้วยใต้ สุขุมวิท ๔๐
- พระตำหนัก สมเด็จพระภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซอยสันติสุข สุขุมวิท
- อาคารธนาคารกรุงไทย กระทรวงการคลัง (เดิมเป็นของนายสุริยน ไรวา) ถนนพระราม ที่ ๑
- คลังสินค้าของนายสุริยน ไรวา ธนบุรี
- อาคารพิธานพานิช ถนนสุรวงศ์
- โรงเรียนเตรียมทหาร ถนนพระรามที่ ๔
- ออก แบบพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (แบบแรกเริ่ม)
- ออกแบบอนุสาวรีย์ทหารวีรชน ค่ายเฟรนช์พ นครราชสีมา
- ฯลฯ

ผลงานชนะประกวดแบบสถาปัตยกรรม

- ประกวด แบบชนะที่หนึ่ง โรงแรมเอราวัณ พุทธศักราช๒๕๕๖
- ประกวดแบบชนะที่สอง บ้านทรงไทย ของสภาวัฒนธรรมหญิง ผลงานวิจัยและแต่งหนังสือ
- อาริยะ สัมพันธ์ ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- กุฎา ดาร ทุนงานวิจัยของสภาวิจัยแห่งชาติ
- บ้านไทยภาคกลาง ชุดความรู้ไทยของครูสภา
- สถาปัตยกรรมคลใจกวี
- สามก๊ก-ยุทธนาวิที่ ซ้ำกั้ง หรือสามก๊กฉบับเสนาธิการ
- บทอัครรรยในวรรณคดี (ศิลปะกามวิสัย)
- รวบรวม แต่งหนังสือ เพลงไทย ประมาณ ๑,๑๐๐ เพลง
- แปลหนังสือ ซิมโฟนี และ คอนแชร์โต้ ที่นิยมแพร่หลายฯ
- หนังสือปกิณกะคดี ธรรมพุทธศาสตร์ เช่น ปฏิจ-สมุปบาทอิธิปปัจยตา
- พระเมรุ มาศ พระเมรุ เมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทุนงาน วิจัยของสภาวิจัยแห่งชาติ งานริเริ่ม
- เปลี่ยน ชื่อคณะและหลักสูตรคณะสถาปัตยกรรมไทย เป็น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงานริเริ่มและสืบเนื่อง

- ริเริ่มงานโบราณคดีได้นำ ของกรม ศิลปากร
- ก่อตั้งหอศิลป์แห่งชาติ ของ กรมศิลปากร
- ริเริ่ม ชื่อภาพจิตรกรรมร่วม สมัยให้กรมศิลปากร
- ตั้งชื่อ "สะพาน สมเด็จพระปิ่นเกล้า"
- ริเริ่ม ประกวดการอ่าน ทำนองเสนาะของกรมศิลปากร
- ริเริ่ม เปิด การแสดงมหาดุริยางค์ไทย (ดนตรีไทย ๒๐๐ คน แบบ ซิม โฟนี)
- ริเริ่ม อัดเทปการบรรเลง เพลงไทย โดยบรมครูเพลงไทย

- ริเริ่ม ทวี ไล้ท์ คอนเสิร์ต (สนธยา คุริยางค์) กรมศิลปากร
- ริเริ่ม การศึกษาสถาปัตยกรรมไทย ในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ริเริ่ม สร้างตึกคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร

งานที่กำลังดำเนินการ

- พจนานุกรม ศิลปะ ไทย เป็น ไทย
- บัญญัติศัพท์ภาษาอังกฤษ เป็น ไทย
- ประธานคณะกรรมการ สารานุกรมดนตรีไทย

การศึกษา

สมัยเด็กไม่ชอบ เรียนหนังสือ และเป็นเด็กค่อนข้างเกเร เมื่อเรียนจบ ชั้นประถมปีที่ ๓ จากโรงเรียนสตรีวัดระฆัง แล้ว ท่านก็ไม่ยอมเรียนต่อ มัวแต่เที่ยวเล่น เกเรอยู่ถึง ๖ ปี ภายหลังได้มาเรียนต่อ ภาควิชาที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร และเรียน ความมัธยม ๔ และมัธยม ๖ อีกทั้งยังเรียนภาษา อังกฤษเวลากลางคืนอีกด้วย นอกจากนี้บิดาได้ นำท่านไปฝากให้ฝึกเป็นช่างที่กรมยุทธโยธาทหารเรือ ถือได้ว่าท่านได้เริ่มเรียนศิลปะครั้งแรกที่กรมยุทธโยธาทหารเรือนี้เอง ครู คนแรกที่สอนท่านเขียนแบบคือบิดาของท่านเอง ต่อมาท่านได้ไปเรียนการเขียนลายไทย การปั้นและแกะสลักจากนาวาตรี หลวงวัฒน์ประดิษฐ์ ท่านได้เรียนความมัธยม ๗ และมัธยม ๘ ที่โรงเรียนเดิม และเรียนเก่งทางภาษาไทย ท่านจบชั้น มัธยมปีที่ ๘ เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้สอบเข้า ศึกษาในคณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับทุนของกองทัพเรือ ท่านจบปริญญาตรีทางสถาปัตยกรรม เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๘ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านได้ ศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมกับอาจารย์หลายท่าน เช่น อาจารย์สีวงษ์ ภูญชร ณ อุษรยา นายบุญช่วย อุจรัตน์ หม่อมเจ้าโศภน ชาติกร วรวรรณ นายนารถ โภธิประสาธ ผู้ริเริ่มการสอนสถาปัตยกรรมของไทย ขุนจงนิมิตร หลวงปริญญา โยควิบูลย์ และนายลูเซียง คอปเป่

รางวัลที่ได้รับ

ท่านยังได้รับแต่งตั้งเป็น ราชบัณฑิตเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๑๖ ในเวลาเดียวกันนี้ท่านได้รับพระราชทาน เหรียญดุษฎีจตุรจอมเกล้าพิเศษ ซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านภูมิใจมากที่สุดในชีวิต มหาวิทยาลัยศิลปากรได้มอบปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์แก่ท่าน เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๒๓

อื่นๆ

ในด้านชีวิตครอบครัวนั้นท่านสมรสกับ นางจุนเจือ เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๗ มีบุตรรวมสามคน ต่อมา ในปี พุทธ ศักราช๒๔๙๘ ท่านได้สมรสอีกครั้งหนึ่งกับนางประเทือง (ถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุ) มีธิดาหนึ่งคน ปัจจุบันนี้ท่านมีอายุ ๘๔ ปี พำนักอยู่ ณ บ้านเลขที่ ๒๖/๗ ซอยสายลม ถนน พหลโยธิน เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

รศ.ดร. วิโรฒ ศรีสุโร

ประวัติ

เกิดที่ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

เรียน ที่โรงเรียนประชาบาลบ้านยามู โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ปัตตานี, โรงเรียนอำนวยการศิลป์ พระนคร , จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์)

ผลงาน

- พระอุโบสถวัดศาลาลอย จ.นครราชสีมา,
- พระธาตุศรีมงคล บ.ธาตุ อ.วาริชภูมิ จ.สกลนคร ,
- ตกแต่งเจดีย์พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
- อนุสาวรีย์พระยาชัยสุนทร อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
- ตกแต่งมหาเจดีย์นภเมทนีดล อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ศาลาทรงอีสานวัดญาณสังวราราม อ.บางละมุง จ.ชลบุรี,
- พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย จ.เลย,
- สถาบันวิจัยค้นคว้าศิลปวัฒนธรรม มมส.จ.มหาสารคาม
- ชุมทางเข้าค่าย เปรม ดิณสุลานนท์ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น
- หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ.ขอนแก่น

ภาคผนวก ฉ. ประติมากรรมทางศาสนาพุทธ

จากสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ลักษณะทั่วไปของประติมากรรม

ประติมากรรมเป็นผลงานศิลปกรรมที่เป็นรูปทรง 3 มิติ ประกอบด้วย ความสูง ความกว้างและความนูนหรือความลึก รูปทรงนี้มีปริมาตรที่จับต้องได้ และกินระวางเนื้อที่ในอากาศ ต่างจากรูปทรงปริมาตรทางจิตรกรรมที่แสดงบนพื้นเรียบเป็นปริมาตรที่ลวงตา ประติมากรรมเกิดขึ้นจากกรรมวิธีการสร้างสรรค์แบบต่าง ๆ เช่น การปั้นและหล่อ การแกะสลัก การฉลุหรือควน ประติมากรรมทั่วไปมี 3 แบบคือ

1. ประติมากรรมแบบลอยตัวสามารถดูได้โดยรอบ
2. ประติมากรรมนูน มีพื้นรองรับสามารถดูได้เฉพาะด้านหน้าและด้านเฉียงเท่านั้น และ
3. ประติมากรรมแบบเจาะ ลึกลงไปในพื้น

ประติมากรรมไทยเป็นผลงานการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษโดยประติมากรของไทยที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรับใช้สังคม ตอบสนองความเชื่อสร้างความภูมิใจ ความพึงพอใจ และค่านิยมแห่งชาติภูมิของไทย ประติมากรรมไทยส่วนใหญ่เน้นเนื้อหาทางศาสนา มักปรากฏอยู่ตามวัดและวัง มีขนาดตั้งแต่เล็กที่สุด เช่น พระเครื่อง เครื่องรางของขลัง จนถึงขนาดใหญ่ที่สุด เช่น พระอัญนะหรือพระอัฐฐารส ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่กลางแปลงมีทั้งประติมากรรมตกแต่ง ซึ่งตกแต่ง ศิลปวัตถุ ศิลปสถาน เพื่อเสริมคุณค่าแก่ศิลปวัตถุหรือสถานที่นั้น จนถึงประติมากรรมบริสุทธิ์ซึ่งเป็นประติมากรรมที่มีคุณค่าและคุณสมบัติเฉพาะสมบูรณ์ด้วยตัวของประติมากรรมเอง เมื่อพิจารณาภาพรวมของประติมากรรมไทยอาจแบ่งประติมากรรมออกเป็น 3 ประเภทคือ ประติมากรรมรูปเคารพ ประติมากรรมตกแต่ง และประติมากรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ความเชื่อที่แสดงในประติมากรรมรูปเคารพ

ประติมากรรมรูปเคารพ เป็นงานศิลปกรรมเพื่อแสดงความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักใหญ่ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา เป็นการรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะด้วยงานศิลปกรรมเนื่องจากสังคมไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งและมีมานานก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน จึงเชื่อคำสั่งสอนของพุทธศาสนาอย่างฝังใจ ได้แก่ เชื่อในพระรัตนตรัยเชื่อในการกระทำของมนุษย์ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในความจริง ตลอดจนเชื่อความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารต่าง ๆ รูปแบบของประติมากรรมจึงเป็น รูปทรงแห่งวัตถุที่ได้รับ การสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นสิ่งแทน เป็นสิ่งพรรณนาความรู้สึกอุดมคติ และความเชื่อที่เป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรม

อาจแบ่งประติมากรรมรูปเคารพตามลักษณะของการแสดงออกได้ 2 ประเภทคือ ประติมากรรมรูปคน และประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ ประติมากรรมรูปคน ในประเทศไทยพบประติมากรรมรูปที่เป็นรูปเคารพตามคติทางศาสนาต่าง ๆ คือ เทวรูปในศาสนาฮินดู พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา ลัทธิมหายานและพระพุทธรูปในพุทธศาสนาเถรวาท ประติมากรรมรูปคนที่สร้างขึ้นเพื่อเคารพบูชานี้ถือ การสร้างพระพุทธรูปเป็นประติมากรรมรูปคนที่สำคัญและมีการสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ เป็นประติมากรรมที่ได้รับความนิยมการสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ เป็นประติมากรรมที่ได้รับความนิยมการสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ เป็นประติมากรรมที่ได้รับความนิยมการสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ เป็นประติมากรรมที่ได้รับความนิยมการสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด

ลักษณะพิเศษของประติมากรรมรูปเคารพของไทย

ประติมากรรมรูปคนของไทยกล่าว โดยสรุปมีลักษณะพิเศษดังนี้

1. ไม่แสดงความแตกต่างของพื้นผิว มักทำเป็นผิวเกลี้ยงเรียบสร้างความงามของรูปให้เกิดโดยการแสดงความสูงต่ำของพื้นผิว รูปทรงช่องไฟแสดงความโค้งเว้าของปริมาตรทั้งส่วนพระเศียร พระศอก พระอุระ พระวรกาย พระพาหา จนเกิดความอ่อนหวานคดโค้งของเส้น รูปนอกและเส้นภายในมีความอ่อนหวานทั้งส่วนละเอียดและส่วนรวม
2. ไม่แสดงความเหมือนจริงและไม่แสดงการเลียนแบบรูปคนในธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์แข็งแรงของกล้ามเนื้อ เอ็น และกระดูกซัด เจนรวมทั้งไม่แสดงอารมณ์แบบมนุษย์
3. ไม่นิยมปั้นรูปเหมือน ตามคติความเชื่อแต่โบราณ ไม่มีการสร้างรูปเหมือนบุคคลไว้สักการะบูชา นอกจากการสร้างรูปแทนเท่านั้น รูปแทนเหล่านั้นมักสร้างเป็นพระพุทธรูปหรือเทวรูป
4. ลีลาท่าทางของประติมากรรมรูปเคารพของไทยล้วนเป็นแบบแผนที่กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ขึ้นอย่างมีระเบียบและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเรียกลีลาท่าทางของรูปเคารพ โดยเฉพาะพระพุทธรูปนี้ว่า ปาง

เรื่องที่มีนำมาแสดงในประติมากรรมเล่าเรื่อง

ประติมากรรมเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมประกอบศิลปสถาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นมาเพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา ด้วยการพรรณนาหรือเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมทางเทคนิคปั้นปูนหรือแกะสลัก ลักษณะของภาพประติมากรรมเป็นภาพนูนสูง และภาพนูนต่ำมีพื้นหลังรองรับ

เรื่องที่มีนำมาแสดงส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือทศชาติ ซึ่งมักเลือกแสดงเหตุการณ์ตอนที่สำคัญ หรือน่าพิศวง กล่าวคือ ภาพแต่ละกลุ่มสร้างขึ้นด้วยตัวเอกที่มีพระพุทธรเจ้า หรือพระโพธิสัตว์ในพระชาตินั้น ๆ เป็นประธานหรือเป็นหลักขององค์ประกอบ และมีตัวประกอบที่สำคัญตามแนวเรื่อง

ต้องการเพียงไม่กี่ตัว รวมทั้งแทรกสิ่งของเครื่องใช้ ส่วนของอาคารเป็นฉากหลังเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ผู้ดูได้ทราบเรื่องราวตอนนั้นอย่างสมบูรณ์ เช่น ภาพปูนปั้นปางเสด็จจากดาวดึงส์ ในซุ้มทิวทัศน์ของพระมณฑปวัดพระแท่นศิขรินกลางสุโขทัยมีลักษณะเป็นภาพปูนปั้นรูปพระพุทธรูปปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ลักษณะของพระพุทธรูปเป็นภาพปูนสูง ปางลีลา มีพระพุทธรูปลักษณะแบบสุโขทัยงดงามมากเคลื่อนองค์อยู่บนรัตนโกสินทร์ (บันไดแก้ว) แวดล้อมด้วยพระอินทร์ พระพรหม ที่มีขนาดรูปร่างเล็กกว่า ภาพปูนต่ำกว่าภาพทศชาติปูนปั้นหน้าพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม ภาพเรื่องปฐมสมโพธิกถาปูนด้วยปูน ที่เมรุทิศวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และประติมากรรมผนังเรื่องพุทธประวัติรอบพระวิหารพุทธบาทวัดบางกะพ้อม อำเภอมัญจาคีรี สมุทรสงคราม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีภาพประติมากรรมเล่าเรื่องวรรณคดี เช่น ประติมากรรมแกะสลักหินอ่อนนูนต่ำเรื่องรามเกียรติ์ประดับผนังระเบียงพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร จำนวน 154 ภาพ เป็นต้น ประติมากรรมเหล่านี้ นอกจากจะแสดงคุณค่าทางเรื่องราว คุณค่าทางฝีมือและการแสดงออกของประติมากรรมเองแล้ว ยังมีส่วนช่วยตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้นให้อลังการและทรงคุณค่ามากขึ้นอีกด้วย

ภูมิ ๓ ภูมิ ตามความเชื่อของนักปราชญ์ราชบัณฑิตนั้นมิอะไรบ้าง

ในระดับคนที่มีความรู้เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตนั้น ความรู้ความเข้าใจในเรื่องจักรวาลและศาสนาจะแตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป คือที่ความลุ่มลึกในทางที่เป็นปรัชญามากกว่าการให้ความสำคัญทางด้านพิธีกรรม เรื่องของโลกนี้และโลกหน้านั้นหาได้ประกอบด้วย สวรรค์โลก และนรกไม่ หากเป็นเรื่องของภูมิสามภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ เรื่องของนรกโลก และสวรรค์ของคนทั่วไปรวมทั้งของศาสนาอื่น ๆ ด้วยนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่ในกามภูมิเท่านั้น เพราะยังเป็นเรื่องของความรู้สึกทางโลกียอยู่ ดังเห็นได้จากภาพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์ก็แวดล้อมไปด้วยเทวดาหญิง-ชายเป็นคู่กันอยู่ แม้แต่เรื่องของพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม ก็ยังมีพระอุมา พระลักษมี และพระสุรัสวดีเป็นชายารูปภูมิอยู่นอกกามภูมิขึ้นไปเป็นที่อยู่ของบรรดาพรหม คือผู้ที่หมดความรู้สึกในเรื่องโลกีย์แต่ยังต้องการมีตัวตนอยู่ เพราะฉะนั้นพระพรหมในทางพุทธศาสนาจึงมีหลายองค์และในภาพเขียนที่ปรากฏในหนังสือไตรภูมิจึงมักเป็นภาพของเทวดาสีหน้าที่สถิตอยู่ในวิมานแต่เพียงผู้เดียว อรูปภูมิเป็นที่อยู่ของบรรดาพรหมที่หมดความต้องการ ในเรื่องการมีตัวตน แต่ยังมีความรู้สึกอยู่ มักปรากฏในภพภูมิเพียงวิมานที่ว่างเปล่าในภูมิที่เรียกว่าอรุภูมิเท่านั้น ถ้าหากดับความรู้สึกความต้องการทั้งหมดได้ บุคคลนั้นก็พ้นอรุภูมิเข้าสู่โลกกุตระถือนิพพานอันเป็นความมุ่งหมายสุดท้ายของพระศาสนา

สถานที่ชุมชนเพื่อร่วมทำกิจกรรมทางสังคมของคนในชนบทคืออะไร

ความเข้าใจในเรื่องระบบความเชื่อและจักรวาลที่ไม่ทัดเทียมกันของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมไทยนี้ มีผลเกี่ยวข้องไปถึงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนไทยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดความหลากหลายในแง่มุมมองของการมองโลกที่แตกต่างกันออกไปตามฐานะทางสังคม ในสังคมหมู่บ้านตามท้องถิ่นชนบทที่ชาวบ้านมีการศึกษาน้อย มักทำอะไรตามกันเป็นแบบประเพณีความเชื่อในทางศาสนาและไสยศาสตร์ที่ แสดงออกด้วยการประกอบประเพณีพิธีกรรมเป็นสิ่งที่มียุทธิพลมาก พิธีกรรมที่เรียกว่าการทำบุญนั้นมีความหมายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะงานประเพณีทุกอย่างทั้งในระดับชุมชนและครอบครัวจะมีเรื่องของการทำบุญผสมอยู่ด้วยเสมอวัดประจำหมู่บ้านก็คืและวัดประจำท้องถื่นก็คื จึงกลายเป็นสถานที่ชุมนุมในกิจกรรมทางสังคม ผู้คนทุกเพศทุกวัยที่อยู่ทั้งใกล้และไกลได้ มาพบปะกันสังสรรค์กันและร่วมมือกันในการทำ บุญร่วมกัน นับเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและในด้านอื่น ๆ ต่อไป

ความมุ่งหมายของการทำบุญของคนในชนบทและในเมืองมีข้อแตกต่างอย่างไร

นอกจากนั้นงานประเพณีบางอย่าง เช่น งานเทศน์มหาชาติ ที่เน้นในเรื่องการให้ทานของพระเวสสันดร และการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่บรรยายถึงการไปโปรดสัตว์ในนรกของพระมาลัย ที่สะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานในนรกนั้น ก็ล้วนเป็นการอบรมในเรื่องของ คุณธรรมและ ศีลธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นกันเองของคนในสังคมชนบทเป็นอย่างดี การทำบุญของคนในชนบทที่ปฏิบัติจนเป็นประเพณีนั้น มุ่งหวังความสุขในโลกหน้าเพื่อจะเกิดใหม่มีฐานะดีกว่าแต่เดิมบ้าง ให้อยู่ในสมัยพระศรีอริย์บ้างนั้น ล้วนเป็นความต้องการทางจิตใจที่นอกเหนือ ไปจากความต้องการทางวัตถุทั้งสิ้น แตกต่างไปจากคนในเมืองหรือคนที่มีฐานะมั่ง คั่งที่มีการศึกษาคิดว่า บุคคลเหล่านี้มักให้ความสนใจในเรื่องของโลกหน้าภาพหน้าน้อย หากสนใจที่จะรักษาสถานภาพความเป็นอยู่ในโลกนี้ให้ถาวรการเข้าวัดและการทำบุญจึงมีความมุ่งหมายต่างไปจากบรรดาชาวบ้าน คนในเมืองหรือคนรวยมักทำบุญเพื่อหวังว่าจะรวยเพิ่มขึ้น หรือไม่ก็เพื่อจะได้แคล้วคลาดหลุดพ้นจากเคราะห์ร้ายโชคร้ายต่าง ๆ ยิ่งกว่านั้นการทำบุญแต่ละครั้งยังมุ่งหวังในเรื่องการแสดงความ โอ้อ้อความสำคัญในเรื่องฐานะที่จะมี ผลไปถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจกับผู้อื่นอีกด้วย สิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนจนถึงความต้องการเพียงความสุขในโลกนี้ ที่นอกเหนือ ไปจากการทำบุญก็คือความเชื่อในเรื่อง โชคลางที่ต้องปรึกษาพวกหมอดู หมอผี มีการทำนา ยโชคชะตา ผูกดวงสะเดาะเคราะห์ที่นำ ไปสู่การประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ นานา ล้วนแต่เป็นการเน้นในเรื่องวัตถุนิยมและการเป็นปัจเจกบุคคลที่อาจกระทบกระเทือนต่อศีลธรรมและจริยธรรมทางสังคมได้

ภาคผนวก ข.

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

จาก Media research techniques, Burger, Arthur Asa (1991)

การสัมภาษณ์เชิงลึกคือการขยายการสนทนาออกไป แต่การสัมภาษณ์เชิงลึกมีเป้าหมายต่างจากการสนทนาโดยทั่วไป โดยปกติแล้วการสนทนาจะพูดถึงเรื่องหลาย ๆ เรื่องอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงาน เหตุการณ์ที่เป็นข่าว ครอบครัวยุ เป็นต้น แต่การสัมภาษณ์เชิงลึกจะเจาะประเด็นลึกลงไป ในรายละเอียดของเรื่องที่คุณสัมภาษณ์สนใจอย่างมาก เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้สึก ทักษะคิด หรือความเชื่อของผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ซ่อนอยู่ โดยที่บางครั้งผู้ถูกสัมภาษณ์อาจไม่รู้สึกรู้สึกว่ามีความรู้สึก ทักษะคิด หรือความเชื่อนั้นอยู่ หรืออาจจะมึสิ่งนั้นอยู่อย่างเบาบางในจิตสำนึก

การสัมภาษณ์เชิงลึกก็คือการไต่ถาม หรือการสอบสวนประเภทหนึ่งนั่นเอง ถ้าดำเนินการโดยผู้ที่มีความชำนาญ หรือมีปริญญาทางด้านจิตวิทยาก็จะสามารถถามได้เป็นชั่วโมงทีเดียว เหตุที่เราต้องใช้เวลานานมากในการสัมภาษณ์เชิงลึกก็เนื่องจากมันจำเป็นที่จะต้องทำลายการป้องกัน ซึ่งคนโดยมากมักจะพยายามป้องกันไม่ให้ความเชื่อที่ซ่อนอยู่ถูกเปิดเผยออกมา บ่อยครั้งที่คนเราไม่รู้ตัวว่ามีการต่อต้านนี้ อยู่ และไม่รู้ว่ตนมีพฤติกรรมต่อต้าน

ข้อได้เปรียบของการสัมภาษณ์เชิงลึก

เราสามารถเก็บรายละเอียดได้มากมายเมื่อใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถถามคำถามต่อเนื่อง และติดตามเรื่องที่เราสนใจได้เป็นเวลานานพอสมควร บ่อยครั้งที่จะได้ข้อมูลที่ไม่คาดหวังที่เครื่องมือในการวิจัยประเภทอื่นไม่สามารถค้นพบข้อมูลเหล่านั้นได้ คนเรายังพูดมากก็ยังเปิดเผยตัวเองมากขึ้น และผู้สัมภาษณ์สามารถปรับคำถามให้เข้ากับสถานการณ์ได้ ถ้าได้พบข้อมูลที่ประ โยชน์ก็จะถามต่อเนื่องได้ อาจถามลงรายละเอียดอีกได้ถ้าจำเป็น หรือเห็นว่าจะได้ประโยชน์เพิ่มขึ้น หรืออาจจะขอร้องให้ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวถึงสิ่งนั้นอย่างกว้าง ๆ ถ้าเห็นว่าสมควร

ปัญหาและจุดอ่อนของการสัมภาษณ์เชิงลึก

ปัญหาของการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ ผู้สัมภาษณ์อาจไม่ได้พบกับผู้ที่เขาควรจะสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัยนั้น ผู้ถูกสัมภาษณ์อาจจะรู้สึกอาย หรือลังเลที่จะให้คำตอบอย่างเปิดเผยและเป็นอิสระ เนื่องจากหลายสาเหตุ เราจึงอาจไม่ได้ข้อมูลที่ต้องการ ผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนก็อาจพูดอ้อมค้อม และผู้ถูกสัมภาษณ์บาง

คนที่อาจกลัวที่จะแสดงความรู้สึกที่แท้จริงออกมา ในบางครั้งก็ไม่สามารถดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกได้นานพอที่จะได้คำตอบที่แท้จริง ผู้สัมภาษณ์ก็อาจไม่รู้ว่าต้องการทราบอะไรจากการสัมภาษณ์นั้น

จุดอ่อนของการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ มันเป็นการยากที่จะจัดการกับข้อมูลเป็นปริมาณมหาศาลที่ได้มาจากวิธีนี้ ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะได้ข้อมูลเป็นปริมาณมาก ถ้าทำการสัมภาษณ์มากครั้งก็จะได้ข้อมูลมากมายจนจัดการไม่ไหว ยิ่งถ้าในการสัมภาษณ์ใช้เครื่องบันทึกเทปก็จำเป็นต้องมีการถอดเทปด้วย ซึ่งเป็นการเสียเวลามาก

จุดอ่อนจุดสุดท้ายคือ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นผู้ถูกสัมภาษณ์อาจไม่สามารถให้คำตอบที่ได้ใจความเสมอไป การที่จะเปลี่ยนจากการอภิปรายว่าเขาทำอะไร กับทำไมเขาจึงทำเช่นนั้นนับว่าเป็นเรื่องยากที่เดียวสำหรับหลายคน เพราะคนเป็นจำนวนมากก็ไม่รู้ว่าทำไมตนจึงทำเช่นนั้น ตัวอย่างเช่น เขารู้ว่าชอบ หรือไม่ชอบอะไร แต่อาจไม่รู้ว่าทำไมจึงชอบ หรือไม่ชอบสิ่งนั้น

การดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก

- 1) ถ้าเป็นไปได้ควรมีเทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ เพื่อจะได้มีบันทึกที่ถูกต้องว่าผู้ถูกสัมภาษณ์พูดว่าอย่างไร จดประเด็นที่สำคัญในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งไว้
- 2) พยายามสังเกตอารมณ์ ความคิดเห็น และทัศนคติ แม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องหรือฟังดูเป็นเรื่องเล็กน้อย สิ่งที่คุณเหมือนจะเป็นเรื่องเล็กอาจจะบอกอะไรบางอย่างได้มากมาย ควรตั้งคำถามเปิด แล้วเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น คาดการณ์ และอื่น ๆ
- 3) ควรมีข้อมูลประวัติของผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อที่จะดูว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างระดับสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา เพศ หรือเชื้อชาติ กับสิ่งที่ผู้สัมภาษณ์ค้นพบหรือไม่
- 4) สร้างรายการคำถามที่ต้องการถามในเบื้องต้นเอาไว้ เพื่อให้สามารถเริ่มต้นการสัมภาษณ์ได้อย่างดี และได้ข้อมูลที่ต้องการ ผู้ถูกสัมภาษณ์จะคอยบางสิ่งบางอย่างที่จะบอกเขาว่าเขาควรตอบอย่างไร เมื่อถูกสัมภาษณ์ สิ่งที่สำคัญคือพยายามให้ผู้ถูกสัมภาษณ์บอกถึงสิ่งที่อยู่ในใจเขา มากกว่าที่จะให้เขาตอบคำถามที่ถามเขา ผู้สัมภาษณ์จะต้องเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ฟังที่ดี ถามคำถามต่อเนื่องเพื่อให้ได้ความคิดเห็น และคำอธิบายในสิ่งที่ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าว ไม่ควรขัดจังหวะผู้ถูกสัมภาษณ์เมื่อเขากำลังบอกถึงความรู้สึกและความคิดของเขาอยู่ เพราะนั่นคือข้อมูลที่เราต้องการ และไม่จำเป็นต้องถามคำถามเรียงลำดับไปตามรายการคำถามที่เตรียมเอาไว้ เพราะจะทำให้การสัมภาษณ์เชิงลึกกลายเป็นการสำรวจ แต่ควรถามคำถามที่จะเปิดประเด็นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อภิปรายถึงสิ่งที่เขารู้สึกในรายละเอียด

- 5) ควรทำตัวเป็นกลางเมื่อดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก ไม่ควรแสดงความคิดเห็นของตนเองเพราะอาจมีผลต่อคำตอบที่จะได้รับ ไม่ควรประเมินคำพูดของผู้ถูกสัมภาษณ์ และอย่าถามคำถามนำที่เสนอแนะว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ควรตอบอะไรหรือควรตอบอย่างไร งานของเราคือพยายามที่จะให้ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวถึงความรู้สึก ทศนคติของเขา เราต้องการให้การสนทนาเป็นไปอย่างธรรมชาติและราบรื่น และเราจะนำการสนทนาให้อยู่ในทิศทางของเรื่องที่กำลังสนใจอยู่อย่างแนบเนียนที่สุด พูดให้น้อยที่สุด และพูดเพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ถูกสัมภาษณ์

การรายงานการสัมภาษณ์เชิงลึก

- 1) อธิบายถึงสิ่งที่ค้นพบ ข้อสรุปของการสัมภาษณ์ครั้งนี้คืออะไร ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความเอนเอียงหรือชอบในสิ่งใดเฉพาะหรือไม่ มีสิ่งใดเสนอแนะว่าควรมีทำการวิจัยในเรื่องหนึ่งเรื่องใดเพิ่มเติมหรือไม่
- 2) เขียนถึงสิ่งที่ค้นพบที่น่าสนใจ โดยเฉพาะสิ่งที่เปิดเผยถึงความรู้สึกที่แอบแฝงอยู่ ลงในเครื่องหมายคำพูด เพื่อยืนยันและสนับสนุนข้อโต้แย้ง ถ้าไม่พบสิ่งที่น่าสนใจก็กล่าวว่ามันไม่พบ
- 3) อภิปรายถึงปัญหาต่าง ๆ ที่พบและกล่าวถึงวิธีการแก้ไข อาจแนะนำให้นักวิจัยคนอื่นทำงานวิจัยนี้ซ้ำถ้าเขาประสงค์จะทำ บ่อยครั้งที่นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ทำงานวิจัยซ้ำในเรื่องเดียวกันเพื่อจะดูว่าจะได้ผลการวิจัยเช่นเดียวกันหรือไม่
- 4) แนบการจดบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกไปกับรายงานด้วย

การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย (Focus group)

จาก Media research techniques, Burger, Arthur Asa (1991)

การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายก็คือการสัมภาษณ์กลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อหาว่าผู้คนรู้สึกอย่างไรกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นสินค้า การบริการ หรือเรื่องราวที่กำลังเป็นที่สนใจกันอยู่ กลุ่มคนจะถูกรวมกันเข้า แล้วการอภิปรายอย่างมีรูปแบบอิสระก็จะจัดขึ้น นำโดยผู้ที่เป็นผู้ดำเนินการประชุม (moderator) เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายคือเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปพร้อม ๆ กัน โดยมีประธานในการประชุม หรือผู้อำนวยการประชุม (facilitator) เป็นผู้นำผู้ถูกสัมภาษณ์ในการอภิปรายที่ค่อนข้างจะอิสระ เกี่ยวกับหัวข้อที่กำลังพิจารณากันอยู่ โดยปกติแล้วข้อมูลที่เราสงสัยคือ ทศนคติและพฤติกรรมของคนในกลุ่มที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ

จุดมุ่งหมายของการอภิปรายนั้นมิใช่เพื่อจะให้ได้ความคิดเห็นที่สอดคล้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ (consensus) ในทางตรงกันข้าม เราต้องการที่จะรู้ว่าแต่ละคนในกลุ่มนั้นคิดอย่างไรต่อหัวข้อที่กำลังอภิปรายกันอยู่ ต้องการที่จะถามเอาความจากแต่ละคนในกลุ่มถึงความคิดเห็น และคำอธิบายถึงพฤติกรรมบางอย่างที่เราสนใจ การสัมภาษณ์กลุ่มก็คือการสอบสวนที่ต้องการจะหาว่าประชาชนคิด และแสดงออกอย่างไร มันคือการสัมภาษณ์เชิงลึกหลาย ๆ คนพร้อมกันซึ่งคาดหวังว่าการอภิปรายจะนำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนา หรือปรับปรุง เพื่อให้เกิดประโยชน์มากขึ้น หรือมีประสิทธิภาพมากขึ้นนั่นเอง

ปัญหาของการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

ปัญหาแรกจะเกี่ยวกับการหาและรวบรวมกลุ่มที่เป็นตัวแทนของประชาชน เพื่อจัดขึ้นมาเป็นกลุ่มเป้าหมาย เช่น ถ้าเราต้องการหากกลุ่มคนที่สามารถให้ความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราก็จำเป็นต้องหาคนที่สนใจ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่

สำหรับเทคนิคนี้ ความสามารถของผู้ดำเนินการประชุม หรือผู้อำนวยความสะดวกประชุมมีความสำคัญมาก ผู้ดำเนินการประชุมจะต้องไม่กำหนดทิศทาง หรือ ยืนยันมากเกินไป แต่ก็ต้องให้แน่ใจว่าการอภิปรายไม่ออกนอกหัวข้อ ผู้ดำเนินการประชุมจะปล่อยให้การอภิปรายดำเนินไปเรื่อย ๆ ในขณะที่มันยังเป็นไปด้วยดี มีสาระ และมีการแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อยู่ หน้าที่สำคัญของผู้ดำเนินการประชุมคือการพยายามที่จะให้การอภิปรายครอบคลุมประเด็นสำคัญ ๆ อย่างครบถ้วน รับฟังประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นมา และต้องให้แน่ใจว่าทุก ๆ คนในกลุ่มมีโอกาสได้พูดแสดงความคิดเห็น

ข้อได้เปรียบของการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นเทคนิคในการทำวิจัยที่ไม่สิ้นเปลืองมากนัก แม้ผู้ดำเนินการประชุม ผู้ช่วย และผู้เข้าร่วมประชุมจะต้องได้รับค่าตอบแทน แต่ก็เทคนิคนี้ยังเป็นเทคนิคที่ไม่ค่อยแพงนักที่ใช้ในการสำรวจ

เราสามารถรวบรวมกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่จะได้จากกลุ่มเป้าหมายก็มีพร้อมอยู่แล้วในกลุ่มคนผู้เข้าร่วมประชุม เราสามารถบันทึกเสียง หรือบันทึกภาพในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายได้ด้วย ดังนั้นนอกจากจะได้อความคิดเห็นแล้ว เรายังได้กายภาพ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการวิเคราะห์ในรายละเอียดได้อีกด้วย

การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายยังมีความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์สูงมาก ผู้ดำเนินการประชุมจะติดตามคำตอบที่ผู้เข้าร่วมประชุมกล่าวได้ง่าย อาจตั้งคำถาม ขอร้องหรือชักชวนให้แสดงความคิดเห็น

เปิดประเด็น และดำเนินการอื่นใดที่เหมาะสมกับสถานการณ์ นอกจากนี้เขายังเป็นผู้ที่รับข้อมูลจากการอภิปรายที่มีคุณค่ายิ่งเป็นคนแรกอีกด้วย

พลวัตของกลุ่ม (Group dynamics) จะเกิดขึ้นในการประชุมกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมหลาย ๆ คน ต้องติดอยู่กับการอภิปราย และก็จะกระตุ้นให้ผู้ร่วมประชุมคนอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่อาจจะเป็นประโยชน์มาก ในสถานการณ์กลุ่มแล้ว การเก็บกดไม่ยอมแสดงความคิดเห็นก็มักจะหมดไปเอง แล้วสิ่งที่อยู่ในใจของผู้ร่วมประชุมก็จะเปิดเผยออกมา

ข้อดีของการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

เนื่องจากลักษณะของการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย มันจะมีปัญหาว่าผลของการสัมภาษณ์ที่ได้จะเป็นแบบกว้าง ๆ ทั่ว ๆ ไป กลุ่มเป้าหมายจะเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งอาจไม่เป็นตัวแทนที่ดีของประชาชนที่เกี่ยวข้องในประเด็น หรือเรื่องดังกล่าว เราจึงต้องจัดรวบรวมคนเข้าเป็นกลุ่มเป้าหมายอย่างระมัดระวัง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจะไม่สามารถเอามาใช้อธิบายในเชิงปริมาณได้ เราจะได้ความคิดเห็น ทศนคติ พฤติกรรมในอดีต ซึ่งก็อาจผิดก็ได้ เราจะได้คำตอบของคำถามว่า “ทำไม” ไม่ใช่คำตอบของคำถามว่า “ทำไม” ดังนั้นนักวิจัยบางกลุ่มจึงคิดว่า การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นเทคนิคเบื้องต้นเหมาะสำหรับการทำการศึกษาสำรวจ หรืออาจใช้เสริมการศึกษาที่ใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ

ผู้ร่วมประชุมบางคนในการประชุมกลุ่มเป้าหมายมีความโน้มเอียงที่จะพูดเสียคนเดียว และเราเป็นต้องปรามบ้าง โดยไม่ทำให้ผู้ร่วมประชุมคนอื่น ๆ รู้สึกว่าถูกห้ามไปด้วย ในทำนองกลับกัน ผู้ร่วมประชุมบางคนก็อายที่จะพูด ซึ่งเราก็จะต้องกระตุ้นหรือเชิญชวนให้มีส่วนร่วม โดยไม่ให้เขารู้สึกอึดอัด

ผู้เข้าร่วมประชุมบางคนจะรู้สึกไม่สะดวกใจที่มีการบันทึกเสียงและภาพของการประชุมไว้ ผู้ดำเนินการประชุมจะต้องบอกกล่าวผู้เข้าร่วมประชุมก่อนถ้าจะมีการบันทึกดังกล่าวเกิดขึ้น มันเป็นการพิจารณาบรรณอย่างร้ายแรงที่จะบันทึกเสียงหรือภาพ โดยผู้เข้าร่วมประชุมไม่รู้ ผู้ร่วมประชุมเหล่านี้จะต้องลงนามยินยอมการนำเอาไปใช้ ซึ่งก็อาจทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมคนอื่น ๆ รู้สึกไม่เต็มทีในการพูดเท่าไรนัก

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ดำเนินการประชุม

อธิบายถึงสิ่งต่างได้แก่ ความประสงค์ของการประชุมกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายดำเนินไปอย่างไร และมีหน้าที่อย่างไร ถ้าเป็นไปได้ บันทึกเสียงการอภิปรายเอาไว้ ถ้าไม่สามารถบันทึกเสียงได้ก็ให้จดการอภิปรายอย่างระมัดระวัง

สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง อธิบายกับสมาชิกในกลุ่มว่าไม่มีใครผิดในการประชุมกลุ่มเป้าหมาย ทุกความคิดเห็นมีคุณค่า

จดบันทึกข้อมูลเชิงประชากรที่อาจเป็นประโยชน์ หรือน่าสนใจ

อย่านำทิศทางของการอภิปราย แต่ให้ดึงคนให้มีส่วนร่วมให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ กลุ่มเป้าหมายไม่ใช่กลุ่มที่ต้องมีความคิดเห็นในทิศทางเดียว

ติดตาม “สิ่งนำ” ที่ได้ยิน เช่น ถ้าสมาชิกผู้หนึ่งกล่าวถึงสิ่งหนึ่งซึ่งเราคิดว่าน่าสนใจ และมีความสำคัญ เราควรพยายามดึงให้เขาพูดในประเด็นนั้น และขอให้สมาชิกคนอื่น ๆ แสดงความคิดเห็น

พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการอภิปราย ไม่ควรยินยอมให้ใครคนใดคนหนึ่งครอบงำความคิดผู้อื่น หรือถือเอกสิทธิ์ในการพูด

พยายามอยู่ในเรื่องที่เราทำอยู่ หรือสนใจอยู่ อย่ายอมให้สมาชิกกลุ่มพาออกนอกเรื่อง ผู้ดำเนินการประชุมจะต้องป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น

ทวนคำพูดของผู้เข้าร่วมประชุมเป็นครั้งคราว เพื่อตรวจสอบว่าเข้าใจสิ่งที่สมาชิกพูดชัดเจนเพียงไร และเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกผู้อื่นมีส่วนร่วมในการอภิปราย

ในเวลาที่เหมาะสม ควรขอเจาะจงขอความคิดเห็นจากสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มเป้าหมาย แทนที่จะถามกว้าง ๆ ว่า “มีใครมีความเห็นในเรื่องนี้บ้างหรือไม่”

การเขียนรายงานการอภิปรายกลุ่มเป้าหมาย

1. เขียนรายการ และอภิปรายโดยเรียงลำดับตามความสำคัญ ถึงเหตุผลสำคัญที่สุดที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้อธิบายถึงความสำคัญนั้น
2. มีสมมุติฐานในเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ก่อนที่จะจัดประชุมกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงมีสมมุติฐานเช่นนั้น เราารู้สึกถึงสมมุติฐานนั้นอย่างไรเมื่อได้มีการประชุมกลุ่มเป้าหมายแล้ว
3. เรามีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มีการเปิดเผย หรือค้นพบสิ่งที่แปลกใหม่กว่าที่ได้เคยพบเห็น โดยปกติเพิ่มขึ้นมากน้อยขนาดไหน จากสิ่งเหล่านี้เราสามารถสรุปได้ว่าอย่างไร ประเมินคุณค่าของสิ่งที่ทำอย่างไม่เจาะจงด้วย โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มเป้าหมายมีขนาดเล็ก และถูกจัดเตรียมขึ้นมาในทันทีทันใด จากกลุ่มคนที่มีอยู่แล้วในพื้นที่นั้น
4. ได้พบและประสบกับความยากลำบากอย่างไรบ้างในการประชุมกลุ่มเป้าหมาย ให้อธิบายถึงความยากลำบากเหล่านั้น

How To Conduct A Focus Group

By Judith Sharken Simon

While focus groups are often seen as a technique reserved for corporations involved in expensive, competitive advertising, they can also be extremely useful for nonprofit organizations wishing to connect with their communities. Just as important for the budget-wise nonprofit, focus groups are relatively inexpensive and easy to conduct. Most people love to be asked their opinion and they're generally not shy about voicing it.

Nonprofit organizations generally use focus groups in planning, marketing, or evaluation, either to improve some specific product or service or, more globally, during the development of strategic plans or mission statements. Within these broader goals, focus groups have multiple applications. These include:

- Collecting opinions, beliefs, and attitudes about issues of interest to your organization
- Checking out your assumptions
- Encouraging discussion about a particular topic
- Building excitement about a topic from the spontaneous combination of participants' comments
- Providing an opportunity for facilitator and participants to learn more about a topic or issue.

While all these are valuable, the first two — collecting opinions, beliefs and attitudes on issues of interest to your organization and checking out your assumptions — are the most important. The last three objectives are better thought of as welcome by-products.

Not only can focus groups yield valuable information. They also help you build good rapport with the community you serve.

Step 1: Define the purpose

You need a clear, specific purpose statement in order to develop the right questions and elicit the best information. Purpose statements that are broad and general (e.g., "To find out what people think") make it hard to identify participants, develop questions, and get useful results.

After writing an initial purpose statement, ask yourself, "Why do we want to know that?" Usually the answer will lead to a clearer and more refined purpose statement. The clearer the purpose statement, the easier it will be to design the rest of the process.

Step 2: Establish a timeline

A focus group cannot be developed overnight. You should start planning no less than four weeks ahead of the actual session. Six to eight weeks is probably more realistic. In all likelihood, it will take at least that much time to identify the participants, develop and test the questions, locate a site, invite and follow up with participants, and gather the materials for the sessions. Below is a list of standard components and a typical timeline:

1. Write the purpose statement — 6-8 weeks prior to the session date
2. Identify the participants — 6-8 weeks prior
3. Gather address and phone information on the participants — 6-8 weeks prior
4. Select a facilitator — 4-5 weeks prior
5. Develop the questions— 4-5 weeks prior
6. Develop a script — 4-5 weeks prior
7. Arrange and reserve the session site — 4 weeks prior
8. Write and send the invitations — 3-4 weeks prior
9. Follow up the invitations with phone calls — 2 weeks prior
10. Make room arrangements (seating, equipment, refreshments, etc.) — 1 week prior
11. Place a reminder call to the participants — 2 days prior
12. Gather session materials — 2 days prior
13. Conduct the focus group — Session date
14. Send a thank-you letter to the participants—2 days post
15. Transcribe notes from the session— 2 days post

16. Summarize the session and mail summary to the participants — 1 week post

17. Analyze sessions and write report — When all information is gathered

Step 3: Identify and invite participants

Deciding who to invite is a five-stage process:

1. Determine how many participants you need and how many to invite.
2. Review your purpose statement and develop a list of key attributes to seek in participants.
3. Using the list of attributes you have developed, brainstorm possible participants and categories of participants.
4. Refine the list by looking for "two characteristics in common" and "homogeneity and heterogeneity" characteristics in the potential participants.
5. Secure names and contact information, finalize the list, and send invitations.

Step 4: Generate the questions

Because the focus group will last for little more than one or two hours, you will only have time for four or five questions. That's not many, especially when you consider that there are really two kinds of questions: introductory or warm-up questions and more serious questions that get at the heart of your research. Since the first two questions are usually a warm-up of some sort, that leaves you three questions to probe the issue you're researching.

The sequence and tone of the questions are as significant as the questions themselves. To be effective, focus group questions should be open-ended and move from the general to the specific.

Once you have a list of questions, look at your purpose statement again. Which questions do not apply? Which questions seem really important? Now look at your list of possible participants. Which questions would they be able to answer? Eliminate as many questions as you can. If you are using a group to design the questions, have everyone vote for their top five questions from the whole list.

Once you have selected the top five questions, find someone with good editing skills to rewrite them.

Finally, arrange the questions in a sequence that will be comfortable for the participants, moving from the general to the specific, easy to challenging, and positive to negative.

Before using the questions in an actual focus group session, test them out. Do the responses you get give you the information you need? Sometimes questions seem great on paper, but when implemented they don't elicit the responses we need. Go through the questions yourself and try answering them as if you were in the focus group. Pull some staff members together for a practice focus group and try the questions out. If they work, use them. If not, revise them.

Step 5: Develop a script

Generating the questions is a prelude to developing a more detailed script for your focus group. If you are experienced at running meetings, you may be tempted to do without a script. But a good script has several benefits:

- The process of writing a script helps you be sure you've put the questions in context for the participants.
- A script ensures that each focus group is conducted in a similar fashion, making the results more reliable.
- A script helps the facilitator stay on track and on time.
- A script is helpful when the facilitator is external to the process (e.g., a volunteer or hired facilitator).

Plan on a one- to two-hour time frame. A minimum of one hour is recommended because the process requires some time for opening and closing remarks as well as at least one or two questions. Be cautious not to exceed two hours. After two hours participants and facilitator start to fade; the questions and subsequent discussion lose their relevance. The average adult attention span is about 20 minutes, so a good focus group script writer carefully crafts the time so that participants stay engaged, making sure sections are no more than 20 minutes long.

There are three parts to a focus group script:

1. The opening is the time for the facilitator to welcome the group, introduce the purpose and context of the focus group, explain what a focus group is and how it will flow, and make the introductions.

2. The question section is where you ask the questions that you designed and tested in Step 4
3. The closing section wraps up the focus group. This includes thanking the participants, giving them an opportunity and avenue for further input, telling them how the data will be used, and explaining when the larger process will be completed.

Step 6: Select a facilitator

One thing that distinguishes focus groups from interviews or written surveys is that they require a facilitator with some skill to run them. Don't be scared off by this requirement. It doesn't mean you need a highly paid consultant, but it does mean you need someone with a working knowledge of group dynamics and a reputation as a good meeting leader. In particular, a focus group facilitator should be able to deal tactfully with outspoken group members, keep the discussion on track, and make sure every participant is heard.

The facilitator can be a staff member, volunteer, or member of a committee or task force. Budget permitting, you can hire a professional facilitator. You can also use a two-person team, where one person moderates the discussion and another records it.

Be wary of anything about the facilitator (or facilitators) that might make participants uncomfortable. For example, you may not want the organization's executive director to facilitate a staff focus group about a new performance appraisal system.

Also consider qualities that might make participants more comfortable. For example, a facilitator from outside the organization may be viewed as more objective and may elicit more honest responses from participants.

Step 7: Choose the location

You don't need the kind of room that professional focus group operations use — with a one-way mirror or sophisticated recording devices — but you do need a setting in which the participants feel comfortable expressing their opinions.

When choosing a location, ask these questions:

- What message does the setting send? (Is it corporate, upscale, cozy, informal, sterile, inviting?)
- Does the setting encourage conversation?
- How will the setting affect the information gathered? Will the setting bias the information offered?
- Can it comfortably accommodate nine to fifteen people (six to twelve participants plus facilitators), where all can view each other?
- Is it easily accessible? (Consider access for people with disabilities, safety, transportation, parking, etc.)

Choose a setting that is appropriate and makes the participants feel comfortable. For example, if you are conducting a focus group with members of a mutual support group, you may want to hold the session at the support group's regular meeting place. If you are conducting a focus group of funders, it may be beneficial to hold the session at one of your board member's corporate boardrooms.

Step 8: Conduct the focus group

Now that you've identified why you're doing a focus group, selected and invited the participants, chosen the facilitator and location, and developed the script, it's time to actually conduct the session.

The materials you will need for the session are:

Notepads and pencils

Flip chart or easel paper

Focus group script

List of participants

Markers

Masking tape

Name tags

Refreshments

Watch or clock

Conducting the focus group is primarily a matter of following the script, but of course there's more to it than that. The facilitator should arrive before the participants, set out the refreshments, and arrange the room so all participants can view one another; U-shaped seating or all at one table is best. As participants arrive, the facilitator should set the tone for a comfortable, enjoyable discussion by welcoming them just as would any gracious host.

Once the group gets underway, all the skills of a good facilitator come into play. Think of it as a combination of running a meeting and managing group dynamics. Attention to the following items will help ensure success:

1. Set the tone; participants should have fun and feel good about the session.
2. Make sure every participant is heard.
3. Get full answers (not just "we need more money" but "we need more money to hire a receptionist to answer phones").
4. Monitor time closely.
5. Keep the discussion on track.
6. Head off exchanges of opinion about individual items.

Step 9: Interpret and report results

There are three steps to creating a report on your focus group:

1. Summarize each meeting. If you've taped the meeting, be sure to spot-check the tape. If there was some failure, it's easier to reconstruct the discussion immediately after the session. The facilitator should review the session with another person to capture fresh impressions.

Finally, transcribe notes that were taken soon after the session is over and write a summary of the focus group.

The quick turnaround time on the transcription helps avoid memory lapses. It's easiest for the facilitator or recorder to remember what was meant by a particular acronym or shorthand immediately following the session than it is a month later.

2. Analyze the summaries. Start by reading all the focus group summaries in one sitting. Look for trends (comments that seem to appear repeatedly in the data) and surprises (unexpected comments that are worth noting). Keep in mind that context and tone are just as important as the reiteration of particular words. If a comment (or a number of comments) seemed to be phrased negatively, elicited emotional responses, or triggered many other comments, that would be worth noting in the analysis.

3. Write the report. The final report can take many different shapes, but it should include all information about the background and purpose of the focus group, details of the sessions, results, and conclusions.

Step 10: Translate results into action

The greatest failures in the use of focus groups occur in two areas: failure to report to the focus group participants and failure to apply the results to the purpose for which they were originally commissioned.

Remember, one major benefit of focus groups for nonprofits is that the process engages people in the topic. Once they are invested, don't let them down. Follow up with participants. Mail them the summary from their session, send them a thank-you letter, and include them in correspondence about how the information was used. While good public relations is not the primary goal of a focus group, don't let the energy you invested go to waste.

Here are some suggestions for translating the results into action:

- Schedule a meeting to review the summaries and discuss their implications.
- Put the focus group information in context. Refer to your purpose statement and analyze the answers or insights the focus groups gave you. Compare, contrast, and combine the focus group information with information gathered from other sources such as surveys, interviews, or secondary research sources.
- Highlight the main themes, issues, problems, or questions that arose in the focus groups. Discuss and record how you will address these.

- If there is a lot of information, prioritize it. Then decide what actions need to be taken with regard to the priority items. For example, share the information with local policy makers, build some items into staff work plans, and incorporate specific suggestions into the budget.

Focus Group FAQs

Q: Should we have people such as board members or staff observing the focus group?

A: A few observers are fine and do not interfere with the focus group. But be careful to consider whether the observers' presence will inhibit the participants from speaking freely. Also, be sure the number of observers isn't out of balance with the number of participants.

Q: Do we have to pay people for attending focus groups. How does this work for financially strapped nonprofits?

A: It's nice to offer people a gift or token for participating in a focus group, but it isn't necessary. People like to be asked their opinion and are happy to participate without an incentive. If you are able, offer an inexpensive gift related to your agency, such as a T-shirt or coffee mug imprinted with your logo.

Q: Some audiences, like parents, are especially hard to reach. How can we get them to attend a focus group?

A: Consider ways to minimize the barriers to attendance. For example, you can offer on-site child care, reimbursement for travel, or free bus passes. You can hold the focus group in someone's home, invite participants to bring a friend, or take the focus group to a location where the audience usually convenes. In some cases, you may need to pay people to attend, offer a meal as part of the reward for participation, or provide some other incentive that fits the needs of your audience.

Q: Is it important to send out background information beforehand to the focus group participants?

A: This depends on the purpose of the focus group. Sometimes the topic is so complex that background reading can help orient the participants. Be aware, though, that no matter what you send, some people simply won't read the information. Never assume that participants have read the

background information you've sent them. Some nonprofits also use the focus group invitation as an opportunity for low-cost public relations by including a brochure along with the invitation.

Q: Should we record or videotape the sessions?

A: Recording is not necessary. First, consider whether you will review or transcribe the hours of tape. Most nonprofits that record focus groups never listen to or look at the tapes. Second, recording is one more thing to tend to. You will have to make sure the equipment is functioning and you may need someone there to operate it.

The Right Size

Focus groups should consist of six to twelve participants. Fewer than six participants tends to limit the conversation, because there is not enough diversity to spark energy and creativity. A group larger than twelve gets to be unwieldy, and voices get lost.

Determine how many people you expect to be in each focus group. If you have fewer than six, consider expanding your selection criteria, combining two groups, or both. If your group looks like it will be larger than twelve, consider narrowing your selection criteria or holding two focus groups.

Having determined the number of participants you want in each group, you next need to estimate how many people will actually respond to your invitations. If participants come from some preexisting group, such as a regularly scheduled staff meeting, then attendance and how many to invite is not an issue — response rate will be close to 100 percent.

If you use a group that's harder to reach, such as single parents or homeless people, you may need to adjust your expected response rate to a lower percentage. You may also need to make special accommodations, such as providing child care, transportation, or meals.

ประวัติผู้เขียน

นายรังสรรค์ เจริญพันธ์เกิดเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2498 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2521 แล้วเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2540 ปัจจุบันประกอบวิชาชีพอิสระ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย